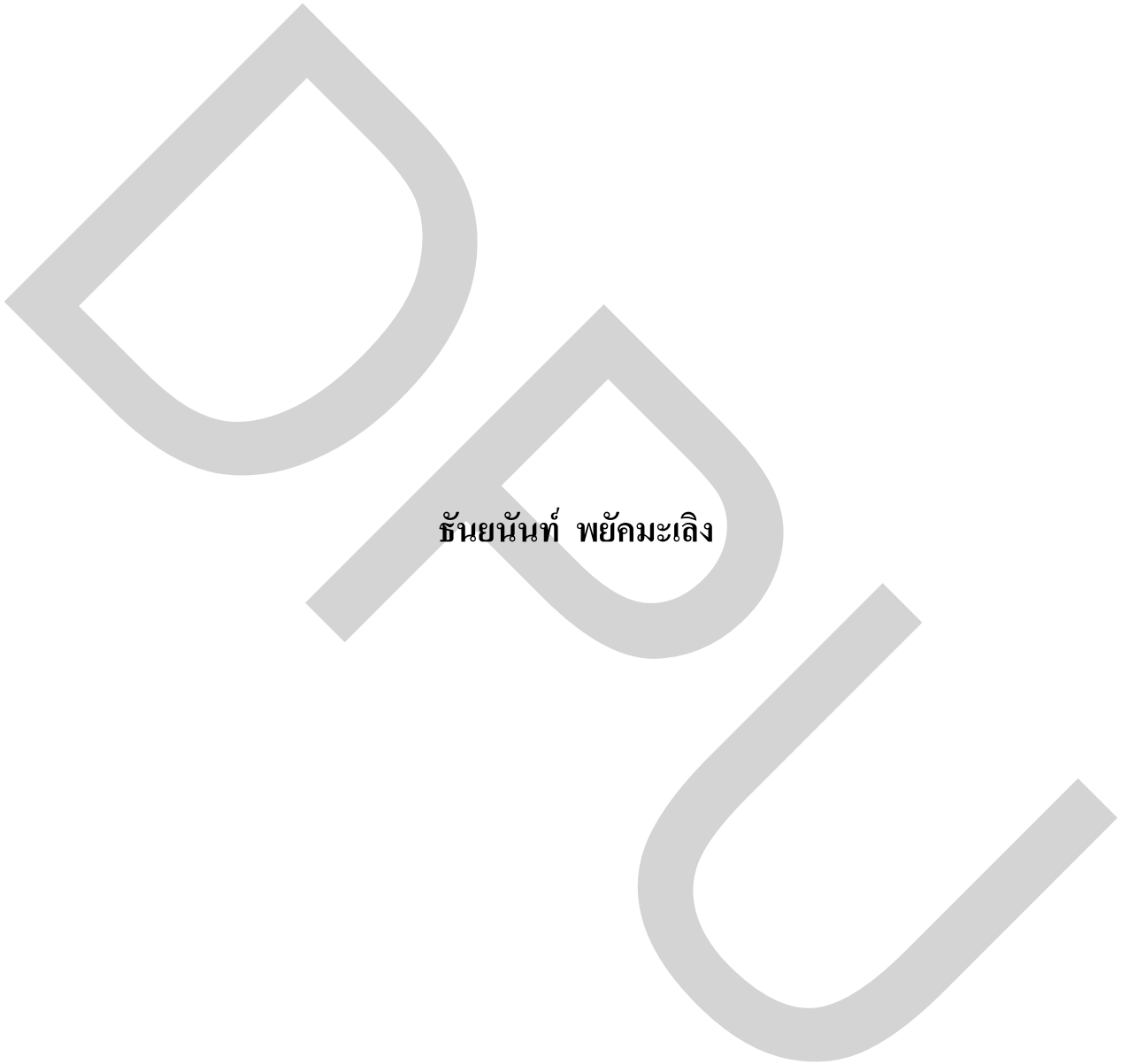

การกำหนดความผิดเกี่ยวกับการอุ้มหาย

ชั้นย่นันท์ พยัคมะเลิง

วิทยานพนธ์นี้เป็นส่วนหน่งของการศีกษาตามหลักสูตรนิตศาสตรมหาบัณทิต

สาขาวิชา นิตศาสตร คณะนิตศาสตรปรีดี พนมยงค

มหาวิทยาลัยชรุกิจบัณทิตย

พ.ศ. 2555

Determination of Offences relating to Enforced Disappearance

DHANYANAN PAYAKMALOENG

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Laws

Department of Law

Pridi Bhanomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

2012

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนได้จัดทำขึ้นและได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อันเนื่องมาจากได้รับความเมตตาและความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายด้วยกัน ซึ่งผู้เขียนต้องขอกล่าวไว้ใน ณ ที่นี้ โดยต้องขอขอบพระคุณคณาจารย์ที่ได้ให้คำชี้แนะและเสนอข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างมากต่อผู้เขียน โดยท่านแรกที่จักกล่าวถึงคือ ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต ที่ได้สละเวลาอันมีค่าในหน้าที่รับผิดชอบมากมายจากงานที่สอนที่มหาวิทยาลัยต่างๆ และงานบริหารซึ่งเป็นงานประจำที่ต้องรับผิดชอบ เพื่อทำหน้าที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และคอยควบคุมดูแลตลอดจนให้ข้อคิดต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนเป็นอย่างมาก และขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร และศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรภัทร์ อาจารย์ทั้งสามที่ได้เสนอแนะข้อคิดเห็นในการทำวิทยานิพนธ์ที่เป็นประโยชน์นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ คุณฉลอง จันทร์หอม ผู้มีพระคุณ ผู้เป็นกำลังใจผู้สนับสนุนและเป็นแรงผลักดันในการศึกษา และขอขอบคุณ ร.ต.อ. วินัย มีบุตรภักดี กัลยาณมิตรผู้ให้กำลังใจเป็นแรงผลักดัน และคอยช่วยเหลือตลอดมาจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง

นอกจากนี้ผู้เขียนต้องขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่สาขานิติศาสตร์ และเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ที่คอยให้การสนับสนุนในการช่วยค้นหาข้อมูล หนังสือ ตำราต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ ตลอดจนให้คำปรึกษาในระหว่างการจัดทำเค้าโครงวิจัยอย่างต่อเนื่อง

สุดท้ายผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในชีวิต คุณแม่เสาวลักษณ์ พัยคมะเลิง คุณพ่อสมพงษ์ เทพนอก ผู้ให้กำเนิด และให้โอกาส และเป็นกำลังใจในการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย

แต่ทั้งนี้หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ก่อให้เกิดคุณความดีในการศึกษา หรือเกิดประโยชน์อย่างอื่นอันใด ขอยกความดีความชอบแก่ผู้มีพระคุณทุกๆ ท่าน แต่หากมีข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้ด้วยความเต็มใจ

ธันยนันท์ พัยคมะเลิง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ฅ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
บทที่	
1. บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	6
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	6
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	6
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
2. สภาพปัญหา แนวความคิด และที่มาของการ “อุ้มหาย”	8
2.1 คำจำกัดความที่เกี่ยวข้อง “การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ” หรือ “การอุ้มหาย”	10
2.1.1 คำจำกัดความของ “การบังคับให้หายสาบสูญ” หรือ “การอุ้มหาย”	10
2.1.2 ความแตกต่างและองค์ประกอบสำคัญของคำจำกัดความเกี่ยวกับ “การบังคับให้หายสาบสูญ”	13
2.2 ที่มาของปัญหาการอุ้มหาย	15
2.3 ที่มาของปัญหาการอุ้มหาย.....	18
2.3.1 การปราบปรามการก่อความไม่สงบในภาคใต้ของไทย	18
2.3.2 การปราบปรามปัญหาหายสาบสูญในปี 2546	22
2.3.3 คนกลุ่มอื่นที่มีความเสี่ยงต่อการถูกอุ้มหาย	24
2.4 ปัญหามาตรการบังคับภายใต้กรอบตราสารระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ.....	28
2.4.1 มาตรการด้านการป้องกัน.....	29
2.4.2 มาตรการด้านการเยียวยา.....	31
2.4.3 มาตรการตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศระดับภูมิภาค	34

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.5 อุปสรรคและข้อจำกัดในการไขปัญหาและการป้องกันการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ	37
2.5.1 การไม่มีคำจำกัดความที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป.....	37
2.5.2 การไม่มีการรับรองสิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกบังคับให้หายสาบสูญโดยชัดเจน	37
2.5.3 การไม่มีการรับรองสิทธิของเหยื่อที่มีโชผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ.....	38
2.5.4 การไม่มีหลักกฎหมาย มาตรการ และกลไกภายในประเทศ ที่จะใช้เฉพาะเกี่ยวกับการคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ	38
2.5.5 การขาดเขตอำนาจสากลในการจัดการกับปัญหา.....	39
2.5.6 การขาดกลไกเฉพาะในทางระหว่างประเทศ.....	39
3. กฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับกรณี “การอุ้มหาย” อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการหายสาบสูญ.....	40
3.1 ความเป็นมาของอนุสัญญา.....	40
3.2 วัตถุประสงค์และขอบเขตของอนุสัญญา	43
3.3 ลักษณะความผิดเกี่ยวกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ.....	45
3.3.1 การกำหนดให้มีความผิดทางอาญา.....	45
3.3.2 การชดใช้เยียวยาความผิดในทางแพ่ง.....	49
3.4 ผลกระทบของอนุสัญญาต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ.....	50
3.4.1 ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ	51
3.4.2 ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ	53
3.5 พันธกรณีของรัฐภาคีและมาตรการในการให้ความคุ้มครองตามอนุสัญญา	57
3.5.1 มาตรการด้านการป้องกัน	58
3.5.2 มาตรการด้านการเยียวยา.....	62
3.6 สภาพปัญหา “การอุ้มหาย” ในต่างประเทศ.....	66
3.6.1 กรณีการอุ้มหายในอดีต.....	66
3.6.2 กรณีการอุ้มหายในปัจจุบัน	67
4. วิเคราะห์ปัญหากฎหมายอาญาในการกำหนดความผิดเกี่ยวกับการอุ้มหาย	70

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.1 คำจำกัดความการ “อุ้มหาย” และ “หน่วงเหนี่ยวกักขัง”	70
4.2 กฎหมายอาญาที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดความผิดเกี่ยวกับการอุ้มหาย	71
4.3 ตัวอย่างคดีการอุ้มหายและการหน่วงเหนี่ยวกักขัง	74
4.3.1 ตัวผู้กระทำความผิด	77
4.3.2 ลักษณะและพฤติการณ์แห่งการกระทำความผิด	77
4.3.3 ผลของการกระทำ	78
4.3.4 การกำหนดบทลงโทษ	78
4.4 แนวทางในการกำหนดความผิดเกี่ยวกับการอุ้มหาย	79
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	80
5.1 บทสรุป	80
5.2 ข้อเสนอแนะ	82
บรรณานุกรม	84
ภาคผนวก	89
ประวัติผู้เขียน	147

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การกำหนดความผิดเกี่ยวกับการอุ้มหาย
ชื่อผู้เขียน	ธันยนันท์ พัยคมะเลิง
อาจารย์ที่ปรึกษา	ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2555

บทคัดย่อ

สิทธิในชีวิตและร่างกายเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่รัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมสิทธิดังกล่าวด้วยการสนับสนุนด้านปัจจัยและสิ่งแวดล้อมให้สมาชิกได้มีโอกาสพัฒนาทั้งในด้านสุขภาพอนามัย บุคลิกภาพ และชีวิตความเป็นอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ขณะเดียวกันรัฐก็ต้องมีมาตรการในการปกป้องคุ้มครองสิทธิดังกล่าว นำผู้ที่กระทำผิดมาลงโทษตามกระบวนการยุติธรรม และชดใช้เยียวยาแก่เหยื่อที่ของการละเมิด ในสังคมของประชาคมโลกในปัจจุบันนั้น ได้มีการตระหนักถึงปัญหาการอุ้มหาย และแนวทางการแก้ไข ซึ่งเห็นได้จากอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลให้พ้นจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ และในปัจจุบันประเทศไทยก็ได้ลงนามเป็นภาคีต่ออนุสัญญาดังกล่าวแล้วนับเป็นการแสดงความตระหนักถึงปัญหาการอุ้มหายที่เกิดขึ้นอย่างช้านานในประเทศไทยซึ่งสิ่งที่ประเทศไทยควรปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับการเป็นรัฐภาคีนั้น คือการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการอุ้มหาย

ในสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันในประเทศนั้นยังมีการละเมิดสิทธิในชีวิตและร่างกายบุคคลผู้ต้องสงสัยเกี่ยวข้องกับยาเสพติด อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องจากนโยบายประกาศสงครามยาเสพติด หรือแม้แต่การแก้ไขปัญหาคาความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีการอุ้มหาย อุ้มฆ่า จำนวนมาก โดยไม่มีหน่วยงานใดที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้

นอกจากนี้แล้วยังมีการสังหารผู้นำชุมชน นักอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และนักต่อสู้เพื่อสิทธิอื่นๆ ในกรณีการหายตัวไปของนายสมชาย นีละไพจิตร ซึ่งถือเป็นคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ากระบวนการยุติธรรมจะช่วยเยียวยาหรือลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างสมเหตุสมผลได้ คดีนี้ถูกกล่าวขานกันทั่ว แม้กระทั่งองค์กรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน ในแง่ของความอ่อนแอของกระบวนการยุติธรรมของไทย เนื่องจากการอุ้มหายที่เกิดขึ้นนั้นถูกกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หน่วยงานของรัฐจำนวนมากที่ยังขาดจริยธรรมทางวิชาชีพ มีการเลือกปฏิบัติเนื่องจากเหตุผลทางเชื้อชาติ สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และชาติกำเนิด ที่สำคัญคือกระบวนการยุติธรรมบางส่วนยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลและการแทรกแซง

ทางการเมืองที่ยึดถือปฏิบัติตามนโยบายของนักการเมืองโดยไม่คำนึงถึงความชอบธรรม ทำให้ระบบตรวจสอบถ่วงดุลขาดประสิทธิภาพอันส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมของไทยไร้ประสิทธิภาพ

Thesis Title	Determination of Offences relating to Enforced Disappearance
Researcher	Dhanyanan Payakmaloeng
Thesis Advisor	Professor Dr.Udom Ratamarit
Department	Law
Academic Year	2012

ABSTRACT

The right to life and body is a fundamental human right that the state has duty to support by providing factors and environment for its members to ensure that they will have opportunity to develop their health, character and wellbeing in dignity. At the same time, the state should have measures to protect such right, prosecute wrongdoers according to the process of judgment, and compensate victims who have been offended. In today's global society, abduction issue and corrective measures are being recognized as seen in the International Convention for the Protection of all Persons from Enforced Disappearance. Thailand recently signed in becoming a party of such convention, which represented the recognition on abduction issue that has been taking place in Thailand over a long period of time. One thing that Thailand should improve in order to participate as party to the convention is to amend the laws relating to abduction issue.

In fact, an issue on the violation of right to life and body of suspects involving in drug cases was found in the country as a result of the government's war on drug policy or problem solving process on the unrest situation in the three southern border provinces of Thailand where a number of people have been abducted or murdered, and no agency was able to prosecute the wrongdoers.

Furthermore, it was also found that community leaders, environmentalists and human right activists had been murdered. In the case of the disappearance of human right lawyer, Somchai Neelapaijit, the case was brought into the process of judgment but it did not mean that remedy will be given or wrongdoer will be punished reasonably. This case had been widely discussed among several parties including international human right agencies with regard to the weakness of Thailand's process of judgment because several government officers/administrative agencies that lacked professional ethics, and discriminated against race, economic and social

status and nationality were involved in the abduction. More importantly, part of the process of judgment still remained under political influence and interference that adhered to the compliance with politicians' policies without taking legitimacy into consideration. This resulted in the lack of efficiency in Thailand's system of checks and balances and consequently, the process of judgment.

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นการกระทำโดยฝ่ายปกครองของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงของรัฐ และมักกระทำด้วยการจับกุม ลักพา จำคุกกักขังหรือจำกัดเสรีภาพ โดยมีชอบด้วยกฎหมายการทรมาณ ต่อบุคคลผู้หายสาบสูญนั้นทั้งทางร่างกายและจิตใจ และมักจะจบลงด้วยการฆาตกรรมบุคคลผู้หายสาบสูญ รวมถึงการปฏิเสธความรับผิดชอบหรือไม่รับรู้รับทราบต่อเหตุการณ์เหล่านั้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการละเมิดต่อสิทธิของบุคคล อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลผู้หายสาบสูญ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการมีชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงของบุคคล สิทธิที่จะไม่ถูกรทรมาน สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุม คุมขังโดยอำเภอใจ หรือสิทธิในการได้รับการดำเนินคดีอย่างเป็นธรรม อีกทั้งสิทธิในชีวิตและร่างกายเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่รัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมสิทธิดังกล่าวด้วยการสนับสนุนด้านปัจจัยและสิ่งแวดล้อมให้สมาชิกของสังคมได้มีโอกาสพัฒนาทั้งทางด้านสุขภาพอนามัย บุคลิกภาพและความเป็นอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีในขณะเดียวกันรัฐก็ต้องมีมาตรการที่ได้ผลในการปกป้องคุ้มครองสิทธิดังกล่าว นำผู้กระทำผิดมาลงโทษตามกระบวนการยุติธรรมและชดเชยเยียวยาผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการละเมิด¹ การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นมิได้เป็นการละเมิดเพียงสิทธิของบุคคลผู้ที่ถูกกระทำเท่านั้น แต่ยังถือเป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลผู้มีความสัมพันธ์กับบุคคลผู้หายสาบสูญ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ญาติ เพื่อน และรวมถึงบุคคลอื่นๆ ที่เกิดความหวาดกลัว ระแวง การถูกคุกคาม และความไม่เชื่อมั่นในความยุติธรรมของกระบวนการยุติธรรม ที่สำคัญการเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเปรียบเสมือนปัจจัยสำคัญในการดำรงไว้ซึ่งความสงบสุขของบ้านเมือง

การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นได้เกิดขึ้นทุกประเทศในโลกนี้ จากรายงานของคณะทำงานเกี่ยวกับการหายสาบสูญโดยถูกบังคับหรือโดยไม่สมัครใจ (Working group on

¹ พรเพ็ญ คงขจรเกียรติ. (2551, ธันวาคม). กระบวนการยุติธรรมกับสิทธิมนุษยชนในเรื่องการละเมิดสิทธิในชีวิตและร่างกายโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ (เอกสารประกอบการสัมมนา โครงการเวทีความคิดเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ชุดคุ้มครองสิทธิมนุษยชนครั้งที่ 2). หน้า 35.

enforced or Involuntary Disappearances) ซึ่งจากรายงานประจำปี 2007 ที่ได้รับการรับรองแล้ว ได้แสดงให้เห็นว่า ตั้งแต่มีการก่อตั้งคณะทำงานขึ้นในปี ค.ศ. 1980 นั้น คณะทำงานเกี่ยวกับการหายสาบสูญได้ส่งต่อคดีการหายสาบสูญโดยถูกบังคับหรือโดยไม่สมัครใจ ให้แก่รัฐบาลของแต่ละประเทศที่เกี่ยวข้องเพื่อคู่ต่อไปรวมจำนวน 51,763 คดี ซึ่งมีเพียง 2,702 คดี ที่สามารถคลี่คลายได้ในระยะเวลา 5 ปี โดยคงเหลืออีก 41,257 คดียังคงไม่มีความชัดเจน ทั้งหมดนั้นเกิดขึ้นใน 78 ประเทศ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นปรากฏขึ้นอย่างเป็นระบบในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงของการปกครองประเทศเยอรมัน โดย ออดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) ซึ่งพบว่าภายหลังจากช่วงนั้นทศวรรษที่ 1960 ถึง ทศวรรษที่ 1980 ในภูมิภาคลาตินอเมริกา ได้เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญอย่างรุนแรง เพราะสืบเนื่องมาจากการปกครองแบบเผด็จการทหาร หลังจากเกิดการบังคับให้หายสาบสูญขึ้นอย่างแพร่หลายและรุนแรง จึงส่งผลให้นานาชาติได้ให้ความสนใจต่อปรากฏการณ์ดังกล่าวโดยทั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของลาตินอเมริกา และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ได้แสดงการตอบโต้ต่อเหตุการณ์การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญโดยการเรียกร้องให้ทุกประเทศที่เกี่ยวข้อง ต้องเคารพต่อหลักกฎหมายสิทธิมนุษยชนและต้องปฏิบัติตามหลักกฎหมายอย่างเป็นธรรม ซึ่งรวมถึงการสอบสวนต่อเหตุการณ์ดังกล่าวด้วยความเป็นธรรม แต่การเรียกร้องดังกล่าวข้างต้นก็ไม่สามารถที่จะยุติการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญได้ นอกจากนานาประเทศที่เกี่ยวข้องต่างเพิกเฉยต่อการเรียกร้องดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏว่าเหตุการณ์การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญยังได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนแพร่ขยายไปยังภูมิภาคเอเชียกลาง เอเชียใต้ และเอเชียอาคเนย์ แม้ในระแวกหลังจะมีเหตุการณ์ดังกล่าวลดลงบ้างแต่ก็ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นเคย และยังคงขาดการแก้ไขทั้งทางด้านกฎหมายและการคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน

ในกรณีของประเทศไทยที่ถือว่าเป็นหนึ่งนานาประเทศที่ประสบปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญมาอย่างช้านานและยังขาดไร้ซึ่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าวแม้ในสายตาของต่างชาติหรือแม้แต่คนไทยที่มองว่าเป็นการคุกคามสิทธิมนุษยชนอย่างออกอากและไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย กรณีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างความขัดแย้งทางการเมืองซึ่งถือเป็นการหายสาบสูญของบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองจำนวนมาก อาทิเช่น เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ ในปี 2535 เหตุการณ์ทั้งหมดดังกล่าวล้วนแล้วแต่เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญทั้งสิ้น มิใช่เพียงเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองเท่านั้นที่ทำให้เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ การเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างๆ ของรัฐบาล เช่น การปราบปรามยาเสพติดในช่วงการบริหารประเทศของนายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตร ที่ปรากฏว่ามีการหายสาบสูญของบุคคลจำนวนมากซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของมูลนิธิกระจกเงาที่ได้รับณรงค์

ในการติดตามหาบุคคลที่สูญหายว่าในปี 2546 จนถึง 21 เมษายน 2551 ทางศูนย์ฯ ได้รับแจ้ง เหตุการณ์คนหายตัวไปของคนในสังคมทั้งสิ้น 1,007 ราย แบ่งเป็นชาย 340 ราย และหญิง 666 ราย ในจำนวนนี้ค้นหายแล้วจำนวน 634 ราย ยังไม่พบ 373 ราย รวมถึงการปราบปรามผู้ก่อการร้าย ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเหตุการณ์การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่เป็นที่สนใจของ นานาประเทศและประชาชนชาวไทยอย่างมากคือ กรณีการหายตัวไปของนายสมชาย นีละไพจิตร ทนายความนักสิทธิมนุษยชนที่ทำคดีเกี่ยวกับการปกป้องสิทธิของผู้ต้องสงสัยในการก่อความ ไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ปรากฏว่ามีเจ้าหน้าที่ของรัฐมีส่วนเกี่ยวข้องในเหตุการณ์ ดังกล่าวอย่างชัดเจน แต่กระบวนการยุติธรรมของไทยไม่สามารถที่จะเอาผิดต่อกลุ่มคนเหล่านั้น ได้อย่างเหมาะสมเนื่องจากข้อจำกัดทางข้อกฎหมาย ซึ่งรายละเอียดและข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้เขียนจะได้วิเคราะห์และสรุปประเด็นปัญหาไว้ในบทที่ 4 และบทที่ 5 ตามลำดับต่อไป

ปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ไม่ได้เป็นเพียงการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชน ขึ้นพื้นฐานเท่านั้น แต่ยังถือเป็นการก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินคดีอย่างยุติธรรมตามหลักกฎหมาย เนื่องจากการกระทำดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่แล้วมักมีความเกี่ยวข้องกับนโยบายการบริหารบ้านเมือง ของรัฐบาลต่างๆ และความเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจบริหารบ้านเมืองรวมทั้งเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้ กฎหมายหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงที่มีอำนาจเหนือกว่าประชาชน ซึ่งก่อให้เกิดความไม่สุจริตใจ ในการร่วมแก้ปัญหของเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการปฏิเสธต่อเหตุการณ์เหล่านั้นการ เพิกเฉย หรือการตอบสนองต่อเหตุการณ์เหล่านั้นอย่างล่าช้า หรือการให้ข้อมูลอันเป็นเท็จ การบิดเบือนข้อมูล การปิดความลับหรือปิดกั้นข้อมูลต่อผู้สื่อข่าว หรือแจ้งต่อผู้ที่ต้องการข้อเท็จจริงว่าเป็น การหายตัวไปในระหว่างการปะทะกันระหว่างความขัดแย้ง หรือการอ้างเหตุผลว่าเป็นความมั่นคง ของประเทศจึงทำให้ต้องปกปิดข้อมูลไว้เป็นความลับ ดังกล่าวข้างต้นซึ่งล้วนแต่ทำให้ไม่สามารถ ทำการสอบสวนและดำเนินกระบวนการยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สามารถนำตัว ผู้เกี่ยวข้องในการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญมาฟ้องลงโทษ ไม่สามารถติดตามตัวหรือทราบถึง ชะตากรรมของผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญและไม่สามารถดำเนินการให้บุคคลผู้หายสาบสูญที่ ถูกกล่าวหาว่ามีความผิดสามารถเข้าถึงกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมได้ รวมถึงบุคคลผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือผลกระทบต่างๆ จากการบังคับให้หายสาบสูญไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือไม่ ได้รับการชดเชยใดๆ เลย หรืออาจได้รับแต่ไม่เหมาะสมและเพียงพอ

เมื่อเหตุการณ์การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นได้ทวีความรุนแรง หรือได้เกิดขึ้น อย่างแพร่หลายทุกมุมโลก ซึ่งถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างหลากหลายบริบทในปัญหาเดียว ทั้งยังเป็นการยากต่อการแก้ปัญหาดังกล่าวแม้แต่เพียงแค่การแก้ไขจำนวนการเกิดคดีน้อยลงก็ตาม ต่อมาในปี ค.ศ. 1979 จึงได้เกิดการวางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการคุ้มครองบุคคลให้พ้นจากการถูกบังคับ

ให้หายสาบสูญให้เป็นกฎเกณฑ์เฉพาะสำหรับความผิดอันมีลักษณะของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ โดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ (General Assembly) ในมติที่ 33/173 เรื่อง “บุคคลผู้ทำให้หายสาบสูญ” (Disappeared Person) ซึ่งได้เรียกร้องให้ที่เกี่ยวข้องกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญได้ดำเนินการติดตามและสืบสวนอย่างเป็นธรรม ให้ความเคารพต่อหลักสิทธิมนุษยชน ทั้งยังต้องให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (Human Rights Committee) ได้เข้าถึงข้อมูลและประเด็นปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ต่อมาคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนจึงได้จัดตั้งคณะทำงานเกี่ยวกับการหายสาบสูญดังกล่าว ในปี ค.ศ. 1980 โดยมีมติที่ 20 (XXXVI) ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ซึ่งคณะทำงานเกี่ยวกับการหายสาบสูญดังกล่าวทำหน้าที่ในการติดตามสถานการณ์ การให้คำแนะนำเกี่ยวกับการคุ้มครองบุคคลให้พ้นจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ พร้อมทั้งรับเรื่องร้องเรียน ตรวจสอบข้อมูลที่เกี่ยวข้อง สอบสวนหาข้อเท็จจริง การพัฒนาหลักเกณฑ์ในการคุ้มครองบุคคลให้พ้นจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ ทั้งยังเป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างรัฐบาลและบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ซึ่งคณะทำงานก็ยังทำหน้าที่อย่างเต็มความสามารถและต่อเนื่องเพื่อเป็นหนึ่งกลไกของการแก้ปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ

ผลของการแก้ไขปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญโดยการวางกฎเกณฑ์เฉพาะของมติของสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาตินั้น จึงได้ก่อให้เกิดปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ (Declaration on Protection of All from Enforced Disappearance) ซึ่งสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้มีการยอมรับปฏิญญาดังกล่าวในมติที่ 47/133 เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม ค.ศ. 1992 ซึ่งปฏิญญาดังกล่าวถือว่าการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นเป็นลักษณะเฉพาะแบบหนึ่งของการละเมิดสิทธิมนุษยชน และถือเป็นความผิดตามกฎหมายอาญาด้วย ซึ่งทุกประเทศจะไม่ปฏิบัติ อนุญาต หรือยินยอมให้มีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ เพื่อเป็นการป้องกันและขจัดปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ แต่เนื่องด้วยมาตรการของปฏิญญาดังกล่าวไม่มีผลบังคับเป็นกฎหมายจึงยังทำให้เกิดการบังคับให้หายสาบสูญอย่างเช่นเคย และนานาประเทศยังยังเพิกเฉยหรือมิได้มีการนำข้อมาตรการดังกล่าวมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญภายในประเทศของตนอย่างจริงจัง ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้เกิดอนุสัญญาระหว่างประเทศ ว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance) ซึ่งถือเป็นอนุสัญญาที่มีระยะเวลาในการร่างและการผลักดันให้รับรองเร็วที่สุดในประวัติศาสตร์ขององค์การสหประชาชาติ จากการรับรองในระยะเวลาที่เร็วขึ้นนั้นเป็นอีกมุมของการแสดงให้เห็นว่าปัญหาดังกล่าวต้องการแก้ไขอย่างจริงจัง ซึ่งโดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติยอมรับอนุสัญญาดังกล่าวในมติที่ 61/177

เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม ค.ศ. 2006 ซึ่งนับว่าอนุสัญญาดังกล่าวเป็นหนึ่งในปัจจัยของการแก้ไขปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ โดยอนุสัญญาดังกล่าวได้กำหนดมาตรการต่างๆ เอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นมาตรการในด้านการป้องกันโดยการห้ามมิให้ประเทศใดอนุญาตหรือให้มีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ รวมทั้งการห้ามไม่ให้มีการกักขังบุคคลในที่ลับ หรือการให้รัฐทุกรัฐทำทะเบียนข้อมูลบุคคลผู้ถูกทำให้สูญเสียวิสภาพ และที่สำคัญการกำหนดให้การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเป็นความผิดอาญาซึ่งส่งผลให้ประเทศที่เข้าเป็นภาคีสมาชิกต้องทำการเพิ่มเติม แก้ไขกฎหมายภายในของประเทศตน รวมทั้งการกำหนดมาตรการเยียวยาแก่ญาติของบุคคลผู้ที่ถูกบังคับให้หายสาบสูญ

ดังนั้น จึงทำให้เห็นว่าอนุสัญญาดังกล่าว เป็นเสมือนจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการที่จะช่วยแก้ไขปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ทุกภูมิภาคทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยที่ยังประสบปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญอยู่และยังไม่อาจแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนในการรวบรวมพยานหลักฐาน การดำเนินการสอบสวนที่ควรจะเป็นไปอย่างอิสระไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลใดๆ และการลงโทษผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ที่กระทำการเป็นหนึ่งในขั้นตอนของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นยังไม่เหมาะสมต่อการกระทำ เพราะสืบเนื่องมาจากข้อจำกัดในข้อกฎหมายอาญาของประเทศไทย เห็นได้จากกรณีของการหายตัวไปของ นายสมชาย นีละไพจิตร ซึ่งนับว่าเป็นคดีการบังคับให้หายสาบสูญคดีแรก ที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสามารถนำตัวผู้ที่กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษได้ แต่ไม่สามารถที่จะลงโทษได้อย่างเหมาะสมและยังไม่สามารถที่จะทำให้ปัญหาต่างๆ ในการหายตัวไปของ นายสมชาย นีละไพจิตร คลี่คลายลงได้ ฉะนั้นเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญโดยเริ่มที่การพิจารณาแก้ไขกฎหมายอาญาที่ยังไม่สามารถเอาผิดต่อผู้กระทำการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญได้ ซึ่งนับว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดี เนื่องจากผู้เขียนจะได้ศึกษามาตรการต่างๆ ในอนุสัญญาระหว่างประเทศ ฯ ควบคู่ไปกับการศึกษาสภาพปัญหาการอุ้มหายในประเทศไทยโดยละเอียด นอกจากนั้นจะได้ค้นคว้าถึงสภาพปัญหามาตรการต่างๆ ตามกฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อนำมาศึกษาถึงข้อดี ข้อเสีย ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของมาตรการนั้นๆ อันจะนำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขกฎหมายอาญารวมถึงกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ และเป็นการคุ้มครองบุคคลผู้เป็นเหยื่อ ซึ่งนับว่าเป็นหลักประกันในการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยให้ปราศจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญและยังเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะ สาเหตุ รูปแบบ และผลกระทบจากปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ที่ได้เกิดขึ้นในทุกๆ ประเทศรวมทั้งประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการและแนวความคิด ในการแก้ไขปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ตามกฎหมายระหว่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาถึงมาตรการต่างๆ ของอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคน ให้พ้นจากการบังคับให้หายสาบสูญ
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นระหว่างกระบวนการยุติธรรมและประชาชน ทั้งยังเพื่อสร้างหลักประกันของการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยอย่างสงบสุข

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

ปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่ถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน และเป็นปัญหาอันยากลำบากต่อการแก้ไข เนื่องจากกรณีนั้นมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้เกี่ยวข้องหลัก ซึ่งถือเป็นปัญหาที่ยากลำบากต่อการแก้ไข ประเทศไทยควรมีการปรับปรุงกฎหมายเพื่อเป็นการป้องกันและปราบปรามปัญหาการอุ้มหาย ทั้งเพื่อเป็นการสอดคล้องในฐานะที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ และเพื่อเป็นการแสดงถึงความตระหนักถึงปัญหาการอุ้มหาย

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

มุ่งศึกษาถึงลักษณะ สาเหตุ รูปแบบ และผลกระทบจากปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ รวมทั้งอุปสรรคในการคุ้มครองและการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และศึกษาถึงมาตรการต่างๆ ในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการหายสาบสูญ ทั้งมาตรการต่างๆ ในต่างประเทศ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขกฎหมายภายในของประเทศไทย

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารเป็นหลักประกอบกับการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่นบทความ วารสาร บทสัมภาษณ์ต่างๆ หนังสือวิทยานิพนธ์ รายงานสถานการณ์ ดัชนีบทกฎหมาย ปรักฎญา อนุสัญญา มติและเอกสารต่างๆ ของ

สหประชาชาติ รวมทั้งตัวอย่างคดีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยจะนำมาศึกษาวิเคราะห์และเรียบเรียงตามประเด็นต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึง สาเหตุของปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ เพื่อที่จะได้แก้ไขปัญหายอย่างถูกต้องและเหมาะสม
2. ทำให้ได้ทราบและเข้าใจถึงมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ เพื่อที่จะได้นำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขกฎหมายภายในของไทย อันจะเป็นการแก้ไขปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ
3. ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมาย เช่น ฝ่ายปกครอง ตำรวจ ทหาร หรือเจ้าพนักงานของรัฐผู้มีอำนาจอื่นๆ ได้ตระหนักถึงปัญหาของกฎหมาย กฎเกณฑ์ ของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ
4. เป็นการช่วยเหลือและเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ อาทิเช่น ครอบครัว ญาติ ผู้ใกล้ชิดหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่ถูกกระทำดังกล่าว
5. ทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจที่จะศึกษาปัญหาดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นนักศึกษา นักกฎหมาย ตลอดจนหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้ศึกษาถึงปัญหาดังกล่าวต่อไป

บทที่ 2

สภาพปัญหา แนวความคิด และที่มาของการ “อุ้มหาย”

“ปรากฏการณ์ของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น เป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชน ในทุกรูปแบบอย่างร้ายแรงที่สุด ซึ่งเป็นการปฏิเสธหลักการของสิทธิดังกล่าวหลายประการ รวมถึง การปฏิเสธสิทธิมนุษยชนที่จะมีตัวตนหรือได้รับการระบุตัวตน การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น ได้เปลี่ยนแปลงการมีอยู่ให้กลายเป็นการไม่มีอยู่และเป็นการประทุมิชอบหรือเป็นการใช้อำนาจ อย่างเกินเลย ซึ่งทำให้เจ้าหน้าที่รัฐเปลี่ยนแปลงการเคารพต่อกฎหมายให้กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีค่า และ เป็นการกระทำอาชญากรรมที่เลวร้าย”¹

การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ (Enforce Disappearance) ของบุคคลนั้นเป็นเรื่องที่ อาจเกิดขึ้นได้อันเนื่องมาจากการย้ายถิ่นที่อยู่ หรือการเปลี่ยนชื่อนามสกุลของบุคคลผู้ที่หายสาบสูญ ทำให้ญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงไม่อาจติดต่อกับบุคคลดังกล่าวได้ หรืออาจเกิดขึ้นเนื่องจากบุคคล ดังกล่าวประสบอุบัติเหตุหรือภัยธรรมชาติ ทำให้ถึงแก่กรรมหรือต้องไปอยู่สถานที่อื่น โดยไม่มี ผู้ใดทราบ นอกจากนี้แล้วการหายสาบสูญอาจเกิดขึ้นจากภัยสงครามหรือการขัดกันทางอาวุธ ซึ่งทำให้ ประชาชนพลเรือนต้องแตกแยกทางครอบครัวและไม่อาจพบเจอกันได้อีกต่อไป โดยกรณีดังกล่าว ข้างต้นจะมีมาตรการทางกฎหมายต่างๆ ที่คอยรองรับเพื่อขจัดปัญหาดังกล่าว เช่น ภาวะบงกชสถานที่ ของบุคคลผู้ถูกบังคับให้บุคคลหายสาบสูญโดยศาล กระบวนการติดตามตัวผู้ถูกบังคับให้บุคคลหาย สาบสูญโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนสอบสวนหรือหน่วยงานใดที่เกี่ยวข้อง และกระบวนการต่างๆ ในการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการหายสาบสูญ โดยเฉพาะกรณีที่เกิดจากการขัดกัน ทางอาวุธและรวมถึงกรณีภัยพิบัติทางธรรมชาติ ซึ่งจะมีการช่วยเหลือทางมนุษยธรรมเข้ามา เกี่ยวข้องด้วย เช่นความช่วยเหลือจาก คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ หรือจากสหพันธ์ สภากาชาดและเลี้ยววงเดือนแดงระหว่างประเทศ และสภากาชาดหรือสภาลีี้ยววงเดือนแดงของ แต่ละประเทศ อย่างไรก็ตาม การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญของบุคคลยังอาจเกิดขึ้นได้เนื่องจาก การก่ออาชญากรรม ซึ่งเป็นการกระทำให้บุคคลหายสาบสูญ เช่นถูกล่อลวง ถูกลักพาตัว ถูกกักขัง ถูกทำร้ายอย่างรุนแรงหรือถูกหาฆาตกรรม เป็นต้นซึ่งในกรณีนี้กระบวนการยุติธรรมจะต้องเข้าไป

¹ Niall Mac Dermot. (2001). *the Secretary General of the International commission of Jurists.* pp. 62-63.

ความช่วยเหลือในการติดตามและปล่อยตัวผู้ถูกบังคับให้บุคคลหายสาบสูญสืบสวนสอบสวนและนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษรวมถึงชดใช้เหยียวยาให้แก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกอุ้มหายหรือผู้ใกล้ชิดที่ได้รับผลกระทบก็ตาม

การที่บุคคลถูกบังคับให้หายสาบสูญนั้น ถือเป็นการละเมิดต่อหลักสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในหลายบริบท ซึ่งรวมเอาการละเมิดต่อหลักสิทธิมนุษยชนเข้าไว้ด้วยกันหลายประการ โดยเฉพาะสิทธิในชีวิตและเสรีภาพ สิทธิที่จะไม่ถูกทรมาน สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมคุมขังตามอำเภอใจ และสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม อันเนื่องมาจากการลักพาตัวหรือจับกุมตัว การจำคุก กักขังหรือจำกัดเสรีภาพโดยมิชอบด้วยกฎหมาย นอกจากนี้แล้วยังอาจรวมถึงการทำร้ายร่างกาย ทรมาน และการฆาตกรรม อย่างไรก็ตามลักษณะพิเศษที่ทำให้บุคคลถูกบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ (Enforce Disappearance) คือการที่ผู้ถูกอุ้มหายไม่ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมาย หรือไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายอย่างพอเพียง ซึ่งเกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ หรือเกี่ยวข้องกับการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม รวมถึงการให้ความยินยอมหรือเพิกเฉยโดยรัฐ ทำให้กระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างยากลำบาก หรืออาจไม่อาจพึ่งพากระบวนการยุติธรรมได้ จากการประวิงเวลาการขัดขวางหรือขาดไว้ซึ่งข้อมูลและความร่วมมือที่ดีพอจากเจ้าหน้าที่รัฐ

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นจึงเห็นได้ว่าการที่บุคคลถูกบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นสามารถเป็นที่เข้าใจได้ในหลายกรณี ทั้งที่ไม่เกี่ยวข้องกับหลักสิทธิมนุษยชน เช่น การหายสาบสูญเนื่องจากภัยธรรมชาติหรือที่เกี่ยวข้องกับหลักกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ เช่น การถูกอุ้มหายจากการขัดกันทางอาวุธ เป็นต้น หรือแม้กระทั่งกรณีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่เกี่ยวข้องกับหลักสิทธิมนุษยชนก็ยังสามารถแบ่งได้ว่า เป็นการหายสาบสูญเนื่องจากการก่ออาชญากรรมหลายบทหรือเป็นการหายสาบสูญเนื่องจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ ซึ่งกรณีการถูกบังคับให้หายสาบสูญนั้น จะเกี่ยวข้องกับอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญโดยตรง ดังนั้น การศึกษาถึงคำจำกัดความของการ บังคับให้บุคคลหายสาบสูญ จึงเป็นเรื่องจำเป็นยิ่งลำดับแรกในการศึกษาถึงอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ และเพื่อเข้าใจถึงแนวความคิดและพัฒนาการของการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญได้อย่างถ่องแท้

ทั้งนี้ เนื่องจากภาษาไทยนั้น ยังไม่มีการใช้ถ้อยคำอย่างเป็นทางการสำหรับคำว่า “การบังคับให้หายสาบสูญ” (Forced or Enforced Disappearance) จึงปรากฏการเรียกขานการกระทำในลักษณะนี้อย่างหลากหลาย เช่น การใช้กำลังบังคับให้หายสาบสูญ การหายสาบสูญโดยถูกบังคับ การบังคับให้สูญหาย หรือการอุ้มหาย จึงอาจทำให้เกิดความสับสนได้บ้าง แต่หากได้พิจารณาถึงคำจำกัดความดังจะได้กล่าวถึงต่อไปโดยละเอียดแล้ว ก็สามารถเข้าใจถึงถ้อยคำ

ที่แตกต่างกันดังกล่าวข้างต้นได้อย่างเป็นเอกภาพ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนจะขอใช้คำว่า “การบังคับให้หายสาบสูญ” แทนถ้อยต่างๆ เหล่านั้น และหากในอนาคตการใช้ถ้อยคำอย่างเป็นทางการสำหรับการบังคับให้หายสาบสูญ ตามอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญว่าอย่างไร ก็ขอใช้ถ้อยคำดังกล่าวทดแทนถ้อยคำที่ได้ใช้นี้ต่อไป

2.1 คำจำกัดความที่เกี่ยวข้อง “การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ” หรือ “การอุ้มหาย”

2.1.1 คำจำกัดความของ “การบังคับให้หายสาบสูญ” หรือ “การอุ้มหาย”

นับตั้งแต่การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ เริ่มเป็นประเด็นของการละเมิดสิทธิมนุษยชนในทางระหว่างประเทศเป็นต้นมา ได้มีความพยายามที่จะบัญญัติให้การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเป็นความผิดทางกฎหมายอาญา เพื่อให้กฎหมายสามารถจัดการแก้ไขปัญหาและคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ จึงจำเป็นยิ่งที่ต้องมีการให้คำจำกัดความของการบังคับให้หายสาบสูญ สำหรับการพิจารณาขอบเขตของการกระทำดังกล่าวโดยให้ถือว่าเป็นการกระทำ ความผิดทางอาญา ดังปรากฏในเอกสารหลายฉบับอันเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ ดังนี้

1) “การบังคับให้หายสาบสูญ” (Enforced Disappearance) ตามปณิญาว่าด้วยการหายสาบสูญ

ในอารัมภบทของปณิญาว่าด้วยการบังคับให้หายสาบสูญ (Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance) ซึ่งได้มีการยอมรับโดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ โดยมติที่ 47/133 ในวันที่ 18 ธันวาคม ค.ศ. 1992 โดยได้ระบุถึงการบังคับให้หายสาบสูญว่า คือ “การที่บุคคลถูกจับกุม ถูกคุมขัง ถูกลักพา หรือถูกจำกัดเสรีภาพในประการอื่น โดยเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ และระดับต่างๆ ของรัฐบาล หรือโดยคณะบุคคลหรือบุคคลซึ่งทำการแทน หรือได้รับการสนับสนุนไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม หรือได้รับความยินยอม หรือการยอมรับจากรัฐบาล ตามด้วยการปฏิเสธไม่ยอมเปิดเผยชะตากรรมหรือสถานที่อยู่ของบุคคลดังกล่าว หรือปฏิเสธไม่รับรู้ถึงการจำกัดเสรีภาพของบุคคลนั้น โดยที่บุคคลดังกล่าวได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย”

2) “การบังคับให้หายสาบสูญ” (Forced Disappearance) ตามอนุสัญญาแห่งทวีปอเมริกาว่าด้วยการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ

ในข้อ 2 ของอนุสัญญาแห่งทวีปอเมริกาว่าด้วยการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ (Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons) ซึ่งได้มีการยอมรับโดยสมัชชาใหญ่แห่งองค์การเหล่าประเทศในทวีปอเมริกา (General Assembly of the Organization of American States) ในวันที่ 9 มิถุนายน ค.ศ. 1994 โดยได้ระบุถึงการบังคับให้หายสาบสูญว่า คือ “การกระทำที่

จำกัดอิสรภาพของบุคคล ไม่ว่าจะคนเดียวหรือหลายคน และไม่ว่าในทางใดก็ตาม ซึ่งเป็นการกระทำผิด โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งได้รับมอบอำนาจ การสนับสนุน หรือการรู้เห็นเป็นใจจากรัฐ ตามด้วยการปราศจากซึ่งข้อมูล หรือการปฏิเสธไม่รับรู้ ถึงการจำกัดอิสรภาพ หรือไม่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่อยู่ของบุคคลดังกล่าว ทำให้บุคคลนั้น ไม่สามารถเข้าถึงการเยียวยาหรือกระบวนการให้ความคุ้มครองตามกฎหมาย”

3) “การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ” (Enforced Disappearance of Persons) ตามธรรมนูญ ศาลอาญาระหว่างประเทศ

ในข้อ 7 (2) I ของธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ (Rome Statute of the International Criminal Court) ซึ่งได้มีการยอมรับโดยที่ประชุมทางการทูตเพื่อการจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศ ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี โดยมติที่ 183/9 ในวันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ. 1998 และมีผลบังคับใช้ในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 2002 โดยได้ระบุถึงการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญว่า คือ “การจับกุม คุมขัง หรือการลักพาตัวบุคคล โดยหรือด้วยการรับมอบอำนาจ การสนับสนุน หรือ การรู้เห็นเป็นใจของรัฐหรือขององค์การทางการเมือง ตามด้วยการปฏิเสธไม่รับรู้ถึงการ จำกัดอิสรภาพ หรือไม่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชะตากรรมหรือสถานที่อยู่ของบุคคลเหล่านั้น โดยมีเจตนา ที่จะกั้นบุคคลเหล่านั้นให้พ้นจากการคุ้มครองตามกฎหมายเป็นระยะเวลายาวนาน”

4) “การบังคับให้หายสาบสูญ” ตามมติของที่ประชุมสมัชชาแห่งสภายุโรป

ที่ประชุมสมัชชาแห่งสภายุโรป (Parliamentary Assembly of Council of Europe) ได้มี มติที่ 1463 (2005) เพื่อประณามการบังคับให้หายสาบสูญ (Enforced Disappearance) ที่เกิดขึ้นว่า เป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนและบ่อนทำลายมนุษยธรรม โดยเฉพาะที่เกิดขึ้นในภูมิภาคยุโรป เช่น ในสาธารณรัฐเชเชเนียในประเทศรัสเซีย ประเทศเบลารุส และประเทศไซปรัส โดยระบุว่า “การบังคับให้หายสาบสูญ” รวมถึงการจำกัดเสรีภาพ การปฏิเสธไม่รับรู้ถึงการจำกัดเสรีภาพ หรือ ปกปิดชะตากรรมและสถานที่อยู่ของบุคคลผู้หายสาบสูญ และทำให้บุคคลดังกล่าวไม่ได้รับความ คุ้มครองตามกฎหมาย นอกจากนี้แล้ว โดยมติดังกล่าวสมัชชาแห่งสภายุโรปยังได้ให้ข้อเสนอแนะ สำหรับการให้คำจำกัดความในอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญที่น่าสนใจว่า คำจำกัดความของ การบังคับให้หายสาบสูญ ควรครอบคลุมถึงการกระทำผิดโดยตัวตนที่ไม่ใช่รัฐด้วย (Non-State Actors) เช่น กลุ่มติดอาวุธผิดกฎหมาย (Paramilitary Groups) กลุ่มล่าสังหาร (Death Squads) กลุ่มกบฏ (Rebel Fighters) หรือกลุ่มองค์กรอาชญากรรม (Organised Criminal Groups)

5) “การบังคับให้หายสาบสูญ” (Enforced Disappearance) ตามอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ

ในข้อ 2 ของอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ (International Convention for the Protection of All Persons From Enforced Disappearance) ซึ่งได้มีการยอมรับโดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ โดยมติที่ 61/177 ในวันที่ 20 ธันวาคม ค.ศ. 2006 โดยได้ระบุถึงการบังคับให้หายสาบสูญว่า คือ “การจับกุม การคุมขัง การลักพา หรือรูปแบบอื่นใดของการจำกัดเสรีภาพ ซึ่งเป็นการกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งกระทำการ โดยได้รับมอบอำนาจ การสนับสนุน หรือการรู้เห็นเป็นใจจากรัฐ ตามด้วยการปฏิเสธไม่รับรู้ถึงการจำกัดเสรีภาพหรือด้วยการปิดบังชะตากรรมหรือสถานที่อยู่ของบุคคลผู้หายสาบสูญ ทำให้บุคคลดังกล่าวไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย”

ทั้งนี้ คำจำกัดความดังกล่าวข้างต้น ได้พิจารณา โดยคณะทำงานพิจารณาทบัตินิติของร่างอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ (Intersessional Open-ended Working Group to elaborate a draft legally binding normative instrument for the protection of all persons from enforced disappearance) โดยสามารถแบ่งองค์ประกอบของการบังคับให้หายสาบสูญออกเป็น 4 ประการ ดังนี้

- 1) การจำกัดเสรีภาพ (โดยการจับกุม คุมขัง ลักพา หรือวิธีการอื่นใด)
- 2) กระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือ โดยความยินยอมของรัฐ
- 3) โดยปฏิเสธไม่รับรู้การจำกัดเสรีภาพ หรือปิดบังข้อมูลของบุคคล
- 4) ทำให้บุคคลไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

ดังจะเห็นได้ว่า องค์ประกอบทั้ง 4 จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับองค์ประกอบของการบังคับให้หายสาบสูญตามคำจำกัดความของปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากการปรับเปลี่ยนคำและข้อความเพื่อให้ชัดเจนและครอบคลุมยิ่งขึ้นแล้ว ประเด็นที่ถกเถียงในระหว่างคณะทำงานด้านการยกร่างดังกล่าว นั้น มี 3 ประเด็นที่ควรให้ความสนใจ คือ

- 1) ประเด็นเกี่ยวกับ “การบังคับให้หายสาบสูญโดยตัวคนที่ไม่ใช่รัฐ” ซึ่งมีตัวแทนจากหลายประเทศได้เสนอให้แทรกประเด็นนี้ไว้ในคำจำกัดความด้วย เพื่อให้เป็นความรับผิดชอบขึ้นพื้นฐานของรัฐ โดยพิจารณาจากหลายๆ กรณีที่เกิดขึ้นจริง และสอดคล้องกับคำจำกัดความตามธรรมเนียมศาลอาญาระหว่างประเทศที่ครอบคลุมถึงกรณีนี้ด้วย อย่างไรก็ตาม ประธานคณะทำงานพิจารณานิติของร่างอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ (Mr. Bernard Kessedjian) ได้ให้ความเห็นว่า รัฐควรมีมาตรการที่เหมือนกันสำหรับจัดการกับความผิดอาญารัฐบาลบังคับให้หายสาบสูญที่กระทำโดยองค์กร กลุ่มบุคคล หรือบุคคลธรรมดาซึ่งไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐอยู่แล้ว โดยไม่จำต้อง

พิจารณาถึงความรับผิดชอบพื้นฐานของรัฐในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเสนอให้มีการระบุถึงพันธกรณีของรัฐเกี่ยวกับการบังคับให้หายสาบสูญโดยตัวคนที่ไม่ใช่รัฐไว้ต่างหาก ซึ่งข้อเสนอนี้ได้รับการสนับสนุนโดยเสียงข้างมาก จึงได้มีการกำหนดประเด็นนี้ไว้ในข้อ 3 ของอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญว่า “รัฐภาคีแต่ละรัฐจะต้องจัดให้มีมาตรการที่เหมาะสม ในการสืบสวนสอบสวน การกระทำที่ได้ให้คำจำกัดความไว้ในข้อ 2 ซึ่งกระทำโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลโดยปราศจากอำนาจ การสนับสนุน หรือการรู้เห็นเป็นใจจากรัฐและนำตัวผู้ที่ต้องรับผิดชอบมาดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรม”

2) ประเด็นเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ 4) ที่ว่า “ทำให้บุคคลไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย” ซึ่งเป็นประเด็นในการตีความว่า ถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการบังคับให้หายสาบสูญ หรือเป็นผลของการบังคับให้หายสาบสูญ โดยประธานคณะทำงานพิจารณาบทบัญญัติของร่างอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญได้แนะนำให้ประเด็นนี้เป็นทางเลือกสำหรับฝ่ายนิติบัญญัติของรัฐภาคีแต่ละประเทศว่า จะถือเอาประเด็นนี้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการบังคับให้หายสาบสูญหรือไม่ และรัฐภาคีแต่ละประเทศมีสิทธิที่จะชี้แจงการตีความประเด็นนี้ไว้ได้ในขณะให้สัตยาบัน ซึ่งจากประเด็นในการตีความที่ไม่อาจสรุปได้ดังนี้ จึงมีการกล่าวกันว่า “การทำให้บุคคลไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย” เป็นองค์ประกอบที่สามครั้งของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเท่านั้นไม่ใช่องค์ประกอบที่ 4)

3) ประเด็นเกี่ยวกับ “เจตนาในการบังคับให้หายสาบสูญ” ซึ่งเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำหรับความผิดทางอาญา ในการบัญญัติความผิดอาญาฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญของแต่ละประเทศ โดยประเด็นนี้ประธานคณะทำงานพิจารณาบทบัญญัติของร่างอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญได้ชี้ว่า ไม่จำเป็นต้องระบุเพิ่มเติมว่าเป็นเจตนาในการกระทำเนื่องจากเป็นที่เข้าใจถึงเจตนาได้โดยปริยายจากคำจำกัดความอยู่แล้ว แต่ให้บันทึกไว้ว่าไม่มีระบบกฎหมายอาญาใด กำหนดให้การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญโดยปราศจากเจตนาเป็นความผิดความที่บันทึกนี้ให้ปรับใช้กับข้อ 4 ของอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ ซึ่งกำหนดพันธกรณีของรัฐภาคีในการบัญญัติความผิดฐานใช้บังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ให้เป็นความผิดตามกฎหมายอาญาภายในประเทศด้วย

2.1.2 ความแตกต่างและองค์ประกอบสำคัญของคำจำกัดความเกี่ยวกับ “การบังคับให้หายสาบสูญ”

โดยไม่คำนึงถึงเฉพาะถ้อยคำที่แตกต่างกันระหว่างคำจำกัดความต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งแม้จะแตกต่างกันบ้างแต่ก็มีสาระสำคัญที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ โดยข้อสังเกตของผู้เชี่ยวชาญพิเศษอิสระของสหประชาชาติ (Mr. Manfred Nowak) ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบกระบวนการคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ ในกรอบของกฎหมายอาญาและ

สิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศช่วงปี ค.ศ. 2001 ได้ให้องค์ประกอบคล้ายคลึงกันสำหรับการบังคับให้หายสาบสูญในปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ และอนุสัญญาแห่งทวีปอเมริกาว่าด้วยการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ซึ่งอาจนำมาใช้พิจารณาถึงองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกันของธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ และอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญได้ด้วย โดยองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกันนั้นมีดังนี้

- 1) การจำกัดเสรีภาพของบุคคลผู้หายสาบสูญ
- 2) การมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยการยินยอมเป็นอย่างน้อย
- 3) การปฏิเสธไม่รับรู้ถึงการคุมขัง และไม่เปิดเผยชะตากรรมและสถานที่อยู่ของบุคคลผู้หายสาบสูญ

ทั้งนี้ องค์ประกอบส่วนที่มีความแตกต่างกันอย่างเป็นสาระสำคัญ คือ “การทำให้บุคคลผู้หายสาบสูญไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย” ซึ่งมีความแตกต่างกันเนื่องมาจากความมุ่งหมายของการให้คำจำกัดความเป็นสำคัญ คือ การมุ่งให้ความคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชน และการมุ่งพิจารณาถึงความผิดทางอาญา โดยปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญและอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ ที่มุ่งให้ความคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชน ได้กำหนดองค์ประกอบส่วนนี้ไว้อย่างกว้างว่า ทำให้บุคคลผู้หายสาบสูญไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย เพื่อให้ครอบคลุมถึงหลายกรณีและเป็นการทั่วไป โดยอนุสัญญาแห่งทวีปอเมริกาว่าด้วยการบังคับให้บุคคลผู้หายสาบสูญได้กำหนดไว้คล้ายคลึงกัน แต่จะเน้นในเรื่องการไม่ได้รับการเยียวยาและไม่อาจเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ อันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ ส่วนในธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศนั้น จะกำหนดองค์ประกอบส่วนนี้ไว้ดังเช่นองค์ประกอบของความผิดทางอาญาโดยทั่วไป ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับเจตนาและระยะเวลา คือ ต้องมีเจตนาในการทำให้บุคคลผู้หายสาบสูญไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย และการไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายต้องปรากฏเป็นระยะเวลายาวนานติดต่อกัน ทำให้องค์ประกอบส่วนนี้ตามธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศจะจำกัดแคบกว่าตามตราสารระหว่างประเทศฉบับอื่นข้างต้น ด้วยเจตนาและระยะเวลาของการทำให้บุคคลผู้หายสาบสูญไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

นอกจากนี้แล้ว องค์ประกอบของคำจำกัดความที่ปรากฏในธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศแต่ไม่ปรากฏในคำจำกัดความของตราสารระหว่างประเทศอื่นข้างต้น คือ การกระทำ ความผิดโดยตัวคนที่ไม่ใช่รัฐ ซึ่งในธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศได้บัญญัติไว้ให้ครอบคลุมถึงตัวคนที่ไม่ใช่รัฐด้วย แต่จำกัดเฉพาะการกระทำขององค์การทางการเมืองเท่านั้น และองค์ประกอบในการกระทำความผิดอย่างกว้างขวางและเป็นระบบ (Widespread and systematic) ซึ่ง

เป็นองค์ประกอบเฉพาะของอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ (Crime against Humanity) อันเป็นฐานความผิดหลักของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญตามข้อ 7 ของธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น จึงพิจารณาได้ว่าคำจำกัดความของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญตามธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศนั้น จำกัดแคบกว่าอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบของการกระทำความผิด เนื่องจากต้องคำนึงถึงหลักการขององค์ประกอบความผิดทางอาญาโดยทั่วไปด้วย และในส่วนของ การกระทำความผิดโดยตัวคนที่ไม่ใช่รัฐนั้น สนธิสัญญาทั้ง 2 ฉบับได้บัญญัติไว้อย่างมีนัยที่แตกต่างกันออกไป โดยตามธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศนั้น กำหนดให้การกระทำของตัวคนที่ไม่ใช่รัฐเฉพาะองค์การทางการเมือง ถือเป็นความผิดตามธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศด้วยหากครบองค์ประกอบความผิด แต่การกระทำของตัวคนที่ไม่ใช่รัฐทั้งหมดตามอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญนั้น ไม่เฉพาะองค์การทางการเมือง แต่รวมถึงองค์การ กลุ่มบุคคล หรือบุคคลธรรมดา ให้ถือเป็นความผิดตามกฎหมายภายในของรัฐที่จะได้กำหนดขึ้น ตามพันธกรณีในข้อ 3 ของอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ

2.2 แนวความคิดในการต่อต้านปัญหาการ “อุ้มหาย”

สิทธิในชีวิต และร่างกายเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่รัฐมีหน้าที่ในส่งเสริม ด้วยการสนับสนุนด้านปัจจัยและสิ่งแวดล้อมให้สมาชิกของสังคมได้มีโอกาสทั้งในด้านสุขภาพอนามัย บุคลิกภาพ และชีวิตความเป็นอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ขณะเดียวกันรัฐก็ต้องมีมาตรการที่ได้ผลในการปกป้องคุ้มครองสิทธิดังกล่าว นำผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกระบวนการยุติธรรม และชดเชยเยียวยาผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการละเมิดอย่างเหมาะสม

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ส่วนที่ 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของบุคคล มาตรา 32 ระบุว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การฆาตกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้ แต่กาลงโทษตามคำพิพากษาของศาล หรือตามที่กฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีโหดร้าย หรือไร้มนุษยธรรมตามวรรคนี้

การจับและการคุมขังบุคคล จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในกรณีที่มีการกระทำซึ่งกระทบต่อสิทธิเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหาย พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้เสียหาย มีสิทธิร้องต่อศาลเพื่อให้สั่งระงับหรือเพิกถอนการกระทำเช่นนั้น รวมทั้งจะกำหนดวิธีตามสมควรหรือการเยียวยาเพื่อความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วยก็ได้”

จากบทบัญญัติดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญนั้นได้มีการวางสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลเอาไว้เช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามกรณีนี้ยังปรากฏว่ามีปัญหาที่การบังคับใช้กฎหมายว่าจะคุ้มครองสิทธิดังกล่าวได้จริงหรือไม่ และจะมีการปรับปรุงพัฒนากฎหมายเพื่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่มักได้รับการกระทบต่อสิทธิในชีวิตและร่างกายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายพิเศษ หรือในสถานการณ์พิเศษ ในพื้นที่อัยการศึก สถานการณ์ฉุกเฉินในพื้นที่จังหวัด 3 ชายแดนภาคใต้ และการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด เช่น สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองเรื่องการจับกุม คမ်းขัง คั้น สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว สิทธิที่จะพบและปรึกษานายความ และสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมเยียนตามสมควร การปกป้องคุ้มครองสิทธิในชีวิต และร่างกายของบุคคลจากการถูกละเมิดโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐที่นี้ข้อมหมายถึง “การคุ้มครองสิทธิของรัฐต้องการตัว” รัฐต้องการตัวหมายถึง ผู้ที่ต้องสงสัยว่าจะเกี่ยวข้องกับกระทำความผิด โดยเฉพาะในความผิดที่เกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐและสังคม หรือที่รัฐถือเป็นนโยบายสำคัญในการปราบปราม เช่น ยาเสพติด

รัฐต้องการตัวหมายถึงความรวมถึง บุคคลที่อาจมีข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำความผิด ข้อมูลอื่นที่ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด หรือมีความสำคัญที่จะทำให้การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐได้สมความมุ่งหมาย ก่อนที่คนเหล่านั้นจะเป็นผู้ถูกจับและควบคุมตัวในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา จะไม่ได้รับสิทธิและการคุ้มครองในฐานะผู้ถูกจับ ในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลย แต่บุคคลที่ตกเป็นเหยื่อหรือเป้าหมายของเจ้าหน้าที่รัฐนั้นกลับถูกระงับโดยเจ้าหน้าที่รัฐ กล่าวคือเจ้าหน้าที่รัฐเสียเองที่เป็นผู้บังคับให้หายสาบสูญหรืออุ้มหาย หรือถูกฆ่าตัดตอน โดยกระบวนการเหล่านั้นไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรม

ซึ่งเจ้าหน้าที่เหล่านั้นต่างใช้วิธีการปฏิบัติที่เรียกติดปากว่า “ขยายผล” การดำเนินการนอกกฎหมายโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ส่งผลต่อการละเมิดสิทธิในชีวิตและร่างกายโดยเจ้าหน้าที่รัฐมักออกมาในรูปแบบของการ “อุ้มหาย” (Enforced Disappearance) การอุ้มฆ่าและการซ้อมทรมาน (กรณียังไม่ได้ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวตามกฎหมายและที่อยู่ในระหว่างการควบคุมตัว) การฆ่านอกระบบ โดยไม่ผ่านการพิจารณาของศาล (Extra-judicial killings)

ตามสภาพความเป็นจริงนั้นประเทศมีปัญหาคารกป้องคุ้มครองสิทธิด้านชีวิตและร่างกายของบุคคลที่เป็นเป้าหมายของรัฐหรือบุคคลที่อยู่ในบัญชีดำ ยังเป็นปัญหาร้ายแรง ในช่วงระหว่างการดำเนินนโยบายการปราบปรามยาเสพติดในปี พ.ศ. 2546 โดยรัฐบาลนั้นได้มีคำสั่งให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และตำรวจ จัดทำข้อมูลบุคคล จำนวนผู้ผลิต ผู้ค้า ผู้เสพ จำนวนข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด จำนวนผู้ติดผู้เสพให้แก่หน่วยงานของรัฐ และต่อมาในห้วงเวลาเพียง 3 เดือน มีคดีฆาตกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด 2,656 คดี มีผู้เสียชีวิต 2,921 ราย ซึ่งถือเป็นตัวเลขการเสียชีวิตที่

สูงมาก ทั้งยังเป็นที่มาของคำศัพท์ทางกฎหมายใหม่ “ฆ่าตัดตอน” โดยที่ยังไม่มีใครนิยามความหมายอย่างเป็นทางการและเป็นที่ยอมรับ แต่มีหลักฐานที่น่าเชื่อถือว่า เกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายของรัฐบาลสงครามยาเสพติด²

โดยที่เจ้าหน้าที่จะใช้อำนาจตามกฎหมายรวบรวมพยานหลักฐาน และจับกุมผู้ต้องสงสัยมาดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรม แต่เจ้าหน้าที่กลับใช้ดุลยพินิจของตนเองตัดสินว่าผู้ต้องสงสัยดังกล่าวเป็นผู้กระทำความผิดและลงโทษบุคคลนั้นโดย “ศาลเตี้ย” ด้วยการสังหาร (“อุ้มฆ่า” หรือ “ฆ่าตัดตอน”) หรือบังคับให้สูญหาย (“อุ้มหาย”)

ไม่เพียงเหตุผลของการปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายของรัฐบาลเท่านั้น ในกรณีที่เกี่ยวข้องเป็นการอุ้มหายที่ได้รับความสนใจอย่างยาวนานในระยะเวลาหนึ่งคือการหายตัวไปของนายสมชาย นีละไพจิตร นายความนักสิทธิมนุษยชนที่ได้หายตัวไปเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2547 และยังเป็นคดีที่ถูกนำขึ้นสู่การพิจารณาของศาลเพื่อทำความจริงให้ปรากฏ แต่เนื่องข้อจำกัดทางกฎหมาย การตั้งข้อหาเพียงกักขังหน่วงเหนี่ยว ซึ่งเป็นข้อหาที่ไม่ตรงกับความผิดอาญาที่เกิดขึ้นต่อการหายตัวไป ซึ่งจากการสืบสวนนั้นก็ปรากฏว่านายสมชายถูกเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้บังคับให้หายสาบสูญหรือ “อุ้มหาย”

อีกทั้งการรายงานของหัวหน้าศูนย์ข้อมูลคนหายเพื่อต่อต้านการค้ามนุษย์ มูลนิธิกระเจกาเผ่า แดงข่าวกลุ่มย่อยเรื่อง “สถิติจำนวนคนหายในประเทศไทยไตรมาสแรกปี พ.ศ. 2551” ว่าตั้งแต่ปี 2546จนถึง ปี 2551 นั้น ทางศูนย์รับแจ้งคนหายตัวไปของคนในสังคมทั้งสิ้น 1,007 ราย ซึ่งค้นพบแล้ว จำนวน 634 รายและยังไม่พบอีก 373 ราย

จะเห็นว่าการละเมิดสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานนั้น มักจะกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเป็นผู้ใช้บังคับกฎหมาย นั่นอาจเป็นเพราะว่าการที่กฎหมายได้ให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่จนเกินจำเป็นประกอบกับการทำงานสนองนโยบายของรัฐบาล ซึ่งเหล่านี้ถือเป็นการกระทำที่มีได้คำนึงมนุษยธรรม แต่เหตุใดปัญหาเหล่านี้ยังมีอยู่และทวีความรุนแรงมากขึ้นนั้นเพราะข้อกฎหมายของประเทศไทยที่ยังไปไม่ถึงความผิดเหล่านั้น กล่าวคือเมื่อเกิดการอุ้มหายนั้น ก็ไม่มีข้อกฎหมายที่จะไปตั้งข้อหาหรือใช้บังคับ และกระบวนการยุติธรรมของไทยไร้ประสิทธิภาพอันเนื่องจากผู้ใช้กฎหมาย

² ไทยรัฐ. (2548, 28 เมษายน). “สังเข็บแบล็คลิสต์ 3 จว.ใหม่ หวั่นเป็นเงื่อนไขสู่บ่มพลีชีพ.” ไทยรัฐออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 7 มกราคม 2555, จาก <http://www.thairath.co.th/online.php?section=newthairathonline&content=3968>.

2.3 ที่มาของปัญหาการอุ้มหาย

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีนโยบายของรัฐหลายประการที่ส่งผลโดยตรงให้เกิดบรรยากาศที่นำไปสู่การบังคับบุคคลให้สูญหาย หรือการอุ้มหาย และการละเมิดสิทธิมนุษยชนร้ายแรงอื่นๆ นโยบายดังกล่าวได้แก่ การเน้นการใช้กำลังทหารเพื่อต่อต้านการก่อความไม่สงบในภาคใต้ของไทยของรัฐบาลชุดต่างๆ เริ่มตั้งแต่ปี 2544 เป็นต้นมา และการประกาศทำสงครามปราบปรามยาเสพติดในปี 2546 ซึ่งส่งผลกระทบต่อเรื่องร้องเรียนแจ้งพฤติกรรมเลียนแบบ แม้ว่าจะยุตินโยบายไปแล้วก็ตาม

2.3.1 การปราบปรามการก่อความไม่สงบในภาคใต้ของไทย³

ความรุนแรงทางการเมืองในภาคใต้ได้ปะทุขึ้นมาอีกรอบปี 2545 พร้อมๆ กับการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตร มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายการบริหารงานภาคใต้ โดยยุบหน่วยงานบริหารพิเศษและเพิ่มบทบาทด้านความมั่นคงของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มักมีการระบุนว่าการโจมตีค่ายทหารที่อำเภอเจาะไอร้อง นราธิวาส และเหตุการณ์ปล้นปืนที่เกี่ยวข้องกัน เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 เป็นจุดเริ่มต้นของความรุนแรงครั้งใหม่ในภาคใต้ของไทย แม้ว่าจะมีความรุนแรงที่ปะทุขึ้นในปีก่อนหน้านั้นแล้วก็ตาม นับแต่นั้นมาผู้ก่อการได้ใช้อาวุธสร้างความรุนแรงเพื่อบั่นทอนความมั่นคงและท้าทายต่อรัฐบาลไทย และรัฐไทยก็ได้ตอบโต้ด้วยการใช้กำลังทหารซึ่งในหลายกรณีมีการปฏิบัติอย่างมิชอบ ส่วนผู้ก่อความไม่สงบก็มักจะอยู่เบื้องหลังอาชญากรรมร้ายแรงรวมทั้งการฆ่าคนตาย

จนกระทั่งภายหลังทำรัฐประหารในปี 2549 รัฐบาลทหารได้กำหนดโครงสร้างใหม่สำหรับ กอ.รมน. สอ.บต. และกองบัญชาการผสมพลเรือน ตำรวจ ทหาร (พตท.) ในพื้นที่ และกำหนดให้ กอ.รมน. และสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) เป็นผู้รับผิดชอบด้านความมั่นคง ตั้งแต่ปี 2550 การใช้อำนาจอย่างมิชอบและการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นอีก เช่นเดียวกับจำนวนการร้องเรียนของทนายความและองค์กรเอกชน (เอ็นจีโอ) ในพื้นที่ซึ่งต่างก็ให้ข้อมูลว่า ถูกข่มขู่และถูกทำร้ายมากขึ้น ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าทุกรัฐบาลมีแนวทางการใช้นโยบายที่คล้ายคลึงกัน ในการตอบโต้กับความรุนแรงในภาคใต้ นับแต่การปะทุของความรุนแรงรอบใหม่ ทั้งนี้ จึงพบว่า มีนโยบายอย่างน้อยสามประการที่ส่งผลให้เกิดสภาพแวดล้อมที่นำไปสู่การหายตัวของบุคคล ได้แก่

ประการแรก กรอบกฎหมายในสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งมีผลบังคับใช้ในภาคใต้ของไทย เป็นเหตุให้การทำหน้าที่ปราบปรามของรัฐไม่เป็นไปตามหลักการคุ้มครองตามหลักนิติธรรม โดยเฉพาะข้อกำหนดเกี่ยวกับการควบคุมตัวส่งผลให้เกิดการบังคับบุคคลให้สูญหาย กฎอัยการศึก

³ มุลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ. (2555, พฤษภาคม). “การบังคับบุคคลให้สูญหายในประเทศไทย.” หน้า 15.

ซึ่งมีการประกาศใช้ในภาคใต้ยาวนานกว่ากฎหมายฉบับอื่น เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ที่สามารถควบคุมตัวบุคคลมากถึงเจ็ดวันเพื่อสอบปากคำโดยไม่ต้องมีหมายศาล ไม่ต้องขออำนาจตรวจสอบจากศาล และเป็นการปฏิเสธสิทธิที่จะขอให้มีการตรวจสอบความชอบของการควบคุมตัว หรือที่เรียกว่า Habeas corpus คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากลพบว่า มักไม่มีการเปิดเผยข้อมูลสถานที่ควบคุมตัว และส่วนใหญ่คนที่ถูกจับจะถูกควบคุมตัวในค่ายทหารหรือในสถานที่ชั่วคราวบางแห่ง⁴ การหายตัวของบุคคลที่กล่าวถึงด้านล่างเป็นกรณีที่เกิดขึ้นจากการควบคุมตัวโดยพลการโดยอำนาจตามกฎหมายอัยการศึก ซึ่งตราบโดที่ยังมีการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ ปัญหาการหายตัวของบุคคลก็ยังคงเกิดขึ้นต่อไปในประเทศไทย

นอกจากกฎหมายอัยการศึกแล้ว ในสมัยนายกรัฐมนตรีทักษิณยังประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ซึ่งเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ที่สามารถควบคุมตัวบุคคลโดยมีหมายศาล แต่ไม่ต้องมีข้อกล่าวหาทางอาญา เจ้าหน้าที่ที่สามารถควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยได้นานถึงเจ็ดวัน และสามารถขยายระยะเวลาการควบคุมตัวได้รวมกันทั้งหมดไม่เกิน 30 วัน ซึ่งในทางปฏิบัติ เจ้าหน้าที่สามารถขอหมายศาลได้ง่าย และศาลเองก็มีความสามารถจำกัดในการตรวจสอบว่าจะเป็นการควบคุมตัวโดยพลการหรือไม่ แม้ว่าตาม พรก. ฉุกเฉินฯ ผู้ถูกควบคุมตัวมีสิทธิไปปรากฏตัวต่อศาลทุกเจ็ดวันเพื่อขอให้ตรวจสอบความจำเป็นของการควบคุมตัว อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ผู้ถูกควบคุมตัวมักไม่ถูกนำตัวไปขึ้นศาล เช่นเดียวกฏอัยการศึก ดังนั้น พรก. ฉุกเฉินฯ จึงทำให้มีการหายตัวของบุคคลหรือการสังหารบุคคลโดยคนทั่วไปไม่ทราบได้ นอกจากนี้ ตาม พรก. ฉุกเฉินฯ เจ้าพนักงานผู้บังคับใช้กฎหมายจะได้รับความคุ้มกันโดยไม่ต้องถูกฟ้องร้องดำเนินคดีทั้งทางแพ่ง อาญา และทางวินัย หากเป็นการกระทำโดยสุจริต จึงเป็นเหตุให้อาจมีการใช้กฎหมายอย่างมิชอบเพื่อห้อยกันไม่ให้เจ้าหน้าที่ที่ถูกฟ้องคดีเมื่อเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้น และนำไปสู่บรรยากาศที่เจ้าหน้าที่ไม่เกรงกลัวว่าจะมีผลกระทบจากการละเมิดสิทธิของตน ซึ่งกฎหมายฉบับนี้มีผลใช้บังคับในภาคใต้และมีการขยายระยะเวลาการบังคับใช้ทุกสามเดือนนับแต่เริ่มประกาศใช้ในเดือนกรกฎาคม 2548

อีกฉบับหนึ่งคือ พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร เป็นกฎหมายที่เปิดโอกาสให้บุคคล “ได้รับคำสั่งจากศาลให้ถูกควบคุมตัวในค่ายฝึกอบรมของทหารเป็นเวลานานถึงหกเดือน โดยไม่จำเป็นต้องมีข้อกล่าวหาหรือการลงโทษทางอาญา” จนกระทั่งปัจจุบันมีการนำ พรบ.ความมั่นคงฯ มาใช้ในสี่อำเภอของจังหวัดสงขลา ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2552 และมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเปิดโอกาสให้มีการควบคุมตัวบุคคล

⁴ คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล. (2554, มีนาคม). “International Commission of Jurists, UPR Submission.” หน้า 55.

ได้นานถึง 84 วัน หลังจากตั้งข้อกล่าวหาสำหรับความผิดร้ายแรง คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล พบว่า ในบางคดีมีการควบคุมตัวบุคคลไว้หลายปีระหว่างรอขึ้นศาล การขาดการตรวจสอบและ ถ่วงดุลของอำนาจควบคุมตัวตามกฎหมายเหล่านี้ ส่งผลโดยตรงต่อการบังคับบุคคลให้สูญหาย ในพื้นที่ที่กฎหมายแต่ละฉบับมีผลบังคับใช้ ดังตัวอย่าง กรณีของนายมุฮัมมัด ไชมีกูนา สะท้อนให้เห็นผลกระทบของกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมตัวที่นำไปสู่การบังคับบุคคลให้สูญหาย เนื่องจากมีรายงานข่าวว่า นายมุฮัมมัด ได้หายตัวไปในเดือนกรกฎาคม 2548 ต่อมาในปี 2553 ญาติได้มาพบว่าเขาถูกควบคุมตัวที่เรือนจำกลางจังหวัดปัตตานีตามหมายจับอาญา นอกจากนี้ วลีที่ว่าด้วย “โดยสุจริต” ยังอาจส่งเสริมให้เกิดการลอบหนวลพ้นผิดหลังจากมีการบังคับให้บุคคลสูญหายด้วย

ประการที่สอง การที่รัฐบาลได้ริเริ่มโครงการต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้ผู้ต้องสงสัยมาแสดงตน ทางกองกำลังฝ่ายความมั่นคงได้ “เชิญ” ให้บุคคลมาพบ หรือมารายงานตัวที่ค่ายทหาร ตามข้อมูลของทางราชการระบุว่าจุดประสงค์หลักของนโยบายเชิญให้มาพบคือการจับกุมตัวชาวกรอง ซึ่งผู้ที่เข้ามาพบก็จะถูกสอบปากคำเกี่ยวกับกิจกรรมที่ผ่านมา รายชื่อเพื่อนหรือผู้ที่เขาติดต่อ และแนวทางของอุดมการณ์ความเชื่อ สำนักงานสาขาที่จังหวัดยะลารายงานว่า ระหว่างเดือนตุลาคม 2552 ถึง 21 กันยายน 2554 มีผู้มาแสดงตนถึง 410 คน จากข้อมูลของเจ้าหน้าที่ทหารคนหนึ่ง ประมาณว่ามีผู้มาแสดงตน 50 คนต่อเดือน โดยแบ่งเป็นผู้ต้องสงสัยเป็นสามกลุ่ม กลุ่มแรก คือ ผู้ที่มีหมายจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งถ้าผู้ต้องสงสัยมาแสดงตน ก็จะได้รับสิทธิในการประกันตัว สามารถเข้าถึงทนายได้ และเมื่อได้รับการปล่อยตัวจะมีการติดตามการเคลื่อนไหว และได้รับการร้องขอให้ช่วยสนับสนุนข้อมูลกับทางราชการ ผู้ต้องสงสัยในกลุ่มที่สอง ได้แก่ผู้ที่ถือว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงแห่งชาติ และอาจมีการออกหมายจับตาม พรก.ฉุกเฉินฯ หลังจากมาแสดงตนแล้ว พวกเขาจะถูกบังคับให้เข้ารับการอบรมเป็นเวลาหนึ่งเดือนจากนั้นจะได้รับอนุญาตให้กลับบ้านได้ อย่างไรก็ตาม ทางทหารจะเฝ้าระวังให้มีความร่วมมือต่อไป กลุ่มที่สาม ได้แก่คนที่มีชื่ออยู่ในบัญชีดำของรัฐบาล โดยถือว่าเป็นผู้สนับสนุนหรือมีใจฝักใฝ่ฝ่ายก่อความไม่สงบ แต่ไม่ปรากฏว่าได้กระทำความผิดอาญาใดๆ มาก่อน และยังไม่มีความหมายจับ ซึ่งกลุ่มนี้จะถูกควบคุมตัวเพื่อเข้ารับการอบรมเป็นเวลา 7-10 วัน หลังจากมาแสดงตน ชาวบ้านที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มนี้มักจะได้รับเชิญตัวให้เข้าพบหรือจำเป็นต้องเข้ารับการอบรมจากจดหมายจากรัฐบาล หรือผู้ใหญ่บ้านเป็นคนแจ้งข่าว

จากข้อมูลมูลุติธรรมเพื่อสันติภาพชี้ให้เห็นถึงกรณีศึกษา 5 กรณี ที่เหยื่อได้หายตัวไป หลังได้รับเชิญให้เข้าพบกับกองกำลังฝ่ายความมั่นคง และมีการบังคับให้บุคคลติดตามไปด้วยได้แก่

1) นายยา เจะคอเถาะห์ และนายเวฮารัง รอฮิง ซึ่งได้รับเชิญตัวในเดือน 2545 โดยผู้ที่แจ้งข้อมูลแทนตำรวจมีชื่อนายคอเถาะห์ รอฮิง โดยให้ไปพบกับเจ้าหน้าที่ตำรวจที่อำเภอเมืองยะลา ทั้งสองคนออกจากบ้านไปยังที่นัดพบ และไม่ได้กลับมาอีก ในขณะที่มีผู้พบศพนายคอเถาะห์ ถูกยิงเสียชีวิต

2) นายมะยูนิต โลนิยะ เป็นผู้ที่เคยเข้ารับการอบรมปี 2547 เพื่อให้มี لقبชื่อจากบัญชีคำ ต่อมาในเดือนกรกฎาคม 2550 เขาได้รับเชิญให้ไปพบกับกำนันของหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดนราธิวาส หลังออกจากบ้านพร้อมกับซุครักษาความปลอดภัยหมู่บ้านและนายกอบต. ทั้งหมดรวม 8 คน เขาก็หายตัวไป

3) นายรอสะมิง สามะแม ได้รับเชิญ จากทหารพรานให้ไปพบกับผู้บังคับบัญชา เมื่อเดือนมีนาคม 2552 ระหว่างอยู่ที่มีสยิดินหมู่บ้าน แต่ไม่นานหลังจากนั้น บุคคลดังกล่าวก็ได้บังคับเอาตัวเขาไป และเขาก็หายตัวไป

4) นายมะยาเต็ง มะรานอ ได้รับเชิญจากทหารพรานค่ายฉก.41 เพื่อเข้ารับการสอบปากคำที่ค่ายทหารเขื่อนบางลาง ยะลา เขาได้เดินทางไปพร้อมกับทหารพรานเหล่านั้นเมื่อเดือนมิถุนายน 2550 จากนั้นก็หายตัวไป

5) นายเวอาซิ แวซุ ได้รับเชิญจากเจ้าหน้าที่ความมั่นคงสองนายเพื่อให้ข้อมูล โดยต้องไปที่โรงพัก เขาออกจากบ้านพร้อมเจ้าหน้าที่เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2552 และหายตัวไป

รูปแบบการสูญหายของบุคคลหลังจากได้รับ “เชิญตัวไป” จึงทำให้เกิดความหวาดกลัวอย่างมดในชุมชนมุสลิมเมื่อได้รับหนังสือเชิญ จากฝ่ายความมั่นคง การส่งหนังสือเชิญ เช่นนั้นไม่ถือเป็นแนวปฏิบัติที่ดีในแง่ขั้นตอนการจับกุมตัวและยังเปิดโอกาสให้มีการบังคับบุคคลให้สูญหายในภาคใต้มากขึ้นด้วย โดยที่ไม่อาจรู้ได้ว่าเกิดจากกระทำของฝ่ายรัฐบาลซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ หรือเกิดจากฝ่ายผู้ก่อความไม่สงบกันแน่

ประการที่สาม ทุกรัฐบาลเน้นการใช้กำลังทหารเพื่อตอบโต้กับการก่อความไม่สงบในภาคใต้ กองทัพบกได้ส่งกำลังทหารไปประจำในภาคใต้แล้วประมาณ 74,000 นาย และเมื่อเร็วๆ นี้ รัฐบาลยังส่งกำลังทหารไปเพิ่มอีก 4,000 นาย แผนการปัจจุบันของกองทัพบกคือการคัดเลือกอาสาสมัครฝ่ายพลเรือนเพื่อมาปฏิบัติหน้าที่แทนกำลังพลในยามปกติ และจะทำให้จำนวนอาสาสมัครพลเรือนเหล่านี้มีมากกว่าทหารและทหารพรานในที่สุด นับแต่ปลายปี 2550 ศอ.บต. ได้ร่วมมือกับกรมการปกครองดำเนินการส่งเสริมความเข้มแข็งของกองกำลังป้องกันตนเองของพลเรือน โดยคาดหวังว่าพลเรือนจะเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในหน่วยปฏิบัติการด้านความมั่นคง

นโยบายฝึกให้ชาวบ้านเป็นทหาร หรือรูปแบบอื่นๆ ที่คล้ายกัน เกี่ยวข้องกับการบังคับบุคคลให้สูญหายในสองประการ ประการแรก ชาวบ้านที่เป็นซุครักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน

(ชรบ.) บางคนอาจถูกสงสัยว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้ออกความไม่สงบ เป็นเหตุให้มีการสังหารชาวบ้านในชุมชนได้ และอาจเป็นเหตุให้มีปัญหาการบังคับบุคคลให้สูญหายเพิ่มขึ้นในอนาคต ในกรณีของอับดุลเลาะห์ หะยีมะสาและ ซึ่งหายตัวไปในเดือนมิถุนายน 2548 มีข้อกังวลว่าการหายตัวไปของเขาอาจเป็นผลมาจากการที่ ชรบ. มีข้อสงสัยต่อตัวเขา ประการที่สอง อาสาสมัครพลเรือนเหล่านี้มีหน้าที่เป็นสายรายงานความเคลื่อนไหวในหมู่บ้านและรอบหมู่บ้าน ส่งผลให้พวกเขามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ความมั่นคงในพื้นที่ และบางครั้งก็ทราบถึงการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ ในบางกรณี ชาวบ้านบางคนซึ่งทำหน้าที่เป็น “สายข่าว” ให้กับกองกำลังฝ่ายความมั่นคงก็อาจหายตัวไปได้ อย่างกรณีนายมะยาเต็ง ะระรานอ ซึ่งคอยส่งข่าวให้กับกองกำลังฝ่ายความมั่นคงอย่างสม่ำเสมอ และได้หายตัวไปในเดือนมิถุนายน 2550 ครั้งสุดท้ายมีคนเห็นเจ้าหน้าที่ความมั่นคงมาเอาตัวเขาไปเพื่อขอข้อมูลเกี่ยวกับการวางเพลิงโรงเรียนในหมู่บ้านครั้งล่าสุด ไม่มีใครทราบว่าปัจจุบันเขาอยู่ที่ใด

การบังคับให้บุคคลสูญหายทั้งสามรูปแบบเป็นสิ่งที่เราสังเกตเห็นในชายแดนภาคใต้ของไทย และยังไม่มีความเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา ทั้งจะเห็นได้จากข่าวว่ามีการจับตัวไประหว่างอยู่ในที่สาธารณะ การจับตัวไปจากบ้านพัก ที่ทำงาน มัสยิด และการไปแสดงตนต่อเจ้าหน้าที่รัฐ

จึงเห็นได้ว่า การอุ้มหายยังคงเกิดขึ้นตามรูปแบบดังกล่าวในภาคใต้ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลทุกชุดล้มเหลวในการแก้ปัญหาการบังคับบุคคลให้สูญหายอันเป็นผลมาจากนโยบายการปราบปรามการก่อความไม่สงบในภาคใต้ของไทย ทั้งสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาการอุ้มหายเป็นการปฏิบัตินอกกฎหมายที่ฝังรากลึกของเจ้าหน้าที่ความมั่นคงในภาคใต้

2.3.2 การปราบปรามปัญหายาเสพติดในปี 2546

ที่ผ่านมาประเทศไทยมักใช้นโยบายปราบปรามอย่างรุนแรงต่อความผิดด้านยาเสพติด และไม่ค่อยคำนึงถึงสิทธิของผู้ที่เชื่อว่าเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ยกตัวอย่างเช่น รัฐบาลแต่ละสมัยมักจะแถลงว่า “ปัญหายาเสพติดยังเป็นปัญหาสำคัญที่มีผลกระทบและเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ” โดยเฉพาะในช่วงรัฐบาลของนายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตร ได้ประกาศนโยบายปราบปรามการค้าและการใช้ยาเสพติดฉบับใหม่ที่เรียกกันว่า “สงครามปราบปรามยาเสพติด” นโยบายดังกล่าวเป็นต้นเหตุนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนร้ายแรงในประเทศไทย ซึ่งผู้นำรัฐบาลต่างเพิกเฉยไม่เอาผิดและยังส่งเสริมแนวคิดของนโยบายคือเรื่อง “นาต่อตา ฟันต่อฟัน” และให้ถือว่าผู้ที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับยาเสพติดเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ ซึ่งจะต้องถูกปฏิบัติด้วยวิธีการที่ไร้ความเมตตาและรุนแรง แต่ละจังหวัดได้รับโควตาที่ต้องจับกุมบุคคลและปราบปรามยาเสพติด มีการให้สินบนนำจับในอัตราสามบาทต่อยาบ้าหนึ่งเม็ดที่จับกุมได้ ซึ่งการปฏิบัติงานในระยะแรก

เน้นการยึดพื้นที่และตัดหวัง โഴงของผู้ค้ายาเสพติด โดยในช่วงเวลาดังกล่าวเชื่อกันว่ามีผู้ถูกสังหาร 2,873 คน มากกว่าอัตราการฆ่าคนตายตามปกติของประเทศ ต่อมารัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณากรณีต่างๆ ที่เกิดขึ้น พบว่าจุดอ่อนของการปราบปรามครั้งนี้คือ “บัญชีดำ” ซึ่งไม่ได้เกิดจากการสอบสวนอย่างรอบคอบเพื่อพิสูจน์ว่าบุคคลเหล่านี้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดจริงหรือไม่ และพบว่ามี การควบคุมตัวผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดโดยพลการ และใช้เวลาในการควบคุมตัวนายประมาณ 2-3 เดือน และมีการทรมานบุคคล อันส่งผลให้เกิดการสังหารนอกกระบวนการกฎหมาย ซึ่งผู้กระทำผิดมักเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหารที่ปฏิบัติหน้าที่ในการต่อสู้กับยาเสพติด

กรณีเหล่านี้เน้นให้เห็นลักษณะการปฏิบัติงานนอกกรอบกฎหมายที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามปราบปรามยาเสพติด โดยเฉพาะในพื้นที่แนวชายแดนของไทย แม้ว่านโยบายดังกล่าวส่งผลให้มีการปฏิบัติอย่างโหดร้ายต่อผู้ต้องสงสัยว่าใช้ยาเสพติดหรือค้ายา แต่ก็ส่งผลกระทบต่อทำให้เกิดเงื่อนไขให้เจ้าหน้าที่เลือกใช้วิธีการนอกกฎหมายเพื่อปราบปรามยาเสพติด ตำรวจยังได้เรียนรู้ว่าจะทำงานได้รวดเร็วหากกล่าวหาว่าพวกเขาเกี่ยวข้องกับยาเสพติด และจะทำให้คนทั่วไปและทางการไม่สามารถตรวจสอบการใช้วิธีการนอกกฎหมายได้ เป็นเหตุให้การสังหารและการอุ้มหายของบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเกี่ยวข้องกับยาเสพติดยังคงเกิดขึ้นจนกระทั่งทุกวันนี้

จึงขอยกตัวอย่างกรณีการอุ้มหายที่เกิดขึ้นในช่วงการประกาศสงครามปราบปรามยาเสพติดที่นำมาจากการเก็บข้อมูลของมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ ซึ่งแต่ละกรณีล้วนแต่เป็นการกระทำที่ละเมิดต่อกฎหมายอย่างชัดเจน เช่น

1) กรณีนายวิชัย อาแล หายตัวไปหลังจากถูกจับกุมตอนที่เดินทางข้ามพรมแดนไทย-พม่า ที่ด่านบ้านสันตันคู เมื่อประมาณวันที่ 12 สิงหาคม 2552 หรือ 2553 เขาถูกจับกุมพร้อมกับนายแอสและนายแก้ว โดยผู้จับกุมเป็นชาย 10 คน สวมชุดดำและมีผ้าพันคอสีแดง โดยมีหัวหน้าหน่วยเป็นเจ้าหน้าที่ยศร้อยเอก ก่อนหน้านั้นทหารพรานได้ตั้งจุดตรวจตรงจุดข้ามพรมแดน และได้จับกุมพ่อค้าห้าคนแต่ก็ได้รับการปล่อยตัวไปทุกคน ภรรยาของนายวิชัยสอบถามทหารในค่ายทหารใกล้ๆ ว่าสามีของตนอยู่ที่ไหน เจ้าหน้าที่บอกว่า “ให้รอก่อน เดี่ยวพวกเขาก็ได้กลับบ้าน” จากนั้นก็ไม่มีผู้พบเห็นชายทั้งสามคนอีกเลย

2) กรณีนายจะหะ จะก่าปีถูกจับกุมเมื่อเดือนธันวาคม 2546 โดยเจ้าหน้าที่ทหาร 30 นาย ซึ่งมาในชุดลายพรางเขียวที่หมู่บ้านห้วยเต่า ต.ท่าตอน อ.แม่เมาะ โดยมาด้วยรถทหารสามคัน ทหารแจ้งให้ชาวบ้านมารวมตัวกันที่กลางบ้าน จากนั้นก็ถามว่า “ใครที่มีชื่อว่าจะหะให้ก้าวออกมา” มีคนที่ชื่อว่าจะหะสองคนที่ก้าวออกมา แล้วก็ถูกทหารจับตัวไป อีกสิบวันต่อมาทหารนำศพของนายจะหะมาคืนให้ รวมทั้งนำนายจะหะที่ยังไม่ตายอีกคนหนึ่งมาคืนให้ด้วย จากสภาพศพที่บวมดูเหมือนว่าเขาจะเสียชีวิตไปแล้วสองวัน สภาพมูกมีเลือดเกรอะกรัง คางแตก กระดูกโผล่ล้าร้าหัก

ทั้งสองข้าง ร่างกายเต็มไปด้วยรอยช้ำอย่างรุนแรง โดยไม่มีข้อมูลว่าเขาถูกนำตัวไปที่ใด หรือถูกทรมานที่ใด

3) กรณีนายจะปะ จะนุ ได้ถูกจับกุมพร้อมกับบุคคลอื่นอีกสี่คนเมื่อเดือนตุลาคม 2546 ในระหว่างการปิดล้อมจับกุมที่บ้านตาดหมอก อ.แม่เมาะ ผู้จับกุมประมาณ 20 คน ที่หมู่บ้านด้วยรถทหาร และแต่งกายด้วยชุดเจ้าหน้าที่และเจ้าพนักงานที่แตกต่างกัน มีการจับชายทั้งคนมาซ้อมและนำตัวไปไว้บนรถกระบะ ครอบครัวยังให้ข้อมูลว่าพยายามไปหาตัวญาติของเขาที่ค่ายทหารพรานในจังหวัดทางภาคเหนือ แต่ทหารที่ค่ายบอกว่าผู้ถูกจับกุมถูกส่งตัวไปเชียงใหม่แล้ว ญาติของผู้ถูกควบคุมตัวอีกสี่คนสามารถเดินทางไปพบกับคนที่ถูกจับได้ แต่ครอบครัวของนายจะปะได้รับแจ้งว่านายจะปะถูกส่งตัวไปที่เชียงใหม่ ญาติของผู้ถูกควบคุมตัวรายอื่นๆ แจ้งกับญาติของนายจะปะว่า นายจะปะถูกควบคุมตัวในหลุมเดียวกับญาติของตน และมีการสอบปากคำเป็นเวลาสามวันสองคืน พวกเขาทราบว่านายจะปะเสียชีวิตในวันที่สาม นับแต่นั้นมาก็ไม่มีใครพบเห็นนายจะปะอีกเลย

นโยบายด้านยาเสพติด โดยเฉพาะสงครามปราบปรามยาเสพติด เป็นนโยบายที่เจ้าพนักงานของรัฐทุกคนน่าจะต้องปฏิบัติตาม แต่เนื่องจากมีการใช้วิธีการนอกกฎหมายในระหว่างปฏิบัติการตามนโยบายด้านยาเสพติดในประเทศไทย จนเป็นที่มาให้เกิดปรากฏการณ์การอุ้มหายขึ้นในสังคมได้เห็นได้ชัด

2.3.3 คนกลุ่มอื่นที่มีความเสี่ยงต่อการถูกอุ้มหาย

นอกจาก นโยบายด้านยาเสพติดและนโยบายต่อต้านการก่อความไม่สงบในภาคใต้ของไทย ยังมีบุคคลอื่นๆ ที่เสี่ยงต่อการถูกอุ้มหาย หมายถึง คนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดหรือมีความขัดแย้งส่วนตัวกับตำรวจ ประจักษ์พยานของการละเมิดสิทธิมนุษยชน นักกิจกรรม (ด้านสิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชนต่อต้านคอร์รัปชัน การเมือง) และคนต่างด้าว แม้จะไม่มีนโยบายเฉพาะเจาะจงที่ทำให้เกิดความเสี่ยงที่จะหายตัวไปต่อบุคคลเหล่านี้โดยตรง แต่การใช้วิธีการนอกกฎหมายเพื่อปราบปรามในประเทศไทยและการลดขนาดพื้นที่ของเจ้าพนักงานของรัฐในหลายปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดบรรยากาศที่ทำให้บุคคลบางกลุ่มมีความเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนหลายประการ รวมทั้งการอุ้มหายในบางกรณี นโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับบุคคลกลุ่มเหล่านี้ อย่างเช่น คนต่างด้าวหรือพยาน ยิ่งทำให้เกิดความเสี่ยงมากขึ้น หลายคนต้องเผชิญความเสี่ยงที่ซ้ำซ้อนเนื่องจากมีสถานะอยู่ในกลุ่มเสี่ยง

1) คนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดหรือมีความขัดแย้งส่วนตัวกับตำรวจ

แม้บุคคลที่ถูกอุ้มหายจากการที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดหรือมีความขัดแย้งกับตำรวจ จะไม่เป็นที่ชัดเจนว่าเหตุใดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดเหล่านี้จึงเป็นเหตุให้เกิดการอุ้มหายของบุคคลได้ แต่ไม่ว่าความสัมพันธ์กับตำรวจจะเป็นอย่างไร และแม้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกิจกรรมผิด

กฎหมาย การที่ตำรวจทำให้บุคคลสูญหายหรือฆ่าคนอื่นล้วนเป็นอาชญากรรมและเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนทั้งสิ้น ดังเช่น ในกรณีที่นายชากาเรีย กาเจซึ่งน่าจะหายตัวไปจากตัวเมืองยะลาในปี 2546 มักจะถูกตรวจค้นที่บ้านจากตำรวจก่อนจะหายตัวไป ครอบครัวเชื่อว่าเขาคงเป็นเป่า เนื่องจากความอิจฉาของเพื่อนบ้าน และครอบครัวของเขามีความสัมพันธ์กับเจ้าพนักงานของรัฐ ครอบครัวเชื่อว่าเพื่อนบ้านคงเอกรข้อมูลผิดๆ ไปแจ้งกับตำรวจและเจ้าพนักงานรัฐ เป็นเหตุให้เขาหายตัวไป หรือ ในกรณีที่นายกูอหมัด อิบิเสน ได้หายตัวไปพร้อมกับนายเวไชนง แวนาเว นายอับดุลละห์ สาหล่า ที่ปัตตานีในปี 2548 ซึ่งนายกูอหมัดเคยถูกตั้งข้อหาว่าเป็นผู้สังหารลูกชายของเจ้าหน้าที่ตำรวจระดับสูงในจังหวัดตรัง แต่ได้รับการยกฟ้องคดี ช่วงที่หายตัวไป เขาอยู่ระหว่างประกันตัวเพื่อรออุทธรณ์คดี มีผู้พบเห็นตำรวจเฝ้าติดตามชายกลุ่มดังกล่าว ก่อนที่พวกเขาจะหายตัวไป มีข่าวลือว่าเป็นตำรวจจาก สภ.ปะกาสะรัง

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการลักลอบนำตัวคนต่างด้าวเข้าพรมแดนไทย-พม่า มักมีความสัมพันธ์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายกับเจ้าหน้าที่ความมั่นคงและเจ้าพนักงานรัฐ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานโดยสะดวก แต่บางครั้งก็เกิดปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยอาจเป็นเพราะการไม่ยอมจ่ายค่าสินบนหรือด้วยเหตุอื่น ส่งผลให้อาจต้องมีการสังหารผู้ลักลอบนำเข้าคนต่างด้าว ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุของการสังหาร

2) คนต่างด้าว

คนต่างด้าวมักจะต้องเผชิญข้อจำกัดอย่างเป็นทางการที่มีต่อสิทธิในการเดินทางอย่างเสรี เสรีภาพในการจัดตั้งสหภาพแรงงาน และการเข้าถึงการดูแลและความรู้ด้านสุขภาพ และมักจะต้องมีความเสี่ยงโดยตรงที่จะถูกควบคุมตัวโดยพลการ หรือถูกรีดไถจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ และเจ้าหน้าที่รัฐมักมีส่วนร่วมหรือสนับสนุนการค้ามนุษย์อันเป็นต้นเหตุให้เกิดการปฏิบัติมิชอบมากมายและการลอบขโมยพันผิดของเจ้าหน้าที่และพลเรือนที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมเช่นนี้ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐมักมองว่าคนงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านเป็นอันตรายต่อชุมชนคนไทย กระทั่งต่อประโยชน์ของคนงานไทย และอธิปไตยของชาติ เป็นเหตุให้เกิดความเสี่ยงและเกิดการปฏิบัติมิชอบต่อคนต่างด้าว

การเก็บข้อมูลการถูกอุ้มหายจากคนงานต่างด้าวเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมาก เนื่องจากความหวาดกลัวต่ออำนาจรัฐที่จ้องจะเล่นงานกับพวกเขาได้ทุกเมื่อ ทำให้การอุ้มหายเกิดขึ้นกับคนต่างด้าวเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2545 โกวินมิน ชายชาวมอญได้ถูก อส.ยิง (อส.เป็นพลเรือนที่ได้รับการฝึกและติดอาวุธจากกระทรวงมหาดไทย) ที่จุดตรวจใกล้กับค่ายผู้ลี้ภัย

⁵ ฮิวแมนไรตส์วอตช์. (2553, กุมภาพันธ์). "From the tiger to the Crocodile: Abuse of Migrant Workers in Thailand." หน้า 4.

ชาวมอญที่ชะลือคคะนี อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี อส. คนที่ยังคงวินวิน เมฆาและกล่าวหาว่า เขาเป็นสายให้กับทหารพม่า โกวินวินพยายามอธิบายความจริงระหว่างที่ถูกยิง เขาไม่ได้เสียชีวิตทันทีแต่ถูก อส. ลากตัวไปที่บริเวณหน้าผาและถูกเตะลงไป ทางเจ้าหน้าที่ไม่ยอมให้ครอบครัวมารับศพ หรือในกรณีเมื่อเดือน 2545 มีผู้พบศพ 17 ศพถูกทิ้งในแม่น้ำเมย อ.แม่สอด มีการผูกมือและเท้า ปิดตาและถูกเชือกคอกหนังสือพิมพ์ไทยรัฐคาดการณ์ว่าผู้ต้องสงสัยที่สำคัญสองในสามน่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง หลังจากการซักถามของตำรวจ มีรายงานว่าเจ้าหน้าที่ดังกล่าวได้หลบหนีไปซ่อนตัวแล้ว

3) พยาน

ประจักษ์พยานของการละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่เสี่ยงต่อการถูกอุ้มหาย ไม่ว่าจะอยู่ใต้โครงการคุ้มครองพยานหรือไม่ก็ตาม ประจักษ์พยานของการละเมิดสิทธิมนุษยชนเสี่ยงที่จะถูกเจ้าหน้าที่ข่มขู่ ตั้งข้อหาเท็จ และได้รับความรุนแรง ในบางครั้งก็เสี่ยงกับการสังหารนอกกระบวนการกฎหมายหรือการอุ้มหาย โดยผู้กระทำอาจเป็นเจ้าหน้าที่ผู้ละเมิดสิทธิเอง หรืออาจเป็นเพื่อนร่วมงานที่ต้องการลอบย่นวลเจ้าหน้าที่ผู้กระทำผิด และปกป้องหน่วยงานของตน พยานที่อยู่ใต้โครงการคุ้มครองพยานของกรมสอบสวนคดีพิเศษ ก็มักจะถูกข่มขู่เช่นกัน อย่างเช่น นางพิศุล พรหมจันทร์ ป้าของเยาวชนที่ถูกสังหารนอกกระบวนการกฎหมายที่กาฬสินธุ์ในปี 2547 เธอได้รับการข่มขู่ทางโทรศัพท์ และคิดว่ากำลังถูกติดตาม ส่วนนางอังคณา นีละไพจิตร ภรรยาของ ทนายสมชาย นีละไพจิตรที่ถูกบังคับให้สูญหาย ก็ได้รับการข่มขู่ระหว่างที่พยายามเรียกร้องความยุติธรรมให้กับการหายตัวไปของเขา

กรณีนายอับดุลเลาะห์ อาบูคอรี หายตัวไปในปี 2552 ที่นราธิวาส เขาอยู่ในโครงการคุ้มครองพยาน กรมสอบสวนคดีพิเศษ แต่ช่วงที่เขากลับจากกรุงเทพฯ เพื่อมาเยี่ยมครอบครัวที่ภาคใต้ ทางกรมสอบสวนคดีพิเศษไม่ได้ให้ความคุ้มครองเขาในพื้นที่กรุงเทพฯ ในปี 2547 เขาถูกกล่าวหาว่าเกี่ยวข้องกับคดีปล้นปืนเมื่อเดือนมกราคม ถูกทรมาณระหว่างการควบคุมตัวที่กรุงเทพฯ และทนายสมชาย นีละไพจิตรเป็นผู้ช่วยเหลือเขาก่อนที่ทนายสมชายจะหายตัวไป นายอับดุลเลาะห์เป็นพยานให้กับคดีการทรมาณให้ตนเอง ภรรยาของเขาก็ถูกสังหารหนึ่งปีหลังการหายตัวไปของเขา หมู่บ้านที่เขาอยู่ในพื้นที่สีแดง อาจเป็นไปได้เช่นกันว่า เขาอาจถูกผู้ก่อความไม่สงบจับตัวไป

กรณีที่เกี่ยวข้องกับเหยื่อหลายคน อาจเป็นไปได้ว่าบุคคลที่ถูกทำให้สูญหายหรือถูกสังหารและเป็นเป้าหมายมีเพียงคนเดียวหรือสองคน ส่วนคนอื่นๆ ที่ถูกอุ้มหายหรือสังหารอาจเป็นเพราะมีส่วนรู้เห็นการรู้เห็นการบังคับบุคคลให้สูญหายหรือการสังหารดังกล่าว โดยเฉพาะกรณีการหายตัวไปของชาวมอญที่เกี่ยวข้องกับคดีของนายกูอาหมัด อิบิเสน ที่ปิดตานิในปี 2548

4) นักกิจกรรม (ด้านสิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน การเมือง)

นักกิจกรรมหลายประเภทต้องเผชิญการข่มขู่และการทำร้ายในประเทศไทย รวมทั้งที่ทำงานเป็นผู้สื่อข่าวเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน (เอ็นจีโอ) ทนายความ นักกิจกรรมชุมชน นักกิจกรรมสิ่งแวดล้อม นักสหภาพแรงงาน และคนทำงานต่อต้านคอร์รัปชัน ทางกรไทย โดยเฉพาะหน่วยงานความมั่นคงมักเป็นต้นตอของการข่มขู่และทำร้ายผู้พิทักษ์สิทธิมนุษยชน ในขณะเดียวกัน ผู้ก่อความไม่สงบในภาคใต้ของไทยและส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ก็อาจเป็นผู้ข่มขู่ร้ายแรงต่อผู้พิทักษ์สิทธิมนุษยชนด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนและล่าสุดของการข่มขู่ผู้พิทักษ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทย ได้แก่การใช้พระราชบัญญัติการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์และกฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เพื่อปราบปรามเสียงที่เห็นต่างและเสรีภาพในการแสดงออก

มีข้อมูลว่าการอุ้มหายต่อนักกิจกรรมเกิดขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2534 เริ่มจากการหายตัวไปของนายทง โพธิ์อ่าน วุฒิสมาชิกสายแรงงาน ประธานสภาองค์การลูกจ้างสภาแรงงานแห่งประเทศไทย และรองประธานสมาพันธ์แรงงานระหว่างประเทศ ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เขาอยู่ในระหว่างรณรงค์ต่อต้านความพยายามของรัฐบาลทหารที่จะยกเลิกสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ การอุ้มหายได้เกิดขึ้นกับนักกิจกรรมหลายคนนับแต่การหายตัวไปของนายทง

กรณีสมชาย นิละไพจิตร น่าจะเป็นการถูกอุ้มหายที่รู้จักกันมากที่สุดประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ทนายสมชายเป็นทนายสิทธิมนุษยชนคนสำคัญและทำดีการเมือง โดยรับว่าความให้กับจำเลยในคดีก่อการร้าย เขาเป็นอดีตประธานชมรมนักกฎหมายมุสลิมและรองประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สภาทนายความ ก่อนการหายตัวไปของเขา ทนายสมชายมีบทบาทสำคัญในการรวบรวมรายชื่อ 50,000 รายชื่อเพื่อเรียกร้องให้มีการยกเลิกกฏอัยการศึกในภาคใต้ หลังจากมีการประกาศใช้ตั้งแต่เหตุการณ์ปล้นปืนเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 นอกจากนี้ยังมีการขอให้สมชายว่าความให้กับจำเลยในคดีปล้นปืนด้วย จำเลยเหล่านี้ได้ถูกทรมานเพื่อบังคับให้รับสารภาพ สมชายได้แถลงข้อมูลเกี่ยวกับการทรมานต่อสาธารณะ รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับผู้กระทำความผิดในระหว่างการอภิปรายของเขาเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2547 เขาได้ร้องต่อศาลให้ปล่อยตัวชั่วคราวต่อจำเลยที่เป็นชายทั้งห้าคน แต่ศาลได้ยกคำร้อง หนึ่งวันก่อนการหายตัวไปของเขา สำนักงานกฎหมายของเขาได้ยื่นเรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิต่อกระทรวงยุติธรรม กระทรวงมหาดไทย สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี และสำนักเลขาธิการวุฒิสภา ในวันที่ 12 มีนาคม 2547 สมชายได้ไปรอพบกับนายกิจจา อาลีอิสเฮาะ ทนายที่เป็นเพื่อนร่วมงานที่ลอบบีโรงแรมชารินา ถนนรามคำแหง แต่นายกิจจาไม่ได้มาตามนัด ในเวลา 20.15 น. สมชายจึงกลับไปที่รถของตนเอง ประมาณ 20.30 น. พยานเห็นรถอีกคันหนึ่งขับปาดหน้าทำให้รถนายสมชายต้องหยุด จากนั้นมีชายสี่หรือห้าคนออกจากรถบังคับ

ให้นายสมชายเข้าไปในรถและขับออกไป จากนั้นไม่มีใครพบเห็นเขาอีกเลย แม้ว่าเจ้าพนักงานระดับสูงของรัฐหลายคน รวมทั้งอดีตนายกรัฐมนตรี อัยการสูงสุด และพนักงานสอบสวนของกรมสอบสวนคดีพิเศษได้ยืนยันต่อสาธารณะว่ามีหลักฐานว่านายสมชายเสียชีวิตแล้ว แต่จนถึงปัจจุบันก็ยังค้นหาศพของเขาไม่พบ รวมทั้งยังไม่มีการลงโทษผู้กระทำความผิดแต่อย่างใดเลย⁶

2.4 ปัญหามาตรการบังคับภายใต้กรอบตราสารระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ

ปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น มักจะเกิดขึ้นโดยการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐหรือที่รัฐมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย พร้อมๆ กันกับหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำทรมานและการสังหารนอกกระบวนการยุติธรรม จึงมีการรณรงค์และผลักดันการให้ความคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้บุคคลหายสาบสูญไปพร้อมๆ กันกับ การให้ความคุ้มครองบุคคลให้พ้นจากการกระทำทรมาน และการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมถึงการสังหารนอกกระบวนการยุติธรรมการวิสามัญฆาตกรรม การฆ่าหรือลงโทษประหารชีวิตตามอำเภอใจ หรือโดยใช้อำนาจอย่างเกินเลย ซึ่งการรณรงค์และผลักดันเหล่านี้ได้มีการดำเนินการมาก่อนหน้านี้แล้ว และชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นนับตั้งแต่อนุสัญญาต่อต้านการทรมานเริ่มมีผลใช้บังคับในวันที่ 26 มิถุนายน ค.ศ. 1987 เป็นต้นมา โดยได้มีความพยายามผลักดันให้เกิดการปรับปรุงและแก้ไขกฎหมายภายในของนานาประเทศ รวมถึงการจัดให้มีมาตรการต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อการป้องกันมิให้เกิดการกระทำความผิด เพื่อการช่วยเหลือในการสืบหาและติดตามตัวบุคคลผู้หายสาบสูญ และเพื่อการกระบวนการยุติธรรมต่อความผิดในลักษณะนี้ได้มีประสิทธิภาพ โดยปราศจากการละเว้นโทษหรือนิรโทษกรรมต่อผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้บังคับใช้อำนาจรัฐ รวมถึงการเยียวยาแก่เหยื่อที่ได้รับ ความเสียหายจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นด้วย ซึ่งการดำเนินการต่างๆ เหล่านี้ ย่อมส่งผลต่อภาคสังคมให้เกิดความเชื่อมั่นและรู้สึกปลอดภัยยิ่งขึ้น หากสามารถใช้แก้ไขปัญหการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เป็นข้อสังเกตที่ควรทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนคือ มาตรการที่สำคัญที่สุดในการคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญคือ การใช้อำนาจรัฐในการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิมนุษยชน ไม่ว่าจะเป็นการใช้อำนาจในทางนิติบัญญัติ บริหาร หรือตุลาการ ซึ่งจะต้องจัดให้มีมาตรการที่จำเป็นเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล ไม่ว่าจะเป็น

⁶ คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล. (2552, มีนาคม). “Somchai Neelapaijit – Report on Trial & Investigation.”

การบัญญัติกฎหมาย การจัดตั้งหน่วยงานดูแลเรื่องสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะ หรือการดำเนินคดีต่อกรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยศาลภายในประเทศอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม อย่างไรก็ตาม ตามหลักกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศนั้น ก็มีมาตรการต่างๆ ในการให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในทางระหว่างประเทศ ทั้งมาตรการทั่วไปด้านสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ หรือมาตรการเฉพาะด้านทั้งของสหประชาชาติหรือที่มีขึ้นตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ตลอดจนมาตรการพิเศษต่างๆ อีกมากมายทั้งของสหประชาชาติ หรือขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาค ซึ่งอาจพิจารณาถึงมาตรการระหว่างประเทศต่างๆ เหล่านี้ได้ดังต่อไปนี้

2.4.1 มาตรการด้านการป้องกัน

มาตรการที่สำคัญยิ่งในเชิงป้องกันการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ คือ การรณรงค์ให้ทุกประเทศมีการบัญญัติกฎหมายให้การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ถือเป็น การกระทำความผิดตามกฎหมายอาญาภายในประเทศ และถือเป็นอาชญากรรมที่ร้ายแรงซึ่งจะต้องกำหนดโทษให้เหมาะสมแก่ความร้ายแรงของการกระทำความผิดนี้ด้วย โดยสืบเนื่องจากหลักการพื้นฐานของกฎหมายอาญาโดยทั่วไปที่ว่า บุคคลไม่ต้องรับผิดทางอาญาหากไม่มีกฎหมายกำหนด (Nullum crimen sine lege) และบุคคลไม่ต้องรับโทษหากไม่มีกฎหมายกำหนด (Nulla poena sine lege) ดังนั้น มาตรการที่สำคัญที่สุดลำดับแรกคือ ต้องบัญญัติกฎหมายอาญาภายในประเทศให้มีความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญก่อน ซึ่งมีใช้เพียงมาตรการที่มีวัตถุประสงค์ในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษเท่านั้น แต่ถือเป็นมาตรการในการป้องปรามที่ดียิ่ง โดยหากมีการบัญญัติกฎหมายดังกล่าวนี้แล้ว ผู้ที่จะกระทำความผิดโดยการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญก็จะเกิดความเกรงกลัวต่อกฎหมายอาญา และไม่กล้าที่จะกระทำความผิดนั้น อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตที่น่าสนใจของหลักการพื้นฐานของกฎหมายอาญาโดยทั่วไปที่ว่า กฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง (Non-retroactivity *ratione personae*) ซึ่งอาจทำให้การป้องปรามลดทอนความน่าเกรงขามลงไป จากการไม่สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดก่อนหน้าจะบัญญัติกฎหมายมาลงโทษได้ แต่จะหลักเกณฑ์อันเป็นที่ยอมรับแล้วว่า การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญถือเป็น การกระทำความผิดต่อเนื่อง ครอบคลุมถึงผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญยังไม่มี ความชัดเจน ทำให้มาตรการในการบัญญัติความผิดทางอาญานี้ จึงไม่สามารถใช้ได้สำหรับเหตุการณ์การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งยังไม่สิ้นสุดลงในปัจจุบันได้

อีกมาตรการหนึ่งที่มีความสำคัญในเชิงป้องกันคือ การวางกฎเกณฑ์ในการจับกุม คမ်းขัง หรือควบคุมตัว และการห้ามการคุมขังลับ (Secret detention) ซึ่งรวมถึงการห้ามการคุมขังในสถานที่ที่ไม่ได้รับการรับรองว่าเป็นสถานที่คุมขังของทางราชการ หรือการห้ามการคุมขังที่ไม่อนุญาตให้ติดต่อกับโลกภายนอกด้วย (Incommunicado detention) เพื่อป้องกันไม่ให้มีการจับกุม คမ်းขัง หรือ

ควบคุมตัวโดยมิชอบ และเพื่อป้องกันมิให้บุคคลผู้ถูกคุมขังนั้นถูกบังคับให้หายสาบสูญไป โดยไม่มีการรับรู้รับทราบโดยหน่วยงานอื่นหรือโดยบุคคลภายนอก การอนุญาตให้ผู้ถูกจำกัดอิสรภาพ ได้ติดต่อกับครอบครัวและที่ปรึกษากฎหมาย จึงเป็นมาตรการจะเข้ามาช่วยป้องกันการหายสาบสูญของบุคคลดังกล่าว ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้แล้ว การจัดทำบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการจับกุมคุมขัง หรือควบคุมตัว เป็นอีกมาตรการที่จำเป็นยิ่งในการป้องกันมิให้มีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ซึ่งข้อมูลที่บันทึกดังกล่าวจะต้องมีการจัดทำอย่างเป็นทางการและเป็นปัจจุบันและจะต้องจัดให้มีศูนย์ข้อมูลกลางเพื่อให้ครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิดของผู้ถูกจับกุม คุมขัง หรือควบคุมตัวสามารถเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้ ตลอดจนเพื่อให้ศาล หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือองค์กรอื่นๆ ที่มีอำนาจหน้าที่ทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ สามารถเข้าตรวจสอบและค้นหาบุคคลผู้ถูกคุมขังนั้นได้ รวมทั้งการตรวจตราโดยผู้ตรวจการเรือนจำด้วย ทั้งนี้ จากหลักการเพื่อการคุ้มครองบุคคลที่ถูกคุมขังหรือจำคุกนั้น นอกจากจะต้องมีการจัดทำบันทึกข้อมูลดังกล่าวไว้แล้ว ยังจะต้องแจ้งข้อมูลดังกล่าวให้ผู้ถูกคุมขังหรือที่ปรึกษากฎหมายของบุคคลนั้น ได้ทราบด้วย ซึ่งการจัดทำบันทึกข้อมูลดังกล่าว จะต้องมีการละเอียดอย่างน้อยดังต่อไปนี้

- เหตุผลในการจับกุม
- เวลาที่ได้จับกุม ได้ส่งตัวผู้ต้องหาเข้าสู่สถานที่คุมขัง และได้นำตัวผู้ต้องหาไปยังศาลหรือหน่วยงานอื่นที่มีอำนาจหน้าที่

- ชื่อและตำแหน่งเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับการจับกุมคุมขังดังกล่าว
- รายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่คุมขัง

มาตรการอื่นๆ ที่ได้มีการวางไว้เพื่อป้องกันมิให้เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ เช่น มาตรการที่ให้การสั่งการในการจับกุม คุมขัง หรือควบคุมตัวนั้น จะต้องกระทำโดยเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่เฉพาะ ตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้ เพื่อรับรองถึงความชอบด้วยกฎหมายของการจับกุม คุมขัง หรือควบคุมตัวนั้น ซึ่งรัฐจะต้องดำเนินมาตรการในการควบคุมดูแลการออกคำสั่งดังกล่าวให้เป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายอย่างแท้จริง หรือมาตรการในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้อำนาจ ให้มีความรู้ความเข้าใจว่าการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ถือเป็นกระทำความผิดทั้งทางวินัยและทางกฎหมายอาญา และให้ช่วยกันสอดส่องดูแลมิให้เกิดการกระทำ ความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเกิดขึ้น เพื่อความเป็นธรรมและไม่เปิดโอกาสให้เกิดการคุมขังที่นานเกินไปหรือการหายสาบสูญไป หรือมาตรการที่ให้การปล่อยตัวบุคคลเหล่านั้น จะต้องรับรองได้ว่าการปล่อยตัวตามความเป็นจริง และผู้ถูกปล่อยตัวนั้นต้องมีความพร้อมทั้งทางกายภาพและความสามารถที่จะใช้สิทธิของตนได้ ป้องกันมิให้บุคคลเหล่านั้นถูกบังคับให้หายสาบสูญไปภายหลังจากการปล่อยตัว หรือจากการจัดฉากปล่อยตัวบุคคลดังกล่าว นอกจากนี้แล้ว

ยังมีมาตรการอื่นๆ อีก ในการป้องกันความเสียหายหรือการละเมิดอื่นใดเกี่ยวเนื่องกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ โดยเฉพาะการต่อต้านการลักพาเด็กซึ่งเป็นบุตรของผู้ที่ถูกบังคับให้หายสาบสูญ หรือบุตรที่เกิดแต่มารดาในระหว่างเวลาที่ถูกบังคับให้หายสาบสูญ ซึ่งส่งผลให้มีการทบทวนมาตรการการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม สำหรับประเทศที่มีระบบการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมด้วย และมุ่งให้มีการยกเลิกการรับบุตรบุญธรรม ซึ่งเป็นเด็กที่มีปัญหาบิดาหรือมารดาถูกบังคับให้หายสาบสูญไปดังกล่าว

2.4.2 มาตรการด้านการเยียวยา

มาตรการด้านการเยียวยาที่จะขอล่าวถึงในที่นี้ อาจแบ่งการพิจารณาออกได้เป็น 3 ส่วนคือ ส่วนของการช่วยเหลือ ส่วนของการตรวจสอบ และส่วนของการดำเนินกระบวนการยุติธรรม ดังนี้

1) ส่วนของการช่วยเหลือ

การช่วยเหลือต่อกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น จะมีมาตรการที่สำคัญคือการรับเรื่องร้องเรียนและการสืบหาตัวบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญตลอดจนการมีช่องทางในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญกับครอบครัวของบุคคลดังกล่าว ซึ่งในระดับประเทศแล้วนั้น นอกจากการรับรองสิทธิของผู้ถูกจำกัดอิสรภาพ ในการฟ้องร้องต่อศาล และการร้องทุกข์ สำหรับการจับกุม คุมขัง หรือควบคุมตัวที่มีชอบหรือการปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรม และไม่เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ที่เป็นมาตรการด้านการป้องกันเพื่อมิให้เกิดการปฏิบัติที่มีชอบ อันอาจนำไปสู่การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญแล้วการฟ้องร้องหรือร้องทุกข์ดังกล่าว ยังเปิดโอกาสให้ศาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถเข้าแก้ไขเยียวยาสถานการณ์ได้ก่อนจะเกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ และนำไปสู่การปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังเนื่องจากการปฏิบัติที่มีชอบนั้นได้ นอกจากนี้แล้ว ยังเปิดโอกาสให้มีการเข้าเยี่ยมผู้ถูกคุมขังโดยศาล หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือองค์กรอื่นๆ ที่มีอำนาจหน้าที่ทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศด้วย ซึ่งจะช่วยให้การเข้าเยี่ยมนั้น มีผลเป็นการรับรองตัวตนและให้ความคุ้มครองต่อผู้ถูกจำกัดอิสรภาพมิให้ถูกบังคับให้หายสาบสูญไปอย่างไรก็ตาม การร้องทุกข์ดังกล่าว นั้น มิใช่จะกระทำได้โดยผู้ที่ถูกคุมขังแต่เพียงฝ่ายเดียว บุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ที่ปรึกษาทนายความของผู้ถูกคุมขัง ครอบครัวของผู้ถูกคุมขัง หรือบุคคลอื่นใดที่รู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการปฏิบัติที่มีชอบดังกล่าวก็สามารถยื่นคำร้องทุกข์แทนผู้ถูกคุมขังได้ นอกจากนี้แล้ว สำหรับกรณีอันเป็นที่เชื่อได้ว่ามีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเกิดขึ้นในประเทศใด ผู้ที่รู้เห็นหรือมีส่วนได้เสีย โดยชอบมีสิทธิร้องเรียนต่อองค์กรที่เป็นอิสระและมีอำนาจหน้าที่ของแต่ละประเทศนั้น เพื่อให้ดำเนินการสืบสวนสอบสวนต่อกรณีดังกล่าว โดยละเอียดและเป็นธรรม อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่มีผู้ใดร้องเรียนถึงกรณีดังกล่าว แต่หากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าเกิดกรณี

การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญจริง รัฐจะต้องเป็นผู้ที่มีหน้าที่ร้องเรียนกรณีดังกล่าวให้แก่องค์กรอิสระข้างต้น เพื่อดำเนินการสืบสวนสอบสวนต่อไป

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากลักษณะเฉพาะของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับรัฐ หรือที่รัฐมีส่วนร่วมในการกระทำความผิดด้วย ทำให้เกิดปัญหาในหลายๆ กรณีว่า มาตรการภายในประเทศดังกล่าวข้างต้นนั้น ไม่อาจใช้ได้เป็นอย่างดีเป็นผลหรือมีประสิทธิภาพเพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นการรับเรื่องร้องเรียนหรือการสืบสวนสอบสวนต่อกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ดังนั้น จึงมีมาตรการในการรับเรื่องร้องเรียนและการสืบหาตัวบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ ในระดับระหว่างประเทศอีกคือการรับเรื่องร้องเรียนสำหรับกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ โดยสหประชาชาติ ซึ่งผู้ที่รู้เห็นหรือมีส่วนได้เสียโดยชอบ หรือตัวแทนของบุคคลเหล่านั้น ตลอดจนรัฐภาคีที่เกี่ยวข้อง สามารถร้องเรียนกรณีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่เกิดขึ้นไปยังคณะมนตรีสิทธิมนุษยชน ตามกลไกร้องเรียน (Complaint Procedure) องค์กรคณะมนตรีความมั่นคง ตามมติที่ 1503 (XL VIII) ของคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคม หรือร้องเรียนไปยังคณะทำงานเกี่ยวกับการหายสาบสูญ ตามกลไกพิเศษ (Special Procedure) ของคณะมนตรีความมั่นคง เพื่อให้สหประชาชาติเข้ามาช่วยเหลือต่อกรณีนี้ด้วย ทั้งนี้ จะได้มีการกล่าวกลไกทั้ง 2 โดยละเอียดในหัวข้อต่อไป ทั้งนี้ คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า จากการทำงานของคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนและของคณะทำงานเกี่ยวกับการหายสาบสูญและข้อเท็จจริงนั้น จะมีผลให้เกิดแรงกดดันในเวทีระหว่างประเทศ ต่อประเทศที่ถูกกล่าวหาว่าเกิดกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญไม่มากนักน้อย โดยเฉพาะในเวทีของสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ ซึ่งจะมีการพิจารณาในประเด็นนี้เป็นประจำทุกปีตลอดมา และถือเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลให้มีมาตรการใหม่ๆ ในทางระหว่างประเทศ สำหรับการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

2) ส่วนของการตรวจสอบ

โดยการรับเรื่องร้องเรียนของคณะมนตรีสิทธิมนุษยชน ทำให้อาจมีการเข้าเยี่ยมโดยหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบอำนาจจากคณะมนตรีสิทธิมนุษยชน เพื่อเข้าตรวจสอบพื้นที่ที่เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ โดยความร่วมมือของประเทศที่มีอำนาจอธิปไตยเหนือพื้นที่นั้นๆ และด้วยการทำงาน of คณะทำงานเกี่ยวกับการหายสาบสูญแล้ว คงถือได้ว่าการดำเนินการส่วนหนึ่งในลักษณะของการตรวจสอบด้วย โดยจะยึดถือหลักการที่ปรากฏในปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญเป็นหลักในการตรวจสอบ ต่อกรณีที่มีการกล่าวหาว่าเกิดกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญขึ้นในประเทศใดๆ ก็ตาม ซึ่งการตรวจสอบนั้นจะกระทำได้ภายใต้การให้ความยินยอมในแต่ละคราว โดยประเทศต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมๆ กันกับการเข้าเยี่ยมพื้นที่ที่เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ซึ่งคงต้องได้รับมอบอำนาจจากคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ และได้รับการรับรองโดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติด้วย ทั้งนี้ หากคณะทำงานเกี่ยวกับการหายสาบสูญพบว่ามีการ

ละเมิด หรือไม่ปฏิบัติตามหลักการที่ปรากฏในปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญแล้ว จะได้มีการให้คำแนะนำเพื่อให้มีการปรับปรุงวิธีปฏิบัติ หรือดำเนินมาตรการอื่นใดตามจำเป็นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

นอกจากนี้แล้ว โดยมาตรการของสหประชาชาติเองในการตรวจสอบข้อเท็จจริงตามปฏิญญาว่าด้วยการตรวจสอบข้อเท็จจริงโดยสหประชาชาติ เพื่อการดำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ (Declaration on the Fact-finding by the United Nations in the Field of the Maintenance of International Peace and Security) ซึ่งจะมอบหมายให้มีการดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริง และให้ได้ว่าซึ่งรายละเอียดของข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งหรือสถานการณ์ความรุนแรง เพื่อประโยชน์ของสหประชาชาติ ไม่ว่าจะโดยคณะมนตรีความมั่นคงสมัชชาใหญ่ หรือเลขาธิการแห่งสหประชาชาติ ในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของกฎบัตรสหประชาชาติคือ การดำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ⁷ ดังนั้น หากเกิดกรณีการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรง ถึงขั้นที่จะส่งผลกระทบต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศแล้ว คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติก็อาจพิจารณาร้องขอให้สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติให้ความเห็นชอบ ในการใช้มาตรการตรวจสอบข้อเท็จจริงต่อกรณีการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เช่นเดียวกับมาตรการในการตรวจสอบข้อเท็จจริงตามอนุสัญญาเจนีวา การตรวจสอบนั้นพึงกระทำได้อย่างจำกัดเฉพาะกรณีที่มีความขัดแย้งอย่างรุนแรง ที่ถึงขั้นกระทบต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศเท่านั้น และจะตรวจสอบได้ภายใต้การให้ความยินยอมของประเทศที่จะถูกตรวจสอบก่อนเท่านั้น ทั้งนี้ อาจจะมีการเปิดเผยข้อเท็จจริงที่ตรวจสอบได้ต่อสาธารณชน ซึ่งจะมีการเปิดโอกาสให้ประเทศที่เกี่ยวข้องได้แสดงความคิดเห็นของตนต่อข้อเท็จจริงที่ตรวจสอบได้ดังกล่าว โดยการเปิดเผยต่อสาธารณชนเช่นเดียวกัน

3) ส่วนของการดำเนินกระบวนการยุติธรรม

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น จะพึงพากระบวนการยุติธรรมภายในประเทศเป็นสำคัญ โดยรัฐแต่ละรัฐ และโดยเฉพาะรัฐภาคีของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง พึงมีพันธกรณีในการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิมนุษยชนของบุคคล ซึ่งรวมถึงการดำเนินกระบวนการยุติธรรมภายในประเทศต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นภายในเขตอำนาจของตน ดังนั้น มาตรการในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นการสืบสวนสอบสวน หรือการดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิด สำหรับกรณีของ

⁷ The General Assembly. (1991, 9 December). Declaration on the Fact-finding. Retrieved May 11, 2011, from <http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r059.htm>

การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่มีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญก็เช่นกัน พึงเป็นความรับผิดชอบของ รัฐที่จะต้องดำเนินมาตรการภายในประเทศอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม รวมถึงการให้ความคุ้มครองต่อผู้ร้องเรียนหรือพยานด้วย และไม่ใช่จะมีเฉพาะมาตรการในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเท่านั้น ยังจะต้องมีมาตรการในการชดเชยเยียวยาความเสียหายในทางแพ่งอีกด้วย ทั้งการชดเชยเยียวยาต่อบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ และต่อครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิดของบุคคลดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ จากลักษณะของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ซึ่งรัฐเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมด้วยในการกระทำละเมิดนั้นด้วย รัฐจึงต้องมีมาตรการต่างๆ ในการชดเชยเยียวยาแก่เหยื่อของการถูกบังคับให้หายสาบสูญนั้นอย่างรวดเร็ว เป็นธรรม และเหมาะสม ไม่ว่าจะมีการดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำความผิดแล้วหรือไม่ก็ตาม อย่างไรก็ตาม ในกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ซึ่งได้กระทำอย่างกว้างขวางหรือเป็นระบบ ซึ่งเข้าข่ายการกระทำความผิดอาญาระหว่างประเทศ ฐานอาชญากรรมต่อมนุษยชาติแล้ว หากปรากฏว่าการดำเนินกระบวนการยุติธรรมภายในประเทศเกี่ยวกับกรณีนี้ ไม่อาจดำเนินได้หรือไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ก็อาจมีการส่งเรื่องเพื่อให้เข้าสู่การพิจารณาของศาลอาญาระหว่างประเทศ ตามกลไกของศาลอาญาระหว่างประเทศ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

นอกจากนี้แล้ว ยังมีอีกมาตรการที่กำหนดไว้เฉพาะสำหรับกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญคือ ในกรณีที่ผู้ถูกคุมขังหรือจำคุกถึงแก่ความตาย หรือหายสาบสูญไปในระหว่างที่ถูกคุมขังหรือจำคุกนั้น จะต้องจัดให้มีการไต่สวนข้อเท็จจริงถึงสาเหตุการตายหรือหายสาบสูญไปนั้น โดยศาล หรือหน่วยงานอื่นใดที่มีอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้ให้รวมถึงกรณีของการตายหรือหายสาบสูญที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่เพิ่งพ้นจากการถูกคุมขังหรือจำคุกไปใหม่ๆ ด้วย และสุดท้ายแล้วมาตรการที่สำคัญคือการมิให้มีการนิรโทษกรรม หรือไม่ต้องรับผิดชอบในความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนี้ เพื่อการลงโทษผู้กระทำความผิดและป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดซ้ำอีก

2.4.3 มาตรการตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศระดับภูมิภาค

มาตรการระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคที่จะกล่าวถึงในที่นี้ จะมีเพียง 2 ภูมิภาคเท่านั้น คือ ภูมิภาคทวีปอเมริกา และภูมิภาคยุโรป เนื่องจากเป็นภูมิภาคที่มีพัฒนาการในการให้ความคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญและมีมาตรการต่างๆ ปรากฏให้เห็นได้พอสมควรแล้ว โดยมาตรการของทั้ง 2 ภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญนั้น อาจพิจารณาได้ดังนี้

1) มาตรการในภูมิภาคทวีปอเมริกา

โดยอนุสัญญาแห่งทวีปอเมริกาว่าด้วยการหายสาบสูญของบุคคลนั้น รัฐภาคีย่อมมีพันธกรณีในการให้ความคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ ซึ่งนอกจากมาตรการ

ในการบัญญัติกฎหมายภายในประเทศให้ถือว่าการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น เป็นความผิดอาญาประเภทหนึ่ง รวมถึงมาตรการในการจัดทำบันทึกข้อมูลการจับกุม คမ်းขัง ตลอดจน การจัดให้มีการฝึกรบเจ้าหน้าที่รัฐผู้มีอำนาจหน้าที่ ซึ่งเป็นมาตรการด้านการป้องกันแล้ว ในส่วนของ การให้ความช่วยเหลือและตรวจสอบข้อเท็จจริงนั้น ไม่ว่าจะเป็นการรับเรื่องร้องเรียน การร้องขอข้อมูล การตรวจสอบข้อเท็จจริง และการติดต่อสื่อสาร จะต้องดำเนินการตามมาตรการที่ได้วางไว้ในธรรมนูญและข้อบังคับของคณะกรรมการการสิทธิมนุษยชนแห่งทวีปอเมริกา (Statute and Regulations of the Inter-American Commission on Human Rights) และในส่วนของ การดำเนินกระบวนการยุติธรรมนั้น นอกจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมภายในประเทศแล้ว ยังสามารถดำเนินกระบวนการยุติธรรมในทางระหว่างประเทศระดับภูมิภาคของทวีปอเมริกาได้อีกด้วย ซึ่งจะต้องดำเนินการตามมาตรการที่ได้วางไว้ในธรรมนูญและวิธีพิจารณาของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งทวีปอเมริกา (Statute and Rules of Procedure of the Inter-American Court of Human Rights) นอกจากนี้แล้ว ยังมีมาตรการในการให้ร่วมมือระหว่างรัฐภาคี เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการสืบค้นและติดตามตัวเด็กผู้ถูกพาตัวไปหรือที่ถูกกักขังอยู่ อันเนื่องมาจากบิดามารดาถูกบังคับให้หายสาบสูญนั้น ตลอดจนเพื่อการระบุตัวตนและสถานที่อยู่ และการส่งตัวเด็กคนดังกล่าวกลับสู่ครอบครัวของเขา

อย่างไรก็ตาม อีกมาตรการหนึ่งที่น่าสนใจในภูมิภาคทวีปอเมริกา ซึ่งมีการกำหนดไว้โดยละเอียดคือ มาตรการในการส่งผู้ร้ายข้ามแดน โดยจากหลักการที่ว่าผู้กระทำความผิดจะต้องได้รับโทษนั้น จึงมีการกำหนดมาตรการในการส่งผู้ร้ายข้ามแดนเพื่อให้มีการนำตัวผู้กระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญมาพิจารณาคดีในประเทศที่มีเขตอำนาจ โดยจะไม่อาจอ้างเหตุทางการเมืองเพื่อปฏิเสธการส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้ อีกทั้งยังจะต้องกำหนดให้ความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนี้ เป็นความผิดที่อยู่ภายใต้บังคับของสนธิสัญญาการส่งผู้ร้ายข้ามแดนที่ทำขึ้นระหว่างรัฐภาคี ทั้งที่ได้ทำขึ้นแล้วหรือที่จะทำขึ้นในอนาคต นอกจากนี้แล้ว ยังได้กำหนดมาตรการเสริมในกรณีนี้คือว่า หากรัฐภาคีใดปฏิเสธไม่ส่งผู้ร้ายข้ามแดนสำหรับกรณีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญกรณีใด รัฐภาคีดังกล่าวจะต้องรับผิดชอบ โดยการกำหนดให้มีเขตอำนาจเหนือกรณีดังกล่าว พร้อมทั้งดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักกฎหมายภายในประเทศของตน ไม่ว่าจะเป็นการสืบสวนสอบสวน หรือการพิจารณาคดีต่อผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นเสียอีก และจะต้องแจ้งผลการดำเนินการหรือการพิจารณาคดีนั้น ให้รัฐภาคีผู้ร้องขอให้มีการส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้รับทราบด้วย

2) มาตรการในภูมิภาคยุโรป

ดังที่ได้เคยพิจารณาแล้วก่อนหน้านี้ถึงหลักกฎหมายของภูมิภาคยุโรป ซึ่งไม่มีบทบัญญัติใดๆ เฉพาะเกี่ยวกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเลย ทำให้เมื่อพิจารณาถึงมาตรการที่กำหนดไว้ในหลักกฎหมายของภูมิภาคยุโรป จึงไม่พบมาตรการใดๆ ที่กำหนดไว้โดยเฉพาะเกี่ยวกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเช่นกัน แต่มติของสภายุโรปที่ 1463 (2005) เกี่ยวกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ซึ่งแม้จะไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมายแต่ประการใด แต่ก็ได้วางมาตรการด้านการป้องกันที่น่าสนใจ และเกี่ยวข้องกับการให้ความคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญไว้ดังนี้

- ห้ามเด็ดขาดซึ่งการคุมขังลับ และการคุมขังโดยไม่ให้ติดต่อกับบุคคลภายนอก
- จัดให้มีการเยียวยาที่รวดเร็ว สะดวก และมีประสิทธิภาพ สำหรับการกักขังตามอำเภอใจ (habeas corpus)
- จัดให้มีการสืบสวนสอบสวนที่มีประสิทธิภาพ ในกรณีที่มีการร้องทุกข์ว่ามีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ
 - จัดให้มีการทำบันทึกข้อมูลของผู้ถูกคุมขังอย่างเป็นทางการ เป็นปัจจุบัน และสามารถเข้าถึงได้โดยทั่วไป พร้อมทั้งจัดให้มีศูนย์ข้อมูลกลางของสถานที่คุมขังทั้งหมด
 - การปล่อยตัวผู้ถูกคุมขัง จะต้องรับรองได้ว่ามีการปล่อยตัวตามความเป็นจริง
 - จะต้องจัดให้มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายเจ้าหน้าที่ของสถานที่คุมขัง และนักกฎหมาย⁸

นอกจากนี้แล้ว ยังมีมาตรการด้านการดำเนินคดีกระบวนการยุติธรรมต่อกรณีของการละเมิดสิทธิมนุษยชนของรัฐสมาชิก ตามบทบัญญัติของอนุสัญญายุโรปเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ซึ่งรวมถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนในรูปแบบของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญด้วย โดยรัฐสมาชิกของสภายุโรปสามารถเสนอกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ก็สามารถเสนอกรณีดังกล่าวยังศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้โดยตรงเช่นกัน โดยไม่ต้องฝ่ายรัฐ อย่างไรก็ตาม มาตรการในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมโดยศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปนั้น จะต้องปรากฏว่ากรณีดังกล่าวได้มีการดำเนินมาตรการเยียวยาภายในประเทศในทุกทางแล้วแต่ไม่เป็นผลสำเร็จ จึงจะนำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้ ทั้งนี้ เมื่อศาลได้พิจารณาคดีแล้วก็จะได้เสนอผลการพิจารณาคดีเข้าสู่คณะกรรมการรัฐมนตรีของ

⁸ The Parliamentary Assembly of the Council of Europe. (2005). **The Parliamentary Assembly resolution.** p. 10.

สภายุโรปต่อไป เพื่อเสนอให้แต่ละประเทศที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการตามผลการพิจารณาคดีนั้นต่อไป

2.5 อุปสรรคและข้อจำกัดในการไขปัญหาและการป้องกันการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ

แม้ว่าการให้ความคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญนั้น จะได้มีการพัฒนาที่ดีขึ้นนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ยังคงมีอุปสรรคและข้อจำกัดอีกมากมาย ในการให้ความคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขปัญหาด้านการป้องกันการช่วยเหลือการตรวจสอบ หรือการดำเนินกระบวนการยุติธรรมก็ตาม ดังจะเห็นได้จากหลักกฎหมาย มาตรการและกลไกที่เกี่ยวข้องกับการให้ความคุ้มครองดังกล่าวข้างต้นนั้น เป็นเพียงหลักกฎหมาย มาตรการหรือกลไกที่ถูกนำมาใช้ในการให้ความคุ้มครองโดยการนำมาปรับใช้เท่านั้น มิได้เป็นหลักกฎหมาย มาตรการ หรือกลไกเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับการบังคับให้หายสาบสูญโดยตรง หรือหากเกี่ยวข้องโดยตรงแล้ว ก็จะเป็นหลักกฎหมาย มาตรการ หรือกลไกที่ไม่อาจบังคับใช้ได้เต็มที่และเพียงพอ เนื่องจากการขาดสภาพบังคับทางกฎหมาย หรือมีสภาพบังคับทางกฎหมายเฉพาะในภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้ จากอุปสรรคและข้อจำกัดต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ความคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญนั้น ยังไม่อาจมีขึ้นได้อย่างเต็มที่ และมีประสิทธิภาพเพียงพอ หรือที่อาจเรียกในทางกลับกันได้ว่า มีช่องว่างของการให้ความคุ้มครอง (Gap of Protection) ดังนั้น เมื่อได้พิจารณาถึงสภาพปัญหา ตลอดจนหลักกฎหมาย มาตรการ และกลไกที่เกี่ยวข้องกับการให้ความคุ้มครองดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้เขียนจึงสรุปถึงอุปสรรคข้อจำกัดของการให้ความคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญได้ดังต่อไปนี้

2.5.1 การไม่มีคำจำกัดความที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป

ทำให้ไม่มีคำจำกัดความที่แน่นอน ที่จะนำมาใช้แก่กรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญได้อย่างเป็นเอกภาพในทางระหว่างประเทศ ทั้งนี้ จากคำจำกัดความที่แตกต่างกันของปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ และธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเด็นของการบังคับให้หายสาบสูญซึ่งได้กระทำโดยตัวคนที่ไม่ใช่รัฐ ทำให้ต้องมีการพิจารณาถึงคำจำกัดความของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ที่จะใช้เฉพาะแก่กรณีของการละเมิดต่อหลักกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในอีกรูปแบบหนึ่ง และก่อให้เกิดความชัดเจนมากขึ้นเพื่อนานาประเทศสามารถนำไปพิจารณาได้อย่างเป็นเอกภาพ

2.5.2 การไม่มีการรับรองสิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกบังคับให้หายสาบสูญโดยชัดเจน

ทำให้มีการพิจารณาถึงปัญหาอย่างแตกต่างกัน โดยจากลักษณะของการบังคับให้บังคับให้หายสาบสูญนั้น เป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนในอีกหลากหลายรูปแบบ จึงเกิดมุมมองของ

การละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่น สิทธิมนุษยชนเดียวกันแต่จะมีมุมมองที่แตกต่างกันว่าจะถือเป็นการละเมิดต่อสิทธินั้นหรือไม่ เป็นต้น รวมถึงมุมมองต่อความรุนแรงของการกระทำละเมิดนั้นด้วย ส่งผลให้การนำกฎหมายและหลักการมาใช้ก็จะแตกต่างกันออกไปตามมุมมองที่แตกต่างกันดังกล่าวนี้ นอกจากนี้แล้ว การไม่มีการรับรองสิทธิเฉพาะดังกล่าวนี้ ยังส่งผลกระทบต่อสิทธิต่างๆ อันพึงมีของทั้งผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ และครอบครัว เครือญาติ หรือผู้ใกล้ชิดของบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ เช่น สถานะทางกฎหมาย หรือสิทธิที่จะได้รับการเยียวยา เป็นต้น

2.5.3 การไม่มีการรับรองสิทธิของเหยื่อที่มีใช้ผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ

เหยื่อที่มีใช้ผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญในที่นี้ คือ ครอบครัว เครือญาติ ผู้ใกล้ชิดหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ ซึ่งการไม่มีการรับรองสิทธิของบุคคลเหล่านั้น ทำให้เกิดปัญหาในการเรียกร้องความยุติธรรม ทั้งแก่ผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ หรือแก่ตัวบุคคลเหล่านั้นเอง ทั้งนี้ การรับรองสิทธิของบุคคลเหล่านั้น เช่น การรับรองสิทธิที่จะรู้ (Right to the Truth) หรือสิทธิที่จะได้รับการเยียวยา (Right to a Remedy and Reparation) เป็นต้น จะเป็นการให้หลักประกันแก่บุคคลเหล่านั้น ในการเรียกร้องความยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นการสืบหาและติดตามตัวผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ การร้องเรียนหรือฟ้องร้องใดๆ เช่น การร้องขอให้พิจารณาถึงความชอบธรรม ของการจับกุม คမ်းบัง หรือควบคุมตัว (Habeas corpus) หรือการร้องเรียนถึงการปฏิบัติที่มีขอบของเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น ตลอดจนหลักประกันในการได้รับการเยียวยาที่เหมาะสม เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ ซึ่งรวมถึงการได้รับการสืบสวนสอบสวนจากรัฐอย่างเร่งด่วนต่อกรณีปัญหานี้

2.5.4 การไม่มีหลักกฎหมาย มาตรการ และกลไกภายในประเทศ ที่จะใช้เฉพาะเกี่ยวกับการคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ

ถือเป็นอุปสรรคและข้อจำกัดที่สำคัญที่สุด ที่ก่อให้เกิดช่องว่างของการให้ความคุ้มครองอย่างมากมาย เนื่องจากโดยหลักแล้วรัฐคือผู้ให้หลักประกันด้านสิทธิมนุษยชนที่สำคัญที่สุด ดังนั้น การไม่มีหลักกฎหมาย มาตรการ และกลไกภายในประเทศที่จะให้ความคุ้มครอง เช่น ไม่มีกฎหมายอาญาที่ระบุนความผิดเฉพาะของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ จึงทำให้เกิดกรณีของการละเว้นโทษต่อผู้กระทำความผิด หรือกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่ต้องรับโทษ ดังนั้น รัฐจึงควรได้กำหนดกฎหมายเพื่อให้สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดได้ทางอาญา ตลอดจนให้มีการชดใช้เยียวยาทางแพ่งได้ หรือมีหลักกฎหมาย มาตรการ และกลไกดังกล่าว แต่ไม่มีประสิทธิภาพที่ดีเพียงพอ เช่น มาตรการในการสืบสวนสอบสวน หรือมาตรการในการจับกุม คမ်းบัง หรือควบคุมตัว ที่คงต้องปรับปรุงให้มีมาตรฐานขั้นต่ำที่ดีขึ้นกว่าเดิม เพื่อป้องกันการหายสาบสูญของบุคคล ดังนั้น การไม่มีหลักกฎหมาย มาตรการ และกลไกเหล่านี้ จึงทำให้รัฐไม่อาจให้หลักประกันด้านสิทธิมนุษยชน ในการให้ความคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เพียงพอ ทั้งนี้ การกำหนดพันธกรณีของรัฐให้ชัดเจนยิ่งขึ้นในการให้ความคุ้มครองต่อกรณีนี้ โดยเฉพาะการกำหนดพันธกรณีของรัฐให้ชัดเจนยิ่งขึ้นในการให้ความคุ้มครองต่อกรณีนี้ โดยเฉพาะการกำหนดพันธกรณีในการกำหนดกฎหมาย หรือจัดให้มีมาตรการต่างๆ ที่จำเป็น จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดช่องว่างของการให้ความคุ้มครองนี้

2.5.5 การขาดเขตอำนาจสากลในการจัดการกับปัญหา

การไม่มีเขตอำนาจสากล (Universal Jurisdiction) สำหรับกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ จะก่อให้เกิดปัญหาอย่างแน่นอนในการแก้ไขปัญหา เนื่องจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น โดยลักษณะแล้วรัฐจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการกระทำความผิดด้วย ดังนั้นหากรัฐมีการจัดการกับปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่เกิดขึ้นภายในประเทศของตนอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม การให้ความคุ้มครองแก่กรณีดังกล่าวก็จะไม่สามารถกระทำได้โดยรัฐหรือองค์กรอื่นใดภายนอกที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเขตอำนาจสากลนี้ยังเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันมาก การกำหนดเขตอำนาจสากลจึงไม่ควรกระทบต่อหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศอื่นด้วย

2.5.6 การขาดกลไกเฉพาะในทางระหว่างประเทศ

ทั้งนี้ แม้ว่าในปัจจุบันจะมีกลไกเฉพาะด้านของสหประชาชาติอยู่แล้ว คือคณะทำงานเกี่ยวกับการหายสาบสูญ แต่ก็ยังเป็นกลไกที่ดำเนินงานด้านมนุษยธรรม และการรณรงค์ให้มีการคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญเท่านั้น มิได้มีอำนาจใดๆ ที่จะเข้าจัดการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตัวเอง อีกทั้งยังเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นภายในสหประชาชาติ จึงไม่ผูกพันให้ทุกประเทศต้องกระทำหรือไม่กระทำตามคำแนะนำของคณะทำงาน เว้นแต่จะให้ความร่วมมือตามสมควรในฐานะสมาชิกของสหประชาชาติเท่านั้น จึงยังมีช่องว่างในการให้ความคุ้มครองอีกมาก เมื่อพิจารณาถึงการดำเนินงานของกลไกในทางระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม การมีกลไกระหว่างประเทศนั้นมีใช้หลักประกันใดๆ ในการให้ความคุ้มครอง แต่น่าจะช่วยเสริมให้รัฐมีการให้ความคุ้มครองที่ดีขึ้นได้

บทที่ 3

กฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับกรณี “การอุ้มหาย” อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการหายสาบสูญ

การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ คือ อาชญากรรมอันเป็นการหยุดเวลา ซึ่งเป็นผลมาจากการลวงหลอกโดย “การไม่รู้” ที่ส่งผลกระทบตามมามากมายต่อเครือญาติของผู้หายสาบสูญ รวมถึงผลกระทบทางกฎหมายแฝงด้วย (การขาดไร้อุปการะและการรับเด็กมาเลี้ยง) ดังนั้นจึงควรได้มีการใส่ใจถึงมูลค่าเพิ่มของตราสารระหว่างประเทศที่มีผลใช้บังคับทางกฎหมาย และการระบุให้มีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในตัวเอง ซึ่งการปรับปรุงร่างอนุสัญญานี้ ควรเป็นผลจากการพัฒนาของหลักกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะหลักกฎหมายอาญาระหว่างประเทศ ประกอบกับความก้าวหน้าของการนำเขตอำนาจสากลมาใช้ และการผลักดันของคณะกรรมการกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยความรับผิดชอบของรัฐ¹

3.1 ความเป็นมาของอนุสัญญา

จากกรณีปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่เกิดขึ้นในหลายๆ ประเทศทั่วโลกอย่างแพร่หลายและต่อเนื่อง จึงทำให้เหล่าบรรดาผู้ประสพเคราะห์กรรมจากเหตุการณ์การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ รวมตัวกันเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมที่พึงมีพึงได้อย่างรอบด้าน รวมถึงการผลักดันประเด็นการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญให้เข้าสู่ความสนใจในทางระหว่างประเทศ ซึ่งได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดี ดังเช่นที่สหประชาชาติได้ให้การตระหนักว่า การใช้กำลังบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นเป็นการละเมิดอย่างร้ายแรงต่อการเคารพในหลักนิติธรรม สิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และได้มีการเรียกร้องให้รัฐบาลของประเทศใดๆ ควบคุมให้เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย และหน่วยงานเกี่ยวกับความมั่นคง รับผิดชอบตามกฎหมายสำหรับการกระทำหรือการใช้อำนาจที่เกินเลย อันนำไปสู่การบังคับหรือการทำให้บุคคลหายสาบสูญนั้น แต่การเรียกร้องเหล่านี้คงไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องมี

¹ Louis Joinet the independent expert and Chairman of the working on the administration of justice of the Sub-Commission that drew up the 1998 draft international convention on the protection of all person from enforced disappearance. (2003). **United Nations Document**. p. 6.

หลักเกณฑ์เฉพาะในทางระหว่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องและสามารถนำมาใช้ในการให้ความคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ ทั้งในทางระหว่างประเทศและภายในประเทศ

ในระหว่างการพิจารณาทบัญญัติของร่างอนุสัญญานั้น ประเด็นที่สำคัญประเด็นหนึ่งที่ได้มีการพิจารณาถึงคือ รูปแบบและความเหมาะสมในการจัดทำตราสารระหว่างประเทศฉบับนี้ โดยจากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญอิสระ (Mr. Manfred Nowak) ที่ปรากฏในรายงานการตรวจสอบโครงสร้างที่มีอยู่ ของการคุ้มครองอาชญากรรมระหว่างประเทศและสิทธิมนุษยชน สำหรับการคุ้มครองบุคคลจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับหรือโดยไม่สมัครใจนั้น ได้เสนอทางเลือกของรูปแบบในการจัดทำตราสารระหว่างประเทศฉบับนี้ไว้ดังนี้

3.1.1 อนุสัญญาสิทธิมนุษยชนเฉพาะด้าน ซึ่งมีข้อดีคือ ส่งผลให้นานาประเทศได้คำนึงถึงความร้ายแรงของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญมากกว่า และสามารถบัญญัติถึงรายละเอียดพันธกรณีของรัฐภาคีได้มากกว่า ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการทางอาญา หรือมาตรการในการป้องกันต่างๆ ทั้งในด้านการป้องกัน การเยียวยา และการชดเชย และการจัดทำอนุสัญญาเฉพาะด้านขึ้น จะช่วยให้การเผยแพร่และรณรงค์เป็นไปได้ง่ายกว่า

3.1.2 พิธีสารเลือกรับอนุสัญญาต่อต้านการทรมาน ซึ่งมีข้อดีคือ มีลักษณะของพันธกรณีที่เกี่ยวข้องกัน จึงสามารถปรับใช้ได้ในในการให้ความคุ้มครองต่อกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ตลอดจนมีกลไกในการตรวจตราที่จะนำมาใช้ได้เลยโดยไม่ต้องจัดตั้งขึ้นใหม่

3.1.3 พิธีสารเลือกรับกติการระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งมีข้อดีคือ เป็นที่รวมของสิทธิมนุษยชนในหลากหลายรูปแบบ อันจะทำให้ง่ายขึ้นในการให้ความคุ้มครองต่อกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ที่มีลักษณะของการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่หลากหลาย และด้วยกลไกที่หลากหลายของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน จึงจะช่วยให้การให้ความคุ้มครองมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น²

จากการร่วมกันพิจารณาถึงข้อดีข้อเสียของการจัดตราสารระหว่างประเทศฉบับนี้ในรูปแบบต่างๆ ทั้ง 3 รูปแบบ ประธานคณะทำงานพิจารณาทบัญญัติของร่างอนุสัญญา จึงได้เสนอให้ (ก) จัดทำตราสารนี้ขึ้นในรูปแบบของอนุสัญญา (ข) ให้ชื่อว่า “อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการถูกกักขังบังคับให้หายสาบสูญ” (Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance) (ค) จัดตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ ชื่อว่า “คณะกรรมการต่อต้านการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ” (Committee on Enforced Disappearance) และ (ง) มีบทบัญญัติให้มีการทบทวนโดยที่ประชุมของเหล่ารัฐภาคีซึ่งข้อเสนอทั้ง 4 ประการดังกล่าวนี้

² Ibid.

ได้รับการยอมรับในที่ประชุมของคณะทำงานพิจารณาทบัญญัติของร่างอนุสัญญาโดยไม่มีผู้ใดคัดค้านแต่ประการใด³

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น ในที่สุดแล้ว จากการยกร่างอนุสัญญานบนพื้นฐานของหลักการดังที่ปรากฏในปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ และเสริมด้วยกลไกต่างๆ บนพื้นฐานของอนุสัญญาต่อต้านการทรมาน (CAT) ประกอบกับการอุดช่องว่างของการให้ความคุ้มครองที่ปรากฏจากข้อเท็จจริง โดยเฉพาะจากการทำรายงานการตรวจสอบโครงสร้างที่มีอยู่ ของการคุ้มครองอาชญากรรมระหว่างประเทศและสิทธิมนุษยชน ร่วมกับการเข้าร่วมให้ความเห็นโดยองค์กรเอกชน องค์กรระหว่างประเทศ และตัวแทนของประเทศต่างๆ ที่เข้าร่วมพิจารณาหรือเข้าสังเกตการณ์ด้วย ทำให้การพิจารณาทบัญญัติของร่างอนุสัญญาดังกล่าวได้สำเร็จลุล่วงไปในวันที่ 23 กันยายน ค.ศ. 2005 ในห้อง 12 ของ ‘Palais des Nations’ ณ กรุงเจนีวา และได้มีการเสนอบทบัญญัติของร่างอนุสัญญาดังกล่าวต่อไปยังคณะมนตรีสิทธิมนุษยชน คณะกรรมการชุดที่ 3 และสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ ตามลำดับ ซึ่งบทบัญญัติของร่างอนุสัญญาดังกล่าว ได้ผ่านการรับรองโดยคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ (Consensus) ด้วยมติที่ 1/1 ของคณะมนตรีสิทธิมนุษยชน ในวันที่ 29 มิถุนายน ค.ศ. 2006 อันเป็นมติแรกนับตั้งแต่ก่อตั้งขึ้น และผ่านการรับรองโดยคณะกรรมการชุดที่ 3 ในวันที่ 13 พฤศจิกายน ค.ศ. 2006 ซึ่งในที่สุดได้ผ่านการรับรองโดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์เช่นกัน ด้วยมติที่ 61/177 ของสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ ในวันที่ 20 ธันวาคม ค.ศ. 2006 ร่วมกับการให้การสนับสนุนของ 103 ประเทศ ทั้งนี้ อนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญได้เปิดให้มีการลงนามในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2007 ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งในวันดังกล่าวมีการลงนามโดย 57 ประเทศ ทั้งนี้ จนถึงวันที่ 2 มีนาคม ค.ศ. 2009 มีประเทศได้ร่วมลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญแล้วทั้งสิ้นจำนวน 81 ประเทศ และมีประเทศที่ได้เข้าร่วมลงนามในอนุสัญญาแล้วรวม 10 ประเทศ โดยการให้สัตยาบันจำนวน 9 ประเทศ คือ ประเทศแอลแบเนีย ประเทศอาร์เจนตินา ประเทศโบลิเวีย ประเทศคิวบา ประเทศฝรั่งเศส ประเทศฮอนดูรัส ประเทศเม็กซิโก ประเทศเซเนกัล และประเทศอุรุกวัย และโดยการภาคยานุวัติอีก 1 ประเทศ คือ ประเทศคาซัคสถาน อย่างไรก็ตาม อนุสัญญานี้ยังไม่มีผลใช้บังคับในปัจจุบันเนื่องจากยังมีประเทศที่ให้สัตยาบันไม่ครบ 20 ประเทศ ตามข้อกำหนดของอนุสัญญาของอนุสัญญาเอง

ทั้งนี้ โครงสร้างของเนื้อหาของอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญนั้น จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับอนุสัญญาต่อต้านการทรมาน (CAT) คือ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

³ Ibid.

- 1) ส่วนของหลักการและพันธกรณีของรัฐภาคี (ข้อ 1 ถึงข้อ 25)
- 2) ส่วนของคณะกรรมการต่อต้านการบังคับให้หายสาบสูญ (ข้อ 26 ถึงข้อ 36)
- 3) ส่วนของการเข้าร่วมเป็นภาคีและการแก้ไขอนุสัญญา (ข้อ 37 ถึงข้อ 45)

โดยเนื้อหาของอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญนี้ จะมีหลักการที่สำคัญในการให้ความคุ้มครองเช่นเดียวกับปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ แต่ได้เพิ่มเติมกลไกในการตรวจตราตลอดจนกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับพันธกรณีของรัฐภาคีและมาตรการในการเยียวยาต่อเหยื่อให้มากขึ้น ซึ่งรวมถึงการให้คำจำกัดความของเหยื่อเพื่อให้มีการคุ้มครองอย่างกว้างขวาง โดยรวมถึงคนในครอบครัวของผู้ที่หายสาบสูญและผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดี เช่น โจทก์ พยาน และทนายด้วย นอกจากนี้ยังกำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการต่อต้านการบังคับให้หายสาบสูญขึ้นด้วย เพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนกลไกในการตรวจตรา รวบรวมข้อมูล ไล่สวน และแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับการใช้กำลังบังคับให้บุคคลหายสาบสูญโดยเฉพาะ อันจะช่วยส่งเสริมให้การรณรงค์และการแก้ไขปัญหามาสำหรับการให้ความคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญมีประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ อาจพิจารณาถึงรายละเอียดของอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญได้ดังต่อไปนี้

3.2 วัตถุประสงค์และขอบเขตของอนุสัญญา

อนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ (ซึ่งต่อไปในบทที่ 3 นี้จะเรียกว่า “อนุสัญญา”) มีวัตถุประสงค์ในการจัดทำขึ้นเพื่อ ยกขบวนของการส่งเสริมการเคารพและการยึดถือปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน โดยการป้องกันไม่ให้เกิดการบังคับให้หายสาบสูญ และต่อต้านการละเว้นโทษหรือไม่มีการลงโทษสำหรับอาชญากรรมการบังคับให้หายสาบสูญ โดยอนุสัญญานี้จะมีขอบเขตที่กว้างขวางในการให้ความคุ้มครองแก่บุคคลทุกคน ให้พ้นจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญไม่ว่าในกรณีใดก็ตาม ทั้งนี้ อนุสัญญานี้ได้บัญญัติให้มีการรับรองสิทธิมนุษยชนในอีกรูปแบบหนึ่ง คือ “สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้หายสาบสูญ” (Rights not to be Subject to Enforced Disappearance) ดังที่ปรากฏในข้อ 1 (1) ของอนุสัญญาที่บัญญัติไว้ว่า “บุคคลใดๆ จะถูกบังคับให้หายสาบสูญมิได้” ซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนที่ไม่เคยมีบทบัญญัติให้การรับรองมาก่อนไม่ว่าจะโดยกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง รวมทั้งพิธีสารเลือกรับของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง หรือแม้แต่อนุสัญญาแห่งทวีปอเมริกาว่าด้วยการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญก็ตาม นอกจากนี้แล้ว สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้หายสาบสูญนี้ ยังเป็นสิทธิที่ไม่อาจถูกทำให้เสียไป (Non-derogable) ไม่ว่าในกรณีใดหรือสถานการณ์ใดก็ตาม ดังที่ปรากฏในข้อ 1 (2) ของอนุสัญญาที่บัญญัติไว้ว่า “ไม่มีกรณียกเว้นใดๆ ที่จะสามารถกล่าวอ้างสนับสนุนความชอบธรรมในการบังคับให้

หายสาบสูญได้ ไม่ว่าจะเป็นครณีสงครามระหว่างรัฐ การคุมคามทางสงคราม ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองภายในประเทศ หรือสถานการณ์ฉุกเฉินใดๆ ก็ตาม” ดังนั้น สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้หายสาบสูญนี้ จึงเป็ สิทธิที่ ได้รับการรับรองให้มือยู่อย่างทั่วไปในทุกๆ กรณี และทุกๆ สถานการณ์ ไม่ว่าจะในยามสงครามหรือในยามสันติ และไม่อาจถูกยกเลิกได้ด้วยเหตุใดๆ ก็ตาม ซึ่งรวมถึงไม่อาจถูกยกเว้นความรับผิดชอบได้ด้วยเหตุที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาด้วย

ทั้งนี้ ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วในบทก่อนหน้าถึงคำจำกัดความของการบังคับให้หายสาบสูญตามบทบัญญัติในข้อ 2 ของอนุสัญญา ซึ่งทำให้เราสามารถพิจารณาได้ว่าองค์ประกอบของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น คือ

- 1) เป็นการจำกัดเสรีภาพ (โดยการจับกุม คุมขัง ลักพา หรือวิธีการอื่นใด)
- 2) ซึ่งได้กระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือโดยความยินยอมของรัฐ
- 3) ร่วมด้วยการปฏิเสธไม่รับรู้การจำกัดเสรีภาพดังกล่าว หรือปิดบังข้อมูลของบุคคลผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ
- 4) ทำให้บุคคลผู้ถูกจำกัดเสรีภาพไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

ด้วยองค์ประกอบของคำจำกัดความดังกล่าว โดยเฉพาะในองค์ประกอบข้อ 2 ข้างต้นที่กำหนดให้การบังคับให้หายสาบสูญที่กล่าวถึงในอนุสัญญานั้น หมายความว่าจำกัดเฉพาะการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งกระทำการโดยได้รับมอบอำนาจการสนับสนุน หรือการรู้เห็นเป็นใจจากรัฐ จึงทำให้อาจพิจารณาได้ว่า คำจำกัดความดังกล่าวไม่รวมถึงการกระทำอันเป็นการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ โดยตัวคนที่ไม่ใช่รัฐ (Non-state actor) ซึ่งน่าจะถูกต้องส่วนหนึ่ง โดยหากเป็นการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่ได้กระทำโดยตัวคนที่ไม่ใช่รัฐแล้ว ก็ไม่ก่อให้เกิดพันธกรณีต่อรัฐที่จะต้องให้ความคุ้มครองตามบทบัญญัติอื่นๆ ของอนุสัญญา เว้นแต่บทบัญญัติข้อ 3 ของอนุสัญญา ที่กำหนดให้รัฐต้องใช้มาตรการที่เหมาะสมในการสืบสวนสอบสวนต่อการกระทำดังที่ระบุในคำจำกัดความตามบทบัญญัติข้อ 2 ของอนุสัญญา และนำตัวผู้ที่ต้องรับผิดชอบมาดำเนินกระบวนการยุติธรรม ซึ่งยังเป็นประเด็นที่ถกเถียงว่า การกระทำดังที่ระบุในคำจำกัดความตามบทบัญญัติข้อ 2 ของอนุสัญญานั้น คือการกระทำเช่นไร หรือเป็นการกระทำตามองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น เว้นแต่องค์ประกอบในข้อ 2 ที่เกี่ยวกับเจ้าหน้าที่รัฐหรือความยินยอมของรัฐเท่านั้น และอาจเป็นประเด็นปัญหาบ้างเกี่ยวกับความเหมาะสมของการดำเนินการมาตรการว่าอย่างไรจึงจะถือว่าเหมาะสม แต่เมื่อพิจารณาถึงเจตนารมณ์จากอนุสัญญานี้ที่ให้ถือว่า การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ โดยตัวคนที่ไม่ใช่รัฐนั้น เป็นเรื่องของกิจการภายในของแต่ละรัฐ จึงคงต้องให้เป็นดุลยพินิจของแต่ละรัฐ ในการจัดการกับปัญหานี้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะ

เหมาะสมหรือไม่อย่างไรนั้น รัฐภาคีน่าจะจะต้องสามารถชี้แจงหรืออธิบายได้อย่างเหตุผลสนับสนุนเพียงพอ

3.3 ลักษณะความผิดเกี่ยวกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ

จากวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาในการป้องกันไม่ให้มีการบังคับให้หายสาบสูญ และต่อต้านการละเว้นโทษหรือไม่มีการลงโทษสำหรับอาชญากรรมการบังคับให้หายสาบสูญ และด้วยการรับรองสิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้หายสาบสูญ ทำให้การกระทำหรือละเว้นการกระทำใดที่ส่งผลให้เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ต้องถือเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง และฝ่าฝืนต่ออนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ อันเป็นความผิดที่ต้องมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมและนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ทั้งนี้ อนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญนี้ ได้กำหนดพันธกรณีของรัฐที่จะต้องให้หลักประกันในกรคุ้มครองสิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้หายสาบสูญ โดยการกำหนดให้การบังคับให้หายสาบสูญ ถือเป็นความผิดอาญาตามกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ ซึ่งต้องมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมสำหรับความผิดดังกล่าว ตามกฎหมายและมาตรการภายในประเทศที่เหมาะสม ตลอดจนต้องจัดให้มีมาตรการในการชดเชยเยียวยาแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดนั้นด้วย อย่างไรก็ตาม อนุสัญญานี้มิได้ปิดกั้นการดำเนินการตามกฎหมายอาญาระหว่างประเทศแต่ประการใด สำหรับการบังคับให้หายสาบสูญที่มีลักษณะของอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ ทั้งนี้ เราอาจแบ่งการพิจารณาถึงลักษณะของความผิดเกี่ยวกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญได้ใน 2 ลักษณะ คือ ความผิดทางอาญาและการชดเชยเยียวยาในทางแพ่ง ดังนี้

3.3.1 การกำหนดให้มีความผิดทางอาญา

ในส่วนของการกำหนดให้มีความผิดทางอาญานั้น ถือเป็นพันธกรณีของรัฐที่สำคัญที่สุดที่อนุสัญญาได้กำหนดให้มี เนื่องจากจะส่งผลกระทบต่อบทบัญญัติข้ออื่นๆ ของอนุสัญญาอย่างมีสาระสำคัญ โดยหลักทั่วไปของกฎหมายอาญาที่ว่า บุคคลไม่ต้องรับผิดทางอาญาหรือรับโทษหากไม่มีกฎหมายกำหนดไว้ (Nullum crimen, nulla poena sine lege) ซึ่งจะต้องนำมาปรับใช้สำหรับกรณีของการกำหนดความผิดทางอาญารัฐบาลบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนี้ด้วย ดังนั้น การกำหนดให้การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญถือเป็นความผิดอาญาตามกฎหมายภายในประเทศ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมต่อความผิดดังกล่าว ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การกำหนดมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และวิธีปฏิบัติในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมตลอดจน การกำหนดเขตอำนาจศาลสำหรับความผิดนี้ได้อีกด้วย

3.3.1.1 ความผิดทางอาญาตามกฎหมายภายในประเทศ

อนุสัญญาฯ นี้ได้กำหนดพันธกรณีของรัฐที่สำคัญที่สุดไว้ในบทบัญญัติข้อ 4 ของอนุสัญญาว่า “รัฐภาคีแต่ละรัฐจะต้องใช้มาตรการที่จำเป็นเพื่อประกันว่า การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเป็นความผิดอาญาตามกฎหมายของประเทศของตน” ซึ่งจากหลักการทั่วไปของกฎหมายอาญาดังกล่าวข้างต้นนั้น จึงไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่ากรปฏิบัติตามพันธกรณีของรัฐภาคีตามบทบัญญัติข้อนี้ ย่อมหมายถึงการบัญญัติกฎหมายภายในของตนเอง ให้มีการกระทำความผิดอาญาฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ หรือให้มีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญถือเป็นความผิดอาญาในฐานใดฐานหนึ่งเป็นอย่างน้อย (ซึ่งในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเรียกรวมกันว่า “ความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ”) อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติดังกล่าวก่อให้เกิดประเด็นปัญหาว่า พันธกรณีของรัฐตามบทบัญญัติดังกล่าวนี้ จำเป็นถึงขนาดจะต้องมีการบัญญัติกฎหมายภายในของตนให้มีความผิดอาญาฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเป็นการเฉพาะหรือไม่ เพื่อความชัดเจนและเพื่อประโยชน์อื่นๆ อีก เช่น เรื่องบทลงโทษ หรืออายุความ เป็นต้น โดยประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอย่างมากในระหว่างการพิจารณาร่างอนุสัญญา ซึ่งในที่สุดแล้วด้วยเหตุผลสนับสนุนที่ว่า ระบบกฎหมายและการบัญญัติกฎหมายของแต่ละประเทศนั้นมีความแตกต่างกัน จึงเป็นการยากที่จะทำให้มีการบัญญัติกฎหมายให้มีความผิดอาญาเฉพาะ สำหรับบางประเทศ หรือบางรัฐของสาธารณรัฐ และด้วยเหตุผลสนับสนุนอื่นอีกที่ว่า แม้ไม่มีความผิดเฉพาะแต่ระบบกฎหมายภายในของประเทศก็สามารถดำเนินคดีต่อความผิด ที่ประกอบด้วยการกระทำการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญได้อยู่แล้ว ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ คณะทำงานพิจารณาบทบัญญัติของร่างอนุสัญญาจึงได้เห็นชอบกับบทบัญญัติในปัจจุบันซึ่งมีลักษณะที่ยืดหยุ่นได้⁴

ทั้งนี้ จากพันธกรณีของรัฐเกี่ยวกับความผิดทางอาญาตามกฎหมายภายในประเทศในวรรคก่อน ไม่ว่าจะได้มีการบัญญัติกฎหมายภายในประเทศให้มีความผิดอาญาฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเป็นความผิดเฉพาะหรือไม่ก็ตาม แต่เพื่อประโยชน์ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญากับการกระทำความผิดดังกล่าว และการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ จึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวกับความผิดทางอาญาด้วย โดยเฉพาะในส่วที่เกี่ยวกับบทลงโทษ (ข้อ 7 ของอนุสัญญา) อายุความ (ข้อ 8 (1) ของอนุสัญญา) และเขตอำนาจศาล (ข้อ 9 (1) ของอนุสัญญา) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

⁴ Ibid.

1) บทลงโทษ

โดยหลักการที่ว่า บทลงโทษสำหรับการกระทำความผิดทางอาญา จะต้องเหมาะสมและได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการกระทำความผิดนั้น อนุสัญญาจึงได้กำหนดให้รัฐภาคีแต่ละรัฐจะต้องให้มีบทลงโทษที่เหมาะสมสำหรับความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ โดยจะต้องถือว่าเป็นความผิดร้ายแรง ซึ่งด้วยเหตุผลของการคำนึงถึงระบบกฎหมายอาญาที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศเป็นสำคัญ⁵ การกำหนดบทลงโทษที่ร้ายแรงสำหรับความผิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น จึงขึ้นอยู่กับกฎหมายภายในของแต่ละประเทศนั้นๆ เอง แต่อย่างน้อยที่สุดก็ควรพิจารณาได้ว่า บทลงโทษสำหรับความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ หรือต่อการกระทำความผิดอันมีลักษณะของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น จะต้องเทียบเท่าหรือได้ขนาดกับความผิดอาญาร้ายแรงตามที่กฎหมายภายในของแต่ละประเทศได้กำหนดไว้หรือจะได้กำหนดขึ้น เช่น เทียบเท่าหรือได้ขนาดกับความผิดต่อชีวิต หรือความผิดต่อการทรมาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สำหรับการกำหนดบทลงโทษนี้มีข้อสังเกตอีกเล็กน้อยที่ควรได้พิจารณาคือ ในร่างอนุสัญญาเดิมซึ่งได้รับการรับรองในปี ค.ศ. 1998 นั้น ได้มีการจำกัดบทลงโทษไว้ โดยมีให้น่าโทษประหารชีวิตมาใช้ลงโทษต่อความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนี้ แต่ได้ถูกตัดออกไปในที่สุด ซึ่งเข้าใจว่าเหตุที่ต้องตัดออกไปก็เนื่องจาก การคำนึงถึงระบบกฎหมายอาญาที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศเป็นสำคัญดังกล่าวแล้วนั่นเอง

2) อายุความ

บทบัญญัติเกี่ยวกับอายุความนั้น ถือได้ว่าเป็นบทบัญญัติที่สำคัญในการบรรลุถึงวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาข้อนี้ คือ การต่อต้านการละเว้นโทษหรือไม่มีการลงโทษสำหรับอาชญากรรมการบังคับให้หายสาบสูญ ซึ่งจากการเป็นที่ยอมรับโดยส่วนใหญ่ว่า การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นถือเป็นความผิดที่ยังกระทำต่อเนื่องตราบเท่าที่ผู้กระทำความผิดนั้นยังคงปกปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชะตากรรมและสถานที่อยู่ของบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ และข้อเท็จจริงที่มีอยู่ยังคงไม่มีความชัดเจน ดังที่ปรากฏในบทบัญญัติข้อ 17 ของปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ แต่เนื่องจากความไม่ชัดเจนเพียงพอในเรื่องของการกำหนดอายุความ โดยเฉพาะในประเด็นปัญหาที่ว่า อายุความสำหรับกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นควรเริ่มต้นนับเมื่อใด และประเด็นที่ว่าควรห้ามมิให้นำอายุความมาใช้ดังเช่นกรณีของอาชญากรรมต่อมนุษยชาติหรือไม่ ทำให้ประเด็นเกี่ยวกับอายุความนี้ เป็นประเด็นหนึ่งที่มีการถกเถียงกันอย่างหลากหลาย ซึ่งในที่สุดแล้วก็ได้มีการยอมรับกันว่า หากกฎหมายภายในของประเทศนั้นกำหนดให้มีอายุความ

⁵ Ibid.

การนำอายุความมาใช้สำหรับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่ไม่ถึงระดับของอาชญากรรมต่อมนุษยชาตินั้นยังพอรับได้ ทั้งนี้ อนุสัญญาจึงได้กำหนดให้รัฐภาคีที่มีกฎหมายจำกัดด้านอายุความนั้นจะต้องกำหนดอายุความที่ยาวนานและเหมาะสมกับความร้ายแรงของความผิด ซึ่งประเด็นของอายุความที่เกี่ยวกับความยาวนานและความเหมาะสมนั้น ยังคงให้ขึ้นอยู่กับระบบกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ

อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญสำหรับการกำหนดอายุความในกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนี้คือ การกำหนดให้รัฐภาคีที่จะปรับใช้อายุความกับกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ต้องเริ่มนับอายุความตั้งแต่วันที่การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญได้สิ้นสุดลง โดยถือว่าการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นเป็นการกระทำความผิดต่อเนื้อเรื่อง ซึ่งหลักการที่ให้ถือเป็นการกระทำความผิดต่อเนื้อเรื่องนี้ ในปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญได้บัญญัติไว้ว่า การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้นให้ถือเป็นการกระทำความผิดต่อเนื้อเรื่องตราบเท่าที่ผู้กระทำความผิดยังคงปกปิดชะตากรรมและสถานที่อยู่ของบุคคลผู้หายสาบสูญ และข้อเท็จจริงเหล่านี้ยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจน ดังนั้น การเริ่มนับอายุความตั้งแต่วันที่การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญได้สิ้นสุดลงจึงหมายถึงเมื่อสิ้นสุดการกระทำความผิดต่อเนื้อเรื่อง ซึ่งเท่ากับว่าจะเริ่มนับอายุความในกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญได้เมื่อผู้กระทำความผิดได้เปิดเผยชะตากรรมและสถานที่อยู่ของบุคคลผู้หายสาบสูญ และเมื่อข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชะตากรรมและสถานที่อยู่ของผู้หายสาบสูญได้มีขึ้นอย่างชัดเจนแล้ว

3) เขตอำนาจ

สำหรับบทบัญญัติกำหนดเขตอำนาจนี้ อนุสัญญาได้เดินตามบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดเขตอำนาจ ดังที่ปรากฏในข้อ 5 ของอนุสัญญาต่อการทรมานและข้อ 4 ของพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ฉบับที่ 2 ว่าด้วยการค้าเด็ก โสเภณีเด็กและสิ่งลามกอนาจารเด็ก โดยมีเหตุผลสนับสนุนจากการที่ส่วนใหญ่แล้ว การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญมักประกอบด้วย การกระทำทรมาน ดังนั้น เขตอำนาจจึงควรเป็นไปอย่างเดียวกันเพื่อประโยชน์ในการดำเนินคดีภายในเขตอำนาจของศาลที่สามารถดำเนินคดีกับทั้ง 2 ความผิดได้ นอกจากนี้แล้ว การกำหนดเขตอำนาจดังที่ระบุในอนุสัญญานี้ จะเป็นการกำหนดเขตอำนาจที่มีลักษณะกึ่งสากล (Quasi-universal Jurisdiction) ซึ่งดูจะเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายมากกว่าการกำหนดเขตอำนาจสากล (Universal Jurisdiction) ที่ยังคงเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอยู่เสมอแม้ในเรื่องของสิทธิมนุษยชนอื่นๆ จากประเด็นของการก้าวล่วงเขตอำนาจของประเทศอื่น ด้วยเหตุดังกล่าวอนุสัญญาจึงได้กำหนดให้รัฐภาคีต้องดำเนินมาตรการต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อให้ตนมีเขตอำนาจเหนือความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญในกรณีต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 1) เมื่อความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ได้เกิดขึ้นในดินแดนที่อยู่ภายใต้เขตอำนาจของตน หรือบนเรือ หรืออากาศยานที่จะทะเบียนในรัฐภาคนั้น
- 2) เมื่อผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดเป็นพลเมืองของรัฐภาคี
- 3) เมื่อบุคคลที่หายสาบสูญเป็นพลเมืองของรัฐภาคี และรัฐภาคีพิจารณาเห็นว่าสมควร

3.3.1.2 ความผิดทางอาญาตามกฎหมายอาญาระหว่างประเทศ

ในกรณีที่มีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญตามอนุสัญญาในกรณีใด เป็นการกระทำอย่างกว้างขวางหรืออย่างเป็นระบบแล้ว ให้ถือว่าการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญดังกล่าวเป็นอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ (Crime against Humanity) ตามที่ได้ระบุไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศที่ใช้บังคับแก่กรณี ซึ่งจะต้องให้ได้รับผลตามที่หลักกฎหมายระหว่างประเทศเหล่านั้นกำหนด ทั้งนี้ อาชญากรรมต่อมนุษยชาติตามที่ระบุไว้ในหลักกฎหมายระหว่างประเทศดังกล่าว ย่อมเป็นที่เข้าใจได้ถึงการกระทำความผิดฐานอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ ดังที่ได้กำหนดไว้ในธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ ดังนั้น ในกรณีที่มีการกระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ซึ่งได้กระทำอย่างกว้างขวางหรืออย่างเป็นระบบ และไม่อาจดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาภายในประเทศต่อความผิดดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ รัฐภาคีของธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ หรือคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ก็สามารถเสนอกรณีการกระทำความผิดนั้นไปยังอัยการ (Prosecutor) ของธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ เพื่อดำเนินการสืบสวนสอบสวน หรืออัยการจะได้เริ่มการสืบสวนสอบสวนด้วยตัวเองเมื่อได้รับข้อมูลจากแหล่งที่มาต่างๆ ที่มีความน่าเชื่อถือ สำหรับกรณีของการกระทำความผิดนั้น และเมื่อสอบสวนเสร็จแล้วอัยการจะได้ดำเนินการยื่นฟ้องเป็นคดีต่อศาลอาญาระหว่างประเทศต่อไป ตามขั้นตอนของธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ ประกอบกับหลักเกณฑ์ว่าด้วยวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐาน (Rules of Procedure and Evidence) และข้อบังคับของศาล (Regulations of the Court)

3.3.2 การชดใช้เยียวยาความผิดในทางแพ่ง

นอกเหนือจากการกำหนดให้มีความผิดทางอาญา สำหรับการกระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ อนุสัญญายังได้วางมาตรฐานในการให้ความคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทางอาญาดังกล่าวไว้ในทางแพ่งอีกด้วย โดยเฉพาะในเรื่องของการแก้ไข ฟื้นฟู เยียวยา หรือชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่เหยื่อ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น โดยพันธกรณีของรัฐภาคีที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาข้อ 8 (2) ในการรับประกันสิทธิของผู้ตกเป็นเหยื่อของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ให้ได้รับการชดใช้เยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพผล

ในระหว่างอายุความของการกระทำความผิดทางอาญานั้น จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเยียวยาตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งกำหนดพันธกรณีของรัฐภาคีของกติการะหว่างประเทศดังกล่าวไว้คือ

1) รับประกันว่า บุคคลใดที่สิทธิหรือเสรีภาพของตนซึ่งรับรองไว้ในกติกานี้ ถูกล่วงละเมิดต้องได้รับการเยียวยาอย่างเป็นผลจริงจัง แม้ว่าการล่วงละเมิดนั้นจะกระทำโดยบุคคล ผู้ปฏิบัติการตามหน้าที่ก็ตาม

2) รับประกันว่า บุคคลใดที่เรียกร้องการเยียवादังกล่าวย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาจากฝ่ายตุลาการ ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายนิติบัญญัติที่มีอำนาจ หรือจากหน่วยงานอื่นที่มีอำนาจ ตามที่กำหนดไว้ในระบบกฎหมายของรัฐ และจะต้องพัฒนาให้การเยียวยาโดยกระบวนการ ยุติธรรมทางศาลบังเกิดผลเป็นไปได้อีก

3) รับประกันว่า เมื่อได้ยอมรับที่จะให้มีการเยียวยาแล้ว เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจต้องบังคับให้การเยียวยานั้นให้เป็นผลอย่างจริงจัง⁶

โดยที่รัฐภาคีของอนุสัญญาจะต้องรับประกันว่า เหตุของการกระทำความผิดฐาน บังคับให้บุคคลหายสาบสูญ จะต้องได้รับการเยียวยาหรือได้รับการชดเชยโดยไม่ชักช้า เหมาะสม และอย่างพอเพียง ภายใต้ระบบกฎหมายภายในของรัฐ ดังนั้น รัฐภาคีของอนุสัญญาจึงต้องจัดให้มี กฎหมายและมาตรการที่เหมาะสมในการชดเชยเยียวยาความผิดในทางแพ่งให้แก่เหยื่อด้วย ทั้งนี้ เหยื่อที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น ไม่จำกัด เฉพาะบุคคลที่ถูกบังคับให้หายสาบสูญเท่านั้น แต่รวมถึงครอบครัวและผู้ที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ ซึ่งได้รับความเสียหายและทุกข์ทรมานจากการกระทำผิดดังกล่าว ด้วย ดังจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป เกี่ยวกับผลกระทบต่อเหยื่อของการกระทำความผิดฐานบังคับ ให้บุคคลหายสาบสูญ

3.4 ผลกระทบของอนุสัญญาต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ

ในการพิจารณาถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ซึ่งจะได้รับผลกระทบจากบทบัญญัติหรือข้อกำหนดของอนุสัญญานั้น อาจแบ่งการพิจารณาได้เป็น 2 ส่วน หลักๆ คือ ผู้ที่ต้องรับผิดชอบในการกระทำละเมิด และผู้ที่เป็นเหยื่อของการกระทำละเมิด ดังนี้

⁶ The International Covenant on Civil and Political Rights, 1969, Article 2 (3).

3.4.1 ผู้ที่ต้องรับผิดชอบในการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ

ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วว่า อนุสัญญาฉบับนี้และโดยตัวของสิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้หายสาบสูญเอง ได้ก่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อทั้งรัฐและต่อบุคคล จากการกระทำละเมิดต่อสิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้หายสาบสูญที่เกิดขึ้น ไม่ว่าในกรณีและสถานการณ์ใดก็ตาม ซึ่ง

1) รัฐ

เมื่อพิจารณาถึงความผูกพันของรัฐตามพันธกรณีของอนุสัญญาแล้ว จึงเห็นได้ว่า บทบัญญัติของอนุสัญญาเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา (Vienna Convention on the Law of Treaties) กำหนดให้ สนธิสัญญาทุกฉบับที่มีผลใช้บังคับย่อมผูกพันต่อรัฐภาคีให้ต้องปฏิบัติตาม สนธิสัญญานั้น โดยสุจริต และรัฐภาคีของสนธิสัญญานั้นจะต้องปฏิบัติตามสนธิสัญญาโดยไม่สามารถกล่าวอ้างกฎหมายภายในของตนเพื่อยกเว้นการปฏิบัติตามสนธิสัญญานั้นได้⁷ ดังที่ คณะกรรมาธิการกฎหมายระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ ได้เคยให้ความเห็นไว้ว่า หลักสุจริต นั้นเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกับหลักสัญญาต้องเป็นสัญญา⁸

ดังนั้น เมื่อรัฐภาคีใดไม่ปฏิบัติตามพันธกรณีของตนดังที่กำหนดไว้ในอนุสัญญา หรือไม่ปฏิบัติตามพันธกรณีโดยสุจริต จึงก่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อกรณีของการไม่ปฏิบัติตามพันธกรณีนั้น ดังที่ปรากฏในร่างบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดชอบของรัฐสำหรับการกระทำ ความผิดในทางระหว่างประเทศ อันเป็นเสมือนหลักฐานการมีอยู่ของจารีตประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบของรัฐ ซึ่งถูกรวบรวมและได้รับการรับรองโดยคณะกรรมาธิการกฎหมายระหว่างประเทศ ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2001 ซึ่งได้บัญญัติเอาไว้ว่า การกระทำความผิดของรัฐใดๆ ในทางระหว่างประเทศ นำมาซึ่งความรับผิดชอบของรัฐนั้น โดยที่การกระทำความผิดของรัฐในทางระหว่างประเทศนั้น คือการปฏิบัติอันเป็นการกระทำหรือละเว้นการกระทำซึ่ง

- (1) เกิดจากรัฐที่เป็นตัวตนตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ และ
- (2) ก่อให้เกิดการฝ่าฝืนพันธกรณีในทางระหว่างประเทศของรัฐนั้น

⁷ The Vienna Convention on the Law of Treaties 1969, Article 26 and 27.

Article 26 Pacta sunt servanda

Every treaty in force is binding upon the parties to it and must be performed by them in good faith.

Article 27 Internal law and observance of treaties

A party may not invoke the provisions of its internal law as justification for its failure to perform a treaty. This rule is without prejudice to article 46.

⁸ จุมพต สายสุนทร. (2548). กฎหมายระหว่างประเทศ. หน้า. 140.

ด้วยเหตุดังกล่าว รัฐจึงต้องรับผิดชอบในการกระทำหรือละเว้นการกระทำของรัฐ ซึ่งในส่วนของการปฏิบัติของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำหรือละเว้นการกระทำนั้น คงต้องพิจารณาถึงการแสดงออกโดยตัวแทนของรัฐ ดังนั้น ไม่ว่าจะการกระทำหรือละเว้นการกระทำ จะเกิดจากองค์กรของรัฐหรือโดยการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ และไม่ว่าโดยการกระทำหรือละเว้นการกระทำ หากก่อให้เกิดหรือมีส่วนในการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่เกิดขึ้นในเขตอำนาจของรัฐใดแล้ว ย่อมถือได้ว่ารัฐนั้นฝ่าฝืนต่อพันธกรณีที่กำหนดไว้ในอนุสัญญา

2) บุคคล

จากพันธกรณีตามอนุสัญญา ในการกำหนดให้การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญถือเป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายภายในประเทศ ดังนั้น การพิจารณาถึงบุคคลที่ต้องรับผิดชอบในการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น จึงต้องพิจารณาตามหลักกฎหมายอาญาทั่วไป ซึ่งกำหนดให้ผู้ที่ต้องรับผิดชอบทางอาญา คือ บุคคลที่ได้กระทำความผิดนั้นโดยเจตนา ไม่ว่าจะได้กระทำความผิดนั้นในฐานะตัวการหรือผู้สนับสนุนก็ตาม สำหรับการให้คำจำกัดความของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญตามอนุสัญญา ว่าไม่มีระบบกฎหมายอาญาใดที่จะกำหนดให้การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญโดยปราศจากเจตนาเป็นความผิด อย่างไรก็ตาม การที่ไม่ได้ระบุถึงเจตนาในการทำความผิดไว้ในอนุสัญญานั้น ก็เพื่อประโยชน์สำหรับปรับใช้กฎหมายอาญาภายในประเทศซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปสำหรับรัฐภาคีแต่ละรัฐ เช่น ในบางประเทศ รวมถึงประเทศไทยนั้น การกระทำความผิดโดยเจตนาอาจรวมถึงการกระทำที่สามารถสังเกตเห็นผลได้ด้วยหรือในบางประเทศนั้นการกระทำความผิดโดยไม่เจตนาบางประการก็อาจก่อให้เกิดความรับผิดชอบทางอาญาได้ ดังนั้น ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลสำหรับการกระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น จึงรวมถึงการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ ในการให้ความคุ้มครองต่อบุคคลให้พ้นจากการกระทำความผิดดังกล่าวด้วย โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่โดยตรงในการป้องกัน สืบสวน สอบสวน หรือดำเนินคดีต่อกรณีและต่อผู้กระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอนุสัญญาจะเปิดโอกาสให้รัฐภาคีแต่ละรัฐ สามารถกำหนดกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคล ได้ตามระบบกฎหมายอาญาภายในประเทศของตนเอง ซึ่งอาจแตกต่างจากรัฐภาคีอื่นได้ แต่อนุสัญญาได้วางมาตรฐานขั้นต่ำ สำหรับการกำหนดกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาไว้ เพื่อให้เป็นพันธกรณีของรัฐที่จะต้องกำหนดกฎหมายให้เกิดความรับผิดชอบทางอาญาต่อเหล่าบุคคลดังต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย

(1) บุคคลผู้กระทำการ ลักขโมย ครอบครอง หรือชักจูงให้มีการกระทำการหรือพยายามกระทำการ ถือว่าเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดหรือเป็นผู้ร่วมในการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ

(2) ผู้บังคับบัญชาที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ หรือควบคุมกิจกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ซึ่งได้รู้หรือควรได้รู้ว่าผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจสั่งการหรืออำนาจควบคุมของตน ได้ก่อหรือกำลังจะก่ออาชญากรรมการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ และไม่ใช้มาตรการที่จำเป็นและสมควรตามอำนาจของตน เพื่อป้องกันหรือปราบปรามการทำให้บุคคลหายสาบสูญ หรือไม่แจ้งเรื่องแก่เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการสืบสวนสอบสวนและฟ้องร้องดำเนินคดี⁹

3.4.2 ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ

นอกจากรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้มีหน้าที่สืบสวนสอบสวนหรือดำเนินคดี เจ้าหน้าที่รัฐผู้กระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ หรือบุคคลอื่นใด ซึ่งเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบในการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญดังกล่าว ยังมีผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญในอีกฟาก ซึ่งเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น ไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ ครอบครัว ญาติพี่น้อง ผู้ใกล้ชิดหรือบุคคลอื่นใดที่เกี่ยวข้อง เช่น ที่ปรึกษาทนายความ ทนายความ พยาน หรือผู้ได้ทราบถึงข้อมูลใดๆ เกี่ยวกับการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ เป็นต้น ซึ่งในที่นี้จะได้กล่าวถึงเฉพาะเหยื่อและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญก่อน ดังนี้

3.4.2.1 เหยื่อของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ

บทบัญญัติของอนุสัญญาในส่วนที่เกี่ยวกับเหยื่อ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น ถือเป็นบทบัญญัติที่ได้ให้การรับรองสิทธิของเหยื่อและกำหนดรายละเอียดความรับผิดชอบที่มีต่อเหยื่อเพิ่มเติมให้มีความชัดเจนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น จากเดิมที่บัญญัติว่าด้วยการหายสาบสูญนั้น กำหนดไว้เพียงให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายและครอบครัวของบุคคล พึงได้รับการชดเชยเยียวยาและได้รับค่าสินไหมทดแทนตามสมควร¹⁰ โดยไม่มีการรับรองสิทธิของผู้ที่ได้รับความเสียหายเองไว้โดยชัดเจนเท่าที่ควร ซึ่งนอกจากสิทธิในการรับค่าสินไหมทดแทนที่พอจะเห็นได้ว่าเป็นรูปธรรมแล้ว ในส่วนของสิทธิในการได้รับการชดเชยเยียวยานั้น กลับไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนเพื่อให้ครอบคลุมถึงมาตรการใดได้บ้าง ด้วยเหตุดังกล่าวนี

⁹ The International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, 1998, Article 6.

¹⁰ The Declaration on the Protection of all Persons from Enforced Disappearance, 1992, Article 19.

บทบัญญัติข้อ 24 ของอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ จึงได้มีการกำหนดสิทธิและการให้ความคุ้มครองแก่เหยื่อของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญไว้โดยละเอียดยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

1) บุคคลผู้ตกเป็นเหยื่อ

ได้มีการให้คำจำกัดความของ “เหยื่อ” ไว้ว่า หมายถึง บุคคลที่ถูกกระทำให้หายสาบสูญหรือบุคคลใดๆ ที่ได้รับความเสียหายอันเป็นผลโดยตรงจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ¹¹ ซึ่งการให้คำจำกัดความไว้ดังนี้ จะทำให้ครอบคลุมถึงบุคคลใดๆ ก็ตาม ที่ได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น จึงไม่จำกัดเฉพาะผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ และครอบครัวของผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญเท่านั้น แต่อาจรวมถึงบุคคลที่ไม่ใช่ครอบครัวของผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญได้ด้วยหากมีส่วนได้เสียโดยตรง ซึ่งการให้คำจำกัดความของเหยื่อไว้อย่างกว้างๆ นั้น ก็เพื่อให้เป็นอิสระของศาลภายในประเทศในการใช้ดุลยพินิจตามความเหมาะสมว่าเหยื่อที่ได้รับความเสียหายโดยตรงนั้น ควรจะครอบคลุมถึงบุคคลใดบ้าง

2) การรับรองสิทธิของเหยื่อ

โดยอนุสัญญานี้ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาของการรับรองสิทธิของเหยื่อที่มากขึ้นกว่าที่เคยมี ซึ่งดังที่ได้กล่าวถึงแล้วในตอนต้นว่า แต่เดิมนั้นการรับรองสิทธิของเหยื่อที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดมักจะเน้นไปที่การเยียวยา และการชดเชยค่าสินไหมทดแทนไม่ว่าตามอนุสัญญาต่อต้านการทรมาน ปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ หรือแม้กระทั่งตามปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse Power 1985) ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานที่จะต้องนำมาพิจารณาถึงการให้ความคุ้มครองต่อเหยื่อของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนี้ด้วย อย่างไรก็ตาม อนุสัญญานี้ได้มีการรับรองสิทธิเพิ่มขึ้นอีกในส่วนของการรับรู้ถึงความจริง และการร่วมสมาคมของเหยื่อดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) สิทธิในการรับรู้ความจริง (Right to know the truth)

เป็นสิทธิของเหยื่อที่ได้มีการกล่าวถึงก่อนแล้ว ในอารัมภบทของอนุสัญญา ซึ่งได้ยืนยันถึงสิทธิของผู้ดำเนินเหยื่อ ที่จะได้รับรู้ความเป็นจริงเกี่ยวกับสภาพการณ์ของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญและชะตากรรมของผู้ที่ถูกบังคับให้หายสาบสูญ รวมถึงสิทธิเสรีภาพในการค้นหา

¹¹ The International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, 1998, Article 24 (1).

“For the purpose of this Convention, “Victim” means the disappeared person and any individual who has suffered harm as a direct result of an enforced disappearance.”

ได้รับ และถ่ายทอดข้อมูล โดยตลอดจนกระทั่งถึงที่สุด โดยสิทธิในการรับรู้ความจริงนี้ ก่อให้เกิดพันธกรณีต่อรัฐภาคีของอนุสัญญาที่จะต้องจัดให้มีมาตรการที่เหมาะสม ในการค้นหาสถานที่ควบคุมตัวและปล่อยตัวบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญนั้น โดยในกรณีที่บุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญได้ถึงแก่กรรมแล้ว ไม่ว่าจะด้วยเหตุใดก็ตาม จะต้องมีการค้นหาสถานที่อยู่ของศพของบุคคลนั้น เพื่อให้มีการเคารพศพและส่งศพกลับคืนให้แก่ครอบครัวของผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ

(2) สิทธิในการได้รับการชดใช้เยียวยา (Right to reparation)

เป็นสิทธิของเหยื่อที่ได้รับการรับรองเป็นการทั่วไปแล้ว โดยจากหลักการทั่วไปของการชดใช้เยียวยาความเสียหายนั้น เหยื่อของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญพึงมีสิทธิที่จะได้รับการชดใช้เยียวยาต่อความเสียหายอย่างรวดเร็ว เป็นธรรม และเพียงพอ ซึ่งในอนุสัญญานี้ยังได้กำหนดรายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อให้เป็นมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการชดใช้เยียวยาต่อความเสียหายสำหรับกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ โดยให้ครอบคลุมถึงความเสียหายทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ ซึ่งจะต้องมีรูปแบบของการชดใช้เยียวยาที่เหมาะสม ดังนี้

- ก. การทำให้กลับคืนดั้งเดิม (Restitution)
- ข. การบำบัดฟื้นฟู (Rehabilitation)
- ค. การคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และชื่อเสียงเกียรติยศ จนเป็นที่พึงพอใจ
- ง. การรับประกันว่าจะไม่เกิดเรื่องซ้ำอีก (Guarantees of non-repetition)

ซึ่งรูปแบบของการชดใช้เยียวยาดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเป็นไปตามแนวความคิดของสหประชาชาติ ดังที่ปรากฏในรายงานของผู้รายงานพิเศษของสหประชาชาติเกี่ยวกับสิทธิของเหยื่อจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานอย่างร้ายแรง และในมติที่ 56/83 ของสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ โดยให้เป็นทางเลือกของการชดใช้เยียวยา ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีการชดใช้เยียวยาในทุกรูปแบบนั้น แต่ควรได้มีการชดใช้เยียวยาในทุกรูปแบบเท่าที่สถานการณ์จะเอื้ออำนวยให้กระทำได้ ทั้งนี้ ยังได้มีข้อเสนอแนะให้รัฐภาคีควรได้ดำเนินการตามความในบทบัญญัติข้อ 13 ของปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ซึ่งกำหนดให้มีการจัดตั้งกองทุนแห่งชาติเพื่อการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายด้วย (ในส่วนของประเทศไทยนั้น กองทุนนี้จะอยู่ในความดูแลและรับผิดชอบของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม) เพื่อเป็นหลักประกันและให้มีการชดใช้เยียวยาแก่เหยื่อในเบื้องต้นก่อนอย่างรวดเร็วที่สุด

(3) สิทธิในการสมาคม (Rights to form and participate freely in organizations and associations)

เป็นสิทธิของเหยื่อที่ไม่เคยมีการรับรองที่ใดมาก่อน อย่างไรก็ตาม คงพิจารณาได้ว่า สิทธิในการสมาคมของบุคคลนั้น เป็นสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานอยู่แล้ว ดังนั้น แม้ว่าจะไม่มีการรับรองสิทธิของเหยื่อไว้โดยเฉพาะในอนุสัญญานี้ กานสมาคมของเหยื่อเพื่อร่วมกันดำเนินกิจกรรมในการสืบค้นและติดตามตัวของบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ เพื่อให้ทราบถึงสภาพการณ์และชะตากรรมของบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ และเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่เหยื่อของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ จึงย่อมกระทำได้โดยอิสระอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม การรับรองสิทธิของเหยื่อไว้ในอนุสัญญานี้ ย่อมก่อให้เกิดพันธกรณีของรัฐภาคีในการให้หลักประกันต่อสิทธิดังกล่าว รวมถึงการรับรองต่อการจัดตั้งองค์กรหรือสมาคมที่มาจากการรวมตัวกันของเหยื่อเพื่อการร่วมกันดำเนินกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น อันจะส่งผลถึงสถานะทางกฎหมายและความเข้มแข็งขององค์กรหรือสมาคมดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

3.4.2.1 เด็กที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้หายสาบสูญ

ในการรับรองและให้ความคุ้มครองต่อสิทธิของเด็กนั้น เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปของนานาประเทศแล้ว ตามหลักการต่างๆ ที่ปรากฏในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (The Convention on the Rights of the Child) ซึ่งแม้ในสถานการณ์ของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ หากมีการกระทำละเมิดต่อเด็กก็ย่อมเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนโดยทั่วไปแล้ว ทั้งนี้ สืบเนื่องจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏในหลายๆ กรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ที่มักจะมีเด็กเข้ามาเกี่ยวข้องกับคดีในหลายสถานะ ทั้งในฐานะของบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญตามอนุสัญญานี้ หรือในฐานะของผู้ที่ได้รับผลกระทบซึ่งมิได้ถูกบังคับให้หายสาบสูญไป แต่มักจะถูกพรากไปจากครอบครัว โดยการทำให้ไม่สามารถระบุตัวตนที่แท้จริงของเด็กเหล่านั้นได้ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าการบังคับให้เด็กหายสาบสูญหรือการพรากเด็กจากครอบครัวนั้นก่อให้เกิดความผิดในตัวของการกระทำเองอยู่แล้ว แต่เพื่อให้รัฐภาคีของอนุสัญญามีพันธกรณีที่ชัดเจนในการป้องกัน ช่วยเหลือ และลงโทษสำหรับการกระทำผิดเกี่ยวกับเด็กซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการบังคับให้หายสาบสูญ บทบัญญัติข้อ 25 ของอนุสัญญาจึงได้กำหนดพันธกรณีของรัฐที่เกี่ยวกับเด็กไว้เป็นอย่างดี โดยได้เน้นย้ำให้รัฐภาคีต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและทัศนคติของเด็กในทุกกรณี โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพันธกรณีของรัฐบาลในข้อ 25 นี้ทั้งหมด

ในส่วนของเด็กที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้หายสาบสูญ ซึ่งรัฐภาคีมีพันธกรณีจะต้องให้ความคุ้มครองตามบทบัญญัติข้อ 25 ของอนุสัญญา ดังที่อนุสัญญาได้กล่าวถึงไว้โดยเฉพาะนั้น มีดังต่อไปนี้

- 1) เด็กซึ่งถูกบังคับให้หายสาบสูญ
- 2) เด็กซึ่งบิดา มารดา หรือผู้ปกครองตามกฎหมายถูกบังคับให้หายสาบสูญ
- 3) เด็กซึ่งเกิดแต่บิดาในระหว่างที่มารดาถูกบังคับให้หายสาบสูญ

ทั้งนี้ ในส่วนของพันธกรณีของรัฐในการให้ความคุ้มครองต่อเด็กที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนี้ รัฐภาคีจะต้องกำหนดกฎหมายอาญาภายในประเทศของตนให้สามารถจัดการกับความผิดฐานพรากเด็กไปจากครอบครัว โดยไม่ชอบโดยเฉพาะการพรากเด็กทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าวข้างต้นนี้ และเนื่องจากความผิดฐานพรากเด็กดังกล่าวนี้มักจะเกี่ยวเนื่องหรือครอบคลุมถึงการปลอมแปลง การปิดบัง และการทำลายเอกสารที่เกี่ยวกับการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลหรือที่ยืนยันถึงตัวตนของเด็ก เพื่อให้ไม่สามารถสืบค้นหรือติดตามตัวเด็กดังกล่าวได้ ดังนั้น รัฐภาคีของอนุสัญญาจึงต้องจัดให้มีกฎหมาย และมาตรการต่างๆ เพื่อป้องกันและลงโทษต่อการกระทำความผิดฐานพรากเด็กโดยไม่ชอบนี้ รวมถึงการกระทำความผิดการปกปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวตนของเด็กด้วย

3.5 พันธกรณีของรัฐภาคีและมาตรการในการให้ความคุ้มครองตามอนุสัญญา

จากแนวความคิดส่วนใหญ่ซึ่งเห็นว่าสนธิสัญญานั้น มิได้เป็นที่มาของกฎหมายภายในโดยตรง โดยสนธิสัญญาจะสร้างข้อผูกพันต่อรัฐภาคี หรือสร้างกฎหมายให้รัฐภาคีต้องปฏิบัติตาม¹² ดังนั้น รัฐภาคีของอนุสัญญาจึงย่อมมีพันธกรณีให้ต้องปฏิบัติตามหลักการดังที่ปรากฏในอนุสัญญา ซึ่งก็คือคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ อันเป็นการให้ความคุ้มครองต่อบุคคลซึ่งไม่ใช่ตัวตนในทางระหว่างประเทศ ดังนั้น รัฐภาคีจึงจะต้องดำเนินการมาตรการต่างๆ ทั้งทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ เพื่อให้เป็นไปตามพันธกรณีที่ตนมีตามที่ได้กำหนดไว้ในอนุสัญญา หรือแม้มิได้กำหนดไว้ในอนุสัญญา รัฐภาคีก็จะต้องดำเนินการมาตรการต่างๆ ในทางที่ไม่ขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาด้วย ซึ่งเป็นพันธกรณีทั่วไปของรัฐภาคีนับตั้งแต่ได้มีการเข้าผูกพันต่ออนุสัญญา ไม่ว่าโดยการลงนามหรือการให้ความยินยอมในการผูกพันต่ออนุสัญญา แม้ว่าอนุสัญญานั้นจะยังไม่มีผลใช้บังคับก็ตาม¹³ ทั้งนี้ พันธกรณีของรัฐในการดำเนินการมาตรการต่างๆ ทั้งทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการนั้น อาจประกอบไปด้วยมาตรการในการรับรองสิทธิ การให้หลักประกัน หรือมาตรการอื่นใดที่จำเป็น เพื่อให้การคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญภายในเขตอำนาจหรือความรับผิดชอบของรัฐภาคีนั้น เป็นไปอย่างถูกต้องตาม

¹² สมพงษ์ ชูมาก. (2548). กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง. หน้า 138.

¹³ The Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969, Article 18.

วัตถุประสงค์และสมมติเจตนารมณ์ของอนุสัญญา ซึ่งหากจะพิจารณาถึงพันธกรณีของรัฐในการดำเนินมาตรการตามอนุสัญญาแล้ว เราอาจแบ่งการพิจารณาได้ดังนี้

3.5.1 มาตรการด้านการป้องกัน

นอกจากพันธกรณีของรัฐในการกำหนดกฎหมายภายในของตน ให้การกำหนดให้การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญถือเป็นความผิดทางอาญาแล้ว รัฐภาคียังจะต้องจัดให้มีกฎหมาย กฎเกณฑ์ หรือข้อบังคับเพิ่มเติม เพื่อป้องกันมิให้เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญภายในเขตอำนาจของตน ซึ่งจะประกอบไปด้วยมาตรการในการควบคุมการจำกัดเสรีภาพ การรับรองสิทธิของผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ การร้องทุกข์โดยผู้ที่ถูกจำกัดเสรีภาพสำหรับการจำกัดเสรีภาพที่มีชอบด้วยกฎหมาย และการลงโทษต่อผู้ละเมิดต่อกฎหมาย กฎเกณฑ์ หรือข้อบังคับในการจำกัดเสรีภาพเหล่านั้น ตลอดจนมาตรการอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันมิให้บุคคลถูกบังคับให้หายสาบสูญ ซึ่งอนุสัญญานี้ได้กำหนดไว้เป็นมาตรฐานขั้นต่ำ โดยได้ยกเว้นขึ้นบนพื้นฐานของปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญซึ่งมีเนื้อหาสาระในหลักการที่ไม่ต่างกันมากเท่าใดนัก แต่ในอนุสัญญาจะมีเนื้อหาโดยละเอียดกว่าดังที่ปรากฏในปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ เพื่อให้รัฐภาคีสามารถยึดถือปฏิบัติได้ อย่างเป็นรูปธรรม สำหรับการดำเนินมาตรการในการป้องกันมิให้บุคคลถูกบังคับให้หายสาบสูญนั้น

3.5.1.1 การควบคุมการจำกัดเสรีภาพของบุคคล

โดยลักษณะของการกระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น จะเกี่ยวข้องกับการจำกัดเสรีภาพของบุคคลโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนั้น เพื่อป้องกันมิให้เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญภายในเขตอำนาจของตน รัฐภาคีของอนุสัญญาจึงต้องจำกัดอำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐในการจำกัดเสรีภาพบุคคล โดยให้การรับรองสิทธิของผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ และจัดให้มีกฎหมายต่าง ๆ ในการจำกัดเสรีภาพของบุคคล ดังจะเห็นได้จากกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ที่ว่าด้วยสิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของบุคคล ซึ่งกำหนดไว้ว่า

- 1) บุคคลจะถูกจับกุมหรือควบคุมโดยอำเภอใจมิได้ และบุคคลจะถูกจำกัดเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้นโดยเหตุและเป็นไปตามกระบวนการที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย
- 2) บุคคลที่ถูกจับกุมต้องได้รับแจ้งเหตุและข้อหาที่ถูกจับกุมโดยพลัน
- 3) บุคคลที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวในข้อหาทางอาญา จะต้องถูกนำตัวไปยังศาลโดยพลัน และจะต้องได้รับการพิจารณาคดีภายในเวลาอันสมควร
- 4) บุคคลที่ถูกจำกัดเสรีภาพมีสิทธิร้องขอต่อศาล เพื่อให้พิจารณาถึงความชอบด้วยกฎหมายของการจำกัดเสรีภาพนั้น
- 5) บุคคลที่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย มีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทน

ในการจำกัดเสรีภาพของบุคคลดังกล่าวข้างต้น อนุสัญญาฯ ได้กำหนดรายละเอียดของมาตรการในการดำเนินการต่อผู้ถูกจำกัดเสรีภาพเพิ่มเติมไว้โดยเฉพาะ เพื่อการป้องกันมิให้บุคคลถูกบังคับให้หายสาบสูญ ดังนี้

1) การรับรองสิทธิของผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ

การรับรองสิทธิของผู้ถูกจำกัดเสรีภาพที่สำคัญยิ่ง สำหรับการป้องกันมิให้บุคคลถูกบังคับให้หายสาบสูญ คือ การรับรองสิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกคุมขังอย่างลับๆ จะเป็นการยืนยันถึงสิทธิอื่นๆ ของผู้ถูกจำกัดเสรีภาพอีกหลายประการรวมถึงกฎเกณฑ์ใดๆ ตามที่กฎหมายจะได้กำหนดเอาไว้ โดยเฉพาะที่อนุสัญญานี้ได้บัญญัติเอาไว้ คือ

ก. สิทธิที่จะได้รับการจำกัดเสรีภาพในสถานคุมขังของทางราชการที่ได้รับการรับรองแล้วเท่านั้น ดังนั้น สถานที่คุมขังลับ หรือสถานที่ลับเฉพาะกิจรวมถึงค่ายทหาร หรือสถานที่คุมขังพิเศษอื่นใด ที่กฎหมายมิได้กำหนดให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป จึงไม่อาจนำมาใช้เพื่อจำกัดเสรีภาพของบุคคลใดๆ ได้

ข. สิทธิที่จะติดต่อสื่อสาร และได้รับการเยี่ยมเยียนจากครอบครัว ปริชากฎหมาย ทนายความ หรือบุคคลอื่นใดที่ผู้ถูกจำกัดเสรีภาพประสงค์จะติดต่อด้วย ในกรณีที่ผู้ถูกจำกัดเสรีภาพเป็นชาวต่างประเทศ ก็จะมีสิทธิที่จะติดต่อกับเจ้าหน้าที่ทางการทูตของประเทศที่ตนมีสัญชาติ หรือประเทศอื่นใด ตามหลักการของกฎหมายระหว่างประเทศ

ค. สิทธิที่จะนำเรื่องเข้าสู่กระบวนการทางศาลเพื่อให้ศาลพิจารณาโดยไม่ชักช้าถึงความถูกต้องตามกฎหมายในการจำกัดเสรีภาพนั้น และเพื่อให้ศาลสั่งปล่อยบุคคลผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ ในกรณีที่การจำกัดเสรีภาพนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งสิทธินี้จะไม่จำกัดเฉพาะแต่ตัวบุคคลผู้ถูกจำกัดเสรีภาพเท่านั้น แต่จะเป็นสิทธิของผู้ที่มีส่วนได้เสียโดยชอบด้วยกฎหมายด้วย เพื่อช่วยเหลือหรือดำเนินการแทนบุคคลผู้ถูกจำกัดเสรีภาพนั้น

2) การจัดทำบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการจำกัดเสรีภาพ

ในการจับกุม คุมขัง หรือควบคุมตัวผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องหา ซึ่งยังต้องสันนิษฐานเอาไว้ก่อนว่ายังเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือเป็นนักโทษซึ่งศาลได้ตัดสินแล้วว่าเป็นผู้กระทำความผิดใดๆ ได้มีกฎเกณฑ์อันเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติมานานแล้ว ให้ต้องมีการจัดทำบันทึกการจับกุม คุมขัง หรือควบคุมตัว ไม่ว่าจะเป็นในหลักกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ หรือกฎหมายสิทธิมนุษยชน และโดยเฉพาะที่ปรากฏในองค์แห่งหลักการสำหรับการคุ้มครองบุคคลทุกคนที่ถูกคุมขังหรือจำคุกทุกรูปแบบ (Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment 1988) และบัญญัติว่าด้วยการหายสาบสูญ ทั้งนี้

พันธกรณีของรัฐตามอนุสัญญาในการจัดทำบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบุคคลผู้ถูกจำกัดเสรีภาพนั้น จะต้องต้องมีข้อมูลดังรายการต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย คือ

- ก. เอกลักษ์ณ์บุคคลของผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ
 - ข. วัน เวลา และสถานที่ที่บุคคลนั้นถูกจำกัดเสรีภาพ และเอกลักษ์ณ์บุคคลของเจ้าหน้าที่ที่ทำการจำกัดเสรีภาพของบุคคลนั้น
 - ค. เจ้าหน้าที่ผู้ออกคำสั่งให้มีการจำกัดเสรีภาพ พร้อมทั้งเหตุผลในการจำกัดเสรีภาพของบุคคลนั้น
 - ง. เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการจำกัดเสรีภาพของบุคคลนั้น
 - จ. สถานที่ที่ใช้ในการจำกัดเสรีภาพ วัน เวลาที่รับตัวเข้ามาควบคุม และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบสถานที่ที่ใช้ในการจำกัดเสรีภาพนั้น
 - ฉ. สภาวะทางสุขภาพของบุคคลที่ถูกจำกัดเสรีภาพ
 - ช. สภาพการณ์และสาเหตุการตาย ตลอดจนการจัดการกับศพและสถานที่นำศพไปไว้ในกรณีที่ถูกจำกัดเสรีภาพเสียชีวิตในระหว่างการถูกจำกัดเสรีภาพ
 - ซ. วันและเวลาที่มีการปล่อยตัว หรือการย้ายสถานที่คุมขัง รวมทั้งสถานที่คุมขังที่ถูกจำกัดเสรีภาพได้ย้ายไปนั้น และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการย้ายที่คุมขัง
- รัฐจึงต้องควบคุมดูแลเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ ให้ต้องจัดทำบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการจำกัดเสรีภาพถูกต้อง ละเอียด และแม่นยำ และจะต้องให้ข้อมูลดังกล่าวอย่างถูกต้อง และจะปฏิเสธไม่จัดทำบันทึกข้อมูลหรือไม่ให้ข้อมูลดังกล่าวไม่ได้ด้วย ไม่ว่าจะกรณีจะเป็นประการใดก็ตาม

3) การรับรองสิทธิของผู้มีส่วนได้เสียในการเข้าถึงข้อมูล

เป็นข้อสังเกตว่า ผู้มีส่วนได้เสียโดยชอบธรรมซึ่งปรากฏในบทบัญญัติข้อ 18 ของอนุสัญญานี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นบุคคลผู้ตกเป็นเหยื่อของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเสมอไป ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการเข้าถึงข้อมูลของบุคคลใดๆ ที่เกี่ยวข้องตามจำเป็น ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียตามอนุสัญญานี้ฉบับนี้จะได้ครอบคลุมถึงบุคคลดังต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย คือ

- ก. บุคคลผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ
 - ข. คู่สามีหรือภรรยาของผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ
 - ค. สมาชิกในครอบครัวของผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ
 - ง. ที่ปรึกษาทนายความ หรือผู้แทนตามกฎหมายของผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ
 - จ. บุคคลอื่นใดที่ได้รับมอบอำนาจจากผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ
- อย่างไรก็ตาม เฉพาะกรณีที่บุคคลได้รับการปกป้องคุ้มครองตามกฎหมาย และการจำกัดเสรีภาพนั้นอยู่ภายใต้อำนาจควบคุมของศาลเท่านั้น ที่สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวข้างต้น

ของผู้มีส่วนได้เสียโดยชอบธรรมนี้ อาจถูกจำกัดได้โดยความจำเป็นอย่างยั้งตามที่ถูกกฎหมายกำหนด หรือโดยเหตุที่การส่งข้อมูลนั้นจะกระทบต่อความเป็นส่วนตัวหรือความปลอดภัยของบุคคล หรือเป็นการขัดขวางการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาหรือโดยเหตุผลอื่นๆ

3.5.1.2 การให้ความคุ้มครองต่อผู้มีความเสี่ยงที่จะถูกบังคับให้หายสาบสูญ

นอกเหนือจากการให้ความคุ้มครองต่อผู้ถูกจำกัดเสรีภาพ ซึ่งเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคล มีความเสี่ยงสูงที่สุดที่จะถูกบังคับให้หายสาบสูญ จากการจำกัดเสรีภาพที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยพันธกรณีของรัฐบาลในการให้คุ้มครองนี้จะเป็นพันธกรณีในเชิงป้องกัน ดังนี้

1) การให้ความคุ้มครองต่อบุคคล ผู้ซึ่งถูกจำกัดเสรีภาพแลเพิ่งได้รับการปล่อยตัว ซึ่งในกรณีนี้รัฐบาลของอนุสัญญาจะต้องดำเนินการที่จำเป็นเพื่อรับประกันต่อบุคคลผู้ถูกจำกัดเสรีภาพและเพิ่งถูกปล่อยตัวนั้นว่า การปล่อยตัวนั้นจะต้องมีลักษณะที่สามารถพิสูจน์ยืนยันได้ว่าการปล่อยตัวแล้วอย่างแท้จริง และโดยไม่กระทบกระเทือนต่อพันธกรณีต่อบุคคลดังกล่าวนี้ อาจจะมีอยู่ตามกฎหมาย

2) การให้ความคุ้มครองต่อบุคคล ที่เชื่อได้ว่าจะประสบกับอันตรายจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ หากถูกเนรเทศ ผลักดันกลับ ส่งมอบตัว หรือส่งเป็นผู้ร้ายข้ามแดนให้แก่อีกรัฐหนึ่ง ซึ่งในกรณีนี้รัฐบาลของอนุสัญญาจะต้องพิจารณาถึงมูลเหตุและความน่าเชื่อถือการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคลดังกล่าวข้างต้นในอีกรัฐหนึ่ง โดยให้พนักงานเจ้าหน้าที่พิจารณาเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นในรัฐดังกล่าว เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงกว้างขวาง หรือการละเมิดหลักกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศอย่างร้ายแรง

3.5.1.3 การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่รัฐ

เพื่อให้การคุ้มครองบุคคลนั้น เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ที่อนุสัญญาได้วางไว้ จึงจำเป็นอย่างยั้งที่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลอื่นใดที่ได้รับมอบอำนาจจากรัฐพึงได้รับการอบรมเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองอย่างทั่วถึง ทั้งนี้ ก็เพื่อวัตถุประสงค์ในหลายประการ ดังนี้

1) เพื่อป้องกันไม่ให้เจ้าหน้าที่รัฐ เข้าไปมีส่วนร่วมในการกระทำหรือละเว้นกระทำใดๆ อันส่งผลให้เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ตลอดจนป้องกันไม่ให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งที่มีชอบอันส่งผลให้เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ และป้องกันไม่ให้เกิดการคุมขังลับหรือการคุมขังที่ไม่อนุญาตให้ติดต่อกับบุคคลอื่นด้วย

2) เพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐ คำนึงถึงความร้ายแรงของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ โดยการสร้างสำนึกและความรับผิดชอบ ในการดำเนินการต่างๆ ต่อกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ไม่ว่าจะเป็นการสืบสวนสอบสวนและดำเนินคดีเกี่ยวกับการกรำความผิดนี้

3) เพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐ ช่วยกันสอดส่องดูแลกันเองไม่ให้เกิดการกระทำความผิดฐาน บังคับให้บุคคลหายสาบสูญขึ้น โดยการรายงานหรือแจ้งเหตุอันเป็นที่เชื่อได้ว่ามีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเกิดขึ้นหรือที่ได้มีการวางแผนแล้วให้ผู้บังคับบัญชาทราบ

3.5.2 มาตรการด้านการเยียวยา

เมื่อมีมาตรการด้านการป้องกัน เพื่อไม่ให้เกิดการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญแล้ว แต่หากยังเกิดกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญขึ้นอีก ก็ย่อมต้องมีมาตรการด้านเยียวยาซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องมิใช่เพื่อการชดใช้ค่าเสียหาย หรือค่าสินไหมทดแทนให้แก่เหยื่อของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเท่านั้น หากแต่หมายถึงการเยียวยาต่อการกระทำอันเป็นการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญทั้งระบบ เช่น การช่วยเหลือในการสืบหาและติดตามตัวบุคคลผู้หายสาบสูญ รวมถึงการให้ข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็นในการสืบหาและติดตามตัวบุคคลนั้น ไม่ว่าจะได้นำไปสู่การดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิดนั้นหรือไม่ก็ตาม หรือการชดใช้เยียวยาในทางพึงแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ ไม่ว่าจะได้มีการพิจารณาคดีต่อผู้กระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญหรือไม่ก็ตาม เป็นต้น

ทั้งนี้ จากมาตรการด้านการเยียวยาต่างๆ เป็นที่แน่นอนว่านานาประเทศและรวมถึงรัฐภาคีของอนุสัญญา ย่อมมีกระบวนการภายในของตนเพื่อรองรับกับมาตรการด้านการเยียวยาต่างๆ เหล่านี้เป็นอยู่อย่างคึกคักแล้วไม่มากนักน้อย ซึ่งบทบัญญัติของอนุสัญญานี้ จะได้กำหนดให้เห็นถึงมาตรฐานขั้นต่ำของมาตรการด้านการเยียวยาต่างๆ เหล่านี้ ซึ่งจะได้นำมาในรายละเอียดของมาตรการที่เพิ่มมากขึ้นกว่าที่ได้เคยกำหนดไว้ในปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้รัฐภาคีของอนุสัญญาสามารถนำไปปรับใช้และยึดถือปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

3.5.2.1 การร้องเรียนกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ

บุคคลทุกคนมีสิทธิร้องเรียนกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญไปยังเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจได้ โดยคงต้องเป็นภาระหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ ที่จะต้องทำการค้นกรองถึงน้ำหนักและความน่าเชื่อถือของการร้องเรียนนั่นเอง โดยเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจซึ่งจะเป็นผู้รับเรื่องร้องเรียนซึ่งได้มีการตัดทอนเงื่อนไขของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจที่จะรับเรื่องร้องเรียน ที่แต่เดิมและตลอดการพิจารณาบทบัญญัติของร่างอนุสัญญานั้น ได้มีการเน้นย้ำถึงความเป็นอิสระของเจ้าหน้าที่ไว้เพื่อรับประกันการปลอดจากการแทรกแซงของเจ้าหน้าที่รัฐผู้กระทำความผิด หรือหน่วยงานของรัฐใดที่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิดนั้น แต่ในทางปฏิบัตินั้น การแทรกแซงหรือการขัดขวางยังคงเป็นอุปสรรคของการให้ความคุ้มครองต่อบุคคลให้พ้นจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญมาโดยตลอด ดังนั้น ไม่ว่าเจ้าหน้าที่ผู้รับเรื่องร้องเรียนนั้น จะเป็นอิสระหรือไม่ก็ตาม จะต้องสามารถดำเนินการ

สืบสวนสอบสวน ได้อย่างรวดเร็วและยุติธรรม และควรต้องเป็นการสืบสวนสอบสวนที่มีประสิทธิภาพเพียงพอด้วย

3.5.2.2 การสืบสวนสอบสวน

สืบเนื่องจากพันธกรณีของรัฐตามอนุสัญญา ที่จะต้องจัดให้มีการดำเนินการสืบสวนสอบสวนต่อกรณีของการบังคับให้หายสาบสูญที่เกิดขึ้น อย่างรวดเร็วและยุติธรรม ซึ่งต้องเป็นไปตามขั้นตอนของกระบวนการสืบสวนสอบสวนภายในประเทศของแต่ละรัฐภาคี โดยหากปรากฏว่ามีความล่าช้าหรือความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นในกระบวนการสืบสวนสอบสวนดังกล่าวแล้ว รัฐภาคีจะต้องดำเนินการต่างๆ เพื่อแก้ไขความล่าช้าหรือความไม่เป็นธรรมโดยเร็วที่สุด อย่างไรก็ตาม หากเหตุดังกล่าวขึ้นเนื่องจากการขัดขวางหรือการไม่ให้ความร่วมมือของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะบุคคลหรือหน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญด้วยแล้ว รัฐภาคีก็จะต้องจัดให้มีมาตรการลงโทษต่อบุคคลที่กระทำการขัดขวางหรือไม่ให้ความร่วมมือนั้นด้วย

และเพื่อให้การสืบสวนสอบสวนนั้นเป็นอย่างมีประสิทธิภาพ รัฐภาคีของอนุสัญญาจึงต้องรับประกันให้เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการสืบสวนสอบสวนนั้น ได้รับอำนาจในการสืบสวนสอบสวนอย่างน้อยดังต่อไปนี้

1) มีอำนาจหน้าที่และได้รับปัจจัยที่จำเป็น เพื่อให้การสืบสวนสอบสวนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอำนาจหน้าที่ในการสืบสวนนี้ รวมถึงอำนาจในการเข้าถึงเอกสารหรือข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสืบสวนสอบสวน และควรได้รวมถึงอำนาจในการเรียกตัวผู้ต้องสงสัยหรือพยานมาให้ปากคำด้วย

2) มีอำนาจในการเข้าไปในสถานที่ ซึ่งมีเหตุผลอันสมควรที่นำเชื่อได้ว่าเป็นสถานที่ที่มีผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญอยู่ โดยหากจำเป็นก็ต้องได้รับอนุญาตจากศาลเสียก่อน ซึ่งศาลจะต้องมีคำสั่งในเรื่องดังกล่าวโดยพลัน

นอกจากนี้แล้ว อนุสัญญานี้ยังมีการให้ความคุ้มครองต่อข้อมูลส่วนบุคคล โดยเฉพาะข้อมูลทางการแพทย์และพันธุกรรม ซึ่งได้ถูกรวบรวมหรือได้รับมาภายใต้การค้นหาค้นหาตัวบุคคลผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญ โดยห้ามใช้ข้อมูลดังกล่าวเพื่อการอื่นใด นอกเหนือจากการใช้เพื่อสืบหาและติดตามตัวบุคคลดังกล่าวเท่านั้นหรืออาจใช้ได้ในการบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือในการใช้สิทธิเพื่อให้ได้รับการชดเชยเยียวยาจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนั้น

3.5.2.3 การคุ้มครองบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการสืบสวนสอบสวน

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการสืบสวนสอบสวนในที่นี้ ได้กำหนดไว้อย่างกว้างๆ โดยรวมถึงผู้ร้องเรียน พยาน ญาติของบุคคลดังกล่าว ที่ปรึกษาทนายความและทนายความของบุคคลเหล่านั้น ตลอดจนบุคคลที่มีส่วนในการสืบสวนสอบสวนทั้งหมด โดยให้ปลอดจากการถูกคุกคาม ข่มขู่

แทรกแซง ตลอดจนการปฏิบัติที่มีขอบอื่นใด อาทิเช่น การกีดกัน การแก้แค้น การกลั่นแกล้ง หรือ การกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายใดๆ ไม่ว่าจะเป็นการลักพา การคุมขัง การทรมาน หรือการสังหาร เป็นต้น

ในส่วนบุคคลที่มีส่วนในการสืบสวนสอบสวนทั้งหมดนั้น นอกจากจะหมายถึง เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการสืบสวนสอบสวนและพยานแล้ว ยังน่าจะได้หมายความรวมถึงเหล่า แพทย์ ผู้เชี่ยวชาญ หรือเจ้าหน้าที่อื่นใด ที่ทำหน้าที่ในการชันสูตรพลิกศพ พิสูจน์หลักฐาน หรือ การดำเนินการอื่นใดในเชิงนิติวิทยาศาสตร์ ตลอดจนบุคคลอื่นใดที่สามารถช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการสืบสวนสอบสวน

3.5.2.4 การรับรองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

อนุสัญญาได้เน้นย้ำถึงการรับรองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา โดยให้บุคคลที่ถูกฟ้องร้อง ดำเนินคดีในข้อหาบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ จะต้องได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมโดยศาล หรือคณะตุลาการที่มีอำนาจหน้าที่และเป็นอิสระซึ่งได้จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย และจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของการ ดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ได้รับการรับรองตามหลักสิทธิมนุษยชนอยู่แล้ว และสอดคล้องกัน กับบทบัญญัติข้อ 14 (1) ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ว่าด้วยสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม ทั้งให้มีการสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ถูกกล่าวหา ถือเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิดตามกฎหมาย หรือที่ผู้ถูกกล่าวหาจะต้อง ได้รับสิทธิอันเป็นหลักประกันขั้นต่ำ ดังต่อไปนี้

- 1) สิทธิที่จะได้รับแจ้งรายละเอียดของข้อหาโดยพลัน
- 2) สิทธิในการเตรียมการต่อสู้คดีและติดต่อกับทนายความ
- 3) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเร็ว
- 4) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าบุคคล และสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเองหรือ โดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายที่ตนเลือก
- 5) สิทธิในการซักถามพยานทั้งของฝ่ายตนและฝ่ายตรงข้าม
- 6) สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากล่าม
- 7) สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้ต้องให้การปรักปรำตนเอง หรือให้รับสารภาพผิด¹⁴

อย่างไรก็ตาม เป็นข้อสังเกตว่าอนุสัญญานี้ ไม่ได้กล่าวถึงการห้ามไม่อนุญาตให้ มีการใช้เอกสิทธิ์ ความคุ้มกัน หรือสิทธิยกเว้นพิเศษใดๆ โดยไม่กระทบต่อหลักเกณฑ์ตาม อนุสัญญาเวียนนาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางการทูต¹⁵ ไว้แต่ประการใด

¹⁴ The International Covenant on Civil and Political Rights, Article 14.

3.5.2.5 การดำเนินคดีต่อผู้ถูกกล่าวหา

ในกรณีที่มีการกระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ เกิดขึ้นในเขตอำนาจของรัฐภาคีใดของอนุสัญญา และได้ตัวบุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดนั้นแล้ว รัฐภาคีนั้นมีพันธกรณีตามอนุสัญญาให้ต้องส่งเรื่องแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ของตน เพื่อดำเนินการฟ้องร้องดำเนินคดีต่อไป ในลักษณะเดียวกันกับคดีที่เป็นความผิดอาญาร้ายแรงอื่นๆ ตามกฎหมายของรัฐภาคีนั้น ซึ่งในส่วนของกรณีการพิจารณาคดีนั้น จะต้องดำเนินการโดยศาลหรือกระตุลาการที่มีอำนาจหน้าที่และเป็นอิสระซึ่งได้จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย แต่อาจอุทกยกเว้นได้สำหรับกรณีที่ได้มีการส่งตัวผู้ร้ายข้ามแดนหรือส่งมอบตัวบุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดดังกล่าวให้กับอีกรัฐหนึ่งตามพันธกรณีระหว่างประเทศ หรือให้กับศาลอาญาระหว่างประเทศเป็นที่ยอมรับว่ามีเขตอำนาจในการดำเนินคดีแล้ว

โดยหากรัฐภาคีที่ควบคุมตัวบุคคลดังกล่าว ประสงค์จะดำเนินคดีกับบุคคลดังกล่าวโดยศาลภายในประเทศของตนเองแล้ว การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานในการฟ้องร้องดำเนินคดีและการพิพากษาลงโทษนั้น จะต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานที่ใช้สำหรับการพิจารณาคดีกรณีที่เป็นกรณีบังคับให้บุคคลหายสาบสูญที่เกิดขึ้นภายในเขตอำนาจของตน ทั้งนี้ หลักการในการกำหนดเขตอำนาจศาลในลักษณะถึงสากล การควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดที่ปรากฏในดินแดนของตน และความเสมอภาคในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานนี้ เป็นหลักการที่สอดคล้องกับบทบัญญัติของอนุสัญญาต่อต้านการทรมาน ซึ่งได้รับการยอมรับโดยหลายประเทศแล้ว

3.5.2.6 การช่วยเหลือเด็กที่เกี่ยวข้องกับการบังคับให้หายสาบสูญ

ในส่วนของพันธกรณีของรัฐภาคี ในการให้ความคุ้มครองต่อเด็กที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าวข้างต้น สำหรับการให้ความช่วยเหลือและการดำเนินกระบวนการยุติธรรมนั้น เนื่องจากโดยส่วนใหญ่แล้วเด็กที่เกี่ยวข้องกับการบังคับให้หายสาบสูญ จะถูกพรากจากครอบครัวไปโดยไม่ชอบ ซึ่งรวมถึงการมีการปกปิดตัวตนของเด็กโดยการปลอมแปลง การปิดบัง และการทำลายเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลหรือที่ยืนยันถึงตัวตนของเด็ก เพื่อให้ไม่สามารถสืบค้นหรือติดตามตัวเด็กดังกล่าวได้ ดังนั้น รัฐภาคีของอนุสัญญาจึงต้องจัดให้มีมาตรการต่างๆ ที่จำเป็นเพื่อดำเนินการสืบหาและติดตามตัวเด็กทั้ง 3 กลุ่มเหล่านั้น พร้อมทั้งระบุตัวตนของเด็กและส่งคืนเด็กเหล่านั้นให้กับครอบครัวหรือเครือญาติที่ใกล้ชิดที่สุด โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็ก และการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของเด็ก

¹⁵ The Draft International Convention on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, 1998, Article 10 (2).

3.6 สภาพปัญหา “การอุ้มหาย” ในต่างประเทศ

นอกจากปัญหาการอุ้มหายที่เกิดขึ้นในประเทศไทย จะมีสภาพของปัญหาแตกต่างกับการอุ้มหายของต่างประเทศอยู่หลายประการ แต่ก็มีรายละเอียดของสภาพปัญหาที่คล้ายคลึงกันเกือบทุกๆ ประเทศ ดังจะเห็นได้จากกรณีดังนี้

3.6.1 กรณีการอุ้มหายในอดีต

กรณีตัวอย่างของปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญในอดีต ที่เป็นที่รู้จักกันดีเป็นกรณีแรกคือ กรณีของคำสั่ง “หมอกกลางคืน” (“Night and Fog Decree” หรือในภาษาเยอรมันว่า “Nacht und Nebel Erlass”) ของ ออดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งให้อำนาจแก่หน่วยตำรวจลับของประเทศเยอรมนี (Gestapo) ในการจับกุมและนำตัวผู้ที่ต้องสงสัยว่าเป็นภัยต่อประเทศเยอรมนีเข้าสู่ประเทศเยอรมนีอย่างลับๆ เพื่อพิจารณาคดีในศาลพิเศษ รวมถึงปกปิดชะตากรรมของผู้ต้องสงสัยที่ถูกจับกุมนั้น¹⁶ ซึ่งภายใต้คำสั่งดังกล่าวมีบุคคลกว่า 7,000 คน ที่ถูกบังคับให้หายสาบสูญไปอย่างไร้ร่องรอย แต่กรณีตัวอย่างในอดีตที่สำคัญและเป็นแรงผลักดันให้เกิดการตระหนกอย่างเป็นสากลถึง ความร้ายแรงของปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญคือ กรณีของปฏิบัติการนกแร้ง (“Operation Condor” หรือในภาษาสเปนว่า “Operation Condor”) ซึ่งเป็นนโยบายความร่วมมือของประเทศในภูมิภาคลาตินอเมริกาเพื่อปราบปรามผู้ก่อการร้าย แต่กลับกลายเป็นเครื่องมือของรัฐบาลเผด็จการทหารในการกำจัดฝ่ายตรงข้ามอย่างกว้างขวางและเป็นระบบ โดยปฏิบัติการดังกล่าวได้เริ่มต้นอย่างจริงจังในปี ค.ศ. 1975 และได้ดำเนินการจนกระทั่งราวปี ค.ศ. 1983 จึงได้ยุติการปฏิบัติการเมื่อรัฐบาลเผด็จการทหารของประเทศอาร์เจนตินาสิ้นสุดอำนาจลง ทั้งนี้ ภายใต้การปฏิบัติการนกแร้ง ได้ปรากฏการจับกุม คุมขัง ฆาตกรรม และการบังคับให้หายสาบสูญอย่างกว้างขวางทั่วทั้งภูมิภาคลาตินอเมริกา โดยผู้หายสาบสูญจากปฏิบัติการนกแร้งทั่วทั้งภูมิภาคลาตินอเมริกานั้นมีจำนวนกว่า 10,000 ราย ดังปรากฏจากรายงานประจำปี ค.ศ. 2007 ของคณะกรรมการเกี่ยวกับการหายสาบสูญ อย่างไรก็ตาม องค์การเอกชนและเหล่าผู้ที่ได้รับความเสียหายจากปฏิบัติการนกแร้งนั้นเชื่อกันว่า ผู้หายสาบสูญจากปฏิบัติการนกแร้งนั้นมีจำนวนถึงกว่า 30,000 ราย

จากปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญในปฏิบัติการนกแร้ง จึงก่อให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มคนที่สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักของพวกเขา เพื่อดำเนินการเคลื่อนไหวและเรียกร้องความยุติธรรมต่อกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ เช่น “กลุ่มมารดาแห่งจัตุรัสมาโย” (“The Mothers of the Plaza de Mayo” หรือในภาษาสเปนว่า “The Madres de la Plaza de Mayo”)

¹⁶ United States Holocaust Memorial Museum. (2008, 7 October). Night and Fog Decree. Retrieved December 3, 2010, from <http://www.ushmm.org/wlc/article.php?lang=en&ModuleId=10007465>

ที่เริ่มก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1977 ในประเทศอาร์เจนตินา ซึ่งประสบความสำเร็จในการเรียกร้องและกดดันให้รัฐบาลใหม่ของประเทศอาร์เจนตินาทำการยกเลิกการนิรโทษกรรมและเร่งดำเนินการสืบสวนสอบสวนเพื่อเปิดเผยชะตากรรมของบุคคลผู้หายสาบสูญ และนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย หรือสมาพันธ์ชาวลาตินอเมริกาเพื่อครอบครัวของผู้ถูกกักขังที่ถูกทำให้หายสาบสูญ (The Latinoamerican Federation of Associations for Relatives of the Detained-Disappeared หรือในภาษาสเปนว่า Federacion Latinoamericana de Asociaciones de Familiares de Detenidos-Desaparecidos) ที่เริ่มก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1981 ในประเทศคอสตาริกา ซึ่งประสบความสำเร็จในการผลักดันกรณีของการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ เข้าสู่ความสนใจของนานาชาติและสหประชาชาติ อันนำไปสู่การยอมรับให้มีการคุ้มครองบุคคลจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญอย่างเป็นทางการ รวมถึงการผลักดันให้มีการจัดทำอนุสัญญาว่าด้วยการหายสาบสูญขึ้นจนเป็นผลสำเร็จในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของการดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิดฐานบังคับให้บุคคลหายสาบสูญจากปฏิบัติการนั้น ยังคงเป็นไปอย่างล่าช้าเนื่องจากมีอุปสรรคมากมาย เช่น มีการอนุญาตให้ผู้กระทำความผิดลี้ภัยทางการเมืองในประเทศต่างๆ หรือมีการนิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำความผิด ทำให้ไม่สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดีได้ ซึ่งแม้ว่าในเวลาต่อมาจะได้มีการยกเลิกการนิรโทษกรรม แต่ผู้กระทำความผิดหลายคนก็ได้ถึงแก่กรรมด้วยความชราแล้ว เช่น นายพลออกุสติน ปีโนเช่ และนายพลอัลเฟรโด สตรอสเนอร์ ที่เพิ่มถึงแก่กรรมในปี ค.ศ. 2006 เป็นต้น ส่วนการดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิดอื่นนั้น ยังคงมีการดำเนินคดีอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่ได้ผล เช่น การจับกุมตัวนายพลเกรกอรี่ โอ อัลวาเรส อดีตประธานาธิบดีของประเทศอุรุกวัย ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2007 ด้วยข้อหาบังคับให้บุคคลกว่า 30 คนต้องหายสาบสูญไปในขณะที่เข้าปกครองประเทศ และทั้งที่ไม่ได้ผล เช่น การที่ศาลสูงของประเทศชิลีได้ตัดสินยกฟ้องคดีในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2007 ด้วยเหตุผลว่าด้วยคดีหมดอายุความแล้ว สำหรับคดีที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ระดับนายพันผู้กระทำความผิดข้อหาบังคับให้บุคคล 3 คนต้องหายสาบสูญไปในปี ค.ศ. 1973 เป็นต้น¹⁷

3.6.2 กรณีการอุ้มหายในปัจจุบัน

กรณีตัวอย่างในปัจจุบันที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างรุนแรงคือ ความขัดแย้งในประเทศศรีลังกา ระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับกลุ่มปฏิวัติฝ่ายซ้ายชาวสิงหล (The Liberation Tigers of Tamil Eelam หรือ LTTE) นับตั้งแต่ภายหลังปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา โดยในระหว่างความขัดแย้งดังกล่าว มีการบังคับ

¹⁷ Amnesty International. (2008). Amnesty International Report. Retrieved January 9, 2009, from <http://report2008.amnesty.org/press-area/en/air08-en-low-res.pdf>

ให้บุคคลหายสาบสูญอย่างกว้างขวาง ทั้งจากการกระทำของรัฐบาลและตัวคนอื่นที่ไม่ใช่รัฐ ทั้งฝ่ายของกลุ่มพยัคฆ์ทมิฬอีแลม และฝ่ายที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลคือ กลุ่มกองกำลังติดอาวุธ (The Tamil Eela Makkal Pulikal หรือ TMVP) ของนายพันกรรณา (Colonel Laruna) ทำให้กรณีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญจากความขัดแย้งภายในประเทศศรีลังกานั้น มีจำนวนกว่า 12,000 ราย ดังปรากฏในรายงานประจำปี ค.ศ. 2007 ของคณะกรรมการเกี่ยวกับการหายสาบสูญ ซึ่งสูงเป็นอันดับสองรองจากกรณีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญในประเทศอิรัก และยังคงเป็นพื้นที่ที่มีการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญเกิดขึ้นใหม่สูงที่สุดในปัจจุบัน เมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ ทั่วโลก (คณะกรรมการเกี่ยวกับการหายสาบสูญรายงานคดีที่เกิดขึ้นใหม่ประมาณ 140 คดีในปี ค.ศ. 2007 และอีกกว่า 200 คดีในปี ค.ศ. 2008) โดยในปี ค.ศ. 2007 องค์กรฮิวแมนไรตส์วอตช์ (Human Rights Watch) ได้รายงานถึงการหายสาบสูญของบุคคลกว่า 1,500 คน¹⁸ ทั้งนี้ บุคคลผู้หายสาบสูญส่วนใหญ่จะเป็นชาวทมิฬซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศ แต่ก็มีผู้หายสาบสูญที่เป็นชาวสิงหลซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศด้วย รวมทั้งผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม นอกจากนี้แล้วยังปรากฏว่ามีนักบวช ครุ นักข่าว นักเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชน รวมทั้งเด็กและสตรีที่ถูกบังคับให้หายสาบสูญไปอีกเป็นจำนวนมาก

เป็นข้อสังเกตว่า การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญในประเทศศรีลังกานั้นเกิดขึ้นทั้งจากการกระทำของฝ่ายรัฐและการกระทำของตัวคนอื่นที่ไม่ใช่รัฐด้วย (Non-state actor) แต่กรณีส่วนใหญ่ยังคงเกิดขึ้นจากการใช้อำนาจอย่างเกินเลยโดยกองกำลังความมั่นคงของรัฐ ซึ่งได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายของประเทศศรีลังกาจากการประกาศภาวะฉุกเฉิน ทำให้ไม่อาจเอาผิดต่อผู้กระทำความผิดได้ ซ้ำยังไม่มีการให้ความคุ้มครองต่อพยานและเหยื่อผู้ได้รับความเสียหายที่ตีพ้ออีกด้วย ในขณะที่รัฐบาลของประเทศศรีลังกามักจะโต้ตอบต่อนานาชาติเสมอว่า รัฐบาลไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทั้งหลายเหล่านั้น และยืนยันว่าการดำเนินการของเจ้าหน้าที่นั้นเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายแล้วเพื่อ “ปราบปรามการก่อการร้าย” ซึ่งไม่อาจใช้กล่าวอ้างเพื่อละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนได้แต่อย่างใด นอกจากนี้แล้ว รัฐบาลของประเทศศรีลังกายังได้ปฏิเสธการเข้าเยี่ยมโดยองค์กรต่างๆ และไม่ยอมเข้าร่วมในการจัดตั้งคณะกรรมการหรือองค์กรใดๆ ในระดับระหว่างประเทศเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้ แม้ว่ารัฐบาลใหม่ในปัจจุบันจะได้จัดตั้งหน่วยงานขึ้นเพื่อดูแลปัญหานี้โดยเฉพาะ แต่การสืบสวนสอบสวนและการดำเนินคดียังคงเป็นไปอย่างล่าช้าและไม่เห็นผล

¹⁸ Human Rights Watch. (2008, March). Recurring Nightmare: State Responsibility for “Disappearances” and abductions in Sri Lanka. Retrieved December 15, 2008, from <http://www.hrw.org/en/reports/2005/03/05/recurring-nightmare-0>

อย่างเป็นทางการ ทำให้จนถึงปัจจุบันสภาวะการณ์ของปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญภายในประเทศศรีลังกา จึงยังคงมิได้บรรเทาเบาบางลงไปแต่ประการใด

อีกหนึ่งกรณีที่ควรได้พิจารณาคือ กรณีสงครามต่อต้านการก่อการร้ายของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีการปฏิบัติการโดยละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก เช่น การจับกุมคุมขังโดยอำเภอใจ การกระทำทารุณ รวมถึงการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญด้วย โดยเฉพาะในการจำกัดเสรีภาพของบุคคลในสถานที่กักกันต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคุกอาชญากรในอิรัก คุกของหน่วยสืบสวนสอบสวนกลางของประเทศสหรัฐอเมริกา (The Central Intelligence Agency หรือ CIA) ในประเทศอัฟกานิสถาน หรือคุกมืดต่างๆ ในภูมิภาคยุโรป (CIA's "Black Site") อีกกว่า 14 แห่ง และโดยเฉพาะคุก ลับที่อ่าวกวานตานาโมในประเทศคิวบา ทำให้นานาชาติและองค์กรต่างๆ ได้เรียกร้องให้ประเทศสหรัฐอเมริกาจัดการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการเปิดเผยรายชื่อผู้ที่ถูกคุมขัง จัดให้มีการเข้าเยี่ยมโดยองค์กรต่างๆ และจัดให้มีการนำตัวผู้ถูกคุมขังเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมโดยเร็วที่สุด ซึ่งในเวลาต่อมา ศาลสูงของประเทศสหรัฐอเมริกาก็ได้ให้การรับรองสิทธิของผู้ถูกคุมขังในคุกลับที่อ่าวกวานตานาโม ในการร้องขอให้พิจารณาถึงความชอบธรรมในการจับกุมคุมขัง หรือจำกัดเสรีภาพ (habeas corpus) ในวันที่ 12 มิถุนายน ค.ศ. 2008¹⁹ อันนำไปสู่การสั่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังคนแรกในวันที่ 7 ตุลาคม ค.ศ. 2008 และประธานาธิบดีบารัค โอบามาเองก็เคยแสดงเจตจำนงว่าจะดำเนินการโดยเร็วที่สุดเพื่อปิดคุกลับในอ่าวกวานตานาโมดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม จากปฏิบัติการต่อต้านการก่อการร้ายที่ดำเนินการอย่างลับที่สุด ทำให้ขาดไร่ซึ่งพยานหลักฐานที่จำเป็น ทั้งจากสถานที่คุมขังลับต่างๆ เหล่านั้น และจากสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์การบังคับให้บุคคลต้องหายสาบสูญในประเทศต่างๆ ทั่วโลก และเนื่องจากปฏิบัติการดังกล่าว มีการโอนย้ายและพาตัวผู้หายสาบสูญไปยังที่คุมขังลับต่างๆ ในประเทศอื่นอีกหลายแห่ง ในหลายประเทศ ทำให้ผู้เสียหายหรือครอบครัวของผู้หายสาบสูญไม่อาจติดตามตัวหรือแสวงหาข้อมูลได้อย่างเป็นผลเท่าที่ควร หรือข้อมูลเกี่ยวกับผู้หายสาบสูญได้ขาดหายไปจากการโอนย้ายหรือการพาตัวไปนั้น ประกอบกับการปฏิเสธไม่รับรู้รับทราบถึงกรณีดังกล่าวของเจ้าหน้าที่ของประเทศต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการปฏิเสธไม่รับดำเนินคดีโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจในประเทศของตนเอง ทำให้การเรียกร้องความยุติธรรม หรือการขอดำเนินคดีเพื่อให้ผู้ที่หายสาบสูญนั้นสามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางศาล เป็นไปได้อย่างยากลำบาก และยิ่งการดำเนินคดีต่อเจ้าหน้าที่ผู้กระทำความผิดในการละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าว ก็คงเป็นไปอย่างยากลำบากเช่นกัน

¹⁹ Boumediene v. Bush Cade and Al Odah v. (2008). **United States Cade.** p. 113.

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหากฎหมายอาญาในการกำหนดความผิดเกี่ยวกับการอุ้มหาย

ลักษณะการกระทำความผิดในลักษณะของการอุ้มหายที่สำคัญเป็นการกระทำความผิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กระทำต่อสิทธิเสรีภาพโดยตรงของบุคคล การหน่วงเหนี่ยวกักขังหรือข่มขืนใจบุคคลให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจอันมิชอบด้วยกฎหมาย การอุ้มหายนั้นอาจมีความสับสนในแง่ของชื่อเรียกหรือคำจำกัดความเพราะเนื่องมาจากการกระทำความผิดในลักษณะนี้มีพื้นฐานมาจากความผิดในหมวดเกี่ยวกับเสรีภาพ

4.1 คำจำกัดความการ “อุ้มหาย” และ “หน่วงเหนี่ยวกักขัง”

การอุ้มหายหากพิจารณาจากพฤติการณ์และลักษณะการก่อความผิดนั้น เป็นลักษณะของพฤติการณ์ของความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขัง กล่าวคือเป็นการทำให้บุคคลต้องอยู่ ณ ที่ตรงนั้นไม่ให้ไปยังจุดอื่น หรือรังตัวบุคคลนั้นไว้ ณ ที่นั้น ทำให้บุคคลปราศจากเสรีภาพในร่างกาย

ฉะนั้นจึง ผู้เขียนจึงขอ นำคำจำกัดความ ของ “การอุ้มหาย” และ “การหน่วงเหนี่ยวกักขัง” มาพิจารณาเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นที่มาของการก่อการอุ้มหายอันเป็นการกระทำความผิดที่มีลักษณะพฤติการณ์ เช่นเดียวกับกรอุ้มหาย ซึ่งมีเพียงแต่ผลของการกระทำที่ต่างกัน ดังนี้

การอุ้มหาย หมายรวมถึง การจับกุม คุมขัง ลักพาตัว หรือกระทำด้วยประการใดๆ ที่มีลักษณะเป็นการริดรอนเสรีภาพในร่างกาย ซึ่งกระทำผ่าน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคล หรือกลุ่มคนที่ได้รับคำสั่ง การ สนับสนุนหรือความยินยอมไม่ว่าโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายจากหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ

และภายหลังการจับกุม คุมขัง ลักพา หรือกระทำด้วยประการใดๆ ที่มีลักษณะเป็นการริดรอนเสรีภาพในร่างกายดังกล่าว มีการปฏิเสธว่ามีได้มีการจังกุมคุมขัง ลักพาหรือกระทำด้วยประการใดๆ ที่มีลักษณะเป็นการริดรอนเสรีภาพ หรือปกปิดชะตากรรมหรือที่อยู่ของบุคคลซึ่งถูกริดรอนเสรีภาพ¹

¹ ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองบุคคลจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ พ.ศ. เอกสารประกอบการประชุมฯ โครงการศึกษามาตรการดำเนินการรองรับการเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองมิให้บุคคลถูกบังคับให้สูญหาย ครั้งที่ 3 วันที่ 29 กันยายน 2553. มาตรา 1 การบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ

หน่วยงานนี้ยวักยง จำต้องแยกอธิบายออกเป็น 2 ส่วน

“หน่วยงานนี้ยว” หมายความว่า การทำให้บุคคลต้องอยู่ ตรง ณ ที่นั้นให้ไปยังจุดอื่น กล่าวคือรั้งตัวบุคคลไว้ตรง ณ จุดนั้น

“กักขัง” หมายความว่า การบังคับให้บุคคลอยู่ในที่จำกัด²

จากคำนิยาม ความหมายของ “อุ้มหาย” และ “หน่วยงานนี้ยวักยง” นั้นเมื่อพิจารณาแล้วนั้น พฤติการณ์จากคำนิยาม ก็คือการกระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการไปจำกัดสิทธิเสรีภาพ ในร่างของบุคคล ให้บุคคลไม่สามารถที่จะมีสิทธิเสรีภาพในการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างเสรี ไม่ว่าจะ โดยการบังคับ การข่มขู่

แต่แม้ในลักษณะพฤติการณ์ของการกระทำความผิดลักษณะนี้นั้นจะมีความเหมือน แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่มีความแตกต่างจากการกระทำดังกล่าวนี้ คือ ผลของการกระทำ อันเป็นที่มา ของการที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมบทบัญญัติกฎหมายอาญาของประเทศไทย

4.2 กฎหมายอาญาที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดความผิดเกี่ยวกับการอุ้มหาย

ในปัญหาการอุ้มหายนั้นย่อมมีทั้งการกระทำจากบุคคลธรรมดาและเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงนั้น ต่างต้องยอมรับว่า ในส่วนของผู้กระทำการอุ้มหายนั้น เป็น เจ้าหน้าที่ของรัฐแทบทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตามนั้นหากกฎหมายที่นำมาปรับใช้ในเวลาพิจารณาคดีนั้น ย่อมต้องเป็นบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพเนื่องจากการกระทำความผิด ที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพในร่างกายโดยตรงของบุคคล และอาจจะต้องมีความผิดเกี่ยวกับชีวิตและ ร่างกายประกอบอยู่ด้วยในบางฐานความผิด เพราะเนื่องจากการกระทำการอุ้มหายนั้นย่อมต้อง กระทบต่อร่างกายหรือชีวิต อันจะได้กล่าวต่อไปนี้

มาตรา 309 บัญญัติไว้ว่า ผู้ใดข่มขืนใจผู้อื่นให้กระทำการใด ไม่กระทำการใด หรือ จำยอมต่อสิ่งใด โดยทำให้กลัวว่าจะเกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียงหรือทรัพย์สินของ

หมายความว่า การจับกุม คุมขัง ลักพาตัว หรือกระทำด้วยประการใดๆ ที่มีลักษณะเป็นการลิดรอน เสรีภาพในร่างกาย ซึ่งกระทำผ่านโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคล หรือกลุ่มคนที่ได้รับคำสั่ง การ สนับสนุนหรือ ความยินยอมไม่ว่าโดยขัดแจ้งหรือโดยปริยายจากหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ และภายหลังการจับกุม คุมขัง ลักพา หรือกระทำด้วยประการใดๆ ที่มีลักษณะเป็นการลิดรอนเสรีภาพในร่างกายดังกล่าว มีการปฏิเสธ ว่ามิได้มีการจับกุมคุมขัง ลักพาหรือกระทำด้วยประการใดๆ ที่มีลักษณะเป็นการลิดรอนเสรีภาพ หรือปกปิดชะตา กรรมหรือที่อยู่ของบุคคลซึ่งถูกลิดรอนเสรีภาพ.

² หม่อมหลวงไกรฤกษ์ เกษมสันต์. (2552). คำอธิบายกฎหมายอาญาภาคความผิด มาตรา 288 ถึง มาตรา 366. หน้า 121.

ผู้ถูกข่มขืนใจนั้นเองหรือผู้อื่น หรือโดยใช้กำลังประทุษร้ายจนผู้ถูกข่มขืนใจต้องกระทำการใด ไม่กระทำการใด หรือจำยอมต่อสิ่งนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าความผิดตามวรรคแรกได้กระทำโดยมีอาวุธ หรือโดยร่วมกันกระทำความผิดด้วยกัน ตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป หรือได้กระทำเพื่อให้ผู้ถูกข่มขืนใจทำ ถอน ทำให้เสียหาย หรือทำลายเอกสารสิทธิ อย่างไร ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการกระทำโดยอ้างอำนาจอันชอบใจของโจร ไม่ว่าอันชอบใจจะมีอยู่หรือไม่ ผู้กระทำ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปี ถึงเจ็ดปี และปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงหนึ่งหมื่นสี่พันบาท

องค์ประกอบความผิด

- 1) ผู้ใด
- 2) ข่มขืนใจผู้อื่นให้กระทำการใด ไม่กระทำการใด หรือจำยอมต่อสิ่งใด
- 3) โดย

(1) ทำให้กลัวว่าจะเกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง หรือทรัพย์สิน ของผู้ถูกข่มขืนใจนั้นเองหรือของผู้อื่น หรือ

(2) ใช้กำลังประทุษร้าย

4) จนผู้ถูกข่มขืนใจต้องกระทำการนั้น ไม่กระทำการนั้น หรือจำยอมต่อสิ่งนั้น

5) เจตนา (องค์ประกอบภายใน)

องค์ประกอบที่ควรพิจารณาคือ การข่มขืนใจโดยทำให้กลัว กล่าวคือการทำที่จะเป็น ความผิดตามมาตรานี้ นั้น ต้องเป็นการกระทำให้กลัว ไม่ว่าจะวิธีใดก็ตาม โดยทำให้กลัวว่าจะเกิด อันตรายตามที่กฎหมายบัญญัติเอาไว้หรือมิฉะนั้นก็ต้องเป็นการใช้กำลังประทุษร้าย และผลของการ กระทำนั้นต้องปรากฏว่าผู้ถูกกระทำนั้นเกิดความกลัวจนต้องกระทำ ไม่กระทำ หรือจำยอมต่อสิ่งใด

มาตรา 310 “ผู้ใดหวังเหนี่ยวหรือกักขัง หรือกระทำด้วยประการใดให้ผู้อื่นปราศจาก เสรีภาพต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคแรก เป็นเหตุให้ผู้ถูกหวงเหนี่ยวกักขังหรือต้อง ปราศจากเสรีภาพในร่างกายนั้นถึงแก่ความตาย หรือได้รับอันตรายสาหัส ผู้กระทำต้องระวางโทษ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 290 มาตรา 297 หรือมาตรา 298 นั้น”³

³ แหล่งเดิม.

องค์ประกอบความผิด

1) ผู้ใด

2) หน่วงเหนี่ยวกักขังผู้อื่น หรือกระทำด้วยประการใดให้ผู้อื่นปราศจากเสรีภาพในร่างกาย

3) เจตนา (องค์ประกอบความผิด)

องค์ประกอบที่ควรพิจารณาคือ “หน่วงเหนี่ยว” หมายความว่า ทำให้บุคคลต้องอยู่ตรง ณ ที่นั้นไม่ให้ไปยังจุดอื่น กล่าวคือการรั้งตัวบุคคลไว้ ณ ตรงนั้น “กักขัง” หมายถึงการบังคับให้บุคคลอยู่ในที่จำกัด ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 2860/2517 จุดหญิงลงจากรถยนต์ที่นั่งมาด้วยกันดึงเข้าไปในโรงเรียน หน่วงเหนี่ยวไว้ในโรงเรียน ไม่มีเสรีภาพจะไปไหนได้ตามที่ต้องการ ได้เป็นการหน่วงเหนี่ยวหรือกักขังให้ปราศจากเสรีภาพในร่างกาย

มาตรา 157 “ผู้ใดเป็นเจ้าของพนักงาน ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”⁴

องค์ประกอบความผิด ตามบทบัญญัติข้างต้น สามารถแบ่งออกเป็นสองส่วนด้วยกันคือ ส่วนแรก คือ “เจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยสมมิชอบ”

องค์ประกอบภายนอก

1) ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน

2) ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ

องค์ประกอบภายใน

1) เจตนาธรรมดา

2) เจตนาพิเศษ “เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด”

ส่วนที่สอง คือ “ปฏิบัติหรือละเว้นปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ”

องค์ประกอบภายนอก

1) ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน

2) ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่

องค์ประกอบภายใน

1) เจตนาธรรมดา

2) เจตนาพิเศษ “โดยทุจริต”

⁴ พิชัย นิลทองคำ. (2548). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, ประมวลกฎหมายอาญา.

ข้อสังเกตในส่วนแรกนั้น จะเห็นว่า ความผิดในส่วนแรก ผู้กระทำไม่จำเป็นต้องกระทำโดย “ทุจริตก็เป็นความผิดได้”

องค์ประกอบที่ควรนำมาพิจารณา คือ “การที่เจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ” หมายความว่า การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่โดยตรงตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ หรือได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่นั้นๆ ซึ่งหากว่าไม่ใช่หน้าที่โดยตรงของเจ้าพนักงานผู้นั้น ย่อมไม่เป็นความผิดตามมาตรา 1399/2508⁵ เช่น พนักงานสอบสวนทำร้ายผู้ต้องหาในระหว่างการสอบสวน เพื่อให้ผู้ต้องหาให้การรับสารภาพ เป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ต้องหา (คำพิพากษาฎีกาที่ 1399/2508)⁵

มาตรา 295 “ผู้ใดทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย หรือจิตใจของผู้อื่น ผู้นั้นกระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปีหรือปรับไม่เกินสี่พันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

องค์ประกอบที่ควรนำมาพิจารณาคือ “การทำร้าย” หมายความว่า การกระทำที่เคลื่อนไหวยังร่างกายโดยรู้สำนึกการลงมือตาม มาตรา 59 วรรคท้าย และความผิดในฐานนี้จะเป็นความผิดสำเร็จก็เมื่อ ปรากฏผลของการกระทำ คือ การได้รับอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ หรือ “บาดเจ็บ” และผู้กระทำต้องมีเจตนาให้ผู้ถูกกระทำได้รับบาดเจ็บด้วย เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 1203/2500 จำเลยใช้ดาบไล่ฟันระยะห่างประมาณ 3 วา เขาหนีขึ้นเรือน มีผู้มาห้าม จำเลยจึงฟันไม่ได้ วินิจฉัยว่าเป็นความผิดฐานพยายามทำร้ายร่างกาย จากกรณีคำพิพากษาข้างต้นทำให้เห็นว่าการทำร้ายร่างกายนั้นจำเป็นต้องปรากฏถึงการบาดเจ็บด้วย⁶

4.3 ตัวอย่างคดีการอุ้มหายและการหน่วงเหนี่ยวกักขัง

คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับการอุ้มหายและการหน่วงเหนี่ยวกักขัง ที่สามารถแสดงให้เห็นถึงความผิดอาญาที่มีองค์ประกอบความผิดที่เกี่ยวกับการอุ้มหายและหน่วงเหนี่ยวกักขัง ซึ่งจะยกตัวอย่างคดีดังนี้

คดีแรก คดีทนายสมชาย นีละไพจิตร

ตามฟ้องคดีนี้พนักงานอัยการโจทก์บรรยายความผิดสรุปว่า เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2547 จำเลยทั้งห้ากับพวก ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ ร่วมกันปล้นทรัพย์ของนายสมชาย ผู้เสียหายซึ่งหายตัวไป และลักทรัพย์เอารถยนต์ นาฬิกาข้อมือ ปากกา และโทรศัพท์มือถือ โดยพวกจำเลยได้ร่วมกันใช้กำลังประทุษร้าย ผลัก และนุดกระชากตัวนายสมชายให้เข้าไปในรถยนต์ของจำเลยทั้ง 5 แล้วจับตัวพาไป

⁵ เกียรติจิตร วัจนะสวัสดิ์. (ม.ป.ป.). กฎหมายอาญาภาคความผิด เล่ม 1.

⁶ ไกรฤกษ์ เกษมสันต์, หม่อมหลวง. เล่มเดิม. หน้า 75.

ต่อมาวันที่ 16 มีนาคม 2547 พนักงานสอบสวนยึดรถยนต์ของนายสมชายที่ถูกปล้นทรัพย์ไปเป็นของกลาง แล้วเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2547 จำเลยที่ 1-4 เข้ามอบตัว และวันที่ 30 เมษายน 2547 จำเลยที่ 5 เข้ามอบตัวต่อพนักงานสอบสวน ในชั้นสอบสวนจำเลยทั้ง 5 ให้การปฏิเสธตลอดข้อกล่าวหา

ศาลพิเคราะห์พยานหลักฐานฟังเป็นที่ยุติได้ว่า จำเลยที่ 1 กับพวกอีก 3-5 คน ได้ร่วมกันข่มขืนใจ โดยจับปลัดและคั้นนายสมชายเข้าไปในรถของจำเลยที่ 1 กับพวกที่เตรียมไว้แล้ว ขับออกไปจากที่เกิดเหตุ เป็นการกระทำผิดตามมาตรา 309 วรรคแรก แต่ไม่ได้เป็นการกระทำตามความผิด มาตรา 309 วรรคสอง ที่ต้องมีการใช้อาวุธประทุร้าย การกระทำของจำเลยที่ 1 ยังเป็นการใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามมาตรา 391 การกระทำของจำเลยที่ 1 เป็นความผิดกฎหมายหลายบทลงโทษบทหนักสุดตามมาตรา 309 วรรคแรก พิพากษาจำคุก 3 ปี

ส่วนความผิดฐานปล้นทรัพย์แม้ข้อเท็จจริงจะรับฟังได้ว่าจำเลยที่ 1 กับพวกจับรถยนต์สมชายไปจอดทิ้งไว้ที่สถานีขนส่งหมอชิต 2 แต่ก็เพื่ออำพรางหลบหนีการสืบสวนจับกุม ไม่แสดงให้เห็นเจตนาว่าพวกจำเลยประสงค์ต่อทรัพย์ ส่วนทรัพย์สินอื่นก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่าจำเลยที่ 1 กับพวกได้นำทรัพย์สินไปจริงหรือไม่ จำเลยที่ 1 จึงไม่มีความผิดฐานปล้นทรัพย์

สำหรับจำเลยที่ 2-4 แม้จะมีประจักษ์พยานเคยให้การในชั้นสอบสวนและเบิกความในชั้นศาลว่า เห็นกลุ่มคนร้ายลักษณะคล้ายพวกจำเลย แต่คำเบิกความก็ไม่สามารถยืนยันได้อย่างชัดเจน ซึ่งจำเลยที่ 2-4 มีลักษณะกายภาพทั่วไปคล้ายกัน ไม่มีลักษณะโดดเด่นที่ทำให้พยานสามารถจดจำได้เป็นอย่างดี ส่วนจำเลยที่ 5 ไม่มีประจักษ์พยานปากเบิกความถึงจำเลยที่ 5 ว่าเกี่ยวข้องและอยู่ในที่เกิดเหตุ ซึ่งแม้โจทก์จะนำสืบว่าจำเลยที่ 5 เป็นผู้วางแผนและตั้งการโดยใช้การโทรศัพท์ติดต่อกับจำเลยที่ 1-4 แต่เมื่อหลักฐานข้อมูลการใช้โทรศัพท์ยังมีข้อพิรุธสงสัย พยานโจทก์จึงไม่มีน้ำหนักรับฟังได้ พิพากษายกฟ้อง

จะเห็นได้ว่าคดีนี้ศาลไม่สามารถพิพากษาลงโทษจำเลยในข้อหาความผิดหน่วงเหนี่ยวกักขังจนเป็นเหตุให้ผู้ถูกหน่วงเหนี่ยวกักขังถึงแก่ความตายได้ เนื่องจากขาดพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักพอที่จะลงโทษในฐานะความผิดดังกล่าวได้ จึงลงโทษจำเลยได้แค่ความผิดต่อเสรีภาพในมาตรา 309 วรรคแรก เท่านั้น ซึ่งมีอัตราโทษน้อยมาก เมื่อเทียบความเสียหายที่เกิดขึ้นกับชีวิตของผู้เสียหายที่ถูกอุ้มหายไป โดยไม่ทราบชะตากรรมว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไรบ้าง ดังนั้น บทความผิดที่เกี่ยวข้องกับการอุ้มหาย คงจะนำบทความผิดต่อเสรีภาพที่อัตราโทษต่ำมาพิจารณาลงโทษจำเลยได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น ขึ้นอยู่กับพยานหลักฐานว่าจะพิจารณาเอาผิดกับจำเลยได้แค่ไหน

คดีที่สอง คดีที่เจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบและทำให้ผู้อื่นปราศจากเสรีภาพในร่างกาย

ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4243/2542 เป็นคดีที่จำเลยเป็นเจ้าของพนักงานตำรวจเข้าจับกุมผู้เสียหายที่ได้ก่อการทะเลาะวิวาทก่อนหน้านั้นแต่เหตุแห่งการทะเลาะวิวาทได้ยุติลงแล้ว เหตุวิวาทยังไม่ชัดเจนว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิดไม่ใช่การกระทำผิดซึ่งหน้า โดยมีคู่กรณีกับผู้เสียหายซึ่งให้จับแต่มิได้ร้องทุกข์ไว้ตามระเบียบ อีกทั้งไม่ใช่กรณีที่มิเหตุสงสัยว่ากระทำความผิดมาแล้วจะหลบหนี จำเลยซึ่งไม่มีหมายจับไม่มีอำนาจโดยชอบด้วยกฎหมายที่จะจับผู้เสียหาย จำเลยจับผู้เสียหาย โดยไม่แจ้งข้อหาไม่ทำบันทึกจับกุม ไม่ส่งมอบตัวให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดี กลับนำไปควบคุมที่ด่านตรวจ ซึ่งเจตนาจำเลยว่าการกระทำโดยโกรธแค้น แสดงอำนาจ เพื่อข่มขู่กลั่นแกล้งผู้เสียหาย ให้เดือดร้อนเสียหาย การกระทำของจำเลยจึงเป็นความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบและทำให้ผู้อื่นปราศจากเสรีภาพในร่างกาย พฤติการณ์แห่งคดีเป็นเรื่องรุนแรงต่อความรู้สึกของประชาชนไม่มีเหตุที่จะรอการลงโทษ

ศาลชั้นต้นพิพากษาว่า จำเลยมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 และ 310 (ที่ถูกมาตรา 310 วรรคหนึ่ง) ฐานเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบและหน่วงเหนี่ยวกักขังผู้อื่นให้ปราศจากเสรีภาพในร่างกายเป็นการกระทำความผิดต่อกฎหมายหลายบทให้ลงโทษตามมาตรา 157 ซึ่งเป็นบทที่มีโทษหนักที่สุดแต่เพียงกระทงเดียว ตามมาตรา 90 จำคุก 1 ปี ข้อหาอื่นให้ยก จำเลยอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า “พิเคราะห์แล้ว ข้อเท็จจริงฟังได้ว่า จำเลยเป็นเจ้าของพนักงานตำรวจสถานีตำรวจนครบาลบางรัก วันเวลาเกิดเหตุจำเลยจับผู้เสียหายใส่กุญแจมือจากร้านพิสซุสเกอร์ ขึ้นรถยนต์ไปควบคุมที่ด่านตรวจชั่วคราวของเจ้าพนักงานตำรวจภายหลังถูกเจ้าพนักงานตำรวจที่ด่านนำตัวไปดำเนินคดีข้อหาไม่พกบัตรประจำตัวประชาชน ปัญหาที่ต้องวินิจฉัยมีว่าจำเลยมีความผิดฐานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบและทำให้ผู้อื่นปราศจากเสรีภาพในร่างกายหรือไม่ ผู้เสียหายเบิกความว่า ผู้เสียหายกับชายไม่ทราบชื่อวิวาทชกต่อยกันมีเจ้าพนักงานห้ามให้เลิกกันแล้วผู้เสียหายไปเล่นสนุกเกอร์ ต่อมาจำเลยกับชายคนที่ชกต่อยกับผู้เสียหายและพวกอีกคนหนึ่งเข้าไปหาผู้เสียหาย จำเลยตบหน้าผู้เสียหาย จับใส่กุญแจมือ นำขึ้นรถยนต์ซึ่งจำเลยขับมีชายสองคนนั้นนั่งขนาบข้างไปที่ลานจอดรถสถานีตำรวจนครบาลบางรัก ระหว่างทางจำเลยข่มขู่โดยถามว่าสูบกัญชาหรือไม่ จะเอาข้อหาช่องโง่หรือไม่ จะนำตัวไปทิ้งน้ำที่สะพานสาธรให้คุยกับปลา ที่ลานจอดรถจำเลยตบหน้าและชกหน้าผู้เสียหายอีกและพาผู้เสียหายไปไว้ที่ด่านตรวจรถ จำเลยพูดกับตำรวจที่ด่านตรวจ ภูเขาเหื่อมาให้มึงแล้วจำเลยขับรถออกไป เห็นว่า เหตุการณ์ตามที่ผู้เสียหายเบิกความผู้เสียหายได้แจ้งต่อร้อยตำรวจเอกศิริพงษ์พนักงานสอบสวนแล้วตั้งแต่วันที่ 14 กันยายน 2539 ร้อยตำรวจเอกศิริพงษ์ เบิกความรับว่าจริง และได้ส่งผู้เสียหายไปให้แพทย์ตรวจในวันนั้น เมื่อสอบสวนผู้เสียหายผู้เสียหายได้ให้การเช่นที่เบิกความ โดยเฉพาะข้อเท็จจริงที่ว่าจำเลยจับผู้เสียหาย

นำตัวไปถึงสถานจอตลอดสถานีตำรวจแล้ว ไม่ได้ส่งตัวให้แก่พนักงานสอบสวน แต่นำไปควบคุมที่ด่านตรวจ ผู้เสียหายยื่นยันหนักแน่นมาแต่ต้น ตามบันทึกคำให้การชั้นสอบสวนเอกสารหมายเลข จ.3 บันทึกแจ้งข้อกล่าวหาเอกสารหมายเลข จ.5 ดังนั้นเชื่อว่าผู้เสียหายเบิกความตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จำเลยอ้างว่า จำเลยมีอำนาจจับผู้เสียหายเพราะนายแพทย์เข้มแข็งและชี้ตัวให้จับ ต้องใส่กุญแจมือเพราะผู้เสียหายมีพรรคพวกและไม่ยอมให้จับ ข้อนี้เห็นว่า เหตุทะเลาะวิวาทยุติลงแล้วก่อนหน้านี้ นั้นไม่ใช่การกระทำผิดซึ่งหน้าที่ว่านายแพทย์เข้มแข็งให้จับ เหตุวิวาทยังไม่รู้ฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิดนายแพทย์ไม่ได้ร้องทุกข์ไว้แล้วตามระเบียบ อีกทั้งไม่ใช่กรณีที่มีเหตุสงสัยว่ากระทำผิดมาแล้วจะหลบหนี จำเลยซึ่งไม่มีหมายจับไม่มีอำนาจโดยชอบด้วยกฎหมายที่จะจับผู้เสียหาย ที่อ้างว่าต้องใส่กุญแจมือเพราะจำเลยไม่ยอมให้จับก็ไม่น่าเชื่อ การที่สามารถจับผู้เสียหายใส่กุญแจมือได้แสดงว่าไม่ได้ขัดขึ้นที่ด่านตรวจมีเจ้าพนักงานตำรวจหลายคน จำเลยยังเอากุญแจมืออันอื่นมาเปลี่ยน ผู้เสียหายถูกควบคุมตัวอยู่จนด่านตรวจเลิกจึงถูกนำตัวไปสถานีตำรวจ จำเลยจับผู้เสียหายโดยไม่แจ้งข้อหาไม่ทำบันทึกจับกุม ไม่ส่งมอบตัวให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดี กลับนำไปควบคุมที่ด่านตรวจ ไม่ได้แจ้งร้อยตำรวจเอกยุทธพงษ์ ให้ทราบว่าจะจับผู้เสียหายข้อหาอะไรจนร้อยตำรวจเอกยุทธพงษ์ สอบถามผู้เสียหายและดำเนินคดีข้อหาไม่พบบัตรประจำตัวประชาชน ล้วนแต่ชี้เจตนาจำเลยว่ากระทำโดยโกรธแค้น แสดงอำนาจ เพื่อข่มขู่กดดันแก้งผู้เสียหายให้เดือดร้อนเสียหาย การกระทำของจำเลยเป็นความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ และทำให้ผู้อื่นปราศจากเสรีภาพในร่างกายดังที่ศาลล่างทั้งสองพิพากษามา ที่จำเลยขอให้รอกการลงโทษนั้น เห็นว่าพฤติการณ์แห่งคดีเป็นเรื่องรุนแรงต่อความรู้สึกของประชาชน ไม่มีเหตุที่จะรอกการลงโทษฎีกาของจำเลยฟังไม่ขึ้น”

จากคดีข้างต้นนั้นสามารถนำมาพิจารณาตามองค์ประกอบความผิดเพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างและความเหมือนในการพิจาราคดี ดังนี้

4.3.1 ตัวผู้กระทำความผิด

ในส่วนของผู้ที่กระทำผิดนั้น จากกรณีตัวอย่างทั้งสองคดี ผู้กระทำต่างเป็นเจ้าพนักงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือเป็นผู้ลงมือกระทำเอง

4.3.2 ลักษณะและพฤติการณ์แห่งการกระทำความผิด

ลักษณะและพฤติการณ์แห่งการกระทำความผิดที่เกี่ยวข้องกับการอุ้มหาย สามารถแยกอธิบายได้เป็น สองกรณี

กรณีคดีของนายสมชาย นีละไพจิตร จากการใช้ปากคำของพยานนั้น จำเลยได้บังคับผลึก นายสมชาย เข้าไปในรถ เพื่อหน่วงเหนี่ยวและนำตัวนายสมชายไปยังอีกจุดหนึ่ง โดยที่

นายสมชายนั้นไม่มีความเต็มใจ และทำให้นายสมชาย ปราศจากเสรีภาพในร่างกาย อีกทั้ง การตรวจพิสูจน์ก็พบเส้นผมของนายสมชาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ การใช้กำลังกายภาพ

กรณีคดีของจำสืบตำรวจฉ้อฉล ซึ่งเป็นจำเลยในคดีนี้ จำเลยได้กระทำการนำตัวของผู้เสียหายมาขังไว้จากเหตุการณ์การทะเลาะวิวาท ซึ่งปรากฏข้อเท็จจริงว่าตามกฎหมายนั้น ตนต้องนำตัวของผู้เสียหายส่งแก่นักสอบสวนเพื่อทำการสอบสวนคดี แต่จำเลยก็มิได้ปฏิบัติ เช่นนั้น แต่จำเลยกลับนำตัวผู้เสียหายไปขังไว้ ณ อีกจุดหนึ่ง ซึ่งมีได้อยู่ในเขตของพนักงานสอบสวน ผู้มีอำนาจ ทั้งยังมีการพูดจาข่มขู่ผู้เสียหาย กรณีถือว่าจำเลยได้กระทำการหน่วงเหนี่ยวกักขัง จนผู้เสียหายปราศจากเสรีภาพในร่างกาย

4.3.3 ผลของการกระทำ

ในกรณีคดีของนายสมชาย นั้น หลังจากที่จำเลยได้ร่วมกัน ข่มขืนใจ บังคับ ผู้เสียหาย ให้เข้าไปในรถ นั้น หลังจากนั้นมา ก็ปรากฏว่านายสมชาย นั้นได้หายตัวไป นับ จนวนวันนี้เป็น แด่ปี

ในกรณีคดีของจำสืบตำรวจฉ้อฉล หลังจากที่ได้ทำการหน่วงเหนี่ยวกัก ผู้เสียหายไว้ นั้น ผลของการกระทำส่งผลให้ผู้เสียหายไรซึ่งเสรีภาพในการเคลื่อนไหวร่างกาย ซึ่งจะเห็นว่าผลของการกระทำในคดีนี้นั้น ส่งเพียงไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายอย่างเสรีภาพได้ ซึ่งจะต่างจากกรณีคดีของนายสมชาย ที่ร้ายแรงกว่านั้นคือไม่พบนายสมชาย นีละไพจิตรอีกเลย

4.3.4 การกำหนดบทลงโทษ

ในกรณีคดีของจำสืบตำรวจฉ้อฉล ศาลชั้นต้นพิพากษาว่า จำเลยมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 และ 310 (ที่ถูกมาตรา 310 วรรคหนึ่ง) ฐานเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่ โดยมีชอบและหน่วงเหนี่ยวกักขังผู้อื่นให้ปราศจากเสรีภาพในร่างกายเป็นการกระทำความผิดผิดต่อกฎหมายหลายบท ให้ลงโทษตามมาตรา 157 ซึ่งเป็นบทที่มีโทษหนักที่สุดแต่เพียงกระหนเดียว ตามมาตรา 90 จำคุก 1 ปี ข้อหาอื่นให้ยก และหลังจากที่จำเลย อุทธรณ์และฎีกา ศาลทั้งสองชั้นก็ได้พิพากษายืน ไม่มีการรอลงอาญา

ในกรณีคดีของนายสมชาย นีละไพจิตร ซึ่งปรากฏผู้ร้ายกระทำความผิดทั้งหมด 5 คน แต่ศาลชั้นต้น มีคำพิพากษาลงโทษ จำเลยที่ 1 พ.ต.ท. เงิน ทองสุข เพียงคนเดียว ในข้อหา ข่มขืนใจ ให้กระทำการใดหรือไม่กระทำการใด โดยใช้กำลังประทุษร้าย ตามมาตรา 309 วรรคแรก ซึ่งพิพากษาลงโทษ จำคุกเพียง สามปี

4.4 แนวทางในการกำหนดความผิดเกี่ยวกับการอุ้มหาย

จากคดีทั้งสองข้างต้นนั้น ปรากฏว่าผู้ที่กระทำความผิดต่างเป็นเจ้าพนักงานและพฤติการณ์ลักษณะความผิด เกี่ยวกับเสรีภาพของบุคคลเช่นเดียวกัน แม้จะมีความแตกต่างในการปรับบทกฎหมายเพื่อกำหนดบทลงโทษก็ตาม และสิ่งที่น่าพิจารณาอย่างยิ่งคือ ผลของการกระทำซึ่งตามข้อเท็จจริงแห่งคดีนั้น ปรากฏชัดเจนว่าทนายสมชาย นิละไพจิตร ได้หายตัวไป ส่วนในผลของการกระทำในคดีจำสับเอกฉัตรวุฒินั้น ผู้เสียหายเพียงแต่ปราศจากเสรีภาพในการเคลื่อนไหวร่างกาย

เมื่อพิเคราะห์ถึง ความเหมาะสมระหว่าง ฐานความผิด และการกำหนดโทษนั้น ย่อมเป็นแน่ว่ากรณีคดีของทนายสมชาย นิละไพจิตร นั้น อาจเป็นกรณีของการถูกจำกัดด้วยบทบัญญัติของกฎหมายอาญา เนื่องจาก ศาลไม่อาจพิพากษาลงโทษจำเลยในฐานความผิด เจตนามาได้ อันเนื่องจาก ไม่มีพยานหลักฐานที่จะยืนยันถึงการตาย ของทนายสมชาย นิละไพจิตร กรณีจึงเป็นปัญหาของบทบัญญัติของกฎหมายอาญา ที่ไม่อาจครอบคลุมถึงพฤติการณ์ลักษณะนี้ให้เป็นความผิดได้ ปัจจุบันจึงจำเป็นต้องปรับบทกฎหมายเกี่ยวกับเสรีภาพของบุคคลมาวินิจฉัย

และในกรณีของผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นเจ้าพนักงาน อันถือเป็นผู้ใช้กฎหมายเพื่อซึ่งอำนวยความสะดวก สันติ แก่ประชาชน หรือผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการใช้กฎหมาย ซึ่งมีประเด็นควรพิจารณาว่า เจ้าพนักงานเหล่านี้ ควรจะได้รับโทษหนักกว่ากรณีปกติทั่วไปที่ประชาชนทั่วไปเป็นผู้กระทำความผิด ในประมวลกฎหมายอาญานั้น มีเพียง มาตรา 157 ซึ่งถือเป็นบทบัญญัติพื้นฐานในการปราบปรามไม่ให้เจ้าพนักงานกระทำความผิดโดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ หรือ โดยทุจริตต่อหน้าที่ แต่อย่างไรก็ตาม ปรากฏการวินิจฉัยคดีในลักษณะนี้นั้น ยังไม่มีการลงโทษ เจ้าพนักงานตามบทลงโทษใน มาตรา 157 แต่อย่างใด

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

“คำถามและคำตอบสุดท้ายเกี่ยวกับการบุคคลหายสาบสูญคือ ความร่วมมือกันในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา เพื่อยุติการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญในประเทศไทย และดำเนินการอย่างถึงที่สุดในการติดตามหาบุคคลที่ถูกทำร้ายอย่างจริงจัง การเปิดเผยความจริงในสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อคืนพวกเขากลับสู่ครอบครัวไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะอยู่ในสภาพใดก็ตาม เพื่อให้ครอบครัวสามารถนำมาประกอบพิธีทางศาสนาตามความเชื่อของเขา และหาตัวผู้กระทำความผิดและผู้รับผิดชอบต่อการสูญหายนั้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเยียวยาโดยใช้หลักนิติธรรมในการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงที่สุดนี้ อีกทั้งเพื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาในกระบวนการยุติธรรมให้ดำรงอยู่ ดังที่เคยมีคำกล่าวไว้

การสูญหายของบุคคล คือการสูญหายของความยุติธรรม (Disappearance of person is Disappearance of Justice)”

5.1 บทสรุป

สืบเนื่องจากปัญหาการอุ้มหายที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและแพร่หลายไปทั่วทุกภาคภูมิของโลก ทำให้นานาชาติและภาคประชาสังคมได้ตระหนักถึงความร้ายแรงของปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญ และได้รณรงค์และผลักดันให้ให้มีการแก้ไขปัญหาการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญนี้อย่างจริงจัง รวมถึงการป้องกันมิให้เกิดการอุ้มหายขึ้นอีก แต่เนื่องจากการขาดไร้ซึ่งหลักการและมาตรฐานเฉพาะด้านอันเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นสากล ทำให้การป้องกันและแก้ไขปัญหา ยังคงไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะเห็นได้จากข้อเท็จจริงที่ยังปรากฏการอุ้มหายเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และแพร่หลายทั่วโลก ซึ่งแม้ว่าจะมีตราสารระหว่างประเทศต่างๆ ที่อาจนำมาปรับใช้ได้เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง แต่ก็ไม่มีรายละเอียดเพียงพอต่อการให้ความคุ้มครอง หรือแม้กระทั่งปฏิญญาว่าด้วยการหายสาบสูญเองก็ยังไม่อาจให้ความคุ้มครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดไร้ซึ่งสภาพบังคับทางกฎหมายอย่างเข้มแข็ง

โดยการเคลื่อนไหวกองเหล่าองค์กรสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะองค์กรเอกชนซึ่งเป็นที่รวมของผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการถูกอุ้มหาย ซึ่งรวมถึงเหล่าครอบครัวของผู้ถูกอุ้มหาย และ

โดยการสนับสนุนของสหประชาชาติ จึงได้มีการจัดทำตราสารระหว่างประเทศที่จะมีผลบังคับทางกฎหมายขึ้น เพื่อให้ความคุ้มครองสำหรับกรณีปัญหาการอุ้มหายนั้นคือ อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการถูกบังคับหายสาบสูญ(International Convention for Protection of All Person from Enforce Disappearance) ซึ่งได้รับการรับรองโดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม ค.ศ. 2006 และได้เปิดให้นานาประเทศได้เข้าร่วมลงนามเป็นภาคีของอนุสัญญาที่มีระยะเวลาในการร่างยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ของสหประชาชาติ แต่มีการผลักดันให้มีการรับรองเร็วที่สุดในประวัติศาสตร์

สิทธิที่จะไม่ถูกอุ้มหายนั้น ถือได้ว่าเป็นสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลทุกคน ที่ไม่อาจถูกละเมิดได้ไม่ว่าในสถานการณ์ใดๆ และโดยเหตุใดๆ ทั้งสิ้นเป็นสิทธิที่จะต้องได้รับการเคารพอย่างกว้างขวางและเป็นสากล ซึ่งในความเห็นของผู้เขียนนั้นสิทธิที่จะไม่ถูกอุ้มหายนี้ เป็นสิทธิที่บุคคลทุกคนพึงมีและได้รับการยอมรับเป็นการทั่วไปมานานแล้ว เพียงแต่เพียงมีการรับรองเป็นลายลักษณ์อักษร โดยอนุสัญญาระดับนี้เท่านั้น ดังนั้น การละเมิดต่อสิทธิที่จะไม่ถูกอุ้มหายนี้ จึงถือได้ว่าเป็นการละเมิดต่อหลักกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ และถือได้ว่าเป็นการละเมิดต่อหลักกฎหมายเด็ดขาด (Jus cogens) อีกด้วย และในส่วนของสิทธิในการรับรู้ความจริงนั้น เป็นการรับรองสิทธิของผู้มีส่วนได้เสียต่อกรณีของการอุ้มหาย ซึ่งในที่นี้คือครอบครัวของผู้หายสาบสูญนั่นเอง และรวมถึงที่ปรึกษากฎหมาย ทนายความ หรือผู้แทนของครอบครัวของผู้หายสาบสูญด้วย โดยการรับรองสิทธิในการรับรู้ความจริงนี้ จึงทำให้เจ้าหน้าที่รัฐไม่อาจกล่าวอ้างเหตุใดๆ ที่จะได้แจ้งหรือให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อให้ได้ทราบถึงชะตากรรมและสถานที่อยู่ของบุคคลผู้หายสาบสูญนั้น หรือความลับหน้าใดๆ ในการสืบสวนสอบสวน ตลอดจนการสืบหาและติดตามตัวผู้อุ้มหายนั้น

ประเทศไทยเองนั้น เป็นประเทศหนึ่งที่มีกรณีของการอุ้มหายเกิดขึ้นภายในประเทศ ซึ่งแม้จะไม่ถึงขนาดที่ถือได้ว่าเป็นการเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง แต่จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏของการกระทำโดยความร่วมมือกันกระทำความผิด หรือร่วมกันปกปิดข้อเท็จจริงโดยเจ้าหน้าที่รัฐในหลายส่วนด้วยกัน จึงอาจอนุมานได้ว่าเป็นการอุ้มหายที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั้น เป็นการกระทำความผิดอย่างเป็นระบบไม่มากนัก และจากข้อเท็จจริงเดียวกันนั้น แสดงให้เห็นได้ว่าประเทศไทยไม่ได้ให้ความสนใจอย่างเพียงพอ ในการแก้ไขปัญหาการอุ้มหายที่เกิดขึ้นภายในประเทศนี้ การช่วยเหลือในการสืบหาและติดตามตัวผู้ถูกอุ้มหายนั้นแทบจะไม่มีกรณีการดำเนินการอย่างจริงจังจากภาครัฐ ส่วนการดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิดนั้น ตากจากคดีของนายสมชายซึ่งเป็นการดำเนินคดีในความผิดที่เล็กน้อย เมื่อเทียบกับความรุนแรงของการถูกบังคับให้บุคคลหายสาบสูญแล้ว คดีอื่นๆ นั้นยังไม่มีกรณีดำเนินคดีแก่ผู้กระทำความผิดหรือที่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิดแต่ประการใด

การที่ประเทศไทยยังต้องประสบพบเจอกับปัญหานี้อยู่ นั่นอาจมีหลายความคิดเห็นที่เห็นว่าปัญหานี้ไม่ได้เกิดอย่างบ่อยครั้งจนต้องถึงขั้นที่ต้องมีการแก้ไขกฎหมาย แต่ทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ต่างต้องยอมรับว่าไม่ใช่แค่ญาติของผู้สูญเสียที่ต้องเสียบุคคลอันเป็นที่รักไปเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล ทั้งยังแสดงถึงการดำเนินการของกระบวนการยุติธรรมที่ยังมีการแทรกแซงของเจ้าหน้าที่ของรัฐอันทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ซึ่งเหล่านี้ย่อมปฏิเสธไม่ได้ที่จะกล่าวว่า เพราะข้อจำกัดทางด้านกฎหมายที่ทำให้ไม่สามารถแก้ไขได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ซึ่งนับว่าข้อกฎหมายนั้นเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญของการแก้ไขปัญหาการอุ้มหายและประเทศไทยนั้นสมควรอย่างยิ่งที่ต้องมีการเพิ่มเติมกฎหมายอาญา

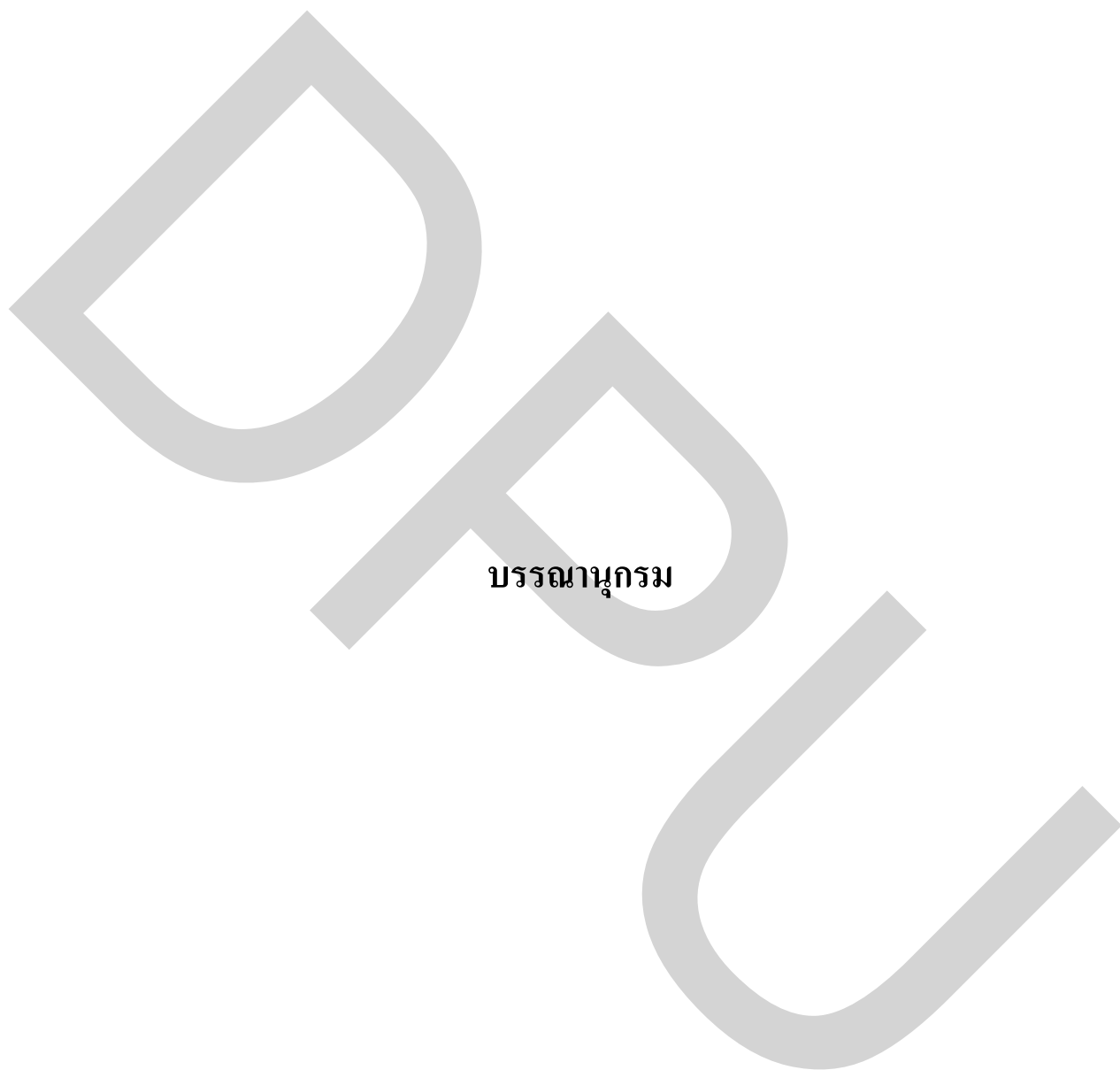
5.2 ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากปัญหาลักษณะการอุ้มหายนั้นได้เกิดมาอย่างต่อเนื่องและซ้ำนานและยากต่อการปราบปรามสืบเนื่องมาจากผู้กระทำความผิดส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐแทบทั้งสิ้น ในส่วนหนึ่งนั้น การกระทำความผิดในลักษณะนี้ของเจ้าพนักงานนั้นมาจากการกระทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาการและรวมไปถึงการกระทำที่เกินขอบอำนาจที่ผู้บังคับบัญชาการมอบหมายอันเป็นการละเมิดต่อกฎหมาย ในแง่ของอำนาจที่ให้แก่เจ้าพนักงานในการปฏิบัติหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อำนาจในการควบคุม คุมขัง จับ อันเป็นการกระทำที่ลิดรอนสิทธิเสรีภาพของบุคคล อันถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งควรต้องมีกฎหมาย ระเบียบมารองรับ การกระทำความผิดดังกล่าวอย่างชัดเจนและรัดกุม ทั้งในขั้นตอนก่อนการออกคำสั่งของผู้บังคับบัญชา และในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติของผู้ได้บังคับบัญชา ทั้งนี้เพื่อเป็นการวางกรอบการปฏิบัติให้เจ้าพนักงานทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้ได้บังคับบัญชาปฏิบัติหน้าที่โดยชอบด้วยกฎหมายและเพื่อไม่ให้เป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยพลการ

ฉะนั้น ในการแก้ปัญหาลักษณะนี้ผู้เขียนเห็นว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการกำหนดถึงกฎหมาย หลักเกณฑ์ ระเบียบ ในการออกคำสั่งของผู้บังคับบัญชาโดยควรมีการออกคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเป็นลายลักษณ์อักษรถึงภาระหน้าที่ของผู้ได้บังคับบัญชาที่ได้กระทำการ จับ คุม ขัง คุกคาม ลิดรอนสิทธิเสรีภาพของบุคคล เพื่อเป็นการวางกรอบให้ผู้กระทำความผิดได้ใช้อำนาจภายใต้ระเบียบกฎหมายและควรมีการกำหนดบทลงโทษในกรณีที่ ผู้บังคับบัญชาได้ใช้อำนาจออกคำสั่งโดยมิชอบด้วยกฎหมายแก่ผู้ได้บังคับบัญชา และผู้ได้บังคับบัญชาที่กระทำการเกินขอบอำนาจหน้าที่ อันเป็นการขัดต่อกฎหมายหรือขัดต่อระเบียบหลักเกณฑ์ของการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน

อีกทั้งผู้เขียนยังมีความเห็นว่านอกเหนือการกำหนดหลักเกณฑ์ อันเป็นการตีกรอบให้เจ้าพนักงานของรัฐปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกรรลองครองธรรมนั้น กฎหมายอาญาในหมวดความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่นั้น สมควรอย่างยิ่งที่ควรจะมีการเพิ่มเติมบทบัญญัติความผิดเกี่ยวกับการกระทำความผิดในลักษณะอุ้มหาย โดยมุ่งเน้นไปที่ตัวผู้กระทำความผิดอันเป็นเจ้าพนักงานของรัฐ ประกอบทั้งการกำหนดบทลงโทษที่ควรมิโทษสถานหนักกว่ากรณีที่ประชาชนทั่วไปเป็นผู้กระทำความผิด

ทั้งนี้ทั้งนั้นเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการอุ้มหายทั้งในเชิงของการป้องกันและปราบปราม และเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงการตระหนักถึงปัญหาและแสดงถึงความพร้อมของประเทศไทย ในการที่แก้ไขปัญหาการอุ้มหาย อันเป็นปัญหาระดับสากลซึ่งประเทศเองนั้นก็เข้าร่วมเป็นรัฐภาคีของอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการถูกบังคับให้หายสาบสูญ อันเป็นอนุสัญญาระหว่างประเทศที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของปัญหาการอุ้มหายอย่างชัดเจน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และคณะผู้แปล. (2548). **มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพัฒนากระบวนการยุติธรรม.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ และคณะ. (2529). **สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย** พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มธ. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (ม.ป.ป.). **กฎหมายอาญาภาคความผิด เล่ม 1** (พิมพ์ครั้งที่ 6 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: พลสยาม พรินต์ติ้ง (ประเทศไทย).
- ไกรฤกษ์ เกษมสันต์, หม่อมหลวง. (2552). **คำอธิบายกฎหมายอาญาภาคความผิด มาตรา 288 ถึงมาตรา 366** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: บิ๊กโพร์เพรส.
- คณะทำงานปกป้องนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน. (2549). **ความยุติธรรมหายไปไหน: อัมहाยทนายสมชาย นีระไพจิตร**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- คณะทำงานยุติธรรมเพื่อสันติภาพ. (2550). **คู่มือการทำความเข้าใจเรื่องการบังคับให้นุคคลหายสาบสูญ** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- จตุรนต์ ธีระวัฒน์. (2547). **กฎหมายระหว่างประเทศ** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จุมพต สายสุนทร. (2548). **กฎหมายระหว่างประเทศ**.
- ชาติ ชัยเดชสุริยะ. (2549). **มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- พรเพ็ญ คงขจรเกียรติ. (2551). **กระบวนการยุติธรรมกับสิทธิมนุษยชน ในเรื่องการละเมิดสิทธิในชีวิต และร่างกายโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- พิชัย นิลทองคำ. (2548). **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, ประมวลกฎหมายอาญา** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

ไพโรจน์ พลเพชร และคณะ. (2546). **สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์** (พิมพ์ครั้งที่ 1).
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

มุกดาวรรณ ศักดิ์บุญ แพล และวีระ สมบูรณ์ บรรณาธิการ. (2551). **ความเห็นทั่วไปว่าด้วยสิทธิ
พลเมืองและสิทธิทางการเมืองที่รับรอง โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สำนักงาน
ข้าหลวงใหญ่เพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ:
สำนักงานสิทธิมนุษยชนศึกษาและพัฒนาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

หยุด แสงอุทัย. (2551). **กฎหมายอาญา ภาค 1** (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมพงษ์ ชูมาก. (2548). **กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง.**

บทความ

กรุงเทพธุรกิจ. (2551, 25 เมษายน). “มูลนิธิกระเจาแดง 5 ปี คนหายกว่า 1 พันราย.”

กรุงเทพธุรกิจ, 34, 15498. หน้า 11.

คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล. (2552, มีนาคม). “Somchai Neelapaijit – Report on Trial &
Investigation.”

คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล. (2554, มีนาคม). “International Commission of Jurists, UPR
Submission.”

ณรงค์ ใจหาญ. (2537, 14 ตุลาคม). “มาตรการในการป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบของตำรวจ.”
วารสารนิติศาสตร์, 24, 4. หน้า 876-884.

มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ. (2555, พฤษภาคม). “การบังคับบุคคลให้หายสาบสูญในประเทศไทย.”
หน้า 15.

โสพล จริงจิตร. (2551, 5 กุมภาพันธ์). “Zoomผู้ต้องหา.” มติชนรายวัน, 28, 10011. หน้า 22.

ฮิวแมนไรตส์วอตช์. (2553, กุมภาพันธ์). “From the tiger to the Crocodile: Abuse of Migrant
Workers in Thailand.”

วิทยานิพนธ์

- คมกฤษ หาญพิชาญชัย. (2551). อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการถูกบังคับให้ขายสาบสูญ: ศึกษากรณีผลกระทบทางกฎหมายต่อประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญธาดา หาญทวีพันธ์. (2553). ความเป็นภาวะวิสัยในคดีวิสามัญฆาตกรรม: ศึกษากระบวนการค้นหาความจริงในชั้นเจ้าพนักงาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พีชราภรณ์ กองอุบล. (2549). สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เยาวภา ทัพผดุง. (2547). บทบาทอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติต่อปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชา นิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วศินี วงศ์นิติ. (2549). อำนาจสืบสวนของเจ้าพนักงาน: ศึกษามาตรการในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วีระศักดิ์ แสงสารพันธ์. (2544). ผู้เสียหายในคดีอาญา: การศึกษาสิทธิและการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสียงชัย สุมิตรวสันต์. (2537). การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ก่อนการประทับฟ้องโดยองค์การศาล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนุสรณ์ อุณโณ. (2540). วิสามัญฆาตกรรม: อาชญากรรมและการลงทัณฑ์ในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สารสนเทศจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ไทยรัฐ. (2548, 28 เมษายน). “ตั้งเช็กแบคคิลิสต์ 3 จว.ใหม่ หวั่นเป็นเงื่อนไขสู่บีบบังคับ.” ไทยรัฐออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 7 มกราคม 2555, จาก <http://www.thairath.co.th/online.php?section=newthairathonline&content=3968>.

ภาษาต่างประเทศ

BOOKS

B.G. Ramcharan. (1985). **The Right to Life in International Law**. Dordrecht: Martinus Nijhoff.

Ben Emmerson and Andrew Ashworth. (2001). **Human Rights and Criminal Justice**. London: Sweet & Maxwell.

Boumediene v. Bush Cade and Al Odah v. (2008). **United States Cade**.

Edwin Shorts and Claire de Than. (1998). **Civil Liberties: Legal Principles of Individual Freedom**. London: Sweet & Maxwell.

Enforced disappearance. (2003). **United Nations Document**.

Niall Mac Dermot. (2001). **the Secretary General of the International commission of Jurists**.

Salvatore Zappala. (2005). **Human Rights in International Criminal Proceedings**. Oxford and New York: Oxford University Press.

The Parliamentary Assembly of the Council of Europe. (2005). **The Parliamentary Assembly resolution**.

ELECTRONIC SOURCES

Amnesty International. (2008). Amnesty International Report. Retrieved January 9, 2011, from <http://report2008.amnesty.org/press-area/en/air08-en-low-res.pdf>

Human Rights Watch. (2008, March). Recurring Nightmare: State Responsibility for “Disappearances” and abductions in Sri Lanka. Retrieved December 15, 2010, from <http://www.hrw.org/en/reports/2005/03/05/recurring-nightmare-0>

The General Assembly. (1991, 9 December). Declaration on the Fact-finding. Retrieved May 11, 2011, from <http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r059.htm>

United States Holocaust Memorial Museum. (2008, 7 October). Night and Fog Decree. Retrieved December 3, 2010, from <http://www.ushmm.org/wlc/article.php?lang=en&ModuleId=10007465>

LAWS

The Declaration on the Protection of all Persons from Enforced Disappearance, 1992.

The Draft International Convention on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, 1998.

The International Covenant on Civil and Political Rights, 1969.

The International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, 1998.

The Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969.

ด
ร
ค
น
ว
ก

ภาคผนวก

ภาคผนวกที่หนึ่ง: กรณีของผู้ถูกบังคับให้สูญหายจัดทำโดยมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ

ภาคตะวันตก

กรณีที่ 1

ชื่อ นาย ก และนาย ข (ไม่ได้รับอนุญาตให้เปิดเผยชื่อ)

วันที่เกิดเหตุ : 25 เมษายน 2544

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ: ไม่ระบุ ขอสงวนสถานที่เกิดเหตุ

วันที่บันทึก : 4 สิงหาคม 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : ภาคตะวันตกของประเทศไทย

อายุ : 27 ปี และชายไม่ทราบอายุ ตามลำดับ

ชาติพันธุ์ : ไม่ได้รับอนุญาตให้เปิดเผย ขอสงวนการเปิดเผยข้อมูล

สรุปการให้ถ้อยคำ : นาย ก ประกอบอาชีพทำไร่ และอาศัยอยู่ในจังหวัดทางภาคตะวันตก เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2544 เวลาช่วงเช้า นาย ก ได้แจ้งกับภรรยาว่าจะเดินทางไปย้ายทะเบียนรถจักรยานยนต์จากทะเบียนจังหวัดเดิมเพื่อจดทะเบียนของจังหวัดตาก ตามที่อยู่ปัจจุบันของตน โดยนาย ก ได้ชวนพี่ชาย (นาย ข) ไปด้วย เพื่อไปเป็นเพื่อนเนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาเดินทางถึง 6 ชั่วโมง

2 วันหลังจากที่ทั้งสอง เดินทางจาก จังหวัดตากไปยังจังหวัดอ่างทอง ในวันที่ 25 เมษายน 2544 นาย ก ได้โทรศัพท์มาครั้งหนึ่งเพื่อขอความช่วยเหลือ โดยบอกว่าพี่ชายถูกจับไปโดยชายกลุ่มหนึ่งที่อยู่บริเวณสะพานหลังจากนั้นโทรศัพท์ก็มีเสียงแทรกเข้ามาเป็นภาษาท้องถิ่นจากนั้นสัญญาณก็ถูกขาดหายไป ญาติที่รับโทรศัพท์พยายามโทรกลับไปหาหลายครั้งแต่ไม่สามารถติดต่อได้ ทั้งที่วันก่อนหน้านั้น นาย ก ก็ได้โทรศัพท์มาแล้วว่าทุกอย่างเรียบร้อยดี อีกทั้งยังบอกว่าก่อนกลับจะซื้อของขวัญวันแต่งงานให้กับพี่สาวอีกด้วย

ข้อมูลจากภรรยา นาย ก นาย ก ไม่เคยมีความเกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ ไม่มีศัตรูหรือมีความขัดแย้งกับใครมาก่อน ภรรยาทราบแต่เรื่องธุรกิจที่สามีของเธอพบกับพี่ชายเท่านั้น โดยสามีเคยไปบ้านของลูกค้า และได้เห็นรูปของเจ้าของบ้านในชุดเครื่องแบบเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งภรรยาของนาย ก เองรู้มาก่อนที่จะย้ายมาอยู่ในภาคตะวันตกของประเทศไทยว่า นาย ก เคยเรียนที่ภาคกลาง ซึ่งตอนนั้นเขาได้อาศัยอยู่ที่วัด แต่ภรรยาก็ไม่เคยถามเรื่องนี้กับสามีเหมือนกับที่เธอก็ไม่เคยเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับธุรกิจของสามี หลังจากนั้นภรรยาของนาย ก ก็ไม่ได้เจอหน้าสามี อีกทั้งยังมีภาระให้ต้องดูแลบุตรสาววัย 1 เดือน (อายุขณะเกิดเหตุ) ขณะที่มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพสัมภาษณ์ภรรยาของเหยื่อ บุตรสาวมีอายุ 10 ขวบ

หลังจากที่รายงานเรื่องการหายตัวไปของคนทั้งสอง สมาชิกในครอบครัวอีกกว่า 20 คน ได้ออกตามหาที่ภาคกลาง โดยพ่อและพี่ชายของนาย ก ร่วมด้วย ในส่วนของภรรยา นาย ก ไม่ได้ช่วยติดตามเนื่องจากขณะนั้นภรรยา นาย ก เพิ่งคลอดลูกมาได้ไม่นาน ทางครอบครัวได้ไปสอบถามยังสถานีตำรวจต่างๆโดยเฉพาะที่บริเวณนาย ก เคยอาศัยอยู่ซึ่งใกล้กับวัดแห่งหนึ่ง แต่ก็ไม่พบเบาะแสใดๆ เกี่ยวกับผู้สูญหายตัวและจักรยานยนต์ของเขา

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : 2 วันหลังจากที่ทางครอบครัวได้รับโทรศัพท์จากนาย ก เพื่อขอความช่วยเหลือ ครอบครัวได้นำความไปแจ้งยังสถานีตำรวจในอำเภอที่พวกเขาอาศัยอยู่ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ลงบันทึกเรื่องคนหาย 2 คน รวมทั้งทรัพย์สินที่หายไปพร้อมพวกเขาก็คือรถจักรยานยนต์ ต่อมาเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2544 ทางครอบครัวเองได้ไปแจ้งความคนหายที่อำเภอในภาคกลางที่คนทั้งสองได้เดินทางไปและหายสาบสูญนับแต่นั้น ปัจจุบันไม่มีความคืบหน้าทางคดี หรือข้อมูลอื่นๆจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ

ในวันที่ 26 ตุลาคม 2552 ศาลได้มีคำพิพากษาว่านาย ก เป็นบุคคลสาบสูญตามกฎหมาย¹

12 เมษายน 2554 ศาลได้มีคำพิพากษาให้ภรรยาของนาย ก เป็นตัวแทนของนาย ก ในการจัดการทรัพย์สินต่างๆ แทนนาย ก อย่างถูกต้องตามกฎหมาย (เนื่องจากทั้งสองไม่ได้จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย เพียงแต่ประกอบพิธีตามประเพณีเท่านั้น) ทำให้ภรรยาไม่สามารถเข้าจัดการทรัพย์สินที่อยู่ในธนาคารได้

กรณีที่ 2

ชื่อ : ไม่ได้รับอนุญาตให้เปิดเผยชื่อ

วันเกิดเหตุ : พ.ศ. 2549

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : สำนักงานคุ้มครองแรงงาน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

วันที่บันทึก : 4 สิงหาคม 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : จังหวัดภาคตะวันตกของประเทศไทย

อายุของเหยื่อ : ไม่ทราบ

ชาติพันธุ์ : ขอสงวนการเปิดเผยข้อมูล

สรุปการให้ถ้อยคำ : องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนให้กับกลุ่มแรงงานต่างด้าวที่ทำงานในโรงงานเซรามิค ซึ่งเป็นโรงงานที่มีเจ้าของเป็นเจ้าของที่ในกองทัพ ได้ช่วยเหลือคนงานจากสภาพการทำงานและสภาพความเป็นอยู่ที่เลวร้าย บรรดาคนงานจึงได้รวมตัวกันเพื่อหาตัวแทนในการเข้าเจรจากับนายจ้าง ในวันที่เกิดเหตุทั้งนายจ้างและคนงานต่างด้าวได้เดินทางไปยังสำนักงานคุ้มครองแรงงานเพื่อร่วมประชุมกัน โดยแรงงานที่เป็นตัวแทนนั้นได้เข้าร่วมประชุมและต่อรองกับนายจ้างด้วย ในขณะนั้นเองเจ้าหน้าที่ตำรวจในเครื่องแบบได้เข้ามาจับกุมตัวแทนคนงาน และนับจากนั้นก็ไม่มีใครทราบข่าวเรื่องคนเหล่านั้นอีกเลย องค์กรพัฒนาเอกชนในท้องที่เชื่อว่าเหยื่อเหล่านั้นถูกบังคับให้หายตัวไป นับจากนั้นแรงงานคนอื่นๆ ก็ถูกคุกคามจากเจ้าหน้าที่ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเจ้าของโรงงานอยู่เสมอ แม้ว่าพวกเขาจะอยู่ที่บ้านก็ตาม

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : แรงงานคนอื่นๆ ได้เดินทางไปยังสถานีตำรวจ ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการควบคุมตัวผู้กระทำความผิด เพื่อตามหาเพื่อนคนงานที่ถูกจับกุม แต่เจ้าหน้าที่แจ้งว่าได้ปล่อยตัวคนเหล่านั้นออกมาแล้ว เพราะพวกเขาถูกควบคุมตัวเพื่อให้ตำรวจซักถามเท่านั้น

¹ มาตรา 61 ตามประมวลกฎหมายอาญา

กรณีที่ 3

ชื่อ : นางดิน ใจ์ เอ, นาย ตู่อ่อง และนางหน่อ คะ ไล้ (สามีและภรรยา) นายดี โต, นางมือ แซ แซ และนายจ้อ อู๋(สามีและภรรยา), นางมะจั่งเอ, นายตาเกอะ และนางเอใจ์

วันที่เกิดเหตุ : 23 มกราคม 2553

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : อ.พบพระ จ.ตาก

วันที่บันทึก : 2 สิงหาคม 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ: เมืองพะอั้น รัฐกะเหรี่ยง พม่า

อายุ: ส่วนใหญ่มีอยู่ในระหว่าง 28 ปี² และบางคนไม่ทราบอายุ

ชาติพันธุ์ : กะเหรี่ยง (ผู้อพยพมาจากประเทศพม่า)

สรุปการให้ถ้อยคำ³ : นายจ้อซา(ผู้รอดชีวิตจากเหตุการณ์) กล่าวว่า เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2553 เขาได้ออกจากบ้านในประเทศพม่า มาถึงประเทศไทยผ่านทางเส้นทาง เมียวดี- แม่สอด เขาอธิบายว่าก่อนที่จะข้ามแดนมาที่นี่มีนายหน้าในหมู่บ้านแจ้งว่ากำลังมาหาแรงงานเพื่อเข้าไปทำงานในประเทศไทย เขากล่าวว่าหัวหน้าคณะชื่อว่าตะนิเผลอและอีกคนหนึ่งชื่อจ้อบี, จ้อซาและจ้อบีกับเพื่อนอีก 12 คน (ทั้งชายหญิงสมัครมาตามข้อเสนอของชายทั้งสอง ทุกคนเดินทางมาพร้อมกันโดยรถโดยสารเส้นทางเกาะกะเร็ด เมียวดี⁴ ใช้เวลาเดินทาง 1 วันถึงเมียวดีเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2553 โดยทุกคนพักที่เมียวดี 2 วัน

วันที่ 22 มกราคม 2553 เวลาประมาณ 5 โมงเย็น จ้อบีและตะนิเผลอนำตัวจ้อซาและคนงานคนอื่นๆไปยังบ้านช่องแคบ(อ.พบพระ จ.ตาก)โดยเดินทางมาตามแม่น้ำเมยใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง และเมื่อมาถึงพวกเขาได้หยุดพักแรมอยู่ที่บ้านช่องแคบ 2 คืน

วันที่ 24 มกราคม 2553 เวลาประมาณสองทุ่ม ตะนิเผลอ ได้นำ จ้อซาและคนงานคนอื่นๆลงเรือเพื่อข้ามมายังประเทศไทย ซึ่งมีจุดหมายอยู่ที่บ้านป่าคำเก่าอ.พบพระ จ.ตาก ระยะทาง 48 กิโลเมตร ต่อจากนั้นพวกเขาต้องเดินเท้าต่อไปยังด่านตรวจชายแดน (จ้อซาไม่ทราบชื่อของด่านตรวจชายแดนนั้น) โดยมีจุดหมายที่จังหวัดกำแพงเพชร หลังจากเดินเท้าประมาณ 30 นาที ทั้งหมดก็ได้ยินเสียงปืนดังเข้ามาในกลุ่มพวกเขา จ้อซาและเพื่อนแรงงานคนอื่นๆ ต่างวิ่งหนีเพราะไม่ทราบว่าใครยิงพวกเขา จ้อซา อะปีโล ตะนิเผลอ และชายอีกคน (ผู้พิการทางการได้ยินซึ่งไม่ทราบชื่อ)ต่างพากันหลบหนี จ้อซาได้เร่งเพื่อนอีกสองคนให้กลับไปดูว่ามีใครได้รับบาดเจ็บ และพยายามตรวจสอบว่าเกิดอะไรขึ้น แต่ตะนิเผลอ กล่าวว่าจะไม่ปลอดภัยหากทำเช่นนั้น พวกเขาจึงได้เดินทางต่อไปอีก 3 วัน ระหว่างทางพวกเขามาถึงหมู่บ้านชาวเขาที่ซึ่งเขาสามารถซื้ออาหารได้ พวกเขาเดินเท้ามาตลอดจนถึงกำแพงเพชร ซึ่งมีรถรอรับพวกเขาอยู่ จ้อซา และอะปีโลถูกพาไปยัง จ. สระบุรี ในขณะที่ชายซึ่งพิการทางการได้ยินถูกส่งตัวไปยังโรงสีที่ จ.กำแพงเพชร ส่วนตะนิเผลอนั้น จ้อซาไม่แน่ใจว่าถูกส่งไปยังที่ใด

² นางดิน ใจ์ เอ, นายดี โต, นางมือ แซ แซ และนายจ้อ อู๋

³ มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพได้รับอนุญาตให้อ้างอิงข้อมูลจากคลินิกแรงงาน

⁴ ถนนเกาะเร็ด-เมียวดี ระยะทางประมาณ 40 กิโลเมตรทางตะวันตกของรัฐกะเหรี่ยง

คลินิกให้คำปรึกษาทางกฎหมายแก่แรงงาน ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนรายหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ใน อ.แม่สอด ได้ให้ข้อมูล ส่วนหนึ่งว่า “เจ้าหน้าที่ตำรวจได้รับรายงานจากชาวบ้านว่าพบศพ 2 ศพที่บ้านม่อนหินเหล็กไฟ ในอ.แม่สอด” และอีก 2 ศพพบ ห่างออกไปอีกประมาณ 1 กิโลเมตรที่บ้านป่าคำ (ใกล้กับน้ำตกพาเจริญ อ.พบพระ) อีกศพพบห่างออกไปอีก 51 กิโลเมตร และ อีก 2 ศพห่างออกไปอีก 57 กิโลเมตร ทั้ง 7 ศพถูกพบในบริเวณใกล้เคียงอำเภอแม่สอด และในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2553 มีข่าว ว่ามีการพบศพอีก แต่ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ และไม่มีใครออกมาให้ข้อมูลมากเพียงพอที่จะนำไปสู่การเก็บกู้ศพ

เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ทำการค้นหาจ่อซ่าและนำตัวเขามาสอบปากคำ ซึ่งปัจจุบันเขาอยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่ อำเภอแม่สอด

คลินิกกฎหมาย ได้พบนายมิโซ ซึ่งเล่าว่าเขามาจากหมู่บ้านเดียวกันกับผู้เสียชีวิตทั้งหมด มิโซไปเมียวดีเพื่อทำการค้า เขากล่าวว่าครอบครัวของเหยื่อทั้ง 9 ได้มายังเมียวดีด้วยเพื่อรอฟังข่าวญาติของพวกเขา

มิโซได้รับการบอกเล่าจากญาติของเหยื่อรายหนึ่งว่า “ ก่อนที่นายตะนิผลจะออกจากจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อ กลับไปยังเมียวดี เขาได้ติดต่อกับบรรดาญาติของเหยื่อ และบอกว่าทั้ง 9 คนถูกตำรวจจับและต้องจ่ายเงินคนละ 600 บาท หาก ต้องการได้รับการปล่อยตัว เขาจึงได้เดินทางกลับมายังเมียวดี เพื่อนำเงินไปไถ่ตัวคนทั้งหมด ส่วนคนที่เหลือได้กลับไปยัง จุดหมายปลายทางแล้ว”

มิโซได้รับทราบข่าวว่านายตะนิผลได้เดินทางมาถึงเมียวดี เพื่อนำเงินมาไถ่ตัวเหยื่อทั้งหมด แต่เมื่อเขาไปถึงเมียวดี เขา ได้ยินว่ามีแรงงานพม่าที่ข้ามแดนมายังไทยถูกยิงตายที่อำเภอพบพระ จังหวัดตาก แต่มิโซกล่าวว่าตะนิผลไม่เชื่อว่าคนที่ถูก ยิงตายจะเป็นพวกเดียวกับคนที่เขาพาข้ามแดนมา

ตะนิผลได้เดินทางไปยังแม่สอดผ่านแม่ตาว และหมู่บ้านบ้านไร่และนั่นเป็นครั้งสุดท้ายที่มีผู้พบเห็นหรือได้ยินชื่อ เขา

วันที่ 31 มกราคม 2553 หลังจากข่าวการพบศพของชาวพม่าได้แพร่ออกไป เจ้าหน้าที่ตำรวจคนหนึ่งได้ฆ่าตัวตาย ทราบชื่อว่าคุณดาบตำรวจ สมชาย ปิ่นแก้ว⁵ ซึ่งเป็นหัวหน้าหน่วยตรวจบริเวณด้านชายแดนกิโลเมตรที่ 48 อำเภอพบพระ จ.ตาก หลังจากตรวจค้นบ้านของเขา เจ้าหน้าที่ตำรวจได้พบปืน จุด 22 และอาวุธซึ่งไม่สามารถระบุชนิดอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีขนาดลำ กล้องเท่ากับปลอกกระสุนปืนที่พบที่จุดเกิดเหตุฆาตกรรมแรงงานชาวพม่า ในช่วงแรกของการสืบสวนสอบสวน พนักงาน สืบสวนตั้งข้อสงสัยว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจนายนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับภารกิจแรงงานชาวพม่า ปัจจุบันการสืบสวนยังคงดำเนินอยู่ โดย มีความพยายามหาพยานบุคคลและหลักฐานเพิ่มเติม

ในทั้งหมด 12 คน พบว่าเสียชีวิต 7 คน รอดชีวิต 3 คนส่วนอีก 2 คนยังคงสูญหาย

⁵“ย้ายตำรวจผู้ยามบ้านร่วมเกล้าสอบเดี่ยวฆ่าแรงงานพม่า” **ออนไลน์**. เข้าถึงได้จาก

<http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=953000016135&Keyword=%BE%C1%E8%D2>

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : คลินิกกฎหมายแรงงาน ได้อำนวยความสะดวกแก่ครอบครัวของเหยื่อในฐานะเป็นตัวแทนของแรงงานเหล่านี้ระหว่างการดำเนินการสืบสวนสอบสวน และฟ้องร้องดำเนินคดีเจ้าหน้าที่ตำรวจ คดีนี้ดาบตำรวจสมชาย ปิ่นแก้วและพวกอีก 5 คนพบว่าเป็นผู้กระทำผิด ซึ่งดาบตำรวจ สมชาย ปิ่นแก้ว ได้ฆ่าตัวตายส่วนพวกอีก 5 คนหลบหนีไปประเทศพม่า ส่วนของคดีอยู่ระหว่างการดำเนินการ

ภาคเหนือ

กรณีที่ 4

ชื่อ : นาย จะอ้อ ปอลู

วันที่เกิดเหตุ: 25 ตุลาคม 2545

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ไกลดอยอ่างขาง อ.ฝาง จ. เชียงใหม่

วันที่บันทึก : 23 กันยายน 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : 974 ม.5 ต.ม่อนปิน อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

อายุ : 32 ปี

ชาติพันธุ์ : ลานู

สรุปการให้ข้อมูล : วันที่ 25 ตุลาคม 2545 นายจะอ้อ ปอลู ออกจากบ้านเพื่อไปหาเพื่อน ขณะนั้นภรรยาของเขาอยู่ที่บ้าน และได้ยินเสียงสามีออกไปกับเพื่อนสองคน มีหลายคนเห็นเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างทางไปดอยอ่างขางของพวกเขา พยานผู้เห็นเหตุการณ์กล่าวว่ารถที่เกี่ยวข้องมีตราสัญลักษณ์คล้ายกับรถของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) และเชื่อว่าเป็นเจ้าหน้าที่ซึ่งทำงานกับรัฐบาลเนื่องจากพวกเขาพกอาวุธปืน และพวกเขานำตัวจะอ้อ กับเพื่อนอีกสองคนไปพร้อมกับรถจักรยานยนต์ของเขา

ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่าเพื่อนสองคนของจะอ้อเคยถูกจับพร้อมมีแอมเฟตามีนไว้ในครอบครอง เพื่อนอีกคนของเขาเคยทำงานเป็นสายลับให้หน่วยงานปราบปรามยาเสพติดในพื้นที่ มีความเป็นไปได้ว่าการหายตัวของจะอ้อกับเพื่อนอีกสองคนเป็นปฏิบัติการลับซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับเพื่อนของจะอ้อที่ทำงานกับหน่วยงานปราบปรามยาเสพติด

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวของจะอ้อได้ออกตามหาเขาในค่ายทหารหลายแห่งในอำเภอแม่สายและเชียงดาว พร้อมกับได้แจ้งความเอาไว้ที่ สภ.อ. ฝาง ด้วย

กรณีที่ 5

ชื่อ : นายจะพะ จะแฮ, นายจะติโป ลุงทา , และนายมนตรี จะแกะ (ชื่อเดิมจะที จะแกะ)

วันเกิดเหตุ : ปลายเดือนพฤษภาคม 2546

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ระหว่างทางไปห้วยมะยม และบ้านห้วยบอน ใกล้กับอ่างเก็บน้ำห้วยบอน ต. เวียง อ.ฝาง จ. เชียงใหม่

วันที่บันทึก : 27 กรกฎาคม 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : ม. 13, บ้านห้วยมะยม ต.เวียง อ.ฝาง จ. เชียงใหม่

อายุ : 14 ปี ส่วนคนอื่น ๆ ไม่ทราบอายุ

ชาติพันธุ์ : ลานู

สรุปการให้ถ้อยคำ : เข้าวันหนึ่งปลายเดือนพฤษภาคม 2546 ระหว่างทางใกล้อ่างเก็บน้ำห้วยบอน นายจะพะ จะแฮ เด็กหนุ่ม อายุประมาณ 14 ปี และนายมนตรีซึ่งเป็นเกษตรกร ถูกควบคุมตัวอย่างไม่ถูกกฎหมายหลังจากที่เขาเป็นพยานในการที่เจ้าหน้าที่จู่โจมเข้าจับกุมกลุ่มผู้ค้ายาเสพติด จนทำให้มีผู้เสียชีวิตอย่างน้อยหนึ่งคนจากปฏิบัติการครั้งนั้น ในวันนั้นตลอดทั้งวัน จะพะ และมนตรีไม่ได้กลับมาหาครอบครัวของเขา นอกเหนือจากนั้นทางครอบครัวไม่ได้รับแจ้งเรื่องที่เขาถูกควบคุมตัว ในขณะที่คนหาปลาซึ่งพึ่งเสร็จจากการหาปลาที่บริเวณอ่างเก็บน้ำและเห็นเหตุการณ์จากระยะไกลเล่าว่าเขาเห็นการควบคุมตัวบุคคลที่สาม ภายหลังมีคนระบุว่าน่าเป็นนาย จะดีไป ลุงทา

ผู้เห็นเหตุการณ์ได้เล่าสิ่งที่เขาเห็นให้ชาวบ้านในหมู่บ้านฟัง และชาวบ้านก็แพร่กระจายปากต่อปากจนทำให้ครอบครัวของบรรดาญาติของเหยื่อทราบเหตุการณ์การยิง และการที่ญาติของพวกเขาถูกจับกุมบริเวณป่าใกล้กับถนนที่เชื่อมระหว่างบ้านห้วยมะยมและบ้านห้วยบอนนั่นเอง

เช้าวันเกิดเหตุหลังจากที่เสร็จงานที่ไร่ของครอบครัวในหมู่บ้านห้วยมะยมแล้ว จะพะ จะแฮ ได้ขับที่รถจักรยานยนต์ไปยังบ้านของเพื่อนซึ่งอยู่ที่หมู่บ้านห้วยบอนเพื่อไปดูโทรทัศน์ที่บ้านของเพื่อนคนดังกล่าว (แม่ของจะพะอธิบายว่าขณะนั้นในหมู่บ้านห้วยมะยมยังไม่มีไฟฟ้าใช้ และเป็นเรื่องปกติที่จะพะจะไม่อยู่บ้านตลอดช่วงเย็น) แต่สุดท้ายเขาก็ไม่ได้ไปยังบ้านห้วยบอน

เช้าวันหนึ่งปลายเดือนพฤษภาคม 2546 มนตรี จะแกะ ออกจากบ้านเวลาประมาณ 8 โมงเช้า เพื่อชวนเพื่อนของเขาซึ่งอยู่หมู่บ้านห้วยบอน เพื่อมารับประทานอาหารกลางวันที่บ้านของเขา ก่อนออกจากบ้าน มนตรีได้บอกภรรยาว่าให้เตรียมอาหารเอาไว้ด้วย เมื่อไปถึงบ้านห้วยบอนมนตรีพบว่าเพื่อนของเขาไม่อยู่บ้าน เขารอเพื่อนอยู่ครู่หนึ่ง ก่อนกลับจึงได้บอกฝากลูกสาวของเพื่อนให้บอกพ่อว่าเขามาหา ระหว่างทางน่าจะเกิดเหตุซึ่งขัดขวางการกลับบ้านห้วยมะยมของเขา

จนถึงเวลาประมาณ 9 ถึง 10 โมงเช้า ภรรยาของมนตรีเริ่มกังวลเนื่องจากเขาออกจากบ้านไปนานกว่าที่เคย ทำให้เธอตัดสินใจไปยังสถานที่ที่ชาวบ้านบอกว่ามีคนถูกยิง เธอออกไปตามหาสามีอยู่ประมาณ 1 ชั่วโมงบริเวณถนนทางไป อ.ฝาง จนถึงอ.แม่ฮาด และเธอยังได้สอบถามกับเจ้าหน้าที่ตำรวจระหว่างทางไปพร้อมกันด้วยว่ามีใครพบเห็นหรือจับกุมนายมนตรีไปหรือไม่ แต่ตำรวจปฏิเสธ

ในส่วนครอบครัวของจะพะคิดว่าจะพะจะปลอดภัยและใช้เวลาดูโทรทัศน์ทั้งวันและหวังว่าเขาจะกลับบ้านในเวลาเย็น แต่พอตกเย็นครอบครัวของเขาก็เริ่มวิตกกังวลเพราะเขายังไม่กลับบ้าน ลูกพี่ลูกน้องซึ่งอายุมากกว่าของจะพะจึงออกตามหาเขารอบๆหมู่บ้านห้วยบอนเมื่อมีใครพบเห็นเขา แต่ก็ไม่พบตัวจะพะ แม่ของเขาจึงได้ไปแจ้งเรื่องนี้ต่อหัวหน้าชนเผ่าลานู และผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ภรรยาของมนตรีได้ไปแจ้งต่อผู้ใหญ่บ้านว่าสามีของเธอหายตัวไปเมื่อเวลาประมาณเที่ยงของวันที่เกิดเหตุ เธอและชาวบ้านคนอื่น ๆ ช่วยกันออกตามหาและไปยังสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์การยิงกัน พวกเขาเดินทางไปยังสถานีตำรวจอ. ฝาง และ อ.แม่ฮาดด้วย วันรุ่งขึ้น ภรรยาของมนตรี ได้ไปยังสถานที่เกิดเหตุอีกครั้งเพื่อค้นหาในบริเวณป่าอย่างถาวรนี้ ครั้งนี้

เธอพบร่องเท้าคู่อื่น และไม่ได้ไกลกันนั้นเธอก็เจอหมวกกันน็อกของมนตรีที่ใส่เวลาขับซีร็อกจักรยานยนต์ด้วย ต่อมาพบว่าร่องเท้าคู่นั้นถูกระบุว่าเป็นของจะพะ จะแฮ

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวของจะพะ ไม่ได้แจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจเพราะเห็นว่าจะไม่มีประโยชน์ที่จะแจ้งความในคดีที่เจ้าหน้าที่รัฐมีส่วนเกี่ยวข้อง

ทั้งสองครอบครัวรายงานเรื่องการหายตัวไปของเหยื่อยังสมาคมลาหู่ เมื่อพวกเขาเดินทางมายังหมู่บ้าน(ส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์ลาหู่)ในปี 2552 เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนของพวกเขา

กรณีที่ 6

ชื่อ : นายจะหะ จะโล

วันที่เกิดเหตุการณ์ : เดือนตุลาคม 2546

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : สวนลึนจีระหว่างบ้านโป่งไฮ และบ้านห้วยมะยม ต.ห้วยมะยม อ.แม่ฮาด จ.เชียงใหม่

วันที่บันทึก : 26 และ 28 กรกฎาคม และ 23 กันยายน 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : 23 ม. 15 บ้านโป่งไฮ ต.แม่ฮาด อ.แม่ฮาด จ. เชียงใหม่

อายุ : 56 ปี

ชาติพันธุ์ : ลาหู่

สรุปการให้ถ้อยคำ : สมาชิกชนเผ่าลาหู่ นายจะหะ จะโล หายตัวไปเมื่อเช้าของวันหนึ่งในเดือนตุลาคม 2546 ขณะที่เขากำลังบรรจุถังน้ำในสวนลึนจี บริเวณบ้านโป่งไฮ และบ้านห้วยมะยม

คนแรกของครอบครัวที่ได้รับทราบเกี่ยวกับการหายตัวไปของเหยื่อคือลูกสาวของเขา ในวันนั้นเธอได้รับโทรศัพท์จากชาวบ้านคนหนึ่งโทรมาอธิบายว่าเกิดอะไรขึ้น(เธอได้รับการบอกเล่าจากคนที่เห็นเหตุการณ์โดยตรง) มีการระบุชื่อชายคนหนึ่งว่าเป็นผู้ต้องรับผิดชอบในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเขาและกลุ่มทหารพรานในชุดสีดำ(พยานระบุชื่อหัวหน้ากลุ่ม)ซึ่งโดยสารมาในรถ 6 ล้อได้นำตัวนายจะหะไปโดยไม่มีเหตุผล ในขณะที่เขาอยู่กับคนงานหญิงอีกคนหนึ่ง แต่เขาไม่ได้รับอันตรายแต่อย่างใด

นางนาลอคา จะสอ ซึ่งอยู่ในสวนลึนจีพร้อมกับจะหะในวันที่เขาหายตัวไปเล่าให้ฟังว่า มีทหารประมาณ 30 นายเข้ามาในสวนเวลาประมาณ 5 โมงเย็น ทั้งหมดแต่งกายชุดเครื่องแบบสีดำและมีผ้าพันคอสีแดง ขณะนั้นมีคนทำงานอยู่ในสวนลึนจีประมาณ 6 คน(เจ้าของสวนคือนายจะเอ จะแฮ) คนงานอีก 4 คนอยู่ไกลออกไปจากนางนาลอคา และจะหะ ทหารที่เข้ามาเริ่มยิงปืนขึ้นฟ้า และยิงมายังคนงาน ทำให้คนงานต่างวิ่งหนีกันไปทุกทิศทุกทาง นางนาลอคาและจะหะถูกจับกุมตัวได้และทหารก็เริ่มทำร้ายคนทั้งสอง ทั้งสองล้มลงบนพื้นและถูกเตะ จากนั้นพวกทหารก็มีค้อนไขว้หลังคนงานทั้งสองและนำตัวพวกเขาไปในหมู่บ้านซึ่งเป็นที่จัดรถของพวกทหาร เมื่อพวกเขามาถึงหัวหน้าหน่วยคนหนึ่งได้ถามผู้นำทหารคนหนึ่งที่ “พบสิ่งใดผิดปกติบ้าง” ผู้นำคนนั้นก็ตอบกลับว่า “เราไม่พบอะไรเลย” ผู้บังคับบัญชาของทหารกลุ่มนั้นจึงถามต่อว่า “แล้วจับพวกเขาทำไม” ผู้นำกลุ่มคนนั้นจึงหันมาถามนางนาลอคา ว่านายจะหะเป็นแฟนของเธอหรือไม่ เธอจึงตอบว่า “ไม่ใช่” ทาง

ทหารกลุ่มนั้นจึงถามาลอค่าว่านายจะหะเป็นเจ้าของสวนลื่นี่นั้นหรือไม๊ แล้วมีใครเคยพบนายจะแฮ (เจ้าของสวน)หรือไม๊ – เธอตอบว่าไม่ทราบ จากนั้นผู้บังคับบัญชาของกองกำลัง จึงสั่งให้ปล่อยตัวนางาลอค่า จะสอ และให้นำตัวนายจะหะขึ้นรถไป เธอกล่าวว่าการพสุตท่ายที่เธอเห็นนายจะหะคือเขาถูกเหยียบเข้าที่คอจนลื่นจุกปากและเลือดจำนวนมากไหลออกมา

ลูกสาวของเหยื่อนางสาวนาเดอ กลับมาจากบ้านที่ลำพูนทันทีที่เธอทราบเรื่องการหายตัวไปของพ่อ และเดินทางไปยังค่ายทหารแห่งหนึ่งในอ.แม่ฮ้อย ในวันต่อมา เพราะภรรยาของผู้ใหญ่บ้านบอกว่าจะหะอาจถูกควบคุมตัวอยู่ที่นั่น แต่เมื่อไปถึง ทหารซึ่งเฝ้าตรงประตู ได้แจ้งกับเธอว่าพ่อของเธอถูกปล่อยตัวไปแล้ว สองวันต่อมาเธอก็ได้ไปสอบถามอีกครั้ง และได้รับแจ้งว่าพ่อของเธอถูกส่งต่อไปยังเมืองเชียงใหม๋แล้ว

นายจะป๊ไป(ที่รู้จักกันในนามนายปะแอ แกชอຍ) แลถูกควบคุมตัวที่ค่ายทหารแห่งหนึ่งมาประมาณ 10 วัน ก่อนที่นายจะหะ จะโลถูกนำตัวไปควบคุม เขากล่าวว่ามีชาวบ้านหลายคนจากบ้านห้วยมะยมถูกนำตัวมาที่นี่พร้อมกันกับเขาด้วย และจากคำบอกเล่าของนายจะป๊ไป นายจะหะถูกปิดตาเหมือนกับผู้ต้องขังใหม่คนอื่น ๆ แต่เขาเป็นคนเดียวที่ถูกใส่กุญแจมือด้วย คำอธิบายลักษณะของเสื้อผ้าที่เขาสวมใส่นั้นก็ตรงกับลักษณะที่ครอบครัวบอกว่าเป็นชุดที่นายจะหะใส่ทำไปงานทุกวัน คือกางเกงขาวสีดำ และเสื้อยืด นายจะป๊ไปกล่าวเพิ่มเติม “คิดว่านายจะหะคงถูกซ้อมมาก่อนเพราะเห็นว่าเขาไม่มีเรียวแรงเหลือเลย แต่ไม่เห็นมีเลือดออก”

นายจะป๊ไปได้ยินว่าทหารกล่าวหาว่านายจะหะยิงเจ้าหน้าที่(ทั้งที่ไม่มีการยิงกันและไม่มีใครเสียชีวิต) นายจะหะจะโลเองก็ถูกซ้อมต่อหน้าเพื่อน ๆ ที่อยู่ในห้องขังเดียวกัน หลังจากนั้นนายจะหะก็ถูกนำตัวมายังกลางสนามและบรรดาผู้ควบคุมตัว 40 คนถูกบังคับให้เข้าแถวเพื่อให้เตะนายจะหะคนละสองครั้ง จากนั้นเขาถูกสาดด้วยน้ำและถูกปล่อยทิ้งไว้กลางสนาม

สักพักต่อมานายจะป๊ไปถูกทหารสั่งให้ไปดูว่านายจะหะเป็นอย่างไรบ้าง เขาพบว่าร่างกายจะหะอยู่ในภาวะวิกฤตทหารยังสั่งให้นายจะป๊ไปสาดน้ำและเตะนายจะหะอีก ครึ่งชั่วโมงต่อมานายจะหะจึงเสียชีวิตลง จากคำบอกเล่าของนายจะป๊ไปศพของนายจะหะถูกนำไปฝังเอาไว้ที่อุทยานแห่งชาติดอยลานที่อ.แม่ฮ้อย โดยนายจะป๊ไปและนักโทษคนอื่น ๆ ถูกบังคับให้ช่วยก่าจัดศพในคืนนั้น มีเจ้าหน้าที่จำนวน 4 คนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้(มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพได้รับแจ้งชื่อของทหารสองนายที่เกี่ยวข้อง)

ศพของนายจะหะถูกนำขึ้นทำยรถของทหาร (ยี่ห้อโตโยต้าไทเกอร์) พร้อมกับนักโทษคนอื่น ๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ อีก 5 คน นายจะป๊ไปจำได้ว่าตอนนั้นพวกเขาออกจากค่ายทหารเวลาประมาณ 2 ทุ่ม และกลับมาอีกครั้งก็ประมาณ 3 ทุ่มแล้ว หลุมถูกขุดขึ้น นายจะป๊ไปบอกว่าทหารเทเหล้าลงบนศพและได้สวดมนต์ตามประเพณีศาสนาพุทธ ศพซึ่งถูกห่อด้วยผ้าห่มเก่า ๆ ถูกผลักลงไปหลุม จากนั้นเจ้าหน้าที่ก็เทเหล้าลงไปอีกครั้ง แล้วทหารนายหนึ่งก็ยิงปืนใส่หัว หน้าอก และบริเวณขาของจะหะจนหมดลูกกระสุนไปประมาณ 2 แม็ก (ปืนพกขนาด 9 มม.) จากนั้นก็เทเหล้าลงไปอีกแล้วก็กลบหลุมนั้นโดยเอากิ่งไม้ใหญ่ปิดหลุมไว้ แล้วเจ้าหน้าที่ก็ขับรถกลับไปยังค่าย

ภรรยาของเหยื่อ นางนาฮือ กล่าวว่าจะหะไม่เคยมีความเกี่ยวข้องกับพวกตำรวจ เขาไม่เคยถูกจับกุมหรือแม้แต่ถูกเรียกไปซักถามโดยเจ้าหน้าที่เลย แม้ว่าเขาจะเคยมีประวัติเกี่ยวกับฝิ่นบ้างแต่ก็นานมาแล้ว เธอจึงไม่เข้าใจว่าทำไมสามีต้องตกเป็นเป้าหมายของวิธีการที่ป่าเถื่อนและโหดร้ายเช่นนั้น ภรรยาของเหยื่อต้องการจะค้นหาศพของสามีเพื่อจะนำมาทำพิธีศพตามความเชื่อของชนเผ่าลาหู่

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : น้องชายของนายจะหะได้ไปแจ้งเรื่องการตายของพี่ชายของเขาที่สภ. แม่ยาย แต่ทางเจ้าหน้าที่ได้ปฏิเสธที่จะลงบันทึกประจำวัน. ในทางกลับกันภรรยาของนายจะหะไม่ได้แจ้งความเรื่องนี้ต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะเธอเชื่อว่าเจ้าหน้าที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชะตากรรมของสามี ครอบครัวไม่ได้แจ้งเรื่องนี้กับผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำหมู่บ้านหรือผู้นำชุมชน และไม่เคยเรียกร้องหรือได้รับค่าชดเชย

กรณีที่ 7

ชื่อ: นายจะปา จะนู

วันที่เกิดเหตุ : เดือนตุลาคม 2546

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : 321 ม.3 บ้านตาดหมอก อ. แม่เฒ่า จ. เชียงใหม่

วันที่รับรายงาน : 26 กรกฎาคม 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : 321 ม.3 บ้านตาดหมอก อ. แม่เฒ่า จ. เชียงใหม่

อายุ : 31 ปี โดยประมาณ

ชาติพันธุ์ : ลานู

สรุปการให้ถ้อยคำ : ช่วงเวลาบ่ายของวันหนึ่งในเดือนตุลาคมพ.ศ. 2546 นายจะปา จะนู ผู้ประกอบอาชีพคนงานเกษตรกรรม ถูกนำตัวไปภายหลังการปิดล้อมตรวจค้นหมู่บ้านตาดหมอก ซึ่งเชื่อว่า เจ้าหน้าที่มีเป้าหมายเอาที่ชาวบ้านซึ่งปลูกฝิ่น เขาถูกนำตัวไปพร้อมกับเพื่อนบ้านอีก 4 คน หลังจากนั้นไม่มีใครพบเห็นเขาอีกเลย

น้องสาวของจะปา คือโสภา จะหะ เป็นคนเห็นเหตุการณ์จากที่ไกล ๆ กล่าวว่า ตอนนั้นเธอเพิ่งข้ามถนนมาจากฝั่งของศูนย์ทำไม้กวาดของชุมชน และตอนนั้นจะปาเองก็อยู่ที่บ้านของเขา เลขที่ 321 บ้านตาดหมอก ทัศนนั้นรถ 5 คัน(บางคันเป็นรถที่มีปืนอยู่ด้านบน) ก็เข้ามาจอด และชายจำนวน 20 คนก็ลงมา ทั้งหมดแต่งกายด้วยเครื่องแบบที่แตกต่างกันแต่โสภาก็ได้ว่ามีอย่างน้อย 4 หน่วยงานซึ่งเกี่ยวข้องกับการปิดล้อมหมู่บ้าน คือเจ้าหน้าที่ระดับตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ตำรวจ และทหาร

ชาวบ้านที่อยู่ละแวกนั้น ต่างพากันวิ่งหนี เพราะคนที่เข้ามาเหล่านั้นได้เข้ามาจับกุมชาวบ้าน ส่วนคนที่จับกุมจะปาไปนั้นเป็นคนที่สวมชุดเครื่องแบบสีดำ และมีผ้าพันคอสีแดง มีชายอีก 4 คนถูกจับไปด้วย แต่ตอนนั้นโสภาก็สามารถบอกชื่อได้เพียงชื่อนั้นก็คือ นายแอส นายลือ นายจะสี และนายปาแล้ว⁶ โสภาก็บอกอีกว่าเจ้าหน้าที่ได้ทำร้ายคนเหล่านั้นต่อหน้าคนอื่น ๆ ก่อนที่จะนำตัวพวกเขาขึ้นรถไป

โสภากล่าวกับมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพว่าจะปาเป็นผู้ที่เข้ฝิ่นและชอบสูบบุหรี่กับเพื่อน แต่ตามเธอยืนยันว่าเขาไม่ได้เป็นผู้ค้าฝิ่น หรือเคยถูกจับกุมเพราะเรื่องฝิ่นเลย เธอทราบแต่เพียงว่าจะปามีเพื่อนคนหนึ่งชื่อจะหาซึ่งเป็นพ่อค้าฝิ่น โชคดีที่เจ้าหน้าที่นอกเครื่องแบบคนหนึ่ง(มีการระบุชื่อกับมูลนิธิ)ซึ่งเป็นสายลับในไร่ของชาวไทยใหญ่ได้มาที่บ้านจะป้าวันก่อนที่จะมีการจับกุมและพบจะปากำลังแบ่งฝิ่นที่เขาซื้อจากนายจะหา แต่จะปาปฏิเสธที่จะขายให้กับสายลับคนนั้น

ครอบครัวของผู้ที่ถูกจับกุมไปทั้ง 5 คน พยายามที่จะไปพบญาติ ๆ ของพวกเขาที่ค่ายทหารพรานในจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทยแต่ก็ได้รับคำตอบว่าทั้งหมดถูกส่งตัวไปยังค่ายอื่นที่จังหวัดเชียงใหม่แล้ว สองวันหลังจากเหตุการณ์

⁶ ครอบครัวของทั้ง 4 คนยังไม่ได้รับรายงานเรื่องต่อมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ โดยกรณีนี้เป็นกรณีของนายจะปา จะนู เท่านั้น

ญาติของอีก 4 คนได้ไปยังค่ายทหารที่เคยไปสอบถามก่อนหน้าเป็นครั้งที่สอง และได้พบกับผู้ที่ถูกจับกุมตัวไป แต่ครอบครัวของจะปาได้รับแจ้งว่าจะปาถูกส่งตัวไปที่สถานที่ควบคุมตัวที่เชียงใหม่

อย่างไรก็ตามครอบครัวของชายที่ชื่อแอส บอกกับโสภว่า แอสได้บอกว่าจะปาถูกนำตัวไปไว้ในหลุมดิน เช่นเดียวกับญาติของพวกเขาครอบครัวของจะปาจึงได้รู้ว่าจะปานั้นถูกทรมานโดยการให้เครื่องช็อตไฟฟ้า และถูกบังคับให้ยอมรับว่าเกี่ยวข้องกับแอมเฟตามีน(ยาบ้า) โชคร้ายที่หลังการซักถามสามวันสองคืนจะปาก็เสียชีวิต ขณะที่แอสถูกเจ้าหน้าที่ที่ทำร้ายจะปาชู่เอาชีวิตหากเขานำเรื่องที่เขาเห็นไปบอกกับผู้อื่น

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวของจะปาได้รายงานเรื่องการตรวจค้นจับกุมของเจ้าหน้าที่และชะตากรรมของจะปาหลังจากที่ผู้ที่ถูกจับกุมไปด้วยอีก 4 ถูกปล่อยตัวออกมาแล้ว พวกเขาได้เดินทางไปยังสถานีตำรวจ ที่อ.แม่สาย และยังไม่ขอความช่วยเหลือจากกำนันแต่ไม่เกิดประโยชน์

ครอบครัวของจะปาได้ร้องขอใบมรณบัตร แต่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากไม่มีศพ

กรณีที่ 8

ชื่อ : นายพิชิต จะอ้อ นายจะก่า จะอ้อ นายจะกะ จะอ้อ นางสาวนาลี จะอ้อ และนายจะแต จะหา

วันที่ : 31 มกราคม 2549

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ถนนระหว่างทางเชื่อมอ.ฝาง และอ.เมืองเชียงใหม่ (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 107) จ. เชียงใหม่

วันที่บันทึก : 27 กรกฎาคม 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : 718 ม.15 บ้านหนองไผ่ ต. ม่อนปิน อ. ฝาง จ. เชียงใหม่

อายุ : 23 ปี 25 ปี และ 20 ปี (โดยประมาณ) ไม่ทราบอายุ และ 33 ปี ตามลำดับ

ชาติพันธุ์ : ลานู

ประเภทอาชญากรรม : การบังคับสูญหาย⁷ และการสังหารนอกกระบวนการกฎหมาย⁸

สรุปการให้ถ้อยคำ : ในวันที่ 31 มกราคม 2549 รถโตโยต้าไทเกอร์ถูกขับไล่ล่าโดยรถกระบะโตโยต้าวิโก้ (ไม่ระบุว่าเป็นของหน่วยงานใด) สองคัน บนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 107 รถคันหลังหมุนเป็นวงกลมและหยุดลงหน้ารถคันแรกชายซึ่งลงจากรถจากรถโตโยต้า วิโก้ (ไม่แน่ใจว่าจำนวนกี่คน) ได้ลงมาจากรถ พวกเขาไม่ได้ใส่เครื่องแบบที่แสดงว่าอยู่สังกัดใด แต่ทั้งหมดมีอาวุธปืนพก ทันทีทันใดพวกเขาได้บังคับคนที่อยู่ในรถที่เขายับยั้งให้หยุดลงจากรถ ผู้เห็นเหตุการณ์และผู้ให้ข้อมูลแก่มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ (นายศิวโรจน์ ศิริสวัสดิ์)บอกกับมูลนิธิว่า จำได้ว่าคนขับรถโตโยต้าไทเกอร์คือนายพิชิต จะอ้อ และคน

⁷ กรณีนายจะกะ จะอ้อ ,นางสาวนาลี จะอ้อ และ นายจะแต จะหา

⁸ กรณีนายพิชิต จะอ้อ และนายจะก่า จะอ้อ

ที่นั่งในรถคือ น้องชายของเขานายจะก่า จะอ้อ อีกสามคนในรถดูเหมือนจะเป็นจะเป็น นายจะกะ จะอ้อ (น้องชายของพิชิต และจะก่า) นางนาสี จะอ้อ (ภรรยาของนายจะก่า) และนายจะที จะหา (น้องชายของนางนาสี) นายพิชิตและจะก่าถูกนำเข้าไปนั่ง ด้านหน้าของรถโตโยต้าวิโก้ ส่วนคนอื่น ๆ ถูกนำขึ้นไปนั่งด้านหลังของรถโตโยต้าวิโก้ โทรศัพท์มือถือของทุกคนยึด จากนั้นรถ ทั้งสามคันก็ขับออกไปพร้อมกัน

วันรุ่งขึ้น มีข่าวว่ามีเจ้าหน้าที่ได้ซื้อล่อซื้อยาบ้าจากพ่อค้าและจับกุมผู้กระทำผิดและยึดยาบ้ากว่า 100,000 เม็ด และเกิดการต่อสู้ขัดขืนจนมีการยิงกันเกิดขึ้น ภาพที่แสดงออกมาจากสื่อมวลชนเป็นภาพของครอบครัวจะอ้อ 4 คน และนาย จะเต จะหา ในฐานะผู้กระทำผิด และข่าวยังรายงานว่าพิชิตและจะก่าถูกยิงเสียชีวิต ในรูปมือของพวกเขาถูกใส่กุญแจมือ เอาไว้ด้วยกัน แม่แม่ของพวกเขาจะได้รับศพกลับจากห้องเก็บศพของโรงพยาบาลสวนดอก จ. เชียงใหม่ แต่จนถึงวันที่ 27 กรกฎาคม 2554 ก็ยังไม่มีข่าวเกี่ยวกับอีกสามคนที่ถูกจับไป

นางนาหมาย จะอ้อ แม่ของพิชิต จะก่า และจะกะให้สัมภาษณ์มูลนิธินิติธรรมเพื่อสันติภาพ เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2549 ว่าเธอเห็น 5 คนนั่งรถของพิชิตไปด้วยกันเพื่อไปซื้ออาหารที่ตลาดฝาง เธอจำได้ว่าพวกเขาออกไปประมาณ 4 โมงเย็น เมื่อ พยานผู้เห็นเหตุการณ์นายศิโรจน์ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านหนองไผ่) มาบอกเธอเรื่องที่เขาเห็นขณะขับขีรถจักรยานยนต์กลับบ้าน จากที่ทำงาน เธอไม่ได้ประหลาดใจและคิดว่าอาจเป็นเพราะตำรวจพยายามขู่บังคับเงินจากพวกเขา

ระหว่างที่เกิดเหตุการณ์บนถนน ศิโรจน์ อยู่ไกลจากที่เกิดเหตุเพราะกลัวอันตรายต่อชีวิตของเขา แต่เมื่อรถทั้งหมด ขับออกไป และมีความปลอดภัยสำหรับเขาที่จะกลับบ้านหนองไผ่ เขาก็รีบกลับไปรายงานเรื่องที่เขาเห็นกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในทันที ต่อจากนั้นเขาได้แจ้งเรื่องนี้กับครอบครัวของเหยื่อ

หลังจากงานฉลองปีใหม่สิ้นสุดลง(วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2549)⁹ ที่ครอบครัวของเหยื่อได้ตามหาพวกเขา นางนาหมาย พร้อมกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ภรรยาของนายพิชิต และลูก ๆ ของเขา รวมไปถึงนางสาวนามิติ (ซึ่งเป็นลูกสาวของนางนาหมาย)

ที่ห้องเก็บศพนาหมายสังเกตเห็นว่าศพของพิชิตและจะก่ามีร่องรอยฟกช้ำอย่างรุนแรง แสดงถึงการถูกทำร้ายก่อนจะ ถูกฆ่า โบริมขณะบัตรระบุการเสียชีวิตเมื่อเวลาประมาณ 18.30 น. ของวันที่ 31 มกราคม 2549

ส่วนสาเหตุของการเสียชีวิตคือถูกยิงที่ศีรษะและหน้าอก ศพของทั้งสองก็ถูกนำไปทำพิธีที่เชิงตะกอนบ้านหนองไผ่

ครอบครัวของเหยื่อและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านได้ออกตามหา นายจะกะ นางนาสี และนายจะที ในค่ายทหารหลาย ๆ แห่งใน จ. เชียงใหม่ เช่นที่ ฝาง แม่สาย และแมริม นอกจากนี้ยังมีข่าวลือในหมู่บ้านว่าพวกเขาถูกขังอยู่ที่เรือนจำบางขวาง กรุงเทพฯ ข่าวลือยังบอกว่ นางนาสีได้คลอดบุตรระหว่างถูกคุมขังที่เรือนจำอีกด้วย จนถึงปัจจุบันยังไม่มีความชัดเจนว่าทั้งหมดเป็นเรื่องจริง และทางครอบครัวก็ไม่เคยได้รับการติดต่อจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ

สิ่งที่ทางครอบครัวของเหยื่อได้รับทราบความคับแค้นมากที่สุดคือการไต่สวนการตายในศาล เจ้าหน้าที่ด้านตรวจ กล่าวในชั้นศาลว่าจะกะ ถูกขังอยู่ที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ในเมืองเชียงใหม่ แต่เมื่อครอบครัวเดินทางไปยัง สถานพินิจเมืองเชียงใหม่ เจ้าหน้าที่ที่รับเรื่องนั้นได้พบหลักฐานเกี่ยวกับบุคคลชื่อนี้ แต่ได้มีเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นระดับผู้อำนวยการ ได้มีการเปลี่ยนแปลงข้อมูลดังกล่าว โดยบอกว่าไม่มีคนชื่อนี้จะกะ จะอ้อแต่อย่างใด และให้พวกเขาติดออกไปตามหาที่อื่น เช่น ศูนย์ควบคุมตัวบ้านกึ่งแก้ว

⁹ มีการฉลองปีใหม่ 7 วัน

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวของเหยื่อไม่ได้แจ้งเหตุการณ์นี้ต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ อย่างไรก็ตามพวกเขาได้รับโอกาสจากศาลในการที่จะกล่าวหาหน่วยงานปราบปรามยาเสพติดภาค 5 แต่พวกเขาตัดสินใจปฏิเสธเนื่องจากกังวลว่าหากทำเช่นนั้นอาจทำให้ญาติที่ยังสูญหายได้รับอันตราย

กรณีที่ 9

ชื่อ : นายวิชัย จะแล

วันที่เกิดเหตุการณ์ : 12 สิงหาคม 2552 หรืออาจจะ 2553 (ผู้ให้ข้อมูลจำปีที่เกิดเหตุไม่ได้ชัดเจน แต่จำได้เพียงวันนั้นคือวันแม่แห่งชาติ)

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ชายแดนไทยพม่า หมู่บ้านสันตติม 6 ต.ท่าตอน อ. แม่เมาะ จ. เชียงใหม่

วันที่บันทึก : 23 กันยายน 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : 213 ม. 6 ต. ท่าตอน อ. แม่เมาะ จ. เชียงใหม่

อายุ : 56 ปี

ชาติพันธุ์ : ลานู

สรุปการให้ถ้อยคำ: เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2552 หรือ 2553 ของวันแม่แห่งชาติ ชาวบ้านบ้าน สันตติมจำนวน 5 คนได้เห็นเหตุการณ์และกล่าวว่าเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นใกล้เขตแดนไทย- พม่า บริเวณแม่เมาะจ. เชียงใหม่ นายวิชัย จะแล ซึ่งมักไปซื้อสิ่งของที่ร้านค้าในประเทศไทยและไปขายที่อีกฝั่งของเขตแดน(ประเทศพม่า) ปกติแล้วเขาจะนำตะกร้าผักและสินค้าแห่งเดินไว้บนศีรษะระหว่างการเดินทาง ในวันนั้นมีชาวบ้านเห็นทหารประมาณ 10 คนแต่งกายเครื่องแบบทหารพอราน มีผ้าพันคอแดงนำโดยเจ้าหน้าที่ยศพันโทเดินทางมายังบริเวณชายแดน พวกเขาพากันด้วยรถทหารขนาดใหญ่จากนั้นก็นำตัว วิชัยและชาวบ้านอีกสองคนไปด้วย

นางนามิแจะแล ภรรยาของเหยื่อ ไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์ เพราะเธอกับลูกชายไปร่วมงานวันแม่แห่งชาติ ที่โรงเรียน เธอได้ทราบข่าวเรื่องสามีถูกจับตัวไปจากเพื่อนบ้านของเธอเมื่อเธอได้กลับจากโรงเรียน ซึ่งเพื่อนบ้านก็ทราบข่าวมาจากคนอื่นอีกที่ เพื่อนบ้านได้บอกกับเธอว่าวิชัยถูกนำตัวไปจากบริเวณ ชายแดนไทยพม่า พร้อมกับชาวบ้านอีก 2 คนคือ นายแอสอ และ นายแก้ว

ทันทีที่ทราบข่าว นางนามิแจะได้ขอความช่วยเหลือจากญาติๆเช่นเดียวกับภรรยาของชายอีกสองคนที่หายตัวไปเพื่อตามหาเหยื่อทั้ง 3 ที่ค่ายทหารฐานบ้านสันตติม พวกเขาถามทหารว่า “สามีของพวกเราอยู่ที่ไหน พวกคุณเห็นพวกเขาไหม พวกเขาเด็กหรือให้หาพ่อของเขา” ทหารตอบว่า “เดี๋ยวพวกเขาก็กลับบ้านเอง”

ก่อนเกิดเหตุการณ์ ทหารได้เข้ามาตั้งด่านตรวจบริเวณชายแดน ก่อนหน้านั้นชาวบ้าน 5 คนได้เคยถูกจับกุมบริเวณชายแดนเช่นกัน แต่พวกเขาทั้งหมดก็ได้รับการปล่อยตัวในเวลาต่อมา ส่วนวิชัยและอีกสองคนยังคงสูญหายโดยไม่มีเหตุผลและบรรดาญาติของพวกเขาเองไม่ได้ทราบข่าวเกี่ยวกับที่อยู่ของพวกเขา

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวของวิชัยได้แจ้งเรื่องนี้กับหัวหน้าหมู่บ้าน แต่ก็ไม่ได้มีการออกติดตามทันที และพวกเขาก็ไม่ได้แจ้งความกับตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ระดับตำบล

กรณีที่10

ชื่อ : ไม่ได้รับอนุญาตให้เปิดเผยชื่อ

วันที่เกิดเหตุการณ์ : 23 ธันวาคม 2553

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : อ. เมือง จ. เชียงใหม่

วันที่รับรายงาน : 28 กรกฎาคม 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : ซอสงวนที่อยู่ จ. เชียงใหม่

อายุ : 30 ปี

ชาติพันธุ์ : ซอสงวนข้อมูล

สรุปการให้ข้อมูล : นาย ก. เป็นเจ้าของที่นาแปลงเล็กๆ เขาหายตัวไปเมื่อ เช้าของวันที่ 23 ธันวาคม 2553 นาย ก. ได้โทรหาภรรยาของเขา นาง ข. (ซึ่งตอนนั้นอยู่ที่เมืองเชียงใหม่) เพื่อบอกว่าเขากำลังจะเข้าไปในเมืองเชียงใหม่เนื่องจากเพื่อนของเขา (นาย ค.) ได้โทรนัดพบ

ประมาณเที่ยง นาย ก. ได้ขับรถออกจากบ้านเพื่อไปหาเพื่อนที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งตอนนั้นภรรยาของเขาเองอยู่ที่ตลาดวโรรส ซึ่งในตัวเมืองเชียงใหม่ ในเวลาประมาณ 14.30 น. ภรรยาของนาย ก. ได้โทรหานาย ก. เพื่อถามว่าเขาอยู่ไหน เขาตอบภรรยาว่าอยู่ที่เชียงใหม่แล้ว แต่ไม่ได้แจ้งว่าอยู่กับใครที่ไหน ต่อมา นาง ข. ต้องการให้นาย ก. ไปรับลูกคนเล็ก เธอจึงได้โทรหาสามีอีกครั้ง แต่ไม่สามารถติดต่อได้ (ขณะนั้นเป็นเวลาประมาณ 15.00น.) หลังจากนั้นไม่นานก็มีข้อความมายังโทรศัพท์ของนาง ข. บอกว่าโทรศัพท์ของนาย ก. ได้เปิดให้บริการแล้ว แต่เมื่อเธอพยายามโทรไปโทรศัพท์ก็ถูกปิดอีก

จนเวลาประมาณ 18.00 น. นาย ก. ได้โทรกลับมาหาเธออีกครั้ง เมื่อรับเธอก็ได้ยินเสียงผู้ชายพูดว่า “ขอบคุณกับภรรยาของคุณสักครู่” และเสียงเดียวกันนั้นก็พูดอีกว่า เขาโทรศัพท์ให้เขาไป จากนั้นโทรศัพท์ก็ถูกปิดอีกครั้ง นาง ข. ได้โทรกลับไปทันทีแต่ก็ไม่สามารถติดต่อได้อีก (เพราะตอนนั้นโทรศัพท์ของเธอเงินหมด)

เมื่อนาง ข. กลับมาบ้าน ระหว่างทางเพื่อนของนาย ก. ได้โทรมาหาเธอ และบอกว่า นาย ก. ได้โทรหาเขาและบอกว่าตัวเองถูกจับ และถูกเอาถุงดำคลุมหัวและบังคับให้เขารับสารภาพ นาย ก. ได้บอกอีกว่าตอนนั้นเขาทรมานมากเพราะหายใจไม่ออก นาย ก. ยังได้บอกกับเพื่อนอีกว่า เพื่อนที่เขาไปเจอที่เชียงใหม่ก็ถูกจับกุมด้วยโดยทั้งสองถูกกล่าวหาว่ามียาเสพติดไว้ในครอบครอง (จากข้อมูลพบว่านาย ก. มียาเสพติดไว้ในครอบครองจริง)

หนึ่งวันหลังจากเหตุการณ์ญาติของนาย ก. ได้แจ้งความเรื่องนี้กับตำรวจในวันที่ 24 ธันวาคม 2553 แต่ หลังจากนั้น 4 วันที่ไม่ทราบข่าวคราวนาย ก. บรรดาญาติจึงมีข้อสรุปว่าเขาถูกฆ่าแล้ว และได้ว่าจ้างทนายความให้ช่วยเหลือ

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : วันที่ 24 ธันวาคม 2553 พวกเขาได้ไปแจ้งความเรื่องการหายตัวไปของนาย ก. ที่สภอ.แมริม และได้ลงบันทึกประจำวันเอาไว้ที่ สภอ. แม่แตง สภอ. เชียงดาว และ สภอ. เชียงใหม่ด้วย ในแต่ละที่ญาติได้ให้สำเนาบัตรประชาชนและสำเนาทะเบียนรถของเหยื่อไว้ด้วย แต่ไม่มีความก้าวหน้าในการสืบสวนสอบสวน

กรณีที่ 11

ชื่อ : ไม่ได้รับอนุญาตให้เปิดเผยชื่อ

วันที่เกิดเหตุการณ์ : 6 พฤศจิกายน 2553

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : อ. เมือง จ. เชียงใหม่

วันที่บันทึก : 26 กันยายน 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : ขอสงวนข้อมูล อ. เชียงดาว จ. เชียงใหม่

อายุ : ไม่ทราบ

ชาติพันธุ์ : ขอสงวนข้อมูล

สรุปการให้ถ้อยคำ : นาย ก. และภรรยา ได้เข้าบ้านอยู่ใกล้กับตลาดวโรรส (ที่รู้จักกันทั่วไปว่า “กาดหลวง”, ตั้งอยู่ในอ.เมืองเชียงใหม่) เพื่อขายสินค้าเกษตรตามที่ทำเป็นปกติ ภรรยาของนาย ก. ได้เดินทางกลับบ้านที่ อ. เชียงดาวโดยรถโดยสารประจำทางเพื่อกลับไปดูแลลูก ในวันที่ 6 พฤศจิกายน 2553 เธอได้เดินทางกลับมายังเชียงใหม่อีกครั้ง จนเวลาประมาณ 8 โมงเช้าเธอได้โทรศัพท์หาสามีเพื่อให้มารับเธอที่สถานีขนส่งช้างเผือก แต่จนถึงเวลาประมาณ 9 โมงเช้าสามีของเธอก็ยังไม่ถึง เธอจึงได้โทรไปหาลูกพี่ลูกน้องของเธอให้มารับเธอกลับบ้าน เมื่อเธอเดินทางมาถึงบ้าน พบว่านาย ก. สามีของเธอไม่ได้กลับบ้าน และยังไม่มีพรถยนต์ และรถจักรยานยนต์ของสามี รวมไปถึงของมีค่าต่างๆของเขาก็หายตัวอย่างพวกสร้อยคอทองคำ และเงินจำนวน 30,000 บาท ก็ถูกถอนออกจากรถธนาคารด้วย

ในวันที่นาย ก. หายตัวไปน้องชายของเขาก็ถูกจับกุมที่บ้านห้วยลึก และถูกนำตัวไปยังอ. เชียงดาว โดยเจ้าหน้าที่ (ซึ่งไม่ได้ใส่เครื่องแบบ) ที่สถานีตำรวจ ทางตำรวจได้พูดคุยกันผ่านทางวิทยุสื่อสารเกี่ยวกับกรณีของพี่น้องสองคน พวกเขาพูดกันว่า เจ้าหน้าที่นั้นต้องการตัวทั้งสองหรือไม่ หลังการหารือกัน ตำรวจมีความเห็นว่าเป็นการจับผิดตัวและแจ้งว่าน้องชายของนาย ก. ไม่มีความผิด โดยน้องชายของนาย ก. ได้ยืนยันว่าพวกเขายังคงควบคุมตัวนาย ก. ไว้

ญาติๆมีความกังวลในสิ่งที่เกิดขึ้น สมาชิกของครอบครัวประมาณ 10 คนรถจึงเดินทางไปยัง สภอ. เชียงใหม่ และ สภอ. เชียงดาว พวกเขาได้แจ้งความไว้ที่สถานีตำรวจทั้งสองแห่งพร้อมทั้งได้ทิ้งสำเนาทะเบียนรถของ นาย ก. ไว้ด้วย

หนึ่งเดือนหลังจากที่เกิดเหตุการณ์พนักงานรักษาความปลอดภัยของโรงพยาบาลสวนดอก อ. เมืองเชียงใหม่ ได้มาแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ว่ามีรถยนต์มาจอดอยู่ที่โรงพยาบาลเป็นเวลากว่า 1 เดือนแล้ว และทราบภายหลังว่าเป็นรถของนาย ก.

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ไม่มีการสืบสวนสอบสวนอย่างเป็นทางการเกี่ยวกับกรณีนี้

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กรณีที่ 12

ชื่อ : นายสงกรานต์ นามพรม

วันเกิดเหตุ : 20 กันยายน 2542

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : โรงแรมโซฟิเทลขอนแก่น อ. เมือง จ.ขอนแก่น

วันที่บันทึก (มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ) : 19 กันยายน 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : หมู่ 1 ต.ศิลา อ. เมือง จ. ขอนแก่น

อายุ : ไม่ทราบ

ชาติพันธุ์ : ไทย

สรุปการให้ถ้อยคำ: ในวันที่ 20 กันยายน ปี 2542 นายสงกรานต์ นามพรม ถูกพบเห็นครั้งสุดท้ายขณะที่กำลังเดินเข้าไปพบ นายตำรวจคนหนึ่ง ณ โรงแรม โซฟิเทลขอนแก่น (เดิม) ไม่กี่สัปดาห์ต่อมามีคนพบศพนิรนามบริเวณหมู่บ้านซึ่งไกลออกไปจาก บ้านศิลา ซึ่งศพมีลักษณะคล้ายนายสงกรานต์เป็นอย่างมาก

นายสงกรานต์ นามพรมอดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 เดิมเคยมีอาชีพรับเหมาก่อสร้างและยังเคยเป็นสมาชิกอบต.การหายตัวไปของนายสงกรานต์เกิดขึ้นในระหว่างที่นายสงกรานต์ กำลังดำเนินการตรวจสอบการทุจริตที่เกิดขึ้นในพื้นที่บ้านศิลา

ก่อนที่การประมูลราคาก่อสร้างจะตกมาเป็นของบริษัทรับเหมาก่อสร้างเจ้าหนึ่งนั้น นายสงกรานต์ได้เคยร่วมงานกับอบต.และกลุ่มคนที่เข้ามาประมูลงานก่อสร้างดังกล่าวมาก่อน จึงทำให้ทราบมาตรฐานของงานก่อสร้างถนนในบ้านศิลา หมู่ที่ 1 ต่อมานายสงกรานต์พบว่ามีความไม่ชอบมาพากลในการเสนอแบบก่อสร้างและได้คัดค้านบริษัทรับเหมาก่อสร้างนั้น ทำให้เจ้าของบริษัทรับเหมาดังกล่าว (ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลทางการเมืองในบ้านศิลาในขณะนั้น) พยายามให้สินบนกับนายสงกรานต์เพื่อปกปิดเรื่องดังกล่าว แต่นายสงกรานต์พยายามนำเรื่องนี้ไปแจ้งตำรวจให้มีการสอบสวน นายเจตจำรูญอดีตกำนันของหมู่ 7 บ้านศิลา ซึ่งเป็นเพื่อนของทั้งเจ้าของบริษัทรับเหมาและนายสงกรานต์กล่าวว่า ตนเองเคยได้ทราบมาแล้วว่า มีคนต้องการลอบสังหารนายสงกรานต์ เนื่องจากความขัดแย้งที่กล่าวมา

หลังจากความขัดแย้งเกิดขึ้นไม่นาน นายตำรวจนายหนึ่งได้เข้ามาที่บ้านศิลา พร้อมทั้งอ้างว่าตนเองเป็นตำรวจจากส่วนกลาง (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ) มาพบนายสงกรานต์ที่บ้าน โดยแจ้งว่าตนเองมาสืบหารถจักรยานยนต์ที่ถูกขโมย ทำให้ นายสงกรานต์ใช้โอกาสนี้ในการแจ้งเรื่องการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในพื้นที่ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจทราบ เป็นผลให้นายตำรวจคนดังกล่าวได้นัดแนะกับนายสงกรานต์เพื่อให้เข้ามาพบและพูดคุยเรื่องนี้ และชวนให้ไปพบที่โรงแรมโซฟิเทลขอนแก่น ในตัวเมืองขอนแก่น

ในวันเกิดเหตุบุคคลที่พบเห็นนายสงกรานต์เป็นคนสุดท้ายคือนายไชยา เพื่อนของนายสงกรานต์ซึ่งหลังจากที่ทั้งสองคนกลับจากประชุมกลุ่มเกษตรกรร่วมกัน นายไชยาได้แวะไปส่งนายสงกรานต์ยังโรงแรมดังกล่าว และเป็นคนสุดท้ายที่ได้เห็นนายสงกรานต์เดินเข้าไปยังโรงแรมในช่วงเวลาประมาณ 4 โมงเย็น

นายสงกรานต์หายไปเป็นเวลากว่า 1 สัปดาห์จึงมีคนไปพบศพนิรนามบริเวณไร่อ้อยอำเภอเมืองจันทบุรีโดยคนงานที่ไปตัดอ้อยในบริเวณนั้น และเป็นโชคดีที่ญาติของนายสงกรานต์คนหนึ่งเดินทางผ่านมาพอดี ทำให้ทราบว่ามีการพบศพนิรนามเป็นผลให้ญาติคนดังกล่าวได้เข้าไปชดเชงในขณะที่กำลังจะมีการเผาทำลายศพโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ได้เข้ามาถึงพื้นที่เกิดเหตุก่อนหน้านั้น ญาติคนดังกล่าวจึงรีบโทรแจ้งกับภรรยานายสงกรานต์ เพราะมีความสงสัยว่าอาจจะเป็นศพของนายสงกรานต์ หลังจากนั้นศพจึงถูกนำส่งโรงพยาบาลศรีนครินทร์ ขอนแก่น โดยมีภรรยาและเพื่อนของนายสงกรานต์เข้าไปดูศพดังกล่าว จากนั้นศพจึงถูกส่งต่อไปยังสถาบันนิติวิทยาศาสตร์เพื่อทำการชันสูตร 1 เดือนต่อมาจึงมีจดหมายถูกส่งมาจากสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ขอเก็บตัวอย่าง DNA ของภรรยานายสงกรานต์ เพื่อการนำไปพิสูจน์กับศพที่พบดังกล่าว แต่เมื่อมีผลพิสูจน์ DNA แจกกลับมา พบว่ามี DNA ไม่ตรงกันและศพยังเป็นศพของผู้หญิงอีกด้วย อย่างไรก็ตามเพื่อนของนายสงกรานต์ยืนยันว่า ศพที่ถูกส่งต่อไปจากโรงพยาบาลศรีนครินทร์นั้น เป็นศพของผู้ชายซึ่งเป็นนายสงกรานต์แน่นอน เนื่องจากเขาจำลักษณะของศีรษะและหน้าผากของนายสงกรานต์ รวมไปถึงความสูงได้

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : วันที่นายสงกรานต์หายไปเวลาประมาณ 1 พุ่มทางครอบครัวของนายสงกรานต์ เริ่มขาดการติดต่อกับนายสงกรานต์ทางโทรศัพท์ จึงนำความไปแจ้งตำรวจ เบื้องต้นตำรวจสันนิษฐานเองว่า นายสงกรานต์อาจจะหายไปกับหญิงสาว ให้ญาติรอไปก่อนเพราะอีกไม่กี่วันนายสงกรานต์คงกลับมา แต่สุดท้ายทางตำรวจได้ลงบันทึกประจำวันไว้

ในระหว่างการสืบสวนสอบสวน ได้มีการนำภาพจากกล้องวงจรปิดมาตรวจสอบ แต่กลับพบเพียงแต่แสงไฟสลัว ๆ ทำให้มีการสรุปการสืบสวนของตำรวจว่านายสงกรานต์หายไปเองโดยจงใจ อย่างไรก็ตาม น่าสนใจว่าในสรุปสำนวนของตำรวจกล่าวว่า “น่าจะเชื่อได้ว่านักการเมืองท้องถิ่นคนหนึ่งอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการหายตัวไปของนายสงกรานต์” แต่ นายตำรวจคนที่ทำสำนวนดังกล่าวถูกย้ายออกไปจากพื้นที่ก่อนที่คดีจะมีความคืบหน้า

หลังจากแจ้งความกับตำรวจในท้องที่แล้ว นายเจตจำนงได้ร้องเรียนกรณีนายสงกรานต์ไปยังนายกรัฐมนตรีนในขณะนั้น (พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร) เพื่อร้องขอความเป็นธรรม รวมไปถึงได้ส่งจดหมายร้องเรียนไปยังผู้ปล. สำหรับการร้องทุกข์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ แต่จดหมายที่ได้รับการตอบกลับมาระบุว่ากรณีของนายสงกรานต์ที่ร้องเรียนมานั้นอยู่ในลำดับที่ 200 ซึ่งรอการพิจารณาอยู่ ทำให้จวบจนปัจจุบันยังไม่มีความคืบหน้าในคดีนี้แต่อย่างใด

กรณีที่ 13

ชื่อ : นางอ้อยนภา สุขประสงค์ และนางวันทนา ทักษิมา

วันที่เกิดเหตุการณ์ : 2 ธันวาคม 2547

สถานที่เกิดเหตุการณ์โดยประมาณ : ถนนใน ต.บึงพิชัย อ.เมือง จ. กาฬสินธุ์

วันที่บันทึก : 20 กันยายน 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : 29 ถนนประดิษฐ์ อ.เมือง จ. กาฬสินธุ์

อายุ : ไม่ทราบ

ชาติพันธุ์ : ไทย

สรุปจากรายงานของมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ : นางอ้อยนภา สุขประสงค์ เดิมประกอบอาชีพเป็นตัวแทนขายประกันชีวิต และทำธุรกิจหอยใต้ดินควบคู่กันไปด้วย ทำให้เธอรู้จักกับนายตำรวจท้องถิ่นเป็นอย่างดี จากการที่ต้องจ่ายเงินให้กับตำรวจท้องถิ่นบางรายเพื่อให้เธอยังสามารถดำเนินธุรกิจหอยใต้ดินต่อไปได้ จนต่อมาเมื่อรัฐบาลมีนโยบายทำหอยใต้ดินให้ถูกกฎหมายทำให้นางอ้อยนภาหันมาประกอบธุรกิจหอยบนดิน และหยุดจ่ายเงินให้ตำรวจรายนั้น

ลูกชายคนโตของนางอ้อยนภากล่าวว่า ก่อนหน้านี้นางอ้อยนภา เคยบอกกับตนเองว่าเธอมีความรู้สึกที่ตนเองถูกสะกดรอยตามก่อนที่นางอ้อยนภาจะหายตัวไป พร้อมกันนี้นางอ้อยนภายังกล่าวไว้เหมือนเป็นการสั่งเสียเอาไว้อีกว่า หากจะมีกลุ่มตำรวจที่จะมาทำร้ายครอบครัวหรือสามีของนางคงจะเป็นนายตำรวจจากสภอ.กาฬสินธุ์ชุดใหม่ที่เข้ามา

ครอบครัวสุขประสงค์เคยถูกตรวจค้นบ้านมาหลายครั้งโดยตำรวจในพื้นที่ เนื่องจากมีข่าวลือว่าครอบครัวนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับยาเสพติดและสิ่งผิดกฎหมาย เนื่องจากมีพฤติกรรมร้ายวอยผิดปกติ อย่างไรก็ตาม บุตรชายนางอ้อยนภายืนยันว่าครอบครัวของตนเองไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งผิดกฎหมายแต่อย่างใด หลังจากที่เลิกทำหอยใต้ดิน และที่บ้านตนเองมีฐานะเนื่องจากประกอบธุรกิจทำโรงงานน้ำดื่มเพิ่มมาแทน แต่จากปากคำของคนใกล้ชิดของครอบครัวสุขประสงค์เคยมาเล่าให้คนที่บ้านฟังว่า มีชื่อของสามีนางอ้อยนภาปรากฏอยู่ในรายชื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับยาเสพติดของราชการด้วย และก่อนหน้าที่นางอ้อยนภาจะหายตัวไปน้องสาวของสามีนางอ้อยนภาเอง ถูกลักพาตัวไปสอบถามเกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวันของครอบครัวนางอ้อยนภา โดยกลุ่มบุคคลไม่ทราบสังกัด

จนมาถึงวันเกิดเหตุ 2 ธันวาคม 2547 เวลาประมาณ 9 โมงเช้าหลังจากที่นางอ้อยนภาเสร็จธุระจากงานเปิดโรงงานน้ำดื่ม นางอ้อยนภาและเลขาคือนางวันทนา ทักษิมาได้เดินทางออกมาจากโรงงานน้ำดื่มเพื่อไปธุระยังที่อื่นต่อ ระหว่างทางบนถนนห่างจากโรงงานน้ำดื่มเพียง 2-3 กิโลเมตร รถของนางอ้อยนภาถูกชนด้วยรถกระบะ 4 ประตูคันหนึ่งทำให้นางอ้อยนภาเสียหลักและหยุดรถ ข้อมูลจากคนเลี้ยงวัวที่อยู่แถวนั้นซึ่งเป็นพยานเพียงคนเดียวที่เห็นเหตุการณ์ได้เล่าเหตุการณ์ว่าในวันเกิดเหตุ เขาเห็นรถของเหยื่อถูกขับชนปาดหน้าโดยรถกระบะ 4 ประตูอีกคันหนึ่ง หลังจากนั้นชายสามในสี่คนซึ่งสวมเสื้อยืดคอกกลมเหมือนกัน ก็ลงมาจากรถกระบะคันดังกล่าว ขณะที่รถของเหยื่อเองมีหญิงสาวคนหนึ่งลงมาเพื่อดูว่าเกิดอะไรขึ้น และไม่ทันจะได้พูดคุย หญิงสาวคนดังกล่าวถูกล็อกตัวและนำไปขึ้นรถกระบะ พร้อมทั้งหญิงสาวอีกคนที่ยังอยู่ในรถก็ถูกจับตัวออกมา นำตัวไปขึ้นรถกระบะอีกคัน หลังจากนั้นรถกระบะถูกขับออกไปและรถของหญิงสาวก็ถูกขับออกไปจากที่เกิดเหตุโดยชายอีกคน แต่หลังจากที่บอกเล่าเหตุการณ์ที่ได้พบเห็นให้กับญาติของเหยื่อทราบแล้ว คนเลี้ยงวัวก็ไม่กล้าให้ข้อมูลและไม่มาเป็นพยานให้อีกเลย ส่วนพาหนะของเหยื่อที่ถูกขับออกไปด้วยถูกพบภายหลังโดยจอดอยู่ที่สถานีตำรวจ

หลังจากที่ทางครอบครัวของเหยื่อทราบว่านางอ้อยนภาหายตัวไป ก็ได้เข้าแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ รวมทั้งได้ออกไปตามหานางอ้อยนภายังสถานที่ต่าง ๆ ทางครอบครัวของเหยื่อเองกล่าวว่าในขณะนั้นดูเหมือนทางตำรวจไม่ได้มีความพยายามที่จะตามหานางอ้อยนภาแต่อย่างใด รวมไปถึงถึงพบว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจส่วนหนึ่งย้ายออกนอกพื้นที่โดยไม่ทราบสาเหตุอีกด้วย

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวของเหยื่อได้แจ้งความเกี่ยวกับการหายตัวไปของนางอ้อยนภาและเลขาคือ 3 ครั้ง เพราะใน 2 ครั้งแรกทางตำรวจเองแจ้งว่าต้องรอให้ครบ 24 ชั่วโมงของการหายตัวไปเสียก่อน จนมาครั้งที่ 3 ถึงได้ลงบันทึกประจำวันเอาไว้ ในส่วนของการสืบสวน ทางตำรวจได้ไปตรวจค้นยังโรงงานผลิตน้ำดื่มของครอบครัวเหยื่อแต่

นอกเหนือจากนั้นก็ไม่มีความคืบหน้าใด ๆ ความคืบหน้าอย่างเดียวคือการมีตำรวจจาก DSI เข้ามาสืบสวนในกรณีนี้ด้วยแต่ยังไม่พบหลักฐานที่มีความคืบหน้าทางคดีแต่อย่างใด

กรณีที่ 14

ชื่อ : นายวัน ยุบลชู และ นางสาวสมหมาย ยุบลชู

วันเกิดเหตุ : 14 มกราคม 2548

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์

ที่อยู่ของเหยื่อ : บ้านโพงาม ตำบลโพงาม อำเภอภมกลาไสย จ.กาฬสินธุ์

วันที่บันทึก: 19 กันยายน 2554

อายุ : ไม่ทราบ

ชาติพันธุ์ : ไทย

สรุปการให้ถ้อยคำ : วันที่ 14 พฤษภาคม 2548 เวลาประมาณ 8 นาฬิกา นายวันและนางสมหมาย ยุบลชู ประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าขายของเร่ตามงานเทศกาล ถูกบังคับให้สูญหายเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2548 ลูกชายและพี่ชายของเหยื่อได้ให้ข้อมูลกับมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพว่า ในวันเกิดเหตุ นายวันและนางสมหมายเดินทางเข้าไปในตัวเมืองเพื่อหาหมอฟันตามที่นัดไว้ และหลังจากนั้นทางครอบครัวก็ขาดการติดต่อจากทั้งสองคน

จากการสืบหาจนได้ข้อมูลจากกล้องวงจรปิดของธนาคารแห่งหนึ่งทำให้ทราบว่า ในวันเกิดเหตุบุคคลทั้งสองนั้นอยู่กับชายนิรนามอีกสี่คน และกลุ่มชายทั้งสี่คนดังกล่าวยังนำเอา ATM ของเหยื่อมากดเงินสดออกไปจากธนาคารถึง 2 ครั้ง นอกจากนี้พยานที่เห็นเหตุการณ์ยังเล่าให้ญาติของเหยื่อฟังในตอนแรกว่า ได้พบเห็นรถของเหยื่อถูกชน จากนั้นจึงมีกลุ่มคนลงมาจับตัว นายวันและนางสมหมายไป พร้อมทั้งได้ขบรถยนต์ของเหยื่อออกไปด้วย อย่างไรก็ตามพยานที่เห็นเหตุการณ์ดังกล่าวปฏิเสธที่จะเป็นพยานให้กับครอบครัวของเหยื่อ

ในส่วนของข้อมูลจากกล้องวงจรปิดพบว่าเงินถูกถอนออกไปในเวลาประมาณปายโมง และในกล้องวงจรปิดยังแสดงให้เห็นบุคคลที่มากดเงินสดกลุ่มดังกล่าวสวมใส่หมวกเบสบอล รวมถึงในเวลาสองทุ่มยังมีการกดเงินสดออกจากบัญชีเป็นครั้งที่ 2 ในอีกสถานที่ด้วย นอกจากนี้พยานของคนที่มากดเงินยังมีลักษณะเดียวกับรถของเหยื่อคือเป็น รถอิซูซุ ดราคอน สีบรอนเงิน ทำให้หน้าเชื่อได้ว่าเหยื่อถูกกลุ่มคนที่มากดเงินนั้นจับตัวไป หลังจากที่ญาติของเหยื่อไม่ได้รับการติดต่อกลับจากนายวันและนางสมหมายทำให้ญาติฯ ออกตามหายังสถานที่ที่คาดว่าบุคคลทั้งสองจะไป ทั้งที่โรงพยาบาล คลินิกหมอฟันและสถานที่ใกล้เคียงไปจนถึงป่าร้างข้างหมู่บ้านด้วยคิดว่าหากเหยื่อถูกฆ่าอาจจะถูกอำพรางไว้ยังสถานที่นั้นๆ พี่ชายของเหยื่อความมั่นใจว่า การหายตัวไปของทั้งสองมีความเกี่ยวข้องกับการปราบปรามยาเสพติดในพื้นที่ เนื่องจากก่อนหน้านี้เหตุการณ์การบังคับให้สูญหายของนายวันและนางสมหมายจะเกิดขึ้น มีการ X-ray ในพื้นที่โดยการให้ชาวบ้านเขียนชื่อบุคคลที่คิดว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการยาเสพติดในหมู่บ้าน ซึ่งจากนโยบายนี้พี่ชายเหยื่อเชื่อว่าทำให้มีการค้นแก๊งกันได้ ซึ่งบ่อยครั้งที่ครอบครัวยุบลชูถูกตั้งข้อสงสัยว่าค้ายาบ้าเนื่องจากค่อนข้างเป็นครอบครัวที่มีฐานะกว่าคนอื่นๆในหมู่บ้านเดียวกัน

การดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม : พี่ชายเหยื่อเข้าแจ้งความกับสภอ. กมลาไสย เบื้องต้นทางตำรวจปฏิเสธจะรับแจ้งความโดยบอกกับญาติว่า ให้กลับมาแจ้งความใหม่หลังจาก 15 วันในระหว่างนั้นไม่มีการสืบสวนจากตำรวจแต่อย่างใด และทางญาติเองก็ไม่ได้แจ้งกับตำรวจเกี่ยวกับข้อมูลในกล้องวงจรปิดที่ญาติเคยไปขอดูจากธนาคาร เพราะญาติของเหยื่อเชื่อว่ามีการช่วยเหลือกันเองของกลุ่มคนที่ทำผิดโดยมีข่าวลือว่า กลุ่มคนที่เห็นในกล้องวงจรปิดนั้น เป็นคนของผู้มีอิทธิพลของทางราชการ

อย่างไรก็ตามคดีของนางสมหมายได้เข้าสู่การสอบสวนของ DSI ในปี 2550 โดยการช่วยเหลือของนางพิกุล พรหมจันทร์ (ญาติของเหยื่อจากการซ่อมทรานส์มิเตอร์ในจังหวัดกาฬสินธุ์) แต่ทาง กรมสอบสวนคดีพิเศษก็ไม่สามารถค้นหาศพเจอ และแจ้งว่าปิดคดีไปแล้ว ส่วนครอบครัวของเหยื่อเอง แม้จะไปขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการต่างๆ แต่ก็ยังไม่มีการแจ้งความคืบหน้าแต่อย่างใด หน่วยงานล่าสุดที่ญาติของเหยื่อเข้าไปขอความช่วยเหลือคือ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งได้ดำเนินการโดยเข้ามาเก็บ DNA ไปแล้ว แต่ก็ยังไม่มีความคืบหน้าในการค้นหาเหยื่อทั้งสองแต่อย่างใด

ในขณะที่เดียวกันทางครอบครัวของเหยื่อเองยังถูกเพื่อนบ้านซึ่งเป็นตำรวจ เข้ามาหลอกลวงโดยกล่าวว่าตนเองสามารถช่วยเหลือให้ทั้งสองได้รับการปล่อยตัวและถอนชื่อออกจากบัญชีดำได้ โดยทางญาติของเหยื่อต้องจ่ายเงินค่าดำเนินการในเรื่องนี้ซึ่งทางครอบครัวของเหยื่อได้รับจดหมายเรียกเงินหลายครั้ง ทำให้พี่ชายเหยื่อได้นำเรื่องนี้เข้าแจ้งความเพื่อดำเนินคดีด้วย ทำให้ผู้ต้องหาในคดีนี้ได้รับโทษจำคุก 8 ปี (ต่อมาถูกลดโทษเหลือ 5 ปี) อย่างไรก็ตามนายตำรวจที่เป็นคนสมรู้ร่วมคิดถูกไล่ออกจากราชการ แต่ภายหลังพบว่านายตำรวจคนดังกล่าวกลับไปรับราชการอยู่ที่จังหวัดร้อยเอ็ด

กรณีที่ 15

ชื่อ : นายสมาน มีธรรม

วันเกิดเหตุ : 2 มิถุนายน 2550

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : บ้านเตาไห ต.หลุบ อ.เมืองกาฬสินธุ์ จ.กาฬสินธุ์

วันที่บันทึก : 19 กันยายน 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : ตำบลหลุบ อ.เมือง กาฬสินธุ์ จ.กาฬสินธุ์

อายุ : อายุประมาณ 62 ปี

ชาติพันธุ์ : ไทย

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายสมาน มีธรรม ประกอบอาชีพทำโรงสีข้าวในตำบลหลุบ อ.เมืองกาฬสินธุ์ ก่อนหน้าที่นายสมานจะถูกบังคับให้สูญหายไปในวันที่ 1 มิถุนายน 2550 เขาเป็นอดีตสมาชิก อบต.ของตำบลหลุบและยังมีช่วยเหลือโครงการต่างๆ ภายใน อบต. เป็นอย่างดีโดยเฉพาะเรื่องการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดอีกด้วย

ลูกสาวของนายสมานจดจำวันที่พ่อหายไปได้อย่างชัดเจนว่า ในวันเกิดเหตุ นายสมานออกจากบ้านเพื่อไปส่งข้าวสารยังร้านค้าในเวลาประมาณ 8 นาฬิกา เหมือนอย่างที่เคยทำ จวบจนนายสมานส่งข้าวสารยังร้านค้าในบริเวณตลาดทุ่ง

นาทองเสร็จ ก็ขับรถกลับบ้านตามปกติ แต่เมื่อเวลาล่วงเลยมาถึง 10 โมงเช้าแล้ว นายสมานยังไม่กลับถึงบ้านและโทรศัพท์ก็ขาดการติดต่อตั้งแต่ตอนนั้น ทำให้ครอบครัวพบว่านายสมานหายตัวไปพร้อมกับภริยานิสสันพรอนเทียร์ เมื่อสอบถามเจ้าของร้านค้าที่นายสมานมาส่งข้าวสาร เจ้าของร้านเองก็แจ้งว่านายสมานมาส่งข้าวตามปกติ เสร็จแล้วก็ขับรถออกไป โดยไม่มีอะไรผิดปกติเลย

ทางครอบครัวของนายสมาน เชื่อว่าการหายตัวของนายสมานน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับกรณีความขัดแย้งเรื่องการขยายโรงสี ซึ่งเป็นกิจการของครอบครัว เพราะก่อนหน้านั้น นายสมานเองมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกับเจ้าของที่นาซึ่งตั้งอยู่ติดกับที่นาของครอบครัวมีธรรม เจ้าของที่นาแปลงใกล้เคียงขณะนั้นเป็นตำรวจนายหนึ่ง ทางครอบครัวนายสมานเชื่อว่าครั้งหนึ่ง นายตำรวจคนดังกล่าวเคยเข้ามาข่มขู่คนงานของโรงสีนายสมานด้วย ทำให้คนงานหลายคนไม่กล้ามาทำงานเพราะกลัวจะถูกอุ้มหายหลังจากที่มีคนแปลกหน้ามาถามเวลาไปกลับ และเวลาเดินทางมาทำงานที่โรงสีของนายสมาน

บริเวณที่นายสมานถูกทำให้หายตัวไปอยู่บริเวณ ถนนสายหลักเชื่อมระหว่างร้อยเอ็ดและกาฬสินธุ์ และในพื้นที่ยังมีข่าวลืออีกว่า มีผู้เห็นวารถนิสสันพรอนเทียร์ขับมุ่งหน้าเข้าตัวเมืองกาฬสินธุ์ แต่บางแหล่งกล่าวว่ารถขับกลับเข้ามายังหมู่บ้านที่นายสมานอยู่

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ประมาณเวลาบ่าย 2 โมงวันเดียวกัน ครอบครัวของนายสมานจึงนำเรื่องเข้าแจ้งความกับตำรวจ ในสภ.ใกล้บ้านแต่กลับได้รับการปฏิเสธ เพราะทางตำรวจอ้างว่าหากต้องการแจ้งคนหาย ต้องรอให้ครบ 24 ชั่วโมงเสียก่อน สิ่งเดียวที่ทางตำรวจได้ช่วยเหลือญาติของเหยื่อในขณะนั้น คือช่วยติดตามรถให้ตามรูปพรรณที่ทางครอบครัวนายสมานให้ข้อมูลไว้ จนเวลาผ่านไปประมาณ 2 อาทิตย์ทางตำรวจจึงได้มาสอบถามข้อมูล และทางตำรวจเองได้สอบสวนเพื่อนบ้านของนายสมานที่เคยมีเรื่องทะเลาะกันด้วย แต่ไม่ได้มีการสอบสวนเชิงลึกแต่อย่างใด และจวบจนปัจจุบันก็ยังไม่มีความคืบหน้าในคดีแต่อย่างใด

หลังจากการการหายตัวไปอย่างไร้ร่องรอยประมาณ 1 ปี ของนายสมาน มีธรรม ภริยานายสมานก็ได้รับการตรวจสอบอีกครั้งโดย DSI ซึ่งญาติของนายสมานได้เข้าร่วมกับนางพิกุล ในการยื่นเรื่องร้องขอให้ DSI เข้ามาสืบสวน อย่างไรก็ตามทางครอบครัวมีธรรมเองก็พบว่า ทาง DSI ยังไม่สามารถรายงานความคืบหน้าทางคดีเช่นกัน อีกทั้งยังได้รับแจ้งว่าไม่สามารถทำเป็นคดีพิเศษได้ นอกจากนี้ทางครอบครัวมีธรรมเคยได้เข้าพบกับ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อรายงานในเรื่องนี้ด้วย ความคืบหน้าล่าสุดในต้นปี 2554 มีเจ้าหน้าที่จากสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ ในนามของกระทรวงยุติธรรม ได้เข้ามาเก็บข้อมูล DNA จากญาติและคนในครอบครัวมีธรรมเท่านั้น

กรณีที่ 16

ชื่อ : นายกมล เหล่าโสภานันท์

วันเกิดเหตุการณ์ : 9 กุมภาพันธ์ 2551

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ถนนจันทร์สนิท อ. บ้านไผ่ จ. ขอนแก่น

วันที่บันทึก : 16 กรกฎาคม 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : 87/85 ถนนกลางเมือง ต.ในเมือง อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น

อายุ : 51 ปี

ชาติพันธุ์ : คนไทยเชื้อสายจีน

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายกมล ประกอบอาชีพเป็นตัวแทนจำหน่ายน้ำ และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์รายใหญ่ในจังหวัดขอนแก่น และยังเป็นสมาชิกของ *เครือข่ายประชาชนต่อต้านคอร์รัปชั่น*¹⁰ เหตุการณ์การบังคับให้สูญหายเกิดขึ้นกับนายกมลเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2551 และจวบจนปัจจุบันยังไม่มีใครทราบชะตากรรมของนายกมลอีกเลย

นายกมล เติบโตมาในครอบครัวซึ่งทำธุรกิจส่วนตัว สามารถส่งลูกชายของเขาสองคนเรียนในระดับอุดมศึกษาที่มีชื่อเสียงในกรุงเทพฯ ได้ บุตรชายทั้งสองของนายกมลศึกษาในคณะนิติศาสตร์ ในปี 2544 นายกมลเริ่มมีบทบาททางสังคมมากขึ้นในฐานะนักกิจกรรม และในปี 2547 นายกมลได้เข้าร่วมกับเครือข่ายประชาชนต่อต้านคอร์รัปชั่น โดยนายกมลมีความคุ้นเคยอย่างดีกับแกนนำบางคนของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยขณะนั้น ทำให้นายกมลกลายเป็นแกนนำคนสำคัญในจังหวัดขอนแก่นในการต่อต้านการทุจริตในจังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ในระหว่างปี 2549-2550 นายกมลยังสนับสนุนให้น้องชายของเขา (นายประเสริฐ เหล่าโสภานพัญญ์) สมัครชิงตำแหน่งนายกเทศมนตรีของ อ. บ้านไผ่ด้วย

ภายหลังจากการเข้าร่วมกลุ่มพันธมิตร ฯ นายกมลเองได้เข้าตรวจสอบกรณีการทุจริตหลายกรณี และพยายามกล่าวโทษกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นหลายคน ในกรณีของการก่อสร้างทางรถไฟ และกรณีของการก่อสร้างตึกอสังหาริมทรัพย์ต่าง ๆ ว่ามีการทุจริตเอื้อผลประโยชน์แก่พวกพ้องโดยมีความเกี่ยวข้องกันกับนายกเทศมนตรีอีกคนหนึ่งซึ่งทำธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ใน จ. ขอนแก่น นายกมลจึงเข้าร้องเรียนกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ สภอ.บ้านไผ่เกี่ยวกับกรณิดังกล่าว รวมไปถึงกล่าวโทษผู้กำกับสถานีตำรวจภูธรบ้านไผ่ในขณะนั้นว่าเพิกเฉยต่อการปฏิบัติหน้าที่ในกรณีที่เขาร้องเรียน ทำให้ช่วงกลางปี 2550 นายกมลเริ่มถูกคุกคามในหลากหลายรูปแบบ

จวบจนเมื่อ 20 มกราคม 2551 นายกมล ได้เขียนจดหมายขอความคุ้มครองในกรณีที่เขาถูกคุกคาม ซึ่งเนื้อความในจดหมายคำร้องได้ระบุชื่อนายตำรวจหลายคน เอาไว้ หลังจากยื่นหนังสือขอความคุ้มครองไม่นาน มีนายตำรวจบางคนเข้ามาพบและขอโทษต่อนายกมลในกรณีที่เกิดขึ้น แต่ทางตำรวจเองก็ไม่ได้ดำเนินการตามที่นายกมลต้องการให้ตรวจสอบพฤติกรรมของตำรวจกลุ่มนั้น ทำให้สถานการณ์ของนายกมลตอนนั้นมีความสุ่มเสี่ยงมากขึ้น ตัวเขาเองก็เริ่มมีความระมัดระวังในการใช้ชีวิตประจำวันมาก และจึงซื้อประกันชีวิตเอาไว้ด้วย

วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2551 เป็นวันที่นายกมล ถูกบังคับให้สูญหายไป ลูกชายของนายกมลเล่าเหตุการณ์วันนั้นให้ฟังว่าเช้าของวันที่ 7 กุมภาพันธ์ นายกมลได้รับโทรศัพท์จากตำรวจสภอ. บ้านไผ่เพื่อให้เข้าพบและพูดคุยเรื่องการร้องขอความคุ้มครองพยาน โดยนายกมลใช้เวลาทั้งวันในวันนั้นในการเดินทางไปกลับระหว่างบ้านและโรงพักหลายรอบเพื่อจัดการธุระต่าง ๆ จนถึงช่วงประมาณหัวค่ำ ครั้งสุดท้ายที่คนในบ้านได้คุยกับนายกมลคือช่วงประมาณ 3 ทุ่ม เนื่องจากลูกชายคนเล็กได้โทรหานายกมลเพื่อตรวจดูว่านาย กมลเสร็จธุระหรือยัง นายกมลแจ้งว่ายังไม่เสร็จธุระ หลังจากนั้นไม่นานนายกมลได้โทรศัพท์กลับมายังลูกชายคนเล็กเมื่อเวลาประมาณห้าทุ่มหลายครั้ง แต่ครั้งนี้ลูกชายนายกมลไม่ได้รับสาย ต่อมาเมื่อเห็นสายที่ไม่ได้รับเป็นเบอร์ของนายกมล ลูกชายคนเล็กจึงโทรกลับไปแต่พบว่าสายถูกตัดไปและติดต่อพ่อแม่ไม่ได้อีกเลย เมื่อครอบครัวพบว่านายกมลหายตัวไป จึงได้ร้องขอตรวจดูข้อมูลในกล้องวงจรปิดของสถานีตำรวจที่นายกมลเดินทางไปคุยธุระ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไม่อนุญาตให้ญาติดูบันทึกจากกล้องวงจรปิด แต่ได้แจ้งแก่ญาติว่าจากบันทึกของ สภอ.บ้านไผ่ นายกมลเดินออก

¹⁰ กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ก่อตั้งขึ้นครั้งแรกเพื่อต่อต้านรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ในกลุ่มประกอบด้วยกลุ่มคนที่เกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์, ชนชั้นกลางในกรุงเทพมหานคร, ประชาชนในภาคใต้ เป็นต้น

โรงพยาบาลประมาณ 23.40 น. และนับจากนั้นก็ไม่มีใครพบเห็นตัวนายกมลอีกเลย จนเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2551 มีคนพบรถยนต์ยี่ห้อซูบารุ สีแดงจอดอยู่ตรงบริเวณโรงพยาบาลสิรินธร ต.บ้านแฮด ซึ่งห่างออกไปจากโรงพยาบาลประมาณ 15 กิโลเมตร

นายประเสริฐ เหล่าโสภณพันธ์ น้องชายของนายกมล ได้ขอข้อมูลการใช้โทรศัพท์จากบริษัทผู้ให้บริการเพื่อให้ติดตามหาตำแหน่งที่อยู่ของนายกมล แต่ก็ไม่มีความคืบหน้า ส่วนทางครอบครัวของนายกมลเองได้ตามหานายกมลในหลายแห่งทั้งจากสุสานจีน จากมูลนิธิวัดมฤตยูและตามไปคูศพนิตนามตามที่ต่าง ๆ แต่ก็ยังไม่พบนายกมลแต่อย่างใด จากข้อมูลการใช้โทรศัพท์พบว่าส่วนมาก ในวันที่ 1-7 กุมภาพันธ์ 2551 นายกมลได้โทรไปหานายตำรวจคนหนึ่ง และในวันที่ 6-7 กุมภาพันธ์ ก็มีการโทรศัพท์หานายตำรวจคนนั้นถี่ขึ้น และจากบันทึกข้อมูลการใช้โทรศัพท์ที่ยังพบเวลาที่นายกมลโทรหาลูกชายช่วงเวลาประมาณห้าทุ่มในวันที่ 7 ด้วย

มีรายงานว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจ สภ.บ้านไผ่เคยแจ้งกับครอบครัวของเหยื่อว่านายกมล อาจจะข้ามฝั่งไปยังประเทศกัมพูชาเพื่อเล่นการพนัน แต่ทางครอบครัวของนายกมลไม่เชื่อ และได้ลองไปตรวจดูยังด่านตรวจคนเข้าเมือง ซึ่งก็ไม่พบรายชื่อของนายกมลปรากฏอยู่แต่อย่างใด ในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2551 เพื่อนเก่าของนายกมลซึ่งเป็นแกนนำในกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในขณะนั้น ได้โทรหารายชื่อนายกมลเพื่อจะให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวนายกมล และได้แจ้งกับครอบครัวนายกมลว่าตนเองจะรายงานเรื่องนี้กับเครือข่ายที่กรุงเทพฯ ด้วยเพื่อให้ช่วยติดตามค้นหา แต่หลังจากนั้นก็ไม่ได้ติดต่อกับครอบครัวนายกมลอีก

ในวันที่ 18 มิถุนายน 2551 ครอบครัวนายกมลได้รับโทรศัพท์จากบุคคลนิรนาม แจ้งว่านายกมลเสียชีวิตแล้ว นอกจากนี้โทรศัพท์นิรนามยังบอกอีกว่ารู้จักนายตำรวจสองคนที่เกี่ยวข้องกับการหายตัวไปของนายกมลอีกด้วย หลังจากนั้นในวันที่ 20 พฤษภาคม 2553 มีคนเอาทรายเปล่ามาทิ้งหน้าบ้านของนาย กมลโดยไม่ทราบสาเหตุคล้ายกับเป็นการข่มขู่

การดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม : ในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2551 เวลาประมาณ 9.30 น. น้องชายของนายกมลและภรรยา เป็นผู้เข้าแจ้งความที่สภ. บ้านไผ่ว่านายกมลนั้น หายตัวไปและไม่ได้กลับบ้านทั้งคืน จนเวลาประมาณบ่ายสามโมงญาติทั้งสองจึงได้กลับออกมา รวมถึงได้เข้าสอบถามกับนายตำรวจนายหนึ่งเกี่ยวกับกรณีการหายตัวไปของนายกมล ซึ่งได้รับการแจ้งว่าในวันเกิดเหตุเกิดนั้น นายกมลได้เดินทางออกไปจากสภ.ประมาณ ห้าทุ่มสี่สิบนาที อย่างไรก็ตามทางตำรวจเองได้ลงบันทึกประจำวันไว้ และแจ้งว่าจะติดตามสืบคดีนี้ แต่จวบจนปัจจุบันยังไม่มีความคืบหน้าใด ๆ

จากการชันสูตรและตรวจสอบลายนิ้วมือในรถของนายกมล พบว่ามีลายนิ้วมือจำนวน 8 ลายนิ้วมือที่ไม่ใช่เป็นของนายกมล นอกจากนี้ยังพบกุญแจมือในช่องเก็บของอีกด้วย ทำให้ครอบครัวของนายกมลและญาติ ขอให้มีการทำสำเนารายงานการตรวจสอบรถส่งมาให้กับญาติ ๆ แต่ทางตำรวจกลับปฏิเสธที่จะดำเนินการให้ ทางครอบครัวของนายกมลจึงเข้าแจ้งกับสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ เพื่อให้มีการสอบสวนทางวินัยกับตำรวจใน สภ. บ้านไผ่ และทางครอบครัวยังได้เข้าแจ้งกรณีการหายตัวไปของนายกมลด้วย แม้ทางสำนักงานตำรวจแห่งชาติจะดำเนินการสอบสวนให้ อย่างไรก็ตามก็ตีภายหลังทางญาติได้รับแจ้งว่าไม่สามารถระบุตัวผู้กระทำผิดได้ เพราะไม่พบหลักฐานของการก่ออาชญากรรม ทางครอบครัวนายกมลจึงได้เข้าร้องเรียนกับ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และ DSI อีกครั้งเพื่อให้รับเป็นคดีพิเศษ ซึ่งตอนนี้ทาง DSI ได้รับกรณีของนายกมล เหล่าโสภณพันธ์เอาไว้เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2552 ในส่วนของการหายตัวไปอันเกี่ยวข้องกับการต่อต้านคอร์รัปชันและความขัดแย้งในระดับชาติ เลขคดีที่ 10/2553 และดำเนินสู่การดำเนินการสืบสวนและเอาผิดทางคดีต่อไป

ก่อนหน้าที่ DSI จะรับกรณีของนายสงกรานต์เป็นคดีพิเศษ ในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2551 ทางครอบครัวได้รับหมายศาลแจ้งให้ทราบว่า มีจดหมายร้องเรียนว่านายกมลแทรกแซงการทำงานของเจ้าหน้าที่ และออกหมายจับในวันที่ 4 มีนาคม 2551 หลังจากนั้นจึงมีคำตัดสินจากศาลว่านายกมล หลบหนีหมายศาลดังกล่าว

ภาคใต้

กรณีที่ 17

ชื่อ : นายแวงสระรงค์ รอยิ่ง และนายยา เจ๊ะดอเลาะ

วันเกิดเหตุการณ์ : 27 มีนาคม 2545

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ระหว่างอยะหาและอำเภอเมืองยะลา.

วันที่บันทึก : 16 สิงหาคม 2548

ที่อยู่ของเหยื่อ : บ้านเลขที่ 32 ม .4 ต ยะลา และบ้านเลขที่ ยะหา จ .ปาโต อ .27 ม.4 ตยะลา.ยะหา จ.ปาโต อ.

อายุ : ไม่ทราบ

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ ¹¹: คนงานกรีดยางสองคนคือนายแวงสระรงค์ รอยิ่งและนาย ยา เจ๊ะดอเลาะ หายตัวไปเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2545 ระหว่างที่ทั้งสองเดินทางไปพบเจ้าหน้าที่ตำรวจที่อำเภอเมืองยะลา

วันนั้น สองคนซึ่งเป็นเพื่อนกันได้รับโทรศัพท์จากคนรู้จักที่คุ้นเคยกับตำรวจชื่อดอเลาะห์ รอยิ่ง ดอเลาะห์ชวณแวงอารงค์ และยา ให้ไปพบเขาเพื่อสอบถามเรื่องที่ถูกกล่าวหาว่าไม่สงบเข้าโจมตีที่อำเภอบันนังสตาและมีตำรวจถูกยิงเสียชีวิต ไม่เป็นเรื่องผิดปกติที่ดอเลาะห์จะขอพบพวกเขาเพื่อสอบถามเกี่ยวกับเหตุการณ์ความไม่สงบต่างๆ เป็นเวลานับปีที่ดอเลาะห์มักปรากฏตัวพบกับชาวบ้านเพื่อสอบถามข้อมูลผู้ก่อความไม่สงบที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ หรือพยายามหาข่าวการก่อเหตุในอนาคต ผู้ซึ่งให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์มักได้รับการตอบแทนด้วยเงินเป็นรางวัล

ดอเลาะห์ได้ขอให้แวงสระรงค์ และยา ไปพบที่โรงแรมปาร์ควิว ในอำเภอเมืองยะลา ประมาณ 5 โมงเย็น โดยทั้งสองใช้รถจักรยานยนต์ของยา แวงสระรงค์ได้แจ้งกับภรรยา(นางมีนะ ยาโงะ)ว่าเขาจะกลับมาประมาณ 3 ทุ่ม – เธอรออยู่แต่เขาไม่กลับมา

¹¹ มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพเป็นหน่วยงานแรกที่เก็บข้อมูลกรณีนี้, รายละเอียดต่างๆที่ปรากฏนี้ได้เผยแพร่อย่างกว้างขวางในรายงานขององค์การฮิวแมนไรท์ วอทช์, 'It was Like Suddenly My Son No Longer Exitsed' พิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. 2550, โปรดดู www.hrw.org/asia/thailand

หลังจากที่รถจักรยานยนต์ของยาตลอดทั้งคืนภรรยาของเขา(นางอาบีเนฮ์ ฮะยีดาบิง) จึงไปตามหาเขาที่อ.เมือง ยะลา ครั้งแรกนางอาบีเนฮ์ได้ไปหาที่โรงแรมเพื่อดูว่ามีใครพบเห็นยาบ้าง แต่ไม่พบอะไรเลย สองวันหลังจากการหายตัวของทั้งสอง นางอาบีเนฮ์เดินทางไปพบตำรวจที่สถานีตำรวจภูธร เมืองยะลา เพื่อสอบถามแต่ไม่มีข่าวคราวเกี่ยวกับทั้งสอง ต่อมาได้มีการรถจักรยานยนต์ของยาจอดทิ้งไว้ที่สวนยางในจังหวัดพัทลุง ห่างจากอำเภอเมืองยะลาประมาณ 240 กิโลเมตร

เมื่อสอบถามว่าเธอเชื่อว่าใครต้องรับผิดชอบการหายตัวของยา และแวยฮารัค ภรรยาของยาบอกชื่อของจำสิบ ตำรวจ ธีระรัฐ จันทะโน และจำสิบตำรวจวิรัช บุญไชโย(แม้จะไม่มีรายละเอียดถึงพื้นฐานของความสงสัยของเธอ)

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ภรรยาของนายยา เจ๊ะดอเลาะห์ ได้แจ้งความกับตำรวจ สภอ.ยะลาเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2545 เธอยังได้ร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ นอกจากนี้ครอบครัวได้รับเงินเยียวยาจำนวน 1 แสนบาทจากรัฐบาลตามข้อเสนอแนะของ กอส.

กรณีที่ 18

ชื่อ : นายบรูฮัม มะฮือลา และนายอับดุลมานัน อับดุลลาติม

วันที่เกิดเหตุ : เดือนมีนาคม หรือเมษายน 2546

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : อำเภอสุไหงโกลก จังหวัดนราธิวาส

วันที่บันทึก : 17 สิงหาคม 2548

ที่อยู่ของเหยื่อ : 5 หมู่ 2 ต. นราธิวาส.สุไหงปาตี จ.ปะลูลู อ./ 554 ม .2 ต.นราธิวาส.สุไหงปาตี จ.ะลูลู อป.

อายุ : ไม่ทราบ / 48 ปีตามลำดับ

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ :¹² ในวันที่ทั้งสองหายตัวไป บรูฮัม มะฮือลา และอับดุลมานัน อับดุลลาติม กลับจากตลาดในอ.สุไหงโกลก หลังจากกลับจากตลาดรถจักรยานยนต์ของพวกเขาถูกบังคับให้หยุดที่จุดตรวจของทหารซึ่งมีรถทหารสองคันจอดอยู่ ผู้เห็นเหตุการณ์เล่าว่าทั้งสองถูกทหารนำตัวไปและเห็นรถจักรยานยนต์ของพวกเขาถูกนำไปไว้หลังรถทหาร ผู้เห็นเหตุการณ์ไม่กล้าเข้าไปช่วยเหลือเนื่องจากกลัวว่าพวกเขาจะถูกนำตัวไปด้วย

พี่ชายของอับดุลมานัน นายอับดุลรอฮิม อับดุลลาติม กล่าวกับฮิวแมนไรท์ วอทช์ ว่าน้องชายของเขาอยู่ผิดที่และผิดเวลา เขากล่าวว่าเป้าหมายของการลักพาตัวคือนายบรูฮัม ไม่ใช่อับดุลมานัน แต่เนื่องจากมีพยานเห็นเหตุการณ์ทำให้ตำรวจไม่สามารถปล่อยตัวอับดุลมานันเป็นอิสระได้ อับดุลมานันคงไม่นั่งเฝ้าขังอยู่ได้และครอบครัวของเขาที่รู้จักนักการเมืองระดับชาติหลาย คนในจังหวัดนราธิวาส¹³

¹² ข้อมูลบางส่วนมาจากข้อมูลที่เก็บโดยมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ ร่วมกับข้อมูลเพิ่มเติมจากรายงานของ Human Rights Watch เล่ม , 'It Was Like Suddenly My Son No Longer Existed' published in 2007, เข้าถึงได้จาก : www.hrw.org/asia/thailand

¹³ กลุ่ม "วาตะห์" เป็นกลุ่มนักการเมืองมุสลิม ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2531 โดยมีจุดประสงค์เพื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อพี่น้องมุสลิมเป็นหลัก

นายบุญธรรมเดิมถูกสงสัยว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการยิงนายตำรวจนายหนึ่งซึ่งเรียกกันว่า “เสอแดง” ชื่อจริงคือพันตำรวจเอกสุธรรม ศิริระชะนนท์ ซึ่งทำงานกับหน่วยงานเกี่ยวกับยาเสพติด ไม่ชัดเจนว่าข้อมูลจากเจ้าหน้าที่จะถูกต้องหรือไม่ แต่สองปีก่อนบุญธรรมจะหายตัวไปเขาถูกจำคุกเป็นเวลาสองปีในข้อหาเสพยาเสพติด พ่อของเขานายมะอีลา บินสื่อแม กล่าวกับมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพว่าบุญธรรมไม่เคยเกี่ยวข้องกับยาเสพติด เขาเพียงต้องการรับผิดชอบแทนน้องชาย และไม่ต้องการให้น้องชายติดคุก พ่อของบุญธรรมบอกกับฮิวแมนไรท์ วอทช์ว่าเขาไม่เชื่อว่าบุญธรรมจะสามารถใช้ปีนในการฆ่าคนได้

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวของทั้งสองไม่ได้แจ้งความอย่างเป็นทางการกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะเชื่อว่า “ตำรวจคงไม่สืบสวนเรื่องนี้” ส่วนพี่ชายนายอัปดุลมามันกล่าวไว้ในรายงานของ Human Rights Watch ว่า ก่อนหน้านี้ทางครอบครัวได้รับการบอกเล่าจากตำรวจกองบังคับการปราบปราม และตำรวจภาค 9 ว่าพวกเขาจะไม่ลังเลใจในการฆ่าผู้ต้องสงสัยซึ่งเป็นผู้ค้ายาเสพติดและผู้ก่อความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อนทั้งสองจะหายตัวไปในปี 2546 รัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ได้ประกาศนโยบาย “สงครามยาเสพติด” เพื่อต่อต้านการใช้และการค้ายาเสพติดซึ่งเป็นเหมือนการให้ “ไฟเขียว” กับตำรวจในการจัดการกระทำด้วยการละเมิดและการสังหารนอกกระบวนการกฎหมาย

กรณีที่ 19

ชื่อ : นายสาการียา กาเจ

วันเกิดเหตุ: 29 มิถุนายน 2546

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ระหว่างเส้นทางบ้านบันนังนุใจ และอำเภอเมืองยะลา อ.เมือง จ. ยะลา

วันที่บันทึก : 13 มิถุนายน 2554 (เก็บข้อมูลครั้งที่2)

ที่อยู่ : 7 ม.5 ต. กรงปินัง อ.กรงปินัง จ. ยะลา

อายุ : ไม่ทราบ

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายสาการียา กาเจ เป็นเจ้าของสวนยางพารา เขามีบุตร 3 คน ถูกบังคับให้สูญหายไปเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2546 เวลาประมาณ 10 โมงเช้า บริเวณเส้นทางบ้านบันนังนุใจ อยู่ระหว่างทางไปอ.เมืองยะลา

ก่อนที่นายสาการียาจะหายตัวไป ได้บอกกับภรรยา นางปิ๊อะ กามาว่าจะไปดูรถจักรยานยนต์ที่ร้านในหมู่บ้านใกล้เคียงกับเพื่อนชื่อ นายสุไร ยะ ซึ่งเป็นคนขายของตามบ้านในตัวเมือง แต่ทั้งสองก็ไม่ไปที่ร้าน

2-3 สัปดาห์ต่อมารถจักรยานยนต์ของสาการียาถูกพบในบริเวณห่างไปจากหมู่บ้าน โชคดีที่ไม่มีใครทราบสาเหตุหรือเห็นเหตุการณ์ มีเพียงข่าวลือว่ามีคนพบเห็นรถตู้ที่มีลักษณะเหมือนรถที่ใช้ลักพาตัวเด็กเข้ามาและเกี่ยวข้องกับการหายตัวไปของทั้งสอง

จากคำบอกเล่าของนางปิ๊อะ ปกติแล้วครอบครัวของเธอมักเป็นที่อยู่อาศัยของเพื่อนบ้าน (นายสาการียามีเพื่อนที่เป็น อ.ส.หน่วยงานความมั่นคง และยังมีเพื่อนที่เป็นกำนัน)อีกทั้งครอบครัวเธออยู่ในหมู่บ้านที่ชาวบ้านยากจน ทำให้หลายครั้งที่ครอบครัวถูกกล่าวหาจากเพื่อนบ้านต่างๆ จนมีเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาตรวจค้นทรัพย์สินบ้านบ่อย ๆ

ในวันที่ 29 มิถุนายน 2546 เวลาประมาณ ปายโมง ภรรยาของนายสากาเรียเห็นว่ามียังไม่กลับบ้าน ดังนั้นจึงตัดสินใจออกไปตามหาและได้ทราบข่าวลือเรื่องของรถตู้ที่อาจจะเกี่ยวข้องกับการหายไปของสามี ในวันต่อมาเธอก็ได้เข้าแจ้งความกับตำรวจเรื่องการหายตัวไปของสามี

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ในวันที่ 30 มิถุนายน 2546 ครอบครัวของนายสากาเรีย ได้พยายามเข้าแจ้งความเรื่อง การหายตัวไปของนายสากาเรียยัง สภอ.กรงปินัง ในเบื้องต้นทางตำรวจไม่รับแจ้ง โดยให้เหตุผลว่าเหตุเกิดขึ้นนอกพื้นที่ที่รับผิดชอบ ดังนั้นทางครอบครัวจึงไปแจ้งความยัง สภอ.เมืองยะลา และ สภอ.ยะลาได้รับแจ้งความเรื่องการหายตัวไปของ นายสากาเรียไว้ อย่างไรก็ตามเป็นเวลากว่า 1 ปีให้หลังจากเกิดเหตุที่ตำรวจเริ่มสืบสวนสอบสวน หลังจากนั้นก็ไม่มีความก้าวหน้าเกี่ยวกับเหยื่อหรือที่อยู่ของเขา

หลังเกิดเหตุ 3 ปีทางครอบครัว(น้องสาวของนายสากาเรีย)ได้ไปขอใบมรณะบัตรจากอำเภอธารโต โดยไม่เจตนา เนื่องจากความเข้าใจผิดกันในการสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ สภอ. ธารโต อย่างไรก็ตามนางปิยะต้องการให้มีการถอนใบมรณะบัตร เพราะนี่เป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่ยุติการสอบสวนตามกฎหมาย และตามหาสามีของเธอ จนขณะนี้ยังไม่มีความก้าวหน้าใดๆ

สำหรับการช่วยเหลือทางครอบครัวของเหยื่อเคยได้รับความช่วยเหลือ 4,000 บาท จากอำเภอกรงปินังแต่ก็ไม่ทราบว่าเป็นความช่วยเหลือเนื่องจากกรณีใด นอกจากนี้ได้รับเงินช่วยเหลือจากคณะกรรมการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบจากสถานการณ์ภาคใต้ (กยต.) จำนวน 100,000 บาท

กรณีที่ 20

ชื่อ : นายอรุณ โมง

วันที่เกิดเหตุ : 6 มกราคม 2547

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : บ้านของเหยื่อใน อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา

วันที่บันทึก : 20 สิงหาคม 2548

ที่อยู่ของเหยื่อ : อ.สะบ้าย้อย จ. สงขลา ย้ายมาจากบ้านเดิมที่ 84/4 ม. 2 ต. สากอ อ. ศรีสาคร จ.นราธิวาส

อายุ : 51 ปี

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายอรุณ โมง เป็นพ่อของลูกอีก 5 คน เขาประกอบอาชีพช่างตัดผม เขาถูกลักพาตัวไปจากบ้านของภรรยาที่อ.สะบ้าย้อย จ. สงขลา โดยกลุ่มชายที่อ้างพรางตนเองด้วยหมวกไหมพรม

ในวันที่เกิดเหตุเวลาประมาณ 5 โมงเย็น ชายกลุ่มหนึ่งประมาณ 4-5 คน เข้ามาบังคับนายอรุณ และได้ตีเขาด้วยปืนที่หน้า หลังจากนั้นพวกเขาได้นำตัวอรุณขึ้นรถปิคอัพ – และนั่นคือครั้งสุดท้ายที่ครอบครัวได้เห็นนายอรุณ กลุ่มชายดังกล่าวไม่ได้แจ้งข้อมูลใดๆ เกี่ยวกับการกระทำการในครั้งนี้ ทั้งยังไม่ได้แสดงหมายจับกุมเขาด้วย

ลูกสาวคนหนึ่งเป็นจำนวนบุตรห้าคนของอรุณ นางสาวทัศนีย์ โมง กล่าวว่า การที่พ่อของเธอถูกลักพาตัวไปอาจจะเกี่ยวกับเหตุการณ์ปล้นปืนที่ค่ายปิเหล็ง จ. นราธิวาส เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 (2 วันก่อนที่นายอรุณถูกบังคับให้สูญหาย)

นายอรุณถูกจับตามองจากตำรวจตั้งแต่ย้ายมาอยู่ที่ อ.สะบาย้อย แต่อย่างไรก็ตามข้อสงสัยเหล่านี้ก็มิได้อยู่บนพื้นฐานของพยานหลักฐานที่มีน้ำหนัก

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวของเหยื่อได้เข้าแจ้งความครั้งแรกที่ สภ.อ.สะบาย้อย และต่อมานางสาวทัศนีย์ก็เข้าแจ้งความอีกครั้งที่ สภ. ศรีสาคร แต่ไม่ได้รับการตอบกลับใดๆนอกจากความจริงที่ว่ากรณีเป็นเรื่องยากในการสืบสวนเนื่องจากไม่มีหลักฐาน

ครอบครัวได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลจำนวน 100,000 บาทตามข้อเสนอแนะของ กอส.

กรณีที่ 21

ชื่อ : นายบุญด้อมัน วอนิ และนาย อิบรอฮิม กายอ

วันเกิดเหตุ : 8 มกราคม 2547

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : บ้านของนายอิบรอฮิม

วันที่บันทึก : 13 มิถุนายน 2554 (วันที่รับรายงานครั้งที่ 2)

ที่อยู่ของเหยื่อ : 173 ม.11 ต.บันนังสตา อ.บันนังสตา จ.ยะลา และ 279 ม.1ต.บันนังสตา อ.บันนังสตา จ. ยะลา ตามลำดับ

อายุ : 26 ปี และ 31 ปี ตามลำดับ

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายบุญด้อมัน ประกอบอาชีพทำสวนในอ.บันนังสตา เขาหายตัวไปเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2547 เวลาประมาณ 2 ทุ่ม ผู้ใกล้ชิดคนยบุญด้อมันคนหนึ่ง ได้มาหาที่บ้านเพื่อชักชวนนายบุญด้อมันไปหานายเพื่อนของเขาคืออิบรอฮิม กายอ ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านที่ยืมเงินทั้งสองไป บุญด้อมันอาศัยกับบิดามารดาที่บ้าน ด้วยเหตุนี้แม่ของเขาจึงออกมาดูเห็นคนแปลกหน้าที่ประตู อย่างไรก็ตามเธอไม่สามารถบอกได้ว่าเคยเห็นชายคนนั้นมาก่อน

วันที่ 9 มกราคม 2547 เวลาประมาณตีสองนายบุญด้อมันได้มาเคาะประตูบ้านเพื่อมาหานายอิบรอฮิม (ซึ่งเป็นผู้เก็บเงินค่าโดยสารรถโดยสารระยะบันนังสตา-ยะลา)จากคำบอกเล่าของภรรยาของนายอิบรอฮิม (นางแอสาะ มะแตฮะ) เธอและอิบรอฮิม ได้ออกมาพบนายบุญด้อมันมีร่องรอยการถูกทำร้ายร่างกาย เขามาพร้อมชายคนหนึ่งใส่เครื่องแบบทหาร ส่วนคนอื่นแต่งกายแบบพลเรือนทั่วไปโดยไม่มีลักษณะของการแต่งกายตามศาสนาได้ดึงตัวทั้งสองเข้าไปในรถที่มาด้วย ทหารคนหนึ่งได้แจ้งกับนางแอสาะว่าจะปล่อยสามีของเธอกลับมาในอีกไม่นาน

ประมาณตี 3 ชายคนที่มาพร้อมนายบุญด้อมัน ได้กลับมายังบ้านของนายอิบรอฮิมเพื่อแจ้งนางแอสาะว่านายบุญด้อมันและนายอิบรอฮิมได้หายตัวไป โดยไม่ได้บอกว่าเกิดอะไรกับทั้งสองคน นางแอสาะจึงได้ไปยังบ้านของนายบุญด้อมันซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน เพื่อบอกเรื่องนี้ให้แม่ของนายบุญด้อมันทราบ

เช้าของวันที่ 9 มกราคม 2547 พ่อของนายบุญด้อมันและภรรยาของนายอิบรอฮิมจึงได้เข้าแจ้งความเรื่องการหายตัวไปของทั้งสองที่ สภ. บันนังสตา ซึ่งตำรวจสัญญาว่าจะช่วยตามหาบุคคลทั้งสอง อย่างไรก็ตามเนื่องจากการขาดพยานหลักฐานที่ชัดเจนและจากปฏิบัติการทางทหารหลังเหตุการณ์ปล้นปืนค่ายปิเหล็ง อ.เจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาสเพียง 2-3วันก่อน (4 มกราคม 2547) เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่สามารถดำเนินการใดๆต่อไปในค้นหาตัวเหยื่อได้

หลังจากเหตุการณ์ของการหายตัวไปของทั้งสอง ญาติๆของเหยื่อเองได้พยายามตามหาทั้ง 2 คนอย่างไม่ลดละ แม้กระทั่งการค้นหายังสุสานต่างๆ หนึ่งในสัปดาห์หลังจากการหายตัวไปกำนันในหมู่บ้านได้มาหาพ่อแม่ของนายบุญคือมัน และแจ้งว่า พบศพบุญคือมัน ถูกโบกทับด้วยซีเมนต์เป็น ซึ่งกำนันได้นำรูปถ่ายมาให้แม่ของบุญคือมันดูว่าใช่บุญคือมันหรือไม่ แต่เพราะในภาพ นั้นสภาพใบหน้าของศพวมมาก ทำให้ไม่สามารถยืนยันได้ว่าเป็นบุญคือมันหรือไม่ พ่อของเขาจึงไปดูศพด้วยตนเองซึ่ง ภายหลังได้แจ้งว่าศพนั้นไม่ได้เป็นลูกชายของเขา

ในปี 2553 มีเจ้าหน้าที่จาก กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) มาหาแม่ของนายบุญคือมันเพื่อให้เธอ เซ็นต์เอกสารยืนยันว่าลูกชายของเธอได้เสียชีวิตไปแล้ว เพื่อให้สามารถยุติคดีนี้ที่ร้องเรียนไปยัง คณะทำงานด้านการบังคับสูญ หายโดยไม่สมัครใจของสหประชาชาติ (UN Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances -UNWGEID) อย่างไรก็ตามเนื่องจากไม่มีผลตรวจ DNA ที่แน่ชัดทำให้แม่ของเขาเชื่อมั่นว่าศพนั้นไม่ได้เป็นลูกชายของตน

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวไม่มั่นใจว่าทางเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้ามาตรวจสอบเกี่ยวกับคดีนี้อย่างถูกต้อง เหมาะสมหรือไม่เนื่องจากครอบครัวไม่เคยได้รับรายงานความคืบหน้าในคดีนี้นับตั้งแต่วันที่เข้าไปแจ้งความการหายตัวไป ของบุคคลทั้งสองที่ สภอ. บึงนังस्ता เมื่อปี 2547 แม่ของบุญคือมันจำได้ว่ามีตำรวจมาหาเธอที่บ้านครั้งเดียวพร้อมกับเจ้าหน้าที่ จาก กอ.รมน. เพื่อบังคับให้เซ็นต์เอกสารยอมรับว่าลูกชายได้เสียชีวิตแล้ว ขณะเดียวกันภรรยาของนายอิบรอฮิมก็ได้รับแจ้งจาก ผู้กำกับสถานีตำรวจภูธรบันนังस्ताว่าทั้งสองที่หายตัวไปนั้นน่าจะหลบหนีไปยังประเทศมาเลเซีย และมีความน่าเชื่อถือสูงว่ากรณี นี้ผ่านพ้นขั้นตอนของอัยการจังหวัดยะลาแล้ว

กรณีของเหยื่อทั้งสองได้รายงานไปยังคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โดยนายवलันต์ พานิชเป็นผู้รับผิดชอบคดี และครอบครัวได้รับเงิน 100,000 บาท จากรัฐบาลตามข้อเสนอแนะของ กอส.

กรณีที่ 22

ชื่อ : นายอิบรอฮิม เซะ

วันเกิดเหตุ : 27 มกราคม 2547

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : บ้านของนายอิบรอฮิม

วันที่บันทึก : 17 สิงหาคม 2548

ที่อยู่ของเหยื่อ : 52/5 ม.10 บ้านโต๊ะเปาะคะ ต.ตันหยงมัส อ. ระแงะ จ.นราธิวาส

อายุ : 37 ปี

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ :¹⁴ ประมาณเที่ยงคืนของวันที่ 27 มกราคม 2547 นายอิบรอฮิมและภรรยาตื่นขึ้นมาเพราะได้ยินเสียงของคนประมาณ 20 คนที่ใส่หมวกไหมพรมและใช้ปืนทูปประตูบ้าน หลังจากได้บังคับให้นายอิบรอฮิม นอนลงกับพื้นและใช้ปืนกดที่ศีรษะ อิบรอฮิมถูกนำตัวไป ภรรยาของนายอิบรอฮิมไม่เห็นเขาอีกตั้งแต่นั้นมา

ก่อนที่อิบรอฮิมจะถูกเอาตัวไปบางคนที่มาได้ถามเขาเกี่ยวกับเหตุการณ์ปล้นปืนที่ค่ายปีเหล็ง เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 ภรรยาของนายอิบรอฮิม (นางนูรีดา ดาแม) ในขณะที่คนอื่นๆได้เข้าไปในบ้านเพื่อค้นหาปืนที่ถูกขโมยมา แต่ก็ไม่ได้พบอะไร เธอยังบอกอีกว่าคนพวกนั้นไม่ได้มีหมายค้นหรือหมายจับมาแสดงแต่อย่างใด

ภรรยาของเธอยังเชื่อว่ากลุ่มคนเหล่านั้นเป็นคนที่มาจากพื้นที่อื่น สังเกตจากสำเนียงว่าพวกเขาเป็นคนมาจากภาคกลาง โดยเฉพาะเมื่อพวกเขาถามว่า “คนนี่ชื่อเฮงหรือไม?” (ชื่อเล่นของนายอิบรอฮิม) ในภาษามลายู สังเกตสำเนียงที่พูดไม่ใช่สำเนียงที่เธอคุ้นเคย และเธอเชื่อว่าพวกเขาน่าจะเป็นเจ้าหน้าที่จากส่วนกลาง เพราะ ก) พวกเขาบอกว่าจะนำนายอิบรอฮิมไปกรุงเทพฯ ตอนที่นูรีดาขอให้พวกเขาปล่อยตัวสามีเธอ ข) เธอยังสังเกตว่าคนกลุ่มคนเหล่านั้นสวมใส่ชุดเครื่องแบบบาง(ไม่ระบุสัญลักษณ์)คล้ายกับของเจ้าหน้าที่รัฐ

ตอนที่พวกเขานำตัวสามีของเธอไป นูรีดาได้วิ่งตามไปด้วยและได้รถกระบะสองคันจอดอยู่ คันหนึ่งสีขาวอีกคันสีแดง แต่เธอมองไม่เห็นป้ายทะเบียนรถ

ภรรยาของเขากล่าวว่าสามีของเธอเป็นเพียงครูสอนโรงเรียนตาดีกาเท่านั้น¹⁵ และไม่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการแบ่งแยกดินแดนหรือผู้ก่อการร้าย

คืนนั้น นูรีดาเป็นคนสุดท้ายที่นายอิบรอฮิมขณะมีชีวิตอยู่ อย่างไรก็ตามเพื่อนบ้านละแวกนั้นได้บอกเธอในเวลาต่อมาว่าได้เคยมีเจ้าหน้าที่ตำรวจทั้งในและนอกเครื่องแบบ เข้ามาหาปืนที่ถูกปล้นมาจากค่ายปีเหล็งที่จ. นราธิวาส ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่นายอิบรอฮิมจะถูกจับกุมตัวไป - ในส่วนนี้ทำให้นางนูรีดาเชื่อมั่นว่าเหตุการณ์สองเหตุการณ์นี้มีความเกี่ยวข้องกัน

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ภรรยาของนายอิบรอฮิมได้เข้าแจ้งความการหายตัวไปของสามีที่ สภอ. ระแงะ แต่ตำรวจปฏิเสธที่จะรับแจ้งความ สุดท้ายเธอได้แจ้งเรื่องนี้กับ อบต. นอกจากนี้เธอยังได้ขอความช่วยเหลือจากหน่วยตำรวจพิเศษ 3 ในจังหวัดชายแดนใต้ (ยะลา นราธิวาส และปัตตานี) แต่ยังไม่เห็นหน่วยงานใดประสบความสำเร็จในการตามหาตัวอิบรอฮิม

ครอบครัวได้รับเงินจำนวน 100,000 บาท จากรัฐบาลตามข้อเสนอแนะของ กอส.

กรณีที่ 23

¹⁴ มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพเป็นหน่วยงานแรกที่ได้นำบันทึกข้อมูล รายละเอียดต่างๆได้ถูกเผยแพร่อย่างกว้างขวางในรายงานของ Human Rights Watch เรื่อง , 'It Was Like Suddenly My Son No Longer Existed' published in 2007, เข้าถึงได้จาก : www.hrw.org/asia/thailand

¹⁵ โรงเรียนสอนเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม

ชื่อ : นายชาติ ลาโบ๊ะ

วันเกิดเหตุ : 9 มกราคม 2547

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ตำบลตรวจบริเวณ อ.เมือง นราธิวาส จ. นราธิวาส

วันที่บันทึก : 17 สิงหาคม 2548

ที่อยู่ : 51 บ้านไม้งาม ม.6 ต.บ้านปอ อ.เมือง จ.นราธิวาส

อายุ : 34 ปี

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ :¹⁶ นายชาติ ลาโบ๊ะ หายตัวไปเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2547 เขาประกอบอาชีพเป็นรับจ้างทั่วไป วันก่อนที่เขาจะหายตัวไป วันที่ 8 มกราคม 2547 มีเจ้าหน้าที่ตำรวจได้นำหมายค้นมาตรวจค้นบ้านของเขาเพื่อค้นหาปืนที่ถูกปล้นมาจากค่ายปีเหล็ง จ.นราธิวาสเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 แม้การตรวจค้นก็ไม่ได้พบอาวุธปืนในบ้านของเขาแต่ชาติก็ถูกขอให้ไปให้การที่สถานีตำรวจ เพื่อให้แน่ใจว่าชาติจะไปที่โรงพัก เจ้าหน้าที่จึงยึดรถยนต์และรถจักรยานยนต์ของเขาไปด้วย นางสาวนุรียาน้องสาวของนายชาติได้เล่าว่าชาติได้ลงชื่อในเอกสารข้อตกลงนี้ และชาติได้รับรถทั้งสองคันคืนในช่วงบ่ายแต่เธอไม่แน่ใจว่าชาติได้ไปให้การที่โรงพักตามข้อตกลงหรือไม่

วันรุ่งขึ้น 9 มกราคม 2547 ชาติออกจากบ้านในบ้านไม้งาม (ตำบลบ้านปอ จังหวัดนราธิวาส)โดยรถยนต์(ฮอนด้าซีวีสี่แดง) เขาบอกที่บ้านว่าเขาจะไปต่อใบอนุญาตขับขี่รถ จนเวลาประมาณเที่ยง เขาได้โทรศัพท์มาหาน้องสาว (นางสาวนุรียาน) เพื่อบอกว่าเขาถูกเรียกให้หยุดตรงด่านตรวจ เขาอธิบายว่าเจ้าหน้าที่ได้ตรวจค้นรถและให้เขาไปที่สถานีตำรวจจังหวัดนราธิวาส และนั่นเป็นครั้งสุดท้ายที่ครอบครัวได้พูดคุยกับนายชาติ

จากคำบอกเล่าของผู้ที่เห็นเหตุการณ์สอดคล้องกับคำพูดของนายชาติที่บอกกับน้องสาวทางโทรศัพท์ โดยผู้เห็นเหตุการณ์เล่าว่า ในวันเกิดเหตุได้เห็นรถยนต์สี่แดงคันหนึ่งถูกเรียกให้หยุดโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ อย่างไรก็ตามผู้เห็นเหตุการณ์ไม่ได้มาให้ข้อมูลกับเจ้าหน้าที่ เพราะหวาดกลัวและไม่อยากเกี่ยวข้อง

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ภรรยาของชาติ นางนาซีเราะห์ วาเซาะห์ เข้าแจ้งความเกี่ยวกับการหายตัวของสามีที่สถานีตำรวจนราธิวาสและได้หารือกับทนายความเพื่อนำเรื่องนี้เข้าสู่ศาลแพ่งด้วย

ครอบครัวของเหยื่อได้รับเงินจำนวน 100,000 บาทจากรัฐบาลตามข้อเสนอของ กอส.

กรณี 24

ชื่อ : นายมุสตาซิดีน มะมิง และ นายแวฮือซอ มะเส็ง

¹⁶ มุลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพเป็นหน่วยงานแรกที่ได้นำบันทึกข้อมูล รายละเอียดต่างๆ ได้ถูกเผยแพร่อย่างกว้างขวางในรายงานของ Human Rights Watch เรื่อง , 'It Was Like Suddenly My Son No Longer Existed' published in 2007, เข้าถึงได้จาก : www.hrw.org/asia/thailand

วันที่เกิดเหตุ : 11 กุมภาพันธ์ 2547

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ตลาดต้นหยงมัส ถ. เทศบาล 112/11, ต.ต้นหยงมัส อ. ระแงะ จ. นราธิวาส

วันที่บันทึก : 20 พฤศจิกายน 2554 (วันที่รับรายงานครั้งที่ 2)

ที่อยู่ของเหยื่อ : 127 ถนนเทศบาลที่ 11 ต.ต้นหยงมัส อ. ระแงะ จ. นราธิวาส และ 3 ต. บ้านปอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส ตามลำดับ

อายุ : ประมาณ 26 และ 27 ปี ตามลำดับ

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ :¹⁷ นายมุสตาซิดีน มะมิง เป็นเจ้าของร้านขายโทรศัพท์ในตลาด ต้นหยงมัส เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2547 เขาจับกุมตัวพร้อมลูกจ้างในร้าน นายแวอ็ซอ มะเซ็ง โดยคนกลุ่มหนึ่งซึ่งติดอาวุธ ทั้งสองคนยังคงสูญหาย

รูสลัน - เพื่อนเล่นฟุตบอลกับนายมุสตาซิดีน พบเห็นทั้งสองคนเพียง 20 นาทีก่อนที่ทั้งสองจะหายตัวไป โดยในวันนั้นเขาไปหานายมุสตาซิดีนเหมือนช่วงทุกๆเย็น แต่พบว่ามุสตาซิดีนยังไม่เปิดร้าน เขาจึงออกไปหาอะไรเพื่อรับประทาน และเมื่อเขากลับมาก็ได้ทราบเรื่องจากผู้เห็นเหตุการณ์

ผู้เห็นเหตุการณ์เล่าว่าเห็นชายกลุ่มหนึ่งแต่งกายด้วยเชิร์ตสีดำมาที่ร้านของมุสตาซิดีนเวลาประมาณ 4 โมงเย็น มีคน 5-6 คนขับรถมายังร้านของนายมุสตาซิดีน และนำตัวเขาพร้อมกับเพื่อนซึ่งเป็นลูกจ้างในร้าน- นายแวอ็ซอ ขึ้นรถกระบะยี่ห้อนิสสันสีแดงไป ไม่มีพยานเห็นหรือได้ยินว่าคนกลุ่มนั้นมีหมายจับมาด้วย พยานที่เห็นเหตุการณ์ได้เล่าให้ภรรยาของมุสตาซิดีน - นางสาวต่วนรูฮานา ต่วนกอแต ฟังว่ารถที่นำตัวสามีเธอไปนั้นไม่ติดแผ่นป้ายทะเบียน ทำให้เธอสงสัยว่าเหตุใดรถคันนี้จึงสามารถวิ่งผ่านด่านตรวจต่าง ๆ ของทหารได้ โดยไม่ถูกเรียกให้หยุด¹⁸ ภรรยาของมุสตาซิดีน (นางต่วน) ฟังว่าแต่อย่างไรซึ่งก่อนหน้านี้ประมาณ 1 เดือนได้เกิดเหตุการณ์ผู้ก่อความไม่สงบปล้นปืนที่ค่ายปีเหล็ง อ. เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส (4 มกราคม 2547) ทำให้ทั้งจังหวัดนราธิวาสในขณะนั้นตกอยู่ในภาวะที่มีความวุ่นวายและทุกที่มีแต่เจ้าหน้าที่ตำรวจ

ในวันที่เกิดเหตุภรรยาของนายมุสตาซิดีนอยู่ที่จังหวัดปัตตานี และทราบเรื่องนี้จากแม่สามีของเธอที่โทรมาแจ้งข่าวร้าย ไม่แน่ชัดว่าภรรยาของนายแวอ็ซอทราบเรื่องนี้ได้อย่างไร แต่พี่ชายของนายแวอ็ซอ (นายอาแว มะเส็ง) ได้บอกว่าภรรยาของนายแวอ็ซอน่าจะทราบเท่าที่ผู้เห็นเหตุการณ์แจ้ง¹⁹

ทั้งสองครอบครัวพยายามตามหาคนทั้งสองคนเป็นเวลากว่า 1 เดือนหลังจากเกิดเหตุการณ์ ขณะนั้นภรรยาของนายมุสตาซิดีนได้ตั้งครุภักอยู่ด้วย แต่เธอก็ยังพยายามออกตามหาสามีทั้งที่ค่ายอิงคยุทธบริหารแต่ก็ไม่พบสามีแต่อย่างใด นายอาแวกล่าวว่าเขาได้นำเงินเก็บของครอบครัวมาใช้เพื่อตามหานายแวอ็ซอ ทั้งไปตามหาที่ค่ายทหารหลายแห่งในจังหวัดยะลาหรือหาดใหญ่แต่ก็ยังไม่พบตัวนายแวอ็ซอ ทางครอบครัวของนายแวอ็ซอจึงทำใจยอมรับว่านายแวอ็ซออาจจะเสียชีวิตแล้ว และได้จัดงานศพให้แก่เขาแม้จะยังไม่เจอศพก็ตาม

¹⁷ มุสนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพเป็นหน่วยงานแรกที่ได้นำบันทึกข้อมูล รายละเอียดต่างๆ ได้ถูกเผยแพร่อย่างกว้างขวางในรายงานของ Human Rights Watch เรื่อง , 'It Was Like Suddenly My Son No Longer Existed' published in 2007, เข้าถึงได้จาก : www.hrw.org/asia/thailand

¹⁸ ข้อมูลจากจดหมายร้องทุกข์ของนางต่วนรูฮานา ต่วนกอแต ซึ่งส่งไปยังเลขาธิการกระทรวงยุติธรรม เพื่อร้องขอให้ทางกระทรวงยุติธรรมรับกรณีของสามีของเธอเป็นคดีพิเศษ (เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2550) (และข้อมูลข้างอื่น ๆ หลังจากนั้น).

¹⁹ ข้อมูลจาก นางอังคณา นีละไพจิตร อ่างอิงจากข้อมูลซึ่งจัดทำขึ้นโดยคณะทำงานรวบรวมข้อมูลและติดตามผู้สูญหายจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้สำนักนายกรัฐมนตรี

ครอบครัวของนายแวนโซยังบอกอีกว่า นายแวนโซและเจ้านายของเขา (นายมุสตาซิดีน) เป็นคนดีและไม่น่าจะต้องถูกสังหารแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามนายแวนกล่าวว่าตนเองได้ยินข่าวลือว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจกำลังตามหาคนที่ทำโทรศัพท์ที่จุดชนวนระเบิด ซึ่งส่วนนี้เองน่าจะเป็นเบื้องหลังการที่น้องชายของเขาถูกจับตัวไป และในความคิดเห็นของเขาเชื่อว่า นายแวนโซนั้นไม่น่าจะมีความรู้มากถึงขนาดจะสามารถต่อวงจรจุดชนวนระเบิดได้เพราะเขาเองก็ไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนด้วยซ้ำ

1 ปีเศษหลังจากการหายตัวไปของสามี ในวันที่ 4 ตุลาคม 2547 ภรรยาของนายมุสตาซิดีนได้เข้าร้องทุกข์กับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ขณะที่พระองค์เสด็จมายังจังหวัดชายแดนภาคใต้ เธอได้รับแจ้งจากผู้ที่นำเชื่อถือถึงเหตุผลของเบื้องหลังของการหายตัวไปของนายมุสตาซิดีน ซึ่งเป็นที่ชัดเจนว่าหลังจากเหตุการณ์ระเบิดที่ตลาดต้นหยงมัส 10 วันเจ้าหน้าที่ตำรวจได้พบซิมการ์ดของโทรศัพท์ที่ใช้ในการเชื่อมต่อระเบิด – เป็นซิมการ์ดที่มาจากร้านของนายมุสตาซิดีน ทำให้ตัวนุรฮานาเชื่อมั่นว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจจากสภ.ระแงะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการหายตัวไปของสามีของเธอ

นอกจากนี้สมาชิกวุฒิสภานายพีครุดีน บอดตอ กล่าวกับ Human Right Watch ว่าการหายตัวไปของนายมุสตาซิดีนเกิดขึ้นเพราะเจ้าหน้าที่พยายามหาหลักฐานจากสัญญาอนุญาตการใช้โทรศัพท์ในบริเวณค่ายปีเหล็ง จ. นราธิวาส (อ.เจาะไอร้อง) ก่อนที่ผู้ก่อความไม่สงบจะปล้นปืน 400 กระบอกจากคลังแสงอาวุธเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 การสืบสวนพุ่งเป้ามายังชาวมุสลิมในพื้นที่ซึ่งเป็นเจ้าของหรือทำงานเป็นช่างในร้านโทรศัพท์ในจังหวัดนราธิวาส นอกจากนี้เขายังกล่าวอีกว่าเจ้าหน้าที่มีความกังวลมากกว่าจะมีการจุดชนวนระเบิดจากโทรศัพท์เพื่อทำร้ายประชาชนและเจ้าหน้าที่มากขึ้นด้วย

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ภรรยาของนายมุสตาซิดีนได้แจ้งความเรื่องการหายตัวไปของสามีในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2547 ณ สภ. ระแงะ พร้อมกับภรรยาของนายแวนโซ ทั้งสองกรณีตำรวจล้มเหลวในการตามหาตัวสามีของหญิงทั้งสอง

อย่างไรก็ตามในกรณีของนายมุสตาซิดีน เจ้าหน้าที่ได้นำเอาคอมพิวเตอร์จากร้านของไปด้วยแต่ก็ได้นำมาคืนในภายหลัง พร้อมทั้งแจ้งว่าไม่ได้พบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในกล่องบันทึกข้อมูล ตัวนุรฮานาเชื่อว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจจากกองบังคับการปราบปรามภายใต้สำนักงานตำรวจแห่งชาติ พยายามค้นหาหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับตัวนายมุสตาซิดีนในกรณีการระเบิดที่ตลาดต้นหยงมัส แต่พอไม่พบหลักฐานอะไรจึงยุติการสืบสวน

ตัวนุรฮานา นำเรื่องนี้มาปรึกษากับทนายความจากยะลา เพื่อยื่นเรื่องร้องเรียนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ทนายได้ยื่นหนังสือร้องเรียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาส นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ อดีตสมาชิกวุฒิสภา จ. นราธิวาส และพลโทพิศาล วัฒนวงษ์คีรี ผู้บัญชาการทหารภาค 4 และอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร และเจ้าหน้าที่ตำรวจในสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และนักการเมืองหลายคนในรัฐสภา ปฏิกริยาตอบสนองจากผู้ซึ่งเธอร้องเรียนคือนายกรัฐมนตรีทักษิณให้ความเชื่อมั่นว่าเขาจะให้ความสนใจต่อคดีนี้ ส่วนนักการเมืองในสภาบอกว่าพวกเขาจะส่งเรื่องนี้ให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

คณะทำงานยุติธรรมเพื่อสันติภาพ²⁰ ได้ติดตามกรณีจากจดหมายของสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่ส่งมาถึงญาติ โดยได้แจ้งว่าคดีนี้เป็นเรื่องของจังหวัดชายแดนภาคใต้ และกล่าวว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจ สภ. ระแงะ ได้กระทำการสืบสวนสอบสวนในระยะเวลาพอสมควร ปัญหาที่แท้จริงคือขาดซึ่งพยานและหลักฐานที่ไม่เพียงพอในการหาตัวผู้กระทำผิด

อย่างไรก็ตามเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2549 เจ้าหน้าที่ตำรวจ สภ. ระแงะได้เรียกนางตัวนุรฮานาไปให้ปากคำอีกครั้ง โดยแจ้งว่าเป็นการกลับมาทำคดีใหม่อีกครั้ง แต่ก็ยังไม่มีความก้าวหน้า

²⁰ คณะทำงานยุติธรรมเพื่อสันติภาพ (WGJP) ก่อตั้งขึ้นในปี 2549 และในเดือนธันวาคม 2552 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ (Justice for Peace Foundation ,JPF) ตั้งที่รู้จักในปัจจุบัน

ครอบครัวได้รับเงินจำนวน 100,000 บาทจากรัฐบาล ตามข้อเสนอแนะของ กอส. นอกเหนือจากนี้นางด่วนรุธานาได้รับเงินช่วยเหลือเลี้ยงดูบุตรจากสำนักราชเลขาฯจนกว่าลูกของเธอจะจบชั้นปริญญาตรีหลังจากที่เธอได้ยื่นหนังสือร้องเรียนกับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถตั้งแต่ปี 2547 นั้นเอง

กรมสอบสวนคดีพิเศษ ไม่ได้รับคดีนี้เป็นคดีพิเศษ และครอบครัวยังไม่ได้รับใบมรณบัตร

กรณีที่ 25

ชื่อ : นายอัปดุลเลาะห์ หะยีมะสาและ

วันที่เกิดเหตุ : 5 มิถุนายน 2548

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ใกล้กับสถานีรถไฟยะลา อ.เมือง จ.ยะลา

วันที่บันทึก : 20 สิงหาคม 2548

ที่อยู่ของเหยื่อ : 19/5 ถนนวิสุทธิอุทิศ 31 ถ.วิสุทธิอุทิศ 1 ต.สะเตงนิฮงบารู อ.เมือง จ.ยะลา

อายุ : ไม่ทราบ

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายอัปดุลเลาะห์ หะยีมะสาและ มีบุตร 4 คนเขาหายตัวไปเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2548 ในขณะที่กำลังทำงานขับรถจักรยานยนต์รับจ้าง(ซึ่งทำมาแล้วประมาณ 5 ปี)ในวันเกิดเหตุการณ์นายอัปดุลเลาะห์ได้ออกไปทำงานขับรถจักรยานยนต์รับจ้างแถวสถานีรถไฟยะลาตามปกติ ซึ่งโดยปกตินายอัปดุลเลาะห์จะทำงาน จนถึงเวลาประมาณบ่าย 3 โมง จากนั้นจะกลับบ้านเพื่อรับประทานอาหารเที่ยง แล้วจึงกลับมาทำงานต่อในช่วงบ่าย ในวันที่เกิดเหตุเพื่อเห็นว่าเห็นอัปดุลเลาะห์เป็นครั้งสุดท้ายเวลาประมาณบ่าย 2 โมงขณะกำลังขับรถไปส่งผู้โดยสาร ปกติแล้วนายอัปดุลเลาะห์จะกลับถึงบ้านเวลาประมาณ 6 โมงเย็น แต่เมื่อถึงเวลาอัปดุลเลาะห์ยังไม่กลับมา ทำให้ครอบครัวเริ่มมีความวิตก และได้โทรศัพท์ไปหาเขาแต่ไม่สามารถติดต่อได้

ลูกสาวคนหนึ่งของอัปดุลเลาะห์ นางสาวรุสซานา หะยีมะสาและ ได้ไปแจ้งความที่สถานีตำรวจยะลา เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2548 ในวันเดียวกันเพื่อนของนายอัปดุลเลาะห์ ได้ช่วยตามหาด้วยโดยการไปค้นหาหยังค่ายอิงคยุทธบริหารแต่ก็ไม่พบตัวแต่อย่างใด จนในวันที่ 9 มิถุนายน รุสซานาก็ได้ออกไปตามหาพ่อที่ ต.บ้านโสร่ง อ.ยะรัง จ.ปัตตานี แต่ก็ไม่พบอะไร

หลังจากนั้น 5 เดือน มีผู้เห็นเหตุการณ์ชื่อ นายเลาะห์ (ไม่ทราบนามสกุล) ได้มาหาและเล่าถึงเหตุการณ์ในวันนั้นว่า ในช่วงบ่ายของวันที่ 5 มิถุนายน 2548 เขาได้เห็นบรรทุกขนาดใหญ่สองคันได้ซัดขวางรถจักรยานยนต์คันหนึ่ง ซึ่งคนขับรถจักรยานยนต์ใส่เสื้อที่เขียนว่า“13 ยะลา” (เบอร์ของบริเวณสถานีรถไฟ) เขากล่าวอีกว่ารถคันแรกได้เข้ามาขวางทางเพื่อให้รถจักรยานยนต์หยุด จากนั้นทั้งคนขับรถจักรยานยนต์และลูกค้า(ผู้หญิง)ที่ซัดเข้ามา ก็ถูกนำตัวเข้าไปในรถ ส่วนรถบรรทุกอีกคันใช้บรรทุกรถจักรยานยนต์ จากนั้นรถบรรทุกทั้งสองคันก็ขับแยกกันออกไป และไม่มีใครทราบเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์อีกเลย พร้อมทั้งไม่มีใครพบเห็นเหยื่อทั้งสองอีก

ครอบครัวของเหยื่อไม่ทราบว่าเป็นเหตุใดอุบัติเหตุเหล่านี้ถึงถูกนำตัวไป มีสิ่งเดียวที่เขาเชื่อมโยงกับหน่วยกองกำลังคือเขาเป็นเจ้าของหน้าตู้พบบ. และเป็นชรบ. ในพื้นที่ ม. 7 อ. สะเตงนอกเท่านั้น ซึ่งครอบครัวอธิบายว่าอุบัติเหตุเหล่านี้ได้ลาออกจากการเกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครเหล่านี้ก็หลังจากเริ่มมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวได้แจ้งความยัง สภอ.ยะลา โดยมีนายตำรวจชื่อเจตชนินทร์ นุงกระโทก เป็นผู้รับแจ้งความและลงบันทึกประจำวัน แต่ในบันทึกของตำรวจวันที่สูญหายไม่ถูกต้อง คือตำรวจบันทึกเป็นวันที่ “4 มิถุนายน” แทนที่จะเป็นวันที่ “5 มิถุนายน” ครอบครัวได้รับเงินจำนวน 100,000 บาทจากรัฐบาลตามข้อเสนอแนะของ กอส.

กรณีที่ 26

ชื่อ : นายแว อับดุลวาหะ บานิ้ง

วันเกิดเหตุการณ์ : 17 ตุลาคม 2548

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ถนนระหว่างทางไปสุสานตะลุโบะและบ้านปะแต ต. ปะแต อ.ยะหา จ. ยะลา

วันที่บันทึก : 14 มิถุนายน 2554 (วันรับรายงานครั้งที่ 2)

ที่อยู่ของเหยื่อ : 33/5 ม.6 บ้านปะแต ต.ปะแต อ.ยะหา จ. ยะลา

อายุ : ประมาณ 28 ปี

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายอับดุลวาหะ บานิ้ง หายตัวไปเมื่อ 17 ตุลาคม 2548 หลังจากที่ขับรถจักรยานยนต์กลับบ้านที่ อ. ปะแต ในเวลาประมาณ 8 โมงเช้า

เช้าวันนั้น แวอับดุลวาหะ ได้ไปร่วมงานศพของป้าที่สุสานกับพ่อ เขาได้บอกกับพ่อ (นายแวดีอราแม บานิ้ง)ว่าเขาจะกลับบ้านไปหาแม่(นางวามะ บานิ้ง) จนถึงเวลาเที่ยงแวอับดุลวาหะก็ยังไม่กลับบ้าน พ่อของเหยื่อได้โทรหาลูกชายแต่ไม่สามารถติดต่อได้

แม่ของเหยื่อเชื่อว่าการหายตัวไปของลูกชายคนเล็ก อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการที่ลูกชายคนโตถูกจับกุมในอีก 3 ปีต่อมา ในวันที่ 26 มกราคม 2551 ลูกชายคนโตของนางวามะ (นายแวสาการียา บานิ้ง) เป็นคนหนึ่งที่ถูกรับกุมตัวไปพร้อมกับชาวบ้านอีก 20 คน ซึ่งเจ้าหน้าที่เชื่อว่าทั้งหมด มีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อเหตุ การระเบิดที่เกิดขึ้นที่ อ. เมือง ยะลา เมื่อวันที่ 16 มกราคมปีเดียวกัน ระหว่างที่ถูกควบคุมตัวนายแวสาการียา ถูกซ้อมและทำร้ายร่างกายก่อนที่จะนำตัวขึ้นศาลปัจจุบันคดียังอยู่ในชั้นศาล คดีหมายเลขดำที่ 761/2551

ผ่านมาจนถึงวันที่ 18 ตุลาคม 2548 ครอบครัวก็ยังไม่ทราบว่านายแวอับดุลวาหะ อยู่ที่ไหน ครอบครัวได้พยายามโทรหาเขาแต่ก็ไม่มีใครรับสาย ในช่วงที่นายแวอับดุลวาหะ หายตัวไปนั้นเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่มีข่าวว่ามีนักเรียนโรงเรียนธรรมวิทยาบางคนหายตัวไปด้วย - สื่อมวลชนกล่าวว่าเหตุการณ์แบบนี้คล้ายคลึงกับกรณีการหายตัวไปของ ทนายสมชาย นีละไพจิตร เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2547หลังจากที่เขาเรียกร้องให้ลงโทษเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการซ้อมทรมานผู้ต้องขังคดีปล้นปืนที่ค่ายปิเหล็ง นราธิวาส เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547

พ่อค้าแม่ค้าในตลาดเล่าว่าเห็นรถจักรยานยนต์ ชูชุกี สวิง สีเขียว อยู่หลังรถบรรทุกของทหาร และแม้ว่ารถที่อับดุลวาหะใช้จะจดทะเบียนตามที่อยู่ของครอบครัวเขา แต่เจ้าหน้าที่ก็ไม่ได้ติดต่อเรื่องของการค้นหารถ

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : 3 วันหลังจากได้ที่ได้ค้นหาอับดุลวาหะ ครอบครัวของเขาก็ได้แจ้งความที่สภ. ยะลา ซึ่งตำรวจที่รับแจ้งความได้เก็บเบาะรถไฟของครอบครัวไว้ และสัญญาว่าจะติดตามสืบสวนให้ อย่างไรก็ตามทางครอบครัวของเหยื่อไม่สามารถจะระบุชื่อของพยานที่เห็นเหตุการณ์ได้ เนื่องจากไม่มีใครอยากมาให้ปากคำเนื่องจากมีความหวาดกลัวและไม่อยากเกี่ยวข้องกับคดีนี้ จนถึงวันที่ 14 มิถุนายน 2554 ไม่มีเจ้าหน้าที่คนใดติดต่อมายังครอบครัว

กรณีที่ 27

ชื่อ : นายกุอาหมัด อาบีเสน , นายแวไชนุง แวนาแวน , นายอับดุลเลาะห์ สาหล่า และนาย มูฮัมหมัด เสินห์เร็น

วันเกิดเหตุ : 1 พฤศจิกายน 2548

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ต.ปะกาหารัง อ.เมือง จ. ปัตตานี

วันที่บันทึก : 21 มิถุนายน 2550

ที่อยู่ของเหยื่อ : 15/1 ม.7 ต.ปะกาหารัง อ. ปะกาหารัง จ. ปัตตานี, 13 ม.7 ต.ปะกาหารัง อ. ปะกาหารัง จ. ปัตตานี, 30 ม.6 ต.ปะกาหารัง อ. ปะกาหารัง จ. ปัตตานี ตามลำดับ

อายุ : 21 ปี โดยประมาณทั้ง 4 คน

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : เวลาประมาณ สามทุ่มของวันที่ 1 พฤศจิกายน 2548 รถของนายกุอาหมัดถูกเรียกให้หยุดโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจจาก ต. ปะกาหารัง เขาและเพื่อนทั้ง 3 คนอยู่ในรถคันเดียวกัน (นายแวไชนุง แวนาแวน, นายอับดุลเลาะห์ สาหล่าและนายมูฮัมหมัด เสินห์เร็น) ถูกนำตัวไป หลังจากนั้นไม่มีข่าวเกี่ยวกับกุอาหมัด และเพื่อนทั้งสาม

เย็นวันเกิดเหตุพวกเขาทั้ง 4 คนได้เดินทางไปฉลองวันรายอ(วันปีใหม่ของชาวมุสลิม)ด้วยกัน โดยนายแวไชนุงได้ขอยืมรถยนต์ของพี่ชาย (ยี่ห้อฮอนด้าแอดคอร์ดี สีแดง) เพื่อมารับเพื่อนๆ มีคนเห็นพวกเขาทั้ง 4 คนครั้งสุดท้ายในเวลาประมาณ 3 ทุ่มขณะที่ทั้ง 4 คนขับรถออกมาจากตลาดและแวะเข้าไปยังปั้มน้ำมัน ปตท.

น้องสาวของนายกุอาหมัด (นางสาวกานา อาบีเสน)เชื่อว่าการหายไปของพี่ชายของตนมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีเหตุฆาตกรรมลูกชายนายตำรวจใหญ่คนหนึ่ง²¹ เมื่อช่วงเดือนตุลาคม 2547 โดยนายตำรวจคนนั้นประจำอยู่ที่จังหวัดตรัง น้องสาวของนายกุอาหมัดไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับกรณีนี้มากนัก แต่ได้บอกว่าล่าสุดเมื่อปลายปี 2548 ศาลจังหวัดปัตตานีได้พิพากษาให้พี่ชายของเธอไม่มีความผิดส่วนคดีอยู่ในชั้นศาลอุทธรณ์และพี่ชายของเธอได้รับปล่อยตัวชั่วคราวระหว่างอุทธรณ์²²

²¹ นักศึกษาของมหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์วิทยาเขต ปัตตานี

²² เนื่องจากทางครอบครัวของนายกุอาหมัด มีฐานะยากจนครอบครัวจึงนำเอาหลักทรัพย์เป็นโฉนดที่ดินเพื่อขอประกันตัวนายกุอาหมัด อาบีเสน

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวของนายกุอาหมัดได้เข้าแจ้งความที่ สภอ. อ. เมืองปัตตานี ดำรวจเองได้ดำเนินการสอบสวนโดยการเก็บตัวอย่าง DNA จากทุกคนในครอบครัว แม้คดีนี้จะอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานตำรวจแห่งชาติแต่ไม่มีความก้าวหน้าทางคดีว่าเกิดอะไรขึ้นกับเหยื่อ

ครอบครัวแต่ละคนได้รับเงินจำนวน100,000 บาท จากรัฐบาลตามข้อเสนอแนะของ กอส.

กรณีที่ 28

ชื่อ : นายอะหามะ แวดอเลาะห์

วันเกิดเหตุ: 9 พฤศจิกายน 2548

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : โรงพยาบาลยะลา ต.สะเตง อ. เมือง จ. ยะลา

วันที่รับรายงาน : 29 สิงหาคม 2551

ที่อยู่ของเหยื่อ : ม.3 ต. คลองมะนิง อ.เมือง จ. ปัตตานี Pattani district, Pattani province

อายุ : 27 ปี

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ :²³ เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน นายอะหามะ แวดอเลาะห์ และหลานได้เดินทางจากโรงพยาบาลปัตตานีไปยังโรงพยาบาลยะลา เพื่อเข้ารับการรักษาเอ็กซ์เรย์ที่โรงพยาบาลยะลา โดยหลานของเขาถูกส่งกลับไปโรงพยาบาลปัตตานีโดยรถฉุกเฉินของโรงพยาบาล ในขณะที่นายอะหามะได้รออยู่ที่โรงพยาบาลศูนย์ยะลาเพื่อรอรับผลการตรวจเอ็กซ์เรย์ หลังจากนั้นเขาไม่ได้กลับไปปัตตานีอีกและมีใครทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับเขา

นายอะหามะมีอาชีพเป็นครูในโรงเรียนตาดีกา (โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเด็กก่อนวัยเรียน) ครอบครัวของนายอะหามะเชื่อว่าที่จริงแล้วนายอะหามะเป็นผู้มีความประพฤติดีไม่เคยยุ่งกับยาเสพติดและไม่เคยข้องเกี่ยวกับขบวนการก่อความไม่สงบ น้องสาวของเขา(นางสาวแวมือแย แวดอเลาะห์)ที่อาศัยอยู่ร่วมกับเขายังกล่าวล้าทับว่าพี่ชายของเธอมีนิสัย “เรียบร้อย”

แม่ของนายอะหามะ (นางแวตีเยาะ แวดอเลาะห์) บอกว่าเหตุผลเดียวที่น่าจะส่งผลให้ลูกของเธอต้องหายตัวไปน่าจะเป็นนับตั้งแต่ที่มีทหารเข้ามาอยู่หมู่บ้านเมื่อปี 2546 ทำให้คนทั้งหมู่บ้านตกอยู่ในความหวาดกลัวเพราะทุกหนทุกแห่งจะมีทหารซึ่งชาวบ้านเองก็ไม่ชอบที่เป็นแบบนี้ เพราะยังทำให้ชาวบ้านรู้สึกไม่สะดวกสบาย ซึ่งอะหามะเองก็คิดเห็นเช่นเดียวกับคนอื่นในหมู่บ้านว่าจะเป็นการดีกว่า ถ้าให้ทหารออกไปจากพื้นที่หรือลดบทบาทลง

²³ มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพเป็นหน่วยงานแรกที่ได้นำบันทึกข้อมูล รายละเอียดต่างๆได้ถูกเผยแพร่อย่างกว้างขวางในรายงานของ Human Rights Watch เรื่อง , 'It Was Like Suddenly My Son No Longer Existed' published in 2007, เข้าถึงได้จาก : www.hrw.org/asia/thailand , และข้อมูลจาก นางอังคณา นีละไพจิตร อัจฉริยจากข้อมูลซึ่งจัดทำขึ้นโดยคณะทำงานรวบรวมข้อมูลและติดตามผู้สูญหายจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้สำนักนายกรัฐมนตรี

ประมาณเดือนมิถุนายนหรือ กรกฎาคม 2548 โรงเรียนของรัฐบาล รวมไปถึง อบต. ที่กรงปินังถูกวางเพลิง ทำให้ ตำรวจและทหารโกรธเคืองชาวบ้านเนื่องจากคิดว่าชาวบ้านให้ที่หลบซ่อนแก่ผู้ก่อเหตุ หลังเกิดเหตุชุดรักษาความปลอดภัย หมู่บ้านได้ยื่นทหารพูดว่าเด็กมุสลิมหลายคนมีชื่ออยู่ในบัญชีดำ

แม่ของเหยื่อยังกล่าวอีกว่าในวันเกิดเหตุครอบครัวและเพื่อนๆพยายามโทรศัพท์หาอะหามะ แต่ก็ไม่สามารถติดต่อได้ เพราะโทรศัพท์ของเขาถูกปิด ครอบครัวจึงได้เดินทางไปหาโรงพยาบาลศูนย์ยะลา เพื่อขอข้อมูลในกล่องวงจรปิด ซึ่งแสดงให้เห็นเพียงภาพที่อะหามะกำลังพูดโทรศัพท์อยู่ข้างนอกทางออกใหญ่เท่านั้น

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ญาติของเหยื่อได้แจ้งความที่ สภอ. เมืองยะลา ตำรวจไม่ได้ซักถามข้อมูลจากครอบครัว แต่ได้ปฏิเสธการเกี่ยวข้องกับหายตัวไปของเหยื่อ กรณีอยู่เพียงกระบวนการยุติธรรมขั้นต้นเมื่อตำรวจได้ยุติคดี

นางสาวแวมะแย น้องสาวของเหยื่อได้เข้าร้องเรียนกับผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2548 และหน่วยงานป้องกันและรักษาความปลอดภัย โดยความช่วยเหลือขอเจ้าหน้าที่อำเภอคนหนึ่งได้รับเอกสารนี้ไว้และสัญญาว่าจะช่วยตามหานายอะหามะ แต่จนถึงปัจจุบันทางหน่วยงานก็ยังมีไม่ได้ติดต่อมายังครอบครัว

ในปี 2550 คณะทำงานด้านการบังคับสูญหายโดยไม่สมัครใจของสหประชาชาติ ได้ส่งคำร้องมายังรัฐบาลไทย ไม่มีการไต่ถามประวัติต่อกรณีนี้

กรณีที่ 29

ชื่อ : นายแวมะเร็ม กูแวมามา

วันเกิดเหตุ : 26 พฤษภาคม 2549

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ร้านน้ำชาระหว่างบ้านกำบังบารู และบ้านบาตาบาสะซึ่งอยู่ใกล้กับด่านตรวจของทหารใกล้ ที่ทำการ อบต.บุกิต อ. เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส

วันที่บันทึก : 5 สิงหาคม 2551

ที่อยู่ของเหยื่อ : หมู่ที่ 6 ต.บุกิต อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส

อายุ : 40 ปี โดยประมาณ

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ :²⁴ นายแวมะเร็ม กูแวมามา เป็นรักษาการผู้ใหญ่บ้านปะแตปะแด และมีอาชีพรับเหมาก่อสร้าง เขาถูก ลักพาตัวระหว่างทางกลับบ้าน เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2549 แวมะเร็มมีบุตร 3 คน แวมะเร็มเป็นผู้ถูกต้องสงสัยจากทหารในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาไม่นานว่าเขาอาจมีขบวนการแบ่งแยกดินแดน เขาถูกกดดันมากจากทหารในพื้นที่ก่อนที่เขาจะหายตัวไป ลูกของเขา (นายกอเดย์ ไม่ทราบนามสกุล) รายงานต่อ Human Rights Watch ว่า ทหารกล่าวหาแวมะเร็มอยู่เบื้องหลังของ

²⁴ มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพเป็นหน่วยงานแรกที่ได้อินเทอร์เน็ตข้อมูล รายละเอียดต่างๆได้ถูกเผยแพร่อย่างกว้างขวางในรายงานของ Human Rights Watch เรื่อง , 'It Was Like Suddenly My Son No Longer Existed' published in 2007, เข้าถึงได้จาก : www.hrw.org/asia/thailand

เครือข่ายผู้ก่อความไม่สงบในตำบลภูเกตุ สิ่งที่ทำทรมานไม่เข้าใจคือให้ความยอมรับนับถือเขามาก เพราะเขารักวิชาการผู้ใหญ่มากที่ ดี และไม่เคยเกี่ยวข้องกับสิ่งผิดกฎหมายต่างๆ และเขามักจะจ้างวัยรุ่นที่ไม่มีงานทำได้ทำงานก่อสร้างกับเขา เขายังอนุญาตให้ วัยรุ่นเหล่านั้นเก็บผลไม้จากสวนของเขาไปขายในตลาดเพื่อเป็นรายได้เสริม ชาวบ้านจะพึ่งพาแวะสะเริ่มมาก ในขณะที่ทหาร มองเขาต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง

ภรรยา- นางเจ๊ะรอซีย๊ะ ภูแวกามา และลุงของเขากล่าวว่าหนึ่งเดือนก่อนที่เขาจะหายตัวไปทหารในหมู่บ้านได้เข้ามา ปิดล้อมตรวจค้นและได้นำตัวแวะสะเริ่มและชาวบ้านอีก 5 คนไป (ซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉินในจังหวัด ชายแดนภาคใต้) แวะสะเริ่มบอกครอบครัวเขาว่าเขาถูกคุมขังไว้ที่ อ.บ่อทอง จังหวัดปัตตานี เป็นเวลา 12 วัน ผู้ควบคุมตัวได้ ชักถามเขาก่อนที่จะยอมปล่อยตัวเขาออกมาโดยปราศจากข้อกล่าวหา แต่เขาได้ยืนยันทหารพูดกันว่าที่ถูกจับมานั้นเพราะเขามี ส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การระเบิดตลาด ช่วยเหลือในการฝึกอาวุธให้ผู้ก่อการร้าย รวมถึงให้ที่พักพิงและอาวุธด้วย

เพราะถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อการร้าย ครอบครัวภูแวกามา ดูเหมือนจะเป็นครอบครัวที่ถูกสงสัยเป็นพิเศษเนื่องจากมี สวนยางพาราจำนวนมากซึ่งเหมาะแก่การซุกซ่อนอาวุธ นอกเหนือจากนั้น แวะสะเริ่มเคยถูกขู่มาจากเจ้าหน้าที่ทหารที่อยู่ใกล้ กับโรงเรียนมุทิตาประชาอุปถัมภ์ และได้รับการบอกเล่าว่าชื่อของเขาอยู่ในบัญชีดำด้วย แม้ว่าแวะสะเริ่มจะเคยถูกกล่าวหาว่าเป็น สมาชิกของขบวนการแบ่งแยกดินแดนเจมาฮ์ อิสลามียา (Jemaah Islamiya) แต่เขาก็ไม่เคยถูกออกหมายจับเนื่องจากไม่ได้มี พยานหลักฐานชัดเจนว่าเขามีความเกี่ยวข้องกับขบวนการก่อความไม่สงบ

7 โมงเช้าวันที่เขาหายตัวไป แวะสะเริ่มถูกตรวจจุดตรวจระหว่างทางบ้านบูเกตาโอง (ที่เขาทำงานอยู่) หลังจากนั้นเมื่อเขาพบเพื่อนร่วมงาน (นายมาแอะ ไม่ทราบนามสกุล) จึงได้เล่าสิ่งที่เกิดขึ้นให้เพื่อนฟัง มันชัดเจนว่าทหารไม่ได้ ค้นหาอาวุธปืนแต่มาค้นหาเงินที่ถูกซ่อนอยู่ จนเวลาประมาณ 5 โมงเย็น นายแวะสะเริ่มจึงเดินทางกลับบ้านโดยรถจักรยานยนต์ ของเขา แต่เขาได้แวะที่ร้านน้ำชาซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้าน เวลาประมาณ 17.20- 17.30 น.บริเวณหน้าร้านน้ำชา มีชาวบ้านเห็น ชาย 4-5 คน บังคับจับกุมแวะสะเริ่มและนำตัวเขาไปใส่รถกระบะมิซูบิชิ สีเขียวและขับออกไป ไม่มีใครเห็นเขาก่อนหลังจากนั้น ต่อมาเป็นที่เปิดเผยว่ามีคนที่อยู่ในร้านน้ำชาได้สอบถามเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน และที่อยู่ของเขา ชายคนนั้นแต่งกาย คล้ายชุดทหาร

ลุงของแวะสะเริ่มกล่าวว่าทางครอบครัวทราบเรื่องการหายตัวไปของเขาจากชาวบ้านประมาณ 10 นาที หลังจากที่เขาย หายตัวไป ทหารที่ทราบนายกอเคยได้ไปยังด่านตรวจของทหารหลายจุดบริเวณสถานที่เกิดเหตุ แต่ก็ไม่ได้พบเบาะแสใดๆ เกี่ยวกับหลานของเขา ทหารที่จุดตรวจทุกจุด ปฏิเสธไม่เกี่ยวข้องกับการจับกุมตัวแวะสะเริ่ม ญาติของได้แจ้งเรื่องนี้กับ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นเพื่อนและทำงานกับเขา ผู้ใหญ่บ้านได้ช่วยตามหาทุกจุดตรวจ

เมื่อพวกเขาล้มเหลวในการตามหาตัวแวะสะเริ่ม ผู้ใหญ่บ้านจึงขอให้คณะทำงานยุติธรรมเพื่อสันติภาพ(WGJP) ช่วยเหลือในวันที่ 6 มิถุนายน 2549 อาสาสมัครนักสิทธิมนุษยชนในพื้นที่ของคณะทำงานยุติธรรมเพื่อสันติภาพเข้ามา ช่วยเหลือครอบครัวของนายแวะสะเริ่มในการตามหาเขา พวกเขาเดินทางไปยังค่ายสิรินธร ซึ่งเป็นที่ตั้ง กอ รมน ภาค 4 เจ้าหน้าที่แจ้งว่าไม่เคยได้ยินชื่อแวะสะเริ่ม และไม่มีคนชื่อนี้ถูกคุมขัง

แม้ว่าภรรยาของนายแวะสะเริ่มจะไม่ทราบว่าจะทำไมสามีของเธอถึงถูกจับตามอง แต่สมาชิกในครอบครัวคนหนึ่งกล่าว กับคณะทำงานยุติธรรมเพื่อสันติภาพว่า :

นายแวะสะเริ่ม อาจจะถูกกล่าวหาจากทหารในพื้นที่ว่าเป็นหนึ่งในสมาชิกกลุ่มแบ่งแยกดินแดน (BRN) บทบาทของเขา ให้การสนับสนุนชุมชน ช่วยเหลือวัยรุ่นและคนยากจนมีงานทำโดยเข้ามาทำงานกับบริษัทรับเหมาก่อสร้างของเขา

และตำแหน่งรักษาการยิ่งทำให้เขาถูกจับตามองจากเจ้าหน้าที่เป็นคนแรกๆ บริเวณที่นายแวนอะเริ่มหายตัวไปห่างจากบ้านเขาไปเพียง 700 เมตรเท่านั้น

มีพยานแวดล้อมบอกว่าหน่วยสงครามพิเศษที่ประจำการในพื้นที่อาจจะมีส่วนเกี่ยวข้องหรือเป็นผู้รับผิดชอบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนี้

คนในชุมชนทั้งหมดมีแต่ความหวาดกลัว ชาวบ้านผู้ชายส่วนใหญ่เกรงว่าพวกเขาอาจตกเป็นเหยื่อรายต่อไป โดยเฉพาะคนที่ได้เคยถูกเรียกไปอบรมโครงการต่างๆของทหาร คนในหมู่บ้านและ

หมู่บ้านใกล้เคียงต่างตกอยู่ภายใต้การตรวจตราของหน่วยงานการข่าวของทหาร พวกเขาถูก “จ้องมอง” ในทุกสถานที่ หากใครเข้ามาเยี่ยมจะถูกบันทึกไว้ หลังจากนั้นทุกๆเย็น ชาวบ้านจะถูกถามถึงแขกที่มาเยี่ยม และพวกเขาที่ออกไปข้างนอก

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ญาติได้แจ้งความคนหายที่ สภอ. เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส เมื่อวันที่ 5 มิถุนา 2549 และได้แจ้งร้องเรียนเรื่องการหายตัวของแวนอะเริ่มกับหน่วยงานอื่นๆ เช่น แม่ทัพภาคที่ 4 คณะกรรมการอิสระซึ่งก่อตั้งขึ้นมาใหม่ สภานายความ และกองอำนวยการเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กอ สสส จชต.) ซึ่งมีนายอุกฤษ มงคลนาวิน เป็นประธาน เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2554 แต่ไม่มีหน่วยงานใดที่ดำเนินการอย่างจริงจัง

กรณีที่ 30

ชื่อ : นายวันดี กาชิ, นายอับดุลเลาะห์ อีแด, นายอิรวัน มะเสะ และนายมานาเซะ เลาะลาแม

วันเกิดเหตุการณ์ : 23 พฤษภาคม 2550

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ถนนระหว่างอ. ยะหา และอ.เมืองยะลา จ. ยะลา

วันที่บันทึก : 14 มิถุนายน 2554 (วันที่รับรายงานครั้งที่ 2)

ที่อยู่ของเหยื่อ : บ้านตันหยอ อ. ลำพะยา จ. ยะลา, 79 ม.6 ต. ลำใหม่ อ.เมือง จ. ยะลา, 85 ม.6 อ.เมือง จ. ยะลา และ 27/2 ม.1 ต.ลิดล อ.เมือง จ. ยะลา ตามลำดับ

อายุ : 22, 39, 20 และ 26 ปีตามลำดับ

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2550 เวลาประมาณ 11น. ชาย 4 คนถูกเรียกให้หยุดในบริเวณใกล้กับตลาด บนถนนระหว่าง อ.ยะหา และอ.เมือง จ.ยะลา จังหวัดยะลา ผู้เห็นเหตุการณ์เล่าว่าทหาร 6 คนที่ด่านตรวจชั่วคราวได้เรียกให้วัยรุ่นชาย 4 คนหยุดรถจักรยานยนต์สองคันของเขา หลังจากได้เถียงกันประมาณ 10 นาที ทหารได้นำตัวคนทั้ง 4 พร้อมรถจักรยานยนต์ของเขาขึ้นรถทหารออกไป

แม้ว่าผู้เห็นเหตุการณ์จะยืนยันได้ว่าไม่เห็นหมายจับ (หรือกระดาดใดๆ) ระหว่างที่กำลังถูกลมนกัน แต่เพราะระยะห่างระหว่างผู้เห็นเหตุการณ์กับจุดเกิดเหตุห่างกัน ทำให้ไม่สามารถระบุคุณลักษณะของแต่ละคนได้ชัดเจน รวมถึงไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานหน่วยใด อีกทั้งไม่ได้ยินเนื้อหาของการสนทนา

นายวันดี กาชิ เป็นพนักงานอยู่ที่ร้านทำเฟอร์นิเจอร์ ชื่อบริษัทยูเอ็น วู้ด นายอับลูเลาะห์ อิเต นั้นประกอบอาชีพรับจ้างและเป็นบิดาของบุตร 2 คน ส่วนนายอิรุวัน และนายมานาเซะ เลาะลาแม นั้นทั้งสองทำงานเป็นแรงงานก่อสร้างถนนในอ.ยะหา จ. ยะลา ทั้งหมดไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับองค์กร พรรคการเมืองหรือกลุ่มขบวนการก่อการร้าย ยกเว้นนายมานาเซะที่เป็นสมาชิกอาสาสมัครป้องกันหมู่บ้าน ในต.ลิดลและลำใหม่

ไม่กี่ชั่วโมงก่อนเกิดเหตุการณ์ เวลาประมาณ 7.30 น. นายวันดีมายังบ้านของนายอิรุวันเพื่อถามว่าจะออกไปทำงานพร้อมกันหรือไม่ พี่สาวของนายอิรุวัน(นางสาวสปินา มาเสะ)เป็นคนสุดท้ายที่ได้พบเห็นทั้ง 4 คน เล่าว่านายวันดีแต่งกายเหมือนกำลังจะไปทำงานเช่นทุกวัน เธอยังอธิบายอีกว่าน้องชายของเธอได้นั่งขึ้นรถจักรยานยนต์ สีดำซึ่งเป็นของนายวันดี โดยไม่ได้บอกกับเธอว่าจะไปไหน ไม่นานนายอับลูเลาะห์ก็ชวนนายมานาเซะ(ลูกชายของสปินา) ขึ้นรถเพื่อออกไปหาอะไรรับประทานกันในตอนเช้า ซึ่งเขาได้บอกเธอว่าจะรีบกลับมา ตอนนั้นเธอได้สังเกตเห็นว่าลูกชายไม่ได้นำเอากระเป๋าใส่ตางค์ติดตัวไปด้วย เมื่อทั้ง 4 ขับรถออกไปเหมือนว่าจะขับแยกทางกันไป

ครอบครัวเชื่อว่าการหายตัวไปของทั้ง 4 มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ (การระเบิดและความรุนแรงต่างๆ) ในอำเภอยะหา ซึ่งในบรรยากาศเช่นนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ปกติว่าผู้มุสลิมอาจจะต้องถูกเรียกให้หยุดและถูกตรวจค้นจากเจ้าหน้าที่ และบางครั้งอาจจะมีการกระทำที่รุนแรงกว่านั้นเพื่อบังคับสอบถามข้อมูลต่างๆที่เจ้าหน้าที่ต้องการ

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : จากบันทึกประจำวันของตำรวจในกรณีของนายวันดี กาชิ ที่ได้แจ้งความไว้ยังสภอ. เมืองยะลาหลังเกิดเหตุการณ์ 3 วัน ซึ่งครอบครัวมั่นใจว่านายวันดีได้หายตัวไป จากการสัมภาษณ์โดยมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ ในวันที่ 14 มิถุนายน 2554 ตำรวจตำรวจยะลาล้มเหลวในการหาพยานหลักฐานความก้าวหน้าในคดี ครอบครัวของนายวันดีจึงได้ร้องเรียนเรื่องการหายตัวไปของนายวันดีกับ กรมสืบสวนคดีพิเศษ (DSI) โดยคำแนะนำของผู้ใหญ่บ้าน แต่เจ้าหน้าที่ DSI ปฏิเสธที่จะรับดำเนินการเรื่องนี้พร้อมกับแนะนำให้ครอบครัวให้ติดต่อมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ

แม่ของมานาเซะ (พี่สาวนายอิรุวัน) แจ้งความไว้ที่ สภอ.ลำใหม่ 4 วันหลังจากเกิดเหตุ แต่เธอกล่าวว่าทางตำรวจเองไม่ได้ลงบันทึกเอาไว้อย่างเป็นทางการ จนวันที่ 14 มิถุนายน 2554 ตำรวจก็ยังไม่เคยติดต่อเธอถึงความก้าวหน้าทางคดี ครอบครัวของนายอับลูเลาะห์ได้รายงานเช่นเดียวกัน โดยพวกเขาได้แจ้งความที่สถานีตำรวจเดียวกันกับครอบครัวของนายมานาเซะ 5 วันหลังจากเกิดเหตุ

และจนปัจจุบันทางตำรวจเองก็ไม่ได้ติดตามหรือแจ้งความคืบหน้าต่อกรณีนี้แต่อย่างใด ส่วน ทางสถานีตำรวจลำใหม่เองก็ไม่ได้ลงบันทึกประจำวันในกรณีนี้อย่างเป็นทางการแต่อย่างใด

เมื่อปี 2552 ญาติของนายอิรุวันและนายอับลูเลาะห์ได้ตัดสินใจส่งหนังสือร้องเรียนร่วมกันไปยัง คอบต. และทางคอบต.เองต้องการเอกสารบันทึกประจำวันของตำรวจเพื่อที่จะรับกรณีนี้เอาไว้พิจารณาและด้วย มีช่องทางที่เห็นความก้าวหน้าในคดี ทั้งสองครอบครัวจึงได้ไปแจ้งความร่วมกันอีกครั้งที่สภอ. ลำใหม่ในปี 2552 นั้นเอง แต่ คอบต.ในความร่วมมือกับกรมสืบสวนคดีพิเศษ (DSI) ก็ยังไม่ได้มีความก้าวหน้าในคดีนี้ ในส่วนของตำรวจไม่ได้ติดตามสืบสวนเรื่องนี้อีก ไม่มีการออกไปมรณะบัตรให้แก่ครอบครัว

ชื่อ : นายมะยาเต็ง มาระนอ

วันที่เกิดเหตุ : 24 มิถุนายน 2550

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : บ้านของเหยื่อเอง (ตามที่อยู่ระบุไว้)

วันที่บันทึก : 11 ตุลาคม 2554 (วันที่รับรายงานครั้งที่ 2)

ที่อยู่ของเหยื่อ : ม. 3 บ้านต้นหยงมัส ต. บาเจาะ อ. บันนังสตา จ.ยะลา

อายุ : 51 ปี

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายมะยาเต็ง มาระนอ ประกอบอาชีพเป็นภารโรงของโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งใน อ.บันนังสตา ถูกนำตัวไปจากบ้านเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2550 โดยหน่วยเฉพาะกิจในพื้นที่ และนับจากนั้นเขาก็ไม่ได้กลับมาอีก

นายมะยาเต็งทำงานอยู่ที่โรงเรียนบ้านบางยางเป็นเวลาหลายปีก่อนที่เขาจะหายตัวไป สองสามปีก่อนที่จะหายตัวไปทางโรงเรียนถูกลอบวางเพลิงจากขบวนการก่อการร้ายมาแล้วถึง 8 ครั้ง และเพราะเป็นห่วงเรื่องความปลอดภัยของครอบครัว เขาจึงตัดสินใจย้ายครอบครัวออกมาจากบ้านพักที่อยู่ในโรงเรียนซึ่งเป็นสวัสดิการของภารโรงหลังจากเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้โรงเรียนเป็นครั้งที่ 2 ตั้งแต่นั้นมาเขาถูกเรียกไปสอบถามเพื่อให้การหลังจากกรณีลอบวางเพลิงทุกครั้ง หน่วยเฉพาะกิจที่ 41 ซึ่งเป็นฐานทหารใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณโรงเรียน บันนังสตาอินทรจักรในปี 2547 ในการสอบถามแต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 4 ชั่วโมง และผู้อำนวยการของโรงเรียนมักจะเป็นคนนำเขากลับมาส่งบ้านทุกครั้ง ซึ่งมะยาเต็งก็ไม่ได้เป็นผู้ต้องสงสัยว่าเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์วางเพลิง

ในวันที่มะยาเต็ง หายตัวไป สถานการณ์ภายในหมู่บ้านต้นหยงนาก่อนข้างไม่ปกติ ภรรยาของเขา- นางชุนมาอีเคาะ มาระนอ จำได้ว่าวันนั้นมีทหารประมาณ 50 นายจากหน่วยเฉพาะกิจที่ 41 เข้ามาล้อมหมู่บ้านตั้งแต่เวลาตี 4 ของวันที่ 24 มิถุนายน 2550 ทหารเหล่านั้นได้พูดคุยกับนายมะยาเต็ง และพวกทหารพรานก็ได้ตั้งค่ายขึ้นในบริเวณบ้านของเขา ภรรยาของมะยาเต็งจำได้ว่าทหารเหล่านั้นสั่งกีดหน่วยงานไหน เพราะเธอจำเครื่องแบบและและสัญลักษณ์ของหน่วยงานได้อย่างชัดเจน ทั้งทหารเองก็แนะนำหน่วยงานขณะที่ตั้งแคมป์ที่บ้านของเขาด้วย

จนเวลาประมาณเที่ยงของวันที่ 24 มิถุนายน 2550 นายทหารจำนวนประมาณ 10 นายได้เข้ามายังบ้านของมะยาเต็ง เพื่อทำการค้นบ้านของเขา ทหารได้ถามมะยาเต็งว่าทำไมเขาจึงปล่อยให้โรงเรียนถูกเผาและยังถามถึงลูกชายอายุ 15 ปี ของเขาด้วยว่าตอนนี้อยู่ที่ไหน นายมะยาเต็งปฏิเสธข้อกล่าวหาดังกล่าว ทำให้เขาถูกจับกุมภายใต้กฎอัยการศึก ทหารได้ยึดข้อใช้ของเขาไปด้วยหลายชิ้น รวมไปถึงรถปิคอัพ โทรศัพท์มือถือและปืน

ภรรยาและลูกชายอีกสองคนเป็นผู้ที่ได้เห็นนายมะยาเต็งเป็นครั้งสุดท้ายเพราะเพื่อนบ้านไม่เห็นเรื่องที่เกิดขึ้น และไม่มีการเห็นรถซึ่งขับกลับออกไปทางโรงเรียนเพราะในละแวกนั้นไม่มีร้านค้าหรือบ้านเรือนของชาวบ้าน

เมื่อนายมะยาเต็งไม่ได้กลับบ้าน ภรรยาของเขาจึงไปรายงานเรื่องนี้กับนายอำเภอ นายเมธี กาญจนภุระ ก่อนหน้านี้เธอได้เคยเข้าไปสอบถามเจ้าหน้าที่ว่ามีรายชื่อของนายมะยาเต็งอยู่ในรายนามผู้ต้องขังหรือไม่ แต่ก็ไม่พบเบาะแสแต่อย่างใด เจ้าหน้าที่ได้แต่แจ้งว่านายมะยาเต็งได้ถูกปล่อยตัวออกมาแล้ว นายเมธีได้พาเธอไปยังหน่วยเฉพาะกิจที่ 41 เพื่อจะให้ได้ข้อมูลอื่น ๆ เพิ่มเติมแต่เมื่อไปถึงนายเมธีได้เข้าไปเพียงคนเดียวและกลับออกมาโดยแจ้งเพียงว่านายมะยาเต็งได้ลงชื่อในสมุดเยี่ยมว่าออกมาแล้วเท่านั้น ในการสนับสนุนข้อมูลนี้ นายทหารคนหนึ่งได้ให้การในศาลว่าเมื่อเขาทำการสอบถามเหยื่อเสร็จเขาได้

เห็นมะยาตั้งเข้ากัไปพุดคุยกับพันเอกทิม เรือนโต และพันโทก่อเกียรติ เข้มแดง หลังจากนั้นก็เห็นมะยาตั้งขับรถปิคอัพของเขา ออกไปจากโรงเรียน ซึ่งขณะนั้นเป็นเวลาประมาณ 19.00 น.

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ศูนย์ทนายความมุสลิมและมูลนิธิสถานวัฒนธรรม ได้เข้าช่วยเหลือครอบครัวของนายมะยาตั้ง ในการนำคดีขึ้นสู่ศาลอาญาและศาลแพ่ง โดยภรรยา นายมะยาตั้งเองได้แจ้งความเรื่องการทำตัวไปของสามี ไว้เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2550 ที่ สภ.บึงนังस्ता และต่อมาได้แจ้งกรณีทรัพย์สินสูญหาย(รวมถึงยานพาหนะ)เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2550 ที่สภ.บึงนังस्ता แม้ในเบื้องต้นทางเจ้าหน้าที่ตำรวจได้สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลของสามีของเธอ แต่ก็ได้ไม่มีความคืบหน้าทางคดีแต่อย่างใด

ศูนย์ทนายความมุสลิมและมูลนิธิสถานวัฒนธรรมได้ช่วยเหลือในนำคดีขึ้นศาลตามมาตรา 90 ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 2552 คดีได้รับการพิจารณาในชั้นศาลจังหวัดยะลา ต่อมาในวันที่ 16 ธันวาคม 2551 ศาลยะลาได้มีคำสั่งยกคำร้องของโจทก์

ภรรยาของนายมะยาตั้งประสบความสำเร็จในการร้องต่อศาลแพ่งเพื่อให้มีการประกาศว่าเหยื่อเป็น “บุคคลสูญหาย” ในส่วนของคดีผู้บริโภครายของนายมะยาตั้งได้พยายามแก้ปัญหากรณีหนี้สินของสามีซึ่งมีจำนวนมากในสหกรณ์ออมทรัพย์ของโรงเรียน เพราะสถานการณ์ของครอบครัวค่อนข้างเลวร้ายเมื่อมะยาตั้งหายไปพร้อมกับรถและลูกหนี้สหกรณ์ต้องขอใช้หนี้ต่อสหกรณ์ อย่างไรก็ตามภรรยาของเขาจะสามารถใช้เงินจากบัญชีเงินเดือนของสามีได้ก็ต่อเมื่อศาลแพ่งมีคำสั่งว่า นายมะยาตั้งเป็นบุคคลสาบสูญ เมื่อการสูญหายครบ 5 ปี รวมถึงสิทธิในการได้รับผลประโยชน์จากเงินเยียวยาโดยกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จำนวน 5,000บาท ครอบครัวยังได้รับเงิน 50,000 บาทจากนายอำเภอบึงนังस्ता และ 15,000 บาทจาก กอ รมน 4 ไม่รวมถึงหน่วยงานอื่นๆอีก

กรณีที่ 32

ชื่อ : นายมะยูนิต โฉนียะ

วันที่เกิดเหตุการณ์ : 11 กรกฎาคม 2550

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : อ. รามัน จ.ยะลา

วันที่บันทึก : 18 มิถุนายน 2554 (วันที่รับรายงานครั้งที่ 2)

ที่อยู่ของเหยื่อ : 5/1 ม.2 ต. สามัคคี อ.เรือเสาะ จ.นราธิวาส

อายุ : ไม่ทราบ

ชาติพันธุ์ : มาลาญ

สรุปการให้ถ้อยคำ : เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2550 นายมะยูนิต โฉนียะ ถูกจับกุมตัวโดยเจ้าหน้าที่อาสาสมัครรักษาหมู่บ้าน 8 คน โดยแจ้งในเบื้องต้นว่าจะให้นายมะยูนิต ไปพบกำนัน เพื่อที่จะสอบถามเรื่องอาชญากรรมบริเวณชายแดนของประเทศ ซึ่งขณะนั้นมะยูนิตรู้จักตัวกำนัน(นายมาเสาะ มะแต)ดีทำให้นายมะยูนิตยอมไปกับเจ้าหน้าที่ แต่สุดท้ายเขาก็ไม่ได้กลับมาอีก พี่สาวของเขาเป็นผู้เห็นเขาเป็นคนสุดท้ายในเย็นวันนั้น เช้าวันรุ่งขึ้นเธอจึงได้ออกที่บ้านกำนันที่น้องชายถูกนำตัวไปให้ข้อมูลเพื่อสอบถามถึงที่อยู่ของเขา แต่กำนันปฏิเสธว่าไม่ทราบเรื่องใดๆและจำมะยูนิตไม่ได้

แม้ว่าเหยื่อจะไม่เคยมีปฏิสัมพันธ์กับกองกำลังต่างๆ แต่เขาเคยถูกบังคับให้เข้ารับการอบรม 10 วันในโครงการ “เสริมสร้างสันคมสันติสุข รุ่นที่ 1” เพื่อที่จะให้มีการลบชื่อเขาออกจากบัญชีดำ

นอกเหนือจากนี้ทางมะยูนิตก็ไม่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับยาเสพติดหรือให้ความช่วยเหลือกลุ่มก่อการร้าย

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวของนายมะยูนิต แจ้งความเรื่องนี้ที่ สภอ.จ๊ะก๊ะ แต่ตำรวจยอมรับเรื่องนี้ หลังจากครอบครัวแจ้งว่าจะติดต่อให้ทหารจากนราธิวาสไปยื่นยันการร้องเรียน ในศาลผู้กระทำความผิดทั้ง 8 คนยืนยันว่า หลังจากที่ได้คุยต่อเรื่องราคาไม้ยางพารากับมะยูนิตแล้ว ก็ได้ปล่อยตัวเหยื่อกลับมาในคืนนั้น อัยการนราธิวาสได้ยุติคดีนี้แล้ว เนื่องจากขาดพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักเพียงพอ ส่วนนางนูรียา ยูโซะ ภรรยาของมะยูนิตได้รับเงินจำนวนหนึ่งเพื่อช่วยเหลือการศึกษาของบุตรสาวจากอำเภอหรือเสาะ แต่หนี้สินจากธุรกิจของมะยูนิตมีเป็นจำนวนมากเงินที่มีอยู่จึงไม่เพียงพอ

กรณีที่ 33

ชื่อ : นายมะรูดิน วะวา

วันที่เกิดเหตุ : 22 สิงหาคม 2550

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ที่อยู่ตามที่ระบุไว้

วันที่รับรายงาน : 29 สิงหาคม 2551

ที่อยู่ของเหยื่อ : 122 ม.5 ต.ตะลิ่งชัน อ.บันนังสตา จ.ยะลา

อายุ : 42 ปี

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายมะรูดิน วะวา มีอาชีพเป็นครูสอนศาสนาใน จ.ปัตตานี เขามีบุตรจำนวน 3 คน มะรูดิน ถูกลักพาตัวไปจากบ้านใน ต. ตะลิ่งชัน อ.บันนังสตา จ.ยะลา เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2550 วันนั้นเป็นเวลาประมาณ 19.30 นาฬิกา มีชายกลุ่มหนึ่งประมาณ 10 คน ในชุดเครื่องแบบทหาร ได้มายังบ้านของมะรูดินอย่างเร่งรีบขณะที่เขาอยู่กับภรรยาและลูกๆ ผู้บุกรุกเข้ามาไม่ได้แสดงหมายค้นและบังคับให้มะรูดินออกไปนอกบ้าน ครอบครัวของไม่ได้รับแจ้งถึงสาเหตุการบุกรุกเข้าจับกุม พวกเขากลับไปและมะรูดินไม่ได้กลับมาอีกเลย

นางมาริสสา ซากอ ภรรยาของมะรูดิน จำได้ว่ากลุ่มทหารที่เข้ามาจู่โจมนั้นเป็นทหารที่มาจากฐานโรงเรียนสุราษฎร์ แต่เธอไม่สามารถระบุได้ว่าคนพวกนั้นมาจากหน่วยไหน ในคืนวันเกิดเหตุภรรยาของนายมะรูดินไม่สามารถช่วยอะไรสามีของเธอได้เพราะขณะนั้นอยู่ในช่วงประกาศเคอร์ฟิว ทำให้เธอไม่สามารถออกนอกบ้านได้ อย่างไรก็ตามเช้าวันต่อมาเธอจึงไปร้องเรียนกับผู้ใหญ่บ้านและเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้ฟัง พวกเขาไปที่ สภอ. บันนังสตาเพื่อแจ้งความกับกรณีที่เกิดขึ้น พวกเขายังได้ไปตรวจสอบที่ค่ายทหารในพื้นที่แต่ไม่พบอะไร เจ้าหน้าที่ปฏิเสธว่าพวกเขาไม่มีความต้องการที่จะนำตัวมะรูดินมา

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในระหว่างที่ผู้กำกับสภอ.บันนังสตา พันตำรวจเอกสมเพียร เอกสมญา ได้ปฏิบัติกรตามแผน “ยุทธการพิทักษ์บันนังสตา” และได้สั่งการให้มีการจับกุมผู้ต้องสงสัยที่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อการร้าย

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ภรรยาของเหยื่อโดยการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บ้าน ได้ไปแจ้งความที่ สภอ. บันนังสตา จนปัจจุบันไม่มีข่าวคราวว่ามะรูดินอยู่ที่ไหน

กรณีที่ 34

ชื่อ : นายแวอาชิ แวชู

วันที่เกิดเหตุ : 2 พฤศจิกายน 2550

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : บ้านของเหยื่อเองตามที่อยู่ี่ระบุไว้

วันที่บันทึก : 29 สิงหาคม 2551

ที่อยู่ของเหยื่อ : 125/1 ม. 4 ต. บ้านนังกุแวน อ.บ้านนังस्ता จ. ยะลา

อายุ : 28 ปี

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : วันที่ 2 พฤศจิกายน 2550 นายแวอาชิ แวชู ถูกนำตัวไปจากบ้านของเขาโดยชายติดอาวุธอ้างเป็นตำรวจ และนับจากนั้นเขาก็ไม่ได้กลับมาอีกเลย

น้องสาวของแวอาชิ(นางสาวมิสยะ แวชู)และน้องภรรยา(นายอะซัน เสงดาตา)อยู่ที่บ้านนายแวอาชิในวันที่เกิดเหตุการณ์ พวกเขาจำได้ว่าขณะที่แวอาชิ กำลังทำความสะอาดลานบ้านอยู่ได้มีรถปิคอัพสีบรอนซ์ขับเข้ามาจอดหน้าแวอาชิ มีชาย 4 คนอยู่ในรถแต่มี 2 ที่ลงมาจากรถ พวกเขาแต่งกายด้วยชุดเครื่องแบบสีเขียวคล้ายเจ้าหน้าที่ทหาร ผู้เห็นเหตุการณ์ไม่ได้สังเกตว่ามีเครื่องหมายใดระบุสังกัดของคนเหล่านั้น อย่างไรก็ตามพยานสังเกตเห็นป้ายทะเบียนรถ กทม. แต่มองไม่เห็นตัวเลข

ชายที่อ้างว่าเป็นตำรวจได้เข้ามาหานายแวอาชิและถามว่า “แวอาชิใช่ไหม” ซึ่งตอนนั้นนายแวอาชิได้ตอบรับว่าเป็นตนเอง คนเหล่านั้นจึงบอกให้แวอาชิไปสถานีตำรวจทันที โดยที่ไม่ได้ระบุว่าเป็นเหตุใด แวอาชิถูกนำตัวขึ้นรถของพวกเขาและขับออกไป พวกเขาไม่ได้แจ้งว่าจะพาด่วนนายแวอาชิไปยังสถานีตำรวจใด ดังนั้นครอบครัวจึงต้องรอการกลับของเขายู่ที่บ้าน จนเช้าวันต่อมาก็ไม่มีสัญญาณว่าแวอาชิจะกลับมา

ภรรยาของเหยื่อ -นางสาวกามีละ เสงดาตา กล่าวว่าทั้งครอบครัวได้ออกตามหาแวอาชิในที่ต่างๆ ทั้งที่กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ที่จ. ยะลา ค่ายอิงคยุทธบริหาร ที่ จ.ปัตตานี สถานีตำรวจและค่ายทหารต่างๆ แม้จะพยายามเพียงใดก็ไม่พบตัวของแวอาชิ

จากคำบอกเล่าของนางสาวกามีละ เสงดาตาพบว่าไม่มีใครเห็นรถคันดังกล่าวที่นำตัวนายแวอาชิสามีของเธอไปเลย เหตุการณ์นี้ก็เกิดขึ้นในระหว่างที่ผู้กำกับสภอ.บ้านนังस्ता พลตำรวจเอกสมเพียร เอกสมญา ได้ปฏิบัติภารหน้าที่ชื่อว่า “ยุทธการพิทักษ์บ้านนังस्ता” และได้สั่งการให้มีการจับกุมผู้ต้องสงสัยที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการแบ่งแยกดินแดนด้วยเช่นกัน

การดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม : ครอบครัวของเหยื่อได้แจ้งความที่สภอ.บ้านนังस्ता กับพลตำรวจตรีเจริญ พุ่มนวล เป็นผู้รับผิดชอบคดี

ครอบครัวเคยได้รับข่าวสารจากโครงการบ้านนังस्ताเพื่อช่วยเหลือผู้เดือดร้อน

กรณีที่ 35

ชื่อ : นายรอสะมิง สามะแม

วันที่เกิดเหตุ : 10 มีนาคม 2552

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : มัสยิดบือระห์ อ. รือเสาะ จ. นราธิวาส

วันที่บันทึก : 3 ตุลาคม 2554 (วันที่รับรายงานครั้งที่ 2)

ที่อยู่ของเหยื่อ : 100 ม.1 ต. สามัคคี อ.รือเสาะ จ. นราธิวาส

อายุ : 35 ปี

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2552 เวลาประมาณ 20.00 น.นายรอสะมิง ถูกจับกุมตัวไปจากมัสยิดบือระห์ โดยชาย 3 คนแต่งกายด้วยเครื่องแบบทหารพราน อำพรางหน้าด้วยหมวกไหมพรม

มีพยานหลายคนเห็นอาชญากรรมที่เกิดขึ้นชั่วคราวหลังเสร็จสิ้นการละหมาดตอนค่ำ ชาวบ้านเล่าเหตุการณ์ที่ผู้ก่อเหตุเข้ามาในมัสยิดและถามหาสมาชิกอบต.คนหนึ่งโดยใช้ภาษาไทย ไม่ใช่ภาษายาวี รอสะมิง ตอบว่าเป็นเขาเองแต่เขาสะดวกที่จะไปพบคนเหล่านั้นในวันพุงนี้ ทันใดนั้นรอสะมิงก็ ได้ถูกจับกุมตัวและถูกมัดมือรวมไปถึงถูกนำตัวขึ้นไปยังรถกระบะที่ไม่ติดแผ่นป้ายทะเบียนที่จอดอยู่ แม้เขาจะร้องขอความช่วยเหลือ แต่ไม่มีผู้เห็นเหตุการณ์คนใดกล้าเข้าไปช่วยเนื่องจากหวาดกลัวเพราะคนเหล่านั้นมีอาวุธครบมือ

พยานผู้เห็นเหตุการณ์ได้ไปแจ้งเรื่องนี้กับภรรยาของรอสะมิง (นางอามานี แต่เยาะ)ทันทีที่พวกเขาารู้สึกปลอดภัย เมื่อทราบข่าวอามานีโทรศัพท์หาสามีของเธอ เขาตอบเพียงการร้องขอความช่วยเหลือ หลังจากนั้นเธอไม่เคยได้รับโทรศัพท์จากสามีอีกเลย โชคดีที่ระหว่างทางไปฐานทหารบ้านสาวอ หรือเส้นทางอื่น ๆ ไม่มีใครพบเห็นรถที่มีลักษณะคล้ายคันที่จับตัวรอสะมิงไป จนวันที่ 3 ตุลาคม 2554 ยังไม่มีใครทราบว่ นายรอสะมิงอยู่ที่ไหน

แม้ว่ารอสะมิงจะไม่เคยมีประวัติ เกี่ยวข้องกับยาเสพติดหรือความรุนแรงต่างๆที่เกิดขึ้นในอ.รือเสาะ และเป็นสมาชิกอบต.ของ ต.สามัคคี อ.รือเสาะ นราธิวาส แต่เขาเพิ่งทำงานเป็น อบต.ได้ไม่ถึง 1 ปีขณะที่เขาถูกลักพาตัวไป(ตำแหน่งของเขาเพิ่งเริ่มต้นปี 2550 และจะสิ้นสุดวาระในปี 2554)การได้เป็นสมาชิกอบต.ทำให้เขาต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหารจากหลายหน่วยงาน หลังจากนั้นเขาได้ลาออกจากการทำงานให้รัฐบาลและทุ่มเทให้กับธุรกิจของตัวเอง

รอสะมิงและครอบครัวเคยถูกแจ้งเตือนจากเจ้าหน้าที่ทหารหลายครั้งให้ระวังในเรื่องความปลอดภัย เพราะหลายคนที่มีทำงานกับเจ้าหน้าที่รัฐเคยถูกทำให้หายไปมากขึ้นในตำบล ที่จริงในปี 2550 น้องสาวของภรรยา รอสะมิง เคยถูกยิงได้รับบาดเจ็บ และหลังจากนั้นรอสะมิงจึงมักต้องไปตอบคำถามที่หน่วยเฉพาะกิจ 30 (ฉก.30) เพื่อช่วยเจ้าหน้าที่ในการสืบสวนสอบสวน

หลังจากที่ได้พูดคุยกับสามีทางโทรศัพท์ ภรรยา รอสะมิง ได้โทรศัพท์หาเจ้าหน้าที่ทหารที่หน่วยเฉพาะกิจที่ 30 เพื่อขอความช่วยเหลือให้สกัดรถที่มีลักษณะน่าสงสัย จากนั้นเธอและชาวบ้านหลายคนได้ไปยังหน่วยเฉพาะกิจนราธิวาสเพื่อตามหารอสะมิง จนถึงเวลาประมาณตี 2-3 ของวันต่อมา แต่ทหารก็ไม่สามารถหารรถที่ต้องสงสัยได้

ภรรยาของรอสะมิง ได้ไปตามหาเขายังค่ายทหารหลายๆแห่ง ด้วยความหวังว่าจะพบเขาถูกควบคุมอยู่ที่ไหนสักแห่ง ทุกแห่งปฏิเสธในการควบคุมตัวเหยื่อ(แม้แต่ค่ายนราธิวาส ราชนครินทร์ ซึ่งได้ส่งหนังสือร้องเรียนไปแล้วแต่ก็ไม่เป็นผล) สุดท้ายเธอได้ไปแจ้งความที่ สภอ.หรือเสาะแต่จนปัจจุบันไม่ปรากฏความก้าวหน้าในการติดตามหาตัวเขา

หลังจากนั้นผู้ใหญ่บ้านที่เคยให้การช่วยเหลือกับครอบครัวได้ถูกยิงเสียชีวิตโดยที่ไม่รู้ว่าใครเป็นผู้กระทำผิด ทำให้ภรรยาของรอสะมิงยังมีความหวาดกลัวเรื่องความปลอดภัยของเธอและลูกทั้ง 2 รวมไปถึงคนที่เห็นเหตุการณ์ในมัสยิดด้วย นอกจากนี้ทหารเองยังเคยแสดงท่าทางคุกคามเมื่อเห็นเธอพูดคุยโทรศัพท์อยู่หน้าบ้าน ไม่กี่เดือนก่อนที่เธอจะให้สัมภาษณ์กับมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : วันที่ 11 มีนาคม 2551 ภรรยาของเหยื่อได้ไปแจ้งความที่สภอ. หรือเสาะ เธอได้พาหลานซึ่งอยู่ที่มัสยิดในคืนนั้นไปด้วย ตำรวจได้บันทึกเรื่องราวที่ผู้แจ้งบอกและได้ไปตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุ ถึงกระนั้นการขาดซึ่งพยานหลักฐาน ทำให้จนถึงวันที่ 3 ตุลาคม 2554 ก็ยังไม่มีความคืบหน้าในคดี

ครอบครัวได้รับเงินช่วยเหลือ 4,500 บาท ต่อเดือนเป็นเวลา 1 ปี ซึ่งเป็นเงินที่ได้รับมาจากทหารค่ายสิรินธร จ. ยะลา

กรณีที่ 36

ชื่อ : นายอับดุลเลาะห์ อาบูคารี

วันที่เกิดเหตุการณ์ : 11 ธันวาคม 2552

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : บ้านบือจาง ต.บอ-งอ อ.ระแงะ จ. นราธิวาส

วันที่บันทึก : บทสัมภาษณ์จำนวนมากได้สัมภาษณ์ไว้ก่อนที่นายอับดุลเลาะห์จะถูกฆาตกรรมภรรยาของเหยื่อเมื่อมิถุนายน 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : บ้านบือจาง ต.บอ-งอ อ.ระแงะ จ. นราธิวาส

อายุ : 25 (โดยประมาณ)

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายอับดุลเลาะห์ อาบูคารี เป็น 1 ใน 5 คน²⁵ ซึ่งถูกจับในกรณีเหตุการณ์การปล้นปืนที่ค่ายปิเหล็ง จ. นราธิวาส เมื่อ 4 มกราคม 2547 พวกเขาถูกซ้อมทรมาน(ถูกทำร้ายและปัสสาวะรดหน้าและปากด้วย) ขณะที่ถูกควบคุมตัวกับตำรวจ ทนายความของพวกเขา(ซึ่งได้ถูกบังคับให้สูญหายไปเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2547) ได้วิพากษ์วิจารณ์การซ้อมทรมานของเจ้าหน้าที่ตำรวจและร้องเรียนการกระทำของเจ้าหน้าที่ต่อหน่วยงานต่างๆ

แม้ศาลจะมีคำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาคดีปล้นปืน แต่คดีการซ้อมทรมานอยู่ในความรับผิดชอบของกรมสอบสวนคดีพิเศษ ซึ่งกรมสอบสวนคดีพิเศษได้ให้การคุ้มครองพยานแก่อับดุลเลาะห์และพวกอีกสองคน²⁶

²⁵ นายมะกาตา หารง , นายสุกรี มะมิง , นายสุดีอามัน มาและ , นายมะนาเซ มามะ และนายอับดุลเลาะห์ อาบูคอรี

²⁶ นายมานาเซ มามะ และนายสุดีอามัน มาและ

เจ้าหน้าที่ DSI ได้ส่งผลจากการสืบสวนต่อสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ(ปปช.) เป็นผลให้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจมากกว่า 10 คนต้องถูกสอบสวน โดยมีพันเอกปิยะวัฒน์ กิ่งเกตุ ผู้อำนวยการคดีพิเศษ กรมสอบสวนคดีพิเศษ

ภายใต้โครงการคุ้มครองพยานอับดุลเลาะห์ได้ย้ายมาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ทำให้เขาต้องอยู่ห่างจากครอบครัวที่ นราธิวาส และเป็นเวลากว่า 5 ปีที่เขาอยู่ภายใต้โครงการนี้ จากนั้นเขาได้ตัดสินใจกลับไปเยี่ยมครอบครัวที่หมู่บ้านบือแจง ช่วง วันขึ้นปีใหม่ของชาวมุสลิม เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2552

วันที่ 11 ธันวาคม 2552 เวลาประมาณ 20.00 น. อับดุลเลาะห์ ได้ขับรถจักรยานยนต์ ของเขาออกไปจากบ้านเพื่อไป หาเพื่อนที่ร้านน้ำชาละแวกนั้น ภรรยาของเขา- นางเจ๊ะรอฮานี ยูโซ๊ะ กล่าวว่า เป็นเรื่องปกติที่สามีของเธอจะออกจากบ้านในตอนเย็นเพื่อไปละหมาด และโดยปกติแล้วเขาจะกลับบ้านมาเวลาประมาณ 22.00 น.แต่ในครั้งนี้นะเธอรอสามีทั้งคืน แต่เขาก็ ไม่ได้กลับมา²⁷

คืนนั้น ภรรยาของอับดุลเลาะห์ ได้ยินเสียงเหมือนจักรยานยนต์ของสามี เธอยังบอกว่าเธอได้ยินเสียงเหมือนแตรรถจักรยานยนต์ของสามีดังหน้าบ้านประมาณ 3 ครั้ง และเธอยังได้ยินเสียงปืน 1 นัดหน้าบ้านของเธอด้วย เมื่อเธอมาดูทาง หน้าต่างก็พบว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น เธอและลูกๆจึงเข้านอน

เช้าวันที่ 12 ธันวาคม 2552 เจ๊ะรอฮานี ได้แจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อคืนกับผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านให้เธอมาคว่ำ จักรยานยนต์(ฮอนด้า เวฟ สีบรอนซ์) คันหนึ่งที่พบเป็นของสามีของเธอหรือไม่ ซึ่งรถคันนี้ถูกพบโดยทหารบริเวณหน้าหมู่บ้าน ดันหยงลิมือ ห่างจากบ้านของเธอประมาณ 20 กิโลเมตร ครอบครัวของนายอับดุลเลาะห์ ได้รับรถคืน 2 สัปดาห์หลังจากที่ เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ตรวจสอบเก็บหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์แล้ว

แม่ของเหยื่อ(นางมัสตะ เจ๊ะอูมา)เชื่อว่าเหตุผลที่ทำให้ลูกชายของเธอต้องหายไป น่าจะเกี่ยวข้องกับการที่เขาเป็น พยานให้กรมสอบสวนคดีพิเศษ²⁸ นอกจากนี้หมู่บ้านที่เขาอยู่เป็น “พื้นที่สีแดง” จึงมีความเป็นไปได้ว่าเขาจะถูกลักพาตัวโดยผู้ ก่อความไม่สงบ ภรรยาของเหยื่อ - เจ๊ะรอฮานี ถูกยิงเสียชีวิตในเวลาต่อมาที่บริเวณใกล้บ้านของเธอ (หมู่บ้านบือแจง ต. บอ-อง อ.ระแงะ จ.นราธิวาส) เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2554 เวลาประมาณ 16.45 น.

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : นางเจ๊ะรอฮานี ได้แจ้งความกรณีการสูญหายของสามีของเธอที่ สภอ. ระแงะ และได้แจ้ง ต่อพันเอกปิยะวัฒน์ กิ่งเกตุ ผู้อำนวยการสำนักคดีอาญาพิเศษ เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2550 หลังจากพบรถจักรยานยนต์ของ สามี วันที่ 18 ธันวาคม 2552 พันตำรวจโท ชวาล วงเกต จากสภอ.ระแงะ พร้อมกับเจ้าหน้าที่จากกรมสอบสวนคดีพิเศษ และ ตัวแทนจาก อ. ระแงะและเจ้าหน้าที่ทหารได้เข้ามาสอบถามเรื่องการหายตัวไปของนายอับดุลเลาะห์ จากนางเจ๊ะรอฮานี

²⁷ สำนักข่าวอิสรา ได้สัมภาษณ์ นางเจ๊ะรอฮานี ยูโซ๊ะ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2552 เข้าถึงได้จาก : www.isaranews.org

²⁸ ข้อมูลจาก นางอังคณา นีละไพจิตร อ้างอิงจากข้อมูลซึ่งจัดทำขึ้นโดยคณะทำงานรวบรวมข้อมูลและติดตามผู้สูญหายจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้สำนักนายกรัฐมนตรี

จนปัจจุบัน ตำรวจท้องที่ยังไม่ได้ทำสำนวนคดีนี้ส่งศาล ส่วนกรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) ก็ไม่ได้รับคดีนี้เป็นคดีพิเศษ แม้ว่า DSI จะได้ร่วมมือกับตำรวจท้องที่ในการสืบสวนกรณีนี้ แต่จนปัจจุบันก็ยังไม่มีความก้าวหน้า และไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องแสดงความรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

กรณีที่ 37

ชื่อ : นายดอรรแม เจ๊ะและ

วันที่เกิดเหตุการณ์ : 17 มีนาคม 2553

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ต. จะบังติกอร์ อ.เมือง จ. ปัตตานี

วันที่บันทึก : 26 กันยายน 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : 34 ม.3 อ.บาราเฮาะ อ.เมือง จ.ปัตตานี

อายุ : 46 (โดยประมาณ)

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายดอรรแม เจ๊ะและ พนักงานเซ็นผักในตลาดและเป็นพ่อของลูก 6 คน หายตัวไปในระหว่างที่มาทำงานเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2553 โดยในวันนั้นเขาออกจากบ้านเวลาประมาณตี 5 โดยรถจักรยานยนต์เขาเอง และสุดท้ายก็หายตัวพร้อมรถจนถึงปัจจุบัน

ด้วยความกังวลว่านายดอรรแม ยังไม่กลับบ้าน ภรรยาของเขา(นางพาดิม๊ะ มาโม๊ะ) ได้ให้ลูกชายคนโตของเธอออกไปตามหาพ่อที่ตลาด เพื่อนของดอรรแม ได้บอกกับลูกของเขาว่าวันนี้ไม่เห็นพ่อของเขามาทำงาน ครอบครัวของดอรรแม จึงได้เดินทางไปยังสภ. เมืองปัตตานี เพื่อแจ้งความเรื่องคนหาย แต่ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ปฏิเสธที่จะรับแจ้งความเพราะยังไม่ครบเวลา 24 ชั่วโมง ดังนั้นทางครอบครัวจึงพยายามออกค้นหาเองโดยไปยังค่ายอิงคยุทธบริหาร ซึ่งอยู่ใน จ. ปัตตานี แต่ไม่พบมีชื่อของเขา

นายดอรรแมไม่เคยมีความเกี่ยวข้องกับผู้ก่อความไม่สงบ อีกทั้งยังไม่เคยถูกจับกุมมาก่อนแต่อย่างใด แต่เขาเคยมีชื่ออยู่ในบัญชีดำซึ่งเป็นผลทำให้ครอบครัวของเขาที่ไม่แน่ใจว่าการหายตัวไปนั้น เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้หรือไม่ ในปี 2552 เจ้าหน้าที่ทหารได้มาหาเขาที่และได้เข้ามาค้นทรัพย์สินในบ้าน ซึ่งทางภรรยาของนายดอรรแมจำได้ว่าเจ้าหน้าที่เหล่านั้นมาจากด่านตรงปยุต ซึ่งไม่ไกลจากบ้านของพวกเขา เธอยังกล่าวอีกว่าหลังจากที่มีการมาค้นบ้านในครั้งนั้นแล้ว ทหารได้เข้ามาค้นบ้านของเธออีกในทุกครั้งที่มีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นในบริเวณที่บ้านของเธออยู่ เหมือนเจ้าหน้าที่สงสัยว่านายดอรรแมเป็นผู้ก่อเหตุ

ไม่เป็นเรื่องปกติที่บุคคลจะถูกนำตัวไปโดยเจ้าหน้าที่ทหาร แต่โดยส่วนมากแล้วครอบครัวจะทราบว่าจะพวกเขาจะถูกปล่อยตัวกลับมาภายในไม่กี่สัปดาห์ อย่างไรก็ตามภรรยาของเหยื่อได้เคยคุยกับชายอีกคนในหมู่บ้านลดตา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่นายดอรรแมอาศัยอยู่ พบว่ามีคนหนึ่งถูกนำตัวไปที่ค่ายสวนสมเด็จเป็นเวลา 1 เดือน และได้ถูกปล่อยตัวกลับมา แต่สำหรับกรณีนายดอรรแม หลายเดือนผ่านไปแล้ว แต่เขายังคงสูญหาย

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ครอบครัวของเหยื่อได้แจ้งความไว้เมื่อ 18 มีนาคม 2553

กรณีที่ 38

ชื่อ: นายอิบรอเฮง กาโฮง และนายดุลหามิ มะแร

วันเกิดเหตุการณ์ : 30 เมษายน 2554

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : ค่ายของตำรวจตระเวนชายแดน ค่ายนเรศวร ระหว่าง ม.1 และม. 2 ต.บางกลาง

อ. บันนังस्ता จ. ยะลา

วันที่บันทึก : 15 มิถุนายน 2554

ที่อยู่ของเหยื่อ : ม.2 บ้านสันติ ต. บางกลาง อ.บันนังस्ता จ. ยะลา

อายุ : 25 แล 23 ปี ตามลำดับ

ชาติพันธุ์ : มลายู

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายอิบรอเฮง กาโฮง ประกอบอาชีพทำสวนยาง ขณะที่ย้ายตัวไปนั้นเขาเพิ่งแต่งงานกับภรรยาได้เพียง 7-8 เดือน ในวันเกิดเหตุนายอิบรอเฮง พยายามจะไปตามหาเรือที่ถูกยึดไป โดยตำรวจตระเวนชายแดนของค่ายนเรศวร ในวันนั้นเขาได้ชวนเพื่อนคือ นายดุลหามิ มะแรไปด้วย ซึ่งสุดท้ายทั้งสองคนก็หายตัวไปเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2554

เรือของอิบรอเฮงถูกยึดเอาไปโดยตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งชาวบ้านจะรู้จักกันว่าเป็น “ค่ายของตำรวจพลร่ม” โดยในวันที่ 27 เมษายน 2554 อิบรอเฮงและภรรยา-นุรอามานี อูมาไม่อยู่บ้านจึงไม่ทราบเพราะเหตุใดเจ้าหน้าที่จึงยึดเรือของเขาไป(น้องสาวของนางนุรอามานี จึงเป็นคนเดียวที่รู้เห็นเหตุการณ์ตอนที่เจ้าหน้าที่มายึดเรือ ; นางนุรอามานี ภรรยาของนายอิบรอเฮง) ในวันที่ 30 เมษายน อิบรอเฮงต้องการไปเจรจากับเจ้าหน้าที่เพื่อนำเรือกลับมาโดยเขาขอให้ผู้ใหญ่บ้านช่วยในการเจรจา (อย่างไรก็ตามในวันเกิดเหตุเหยื่อได้คลานนัดกับผู้ใหญ่บ้านก่อนที่เขาจะหายตัวไป)

อิบรอเฮงไม่เคยร้องเรียนเรื่องใดๆกับเจ้าหน้าที่มาก่อน และเขายังไม่เคยมีการทะเลาะเบาะแว้งกับใครด้วย เขามักจะติดติดต่อกับเจ้าหน้าที่ที่ต่อเมื่อเจ้าหน้าที่เข้ามายังหมู่บ้านเพื่อแจกจ่ายยาและเวชภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งเป็นของพระราชทาน ผู้ให้ข้อมูลเล่าว่าเจ้าหน้าที่จะขอดูบัตรก่อนที่จะแจกจ่ายสิ่งของให้แก่ประชาชน

เมื่อนายอิบรอเฮงไม่กลับบ้าน พ่อของเขา (นายฮามะ กาโฮง) จึงเป็นคนแรกที่ไปตามหาที่ค่ายนเรศวร ซึ่งทางเจ้าหน้าที่(ไม่ทราบระดับตำแหน่ง) ได้แจ้งว่า ไม่มีคนที่มีลักษณะดังกล่าวมาที่ค่าย พ่อของนายอิบรอเฮง จึงขอที่จะเข้าไปในค่าย แต่เจ้าหน้าที่ไม่อนุญาตให้เข้าไป ดังนั้นนายฮามะจึงได้ให้เบอร์ติดต่อของตนเอง รวมทั้งรูปของนายอิบรอเฮงเอาไว้แทน ซึ่งจนถึงปัจจุบันยังไม่มีใครติดต่อกลับมาเพื่อแจ้งข่าวของลูกชายแต่อย่างใด

พี่ชายของนายอิบรอเฮง(นายฮาสมิง กาโฮง) และเพื่อนๆของเขาได้ไปแจ้งกับครอบครัวของนายดุลหามิที่ชื่อ. ฮารโต เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2554 ว่านายดุลหามิ ได้หายตัวไปพร้อมกับนายอิบรอเฮงพร้อมทั้งเล่าเรื่องราวทั้งหมดแก่ครอบครัวของนายดุลหามิด้วย

ครอบครัวของเหยื่อต่างเชื่อว่าเหตุผลที่ทำให้ทั้งสองคนหายไปนั้น ต้องเกี่ยวข้องกับตำรวจพลร่มที่ค่ายนเรศวร และพวกเขาต้องพูดเท็จเพื่อปกปิดความผิดที่ได้นำตัวเหยื่อทั้งสองคนไป เนื่องจากในตอนนั้นมีพยานเห็นชัดเจนว่าในวันที่ 30 เมษายน มีคนเห็นทั้งสองคนครั้งสุดท้ายบริเวณค่ายดังกล่าว โดยพยานก็คือคนจับนก ซึ่งขณะนั้นได้เดินมาถึงยังบริเวณหน้าค่ายในเวลาประมาณ 17.30 น. และได้เห็นว่ายเหยื่อทั้งสองคนขับรถจักรยานยนต์เข้าไปยังค่าย ซึ่งตั้งอยู่ระหว่าง ม. 1 และ ม. 2

บ้านบางกลาง (รถจักรยานยนต์นั้นเป็นของนายดุลหามิ ยี้อ หอนดำเวฟ สีบรอนซ์ – รถคันดังกล่าวหายไปพร้อมกับทั้งสองคน) โชคร้ายที่ผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิเสธที่จะเป็นพยานเนื่องจากหวาดกลัวในความไม่ปลอดภัย เขาได้มาพบกับครอบครัวของเหยื่อเพียงสองครั้งเท่านั้น เพื่อเล่าถึงสิ่งที่เขาได้พบเห็น และต่อมาจึงปฏิเสธจะเป็นพยาน ซึ่งทางครอบครัวของเหยื่อเองก็เข้าใจว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ชาวบ้านจะไม่อยากจะมาเกี่ยวข้องกับเรื่องเช่นนี้

ข้อมูลจากผู้เห็นเหตุการณ์สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากสมาชิกในครอบครัวของเหยื่อที่เล่าว่า ในครั้งแรกภรรยาของอิบรอเฮงได้ยินเสียงคนทะเลาะกันเรื่องเรือในวันที่ 30 เมษายน 2554 จากนั้นพี่ชายของนายอิบรอเฮงกล่าวว่า เห็นนายอิบรอเฮงในเวลาประมาณ 16.00 น. ซึ่งตอนนั้นนายอิบรอเฮงบอกเขาว่าจะไปเอาเรือกลับมา หลังจากนั้นเวลาประมาณ 19.00 น. พี่ชายอีกคนของนายอิบรอเฮง (นายมะกอเล็ง กาโฮง) ได้โทรศัพท์หาภรรยาของนายอิบรอเฮงเพื่อถามว่าอิบรอเฮงกลับถึงบ้านแล้วหรือยัง ภรรยาของนายอิบรอเฮงแจ้งว่าสามีของเธอยังไม่กลับมา นายมะกอเล็ง จึงพยายามโทรหานายอิบรอเฮง และนายดุลหามิ ด้วยหลายครั้ง จนเสียงเรียกโทรศัพท์ตัดไปเป็นเสียงให้ฝากข้อความ หลังจากนั้นโทรศัพท์ก็ถูกปิด

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : นายมะกอเล็ง พี่ชายของเหยื่อได้เข้าไปแจ้งเรื่องนี้กับศูนย์ทนายความมุสลิม และทางศูนย์ทนายความได้ส่งเรื่องต่อไปยังมูลนิธิสถานวัฒนธรรม ทำให้มูลนิธิสถานวัฒนธรรมแนะนำให้ญาติๆไปแจ้งความเอาไว้ก่อนที่ สกอ. บันนังस्ता นอกจากนี้ญาติๆได้ไปแจ้งเรื่องเอาไว้ที่ศูนย์ตำรวจจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศปก.จชต) เพื่อให้มีการสอบสวนในกรณีนี้ ทาง ศปก จชต.แจ้งว่าอาจจะต้องใช้เวลาประมาณ 3 เดือนในการสืบสวนเรื่องนี้ จากนั้นอีก 7 วันหลังเกิดเหตุการณ์ ศปก จชต.ได้ส่งเจ้าหน้าที่จากตำรวจภูธร ภาค 9 ไปสัมภาษณ์ครอบครัวของเหยื่อ และหลังจากนั้นก็ไม่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสูญหายของทั้งสองจากทางเจ้าหน้าที่ที่เคย และกรณีของนายอิบรอเฮงและนายดุลหามิ ได้ถูกส่งต่อให้เป็นความรับผิดชอบของสกอ. บันนังस्ता

นอกจากนี้ครอบครัวของนายดุลหามิได้เข้าไปพบร้อยตำรวจเอกเจษฎา ชุมพล ตำรวจตระเวนชายแดน เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2554 ซึ่งเขาได้ปฏิเสธว่าไม่ได้ทราบเรื่องการหายตัวไปของเรือและยังแนะนำให้ครอบครัวของเหยื่อไปแจ้งความที่ สกอ. ธารโตแทน

แม้ดูเหมือนว่าเจ้าหน้าที่จะมีความพยายามในการสืบสวนติดตามการกรณีนี้ โดยการตั้งคณะกรรมการพิเศษเพื่อสืบสวน แต่ก็ยังไม่มีสัญญาณของความคืบหน้าใดๆ ญาติของผู้สูญหายคิดว่าทางเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ได้ให้ความสำคัญในการติดตามผู้สูญหายอย่างจริงจัง จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีความก้าวหน้าใด ๆ ในการค้นหาศพหรือความจริงในสิ่งที่เกิดขึ้น ทางศอบต.ได้อนุมัติที่จะจ่ายค่าเยียวยาให้กับครอบครัวของเหยื่อในรูปแบบของการช่วยชำระหนี้สินที่นายอิบรอเฮงมีอยู่ แต่ก็ยังไม่ได้มีการดำเนินการ

กรณีของนายอิบรอเฮง และนายดุลหามิ ได้ถูกส่งไปยัง คณะทำงานด้านการบังคับสูญหายโดยไม่สมัครใจขององค์การสหประชาชาติ (United Nation Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances) โดยมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2554

กรุงเทพมหานคร

กรณีที่ 39

ชื่อ : นายทง โพธิ์อ่าน

วันที่เกิดเหตุ : 19 มิถุนายน 2534

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : 415/1 ถ.ราชพัฒนา, บางปะกอก กรุงเทพฯ 10140

อายุ : 55 ปี

ชาติพันธุ์ : ไทย

สรุปเหตุการณ์ : ช่วงเกิดเหตุการณ์นายทง โพธิ์อ่าน เป็นสมาชิกวุฒิสภาและยังเป็นประธานกรรมการสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย และยังเป็นรองประธานสหภาพการค้าเสรีเอเชียแปซิฟิกสำนักงานภูมิภาคอีกด้วย นายทงเป็นแกนนำในการรณรงค์ต่อต้านรัฐบาลทหารในขณะนั้นในการยุบสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ²⁹ ก่อนจะหายตัวไป ทงเคยได้รับโทรศัพท์ข่มขู่หลายครั้ง เขายังได้เคยบอกกับเพื่อนร่วมงานของเขาว่ามีคนติดตามเขาอยู่ และยังได้รับคำสั่งจากรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยไม่ให้เขาเข้าร่วมการประชุมประจำปีขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศที่ เจนีวาด้วย ครั้งสุดท้ายที่เพื่อนร่วมงานของทงได้เห็นเขาคือเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2534 ขณะที่ทงกำลังออกจากที่ทำงาน และในเช้าวันต่อมา รถของเขาถูกพบจอดอยู่ที่หน้าสำนักงานในลักษณะแปลกออกไปและยังพบรอยเท้าลักษณะคล้ายรอยเท้าทหารอยู่ตรงเบาะด้านหลังด้วย ไม่มีผู้ใดพบทงนับแต่นั้น ทั้งรัฐบาลและทหารได้ออกมาปฏิเสธว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการหายไปของเขา

การดำเนินการอย่างเป็นทางการ : ในปี 2536 คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนของรัฐสภาได้ทบทวนหนังสือคำร้องเกี่ยวกับกรณีการหายตัวไปของนายทงจากทางนักวิชาการและตำรวจ ได้ข้อสรุปว่าสาเหตุการหายตัวไปของทงน่าจะเป็นเพราะความขัดแย้งของกับรัฐบาลทหารในช่วงเวลาดังกล่าว แต่เนื่องด้วยข้อมูลที่มีไม่มากจึงปฏิเสธที่จะนำข้อสรุปนี้เผยแพร่ต่อสาธารณะ นอกจากนี้คณะกรรมาธิการแรงงานและสวัสดิการสังคม ของรัฐสภาก็ได้ทำการสืบสวนเช่นกันแต่ก็ไม่ได้มีการเผยแพร่ผลของการสืบสวนแต่อย่างใด ในเดือน มิถุนายน 2543 เริ่มมีการเรียกร้องให้มีการเผยแพร่รายงานสองฉบับดังกล่าวภายใต้พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสาร แต่ได้รับการปฏิเสธด้วยเหตุผลที่ว่า การเผยแพร่ข้อมูลจะส่งผลกระทบต่อบุคคลหลายคน และในเดือนตุลาคม 2544 รัฐบาลของ พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร ได้มีคำสั่งให้มีการตั้ง คณะกรรมการอิสระเพื่อสืบสวนหาผู้สูญหาย โดยเฉพาะ และยังมี การอนุมัติจ่ายเงินให้กับเหยื่อในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 รวมไปถึงให้มีการสืบสวนสอบสวนกรณีการสูญหายของนายทง โพธิ์อ่านด้วย

กรณีที่ 40

ชื่อ : นายสมชาย นีละไพจิตร

วันที่เกิดเหตุ : 12 มีนาคม 2547

²⁹ บางกอกโพสต์, *Thanong Mystery*, 21 November 2001.

สถานที่เกิดเหตุโดยประมาณ : เยื้องสถานีตำรวจนครบาลหัวหมาก

ที่อยู่ : 73/5 ซอยอิสรภาพ 11 ถนนอิสรภาพ ธนบุรี กรุงเทพฯ 10600

อายุ : 55 ปี

ชาติพันธุ์ : ไทยมุสลิม

สรุปการให้ถ้อยคำ : นายสมชายถือเป็นนักสิทธิมนุษยชนที่โดดเด่นและเป็นที่รู้จักจากการที่ทำงานเกี่ยวข้องกับคดีทางการเมืองที่มีความขัดแย้ง รวมไปถึงเขายังเป็นนายให้กับกลุ่มคนที่ถูกต้องสงสัยว่าอยู่ในขบวนการก่อการร้าย นอกจากนี้เขายังเป็นประธานชมรมนักกฎหมายมุสลิม และเป็นรองประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของสภาทนายความแห่งประเทศไทยด้วย นายสมชายยังมีบทบาทสำคัญในการล่ารายชื่อเพื่อให้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติกฎอัยการศึกในภาคใต้ของประเทศไทย และให้ปล่อยตัวนักโทษที่ต้องคดีปล้นปืนเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 ซึ่งด้วยเหตุนี้เองที่อาจนำไปสู่การหายตัวไปของเขานายสมชายยังเป็นตัวแทนของเหยื่อที่ถูกกล่าวหาว่ามีความเกี่ยวข้องกับการปล้นปืนในครั้งนั้นด้วย โดยเหยื่อกลุ่มนี้ได้ถูกซ้อมทรมานเพื่อให้รับสารภาพ โดยนายสมชายได้เผยแพร่ข้อมูลที่สำคัญนี้สู่สาธารณะเกี่ยวกับการทรมานผู้ต้องหาของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการอภิปรายของเขาเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2547

เขาได้ร้องขอต่อศาลในการปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 5 แต่ได้รับการปฏิเสธ เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2547 หนึ่งวันก่อนที่เขาจะหายตัวไป เขาได้ร้องเรียนเรื่องการซ้อมทรมานผู้ต้องหาไปยังหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่นกระทรวงยุติธรรม กระทรวงมหาดไทย สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ รวมไปถึงนายกรัฐมนตรีนายทักษิณชิตด้วย

ในวันที่ 12 มีนาคม 2547 สมชายได้ไปรอพบนายกิจจา อาศิอิสเฮาะ ที่ห้องรับรองของโรงแรมชาลีน่า ถนนรามคำแหง แต่สุดท้ายนายกิจจาไม่ได้มาตามนัด ซึ่งขณะนั้นเป็นเวลาประมาณ 20.15 น. นายสมชายได้ออกมาจากโรงแรมโดยรถส่วนตัว เวลาประมาณ 20.30 น. มีผู้พบเห็นว่ามีรถคันหนึ่งได้ขับชนท้ายเพื่อให้รถของนายสมชายหยุด จากนั้นชาย 4-5 คนจากรถคันดังกล่าวได้พยายามบังคับให้นายสมชายขึ้นรถแล้วรถคันดังกล่าวก็ขับออกไป นับจากนั้นก็ไม่มีใครพบเห็นเขาอีกเลย ในขณะที่ข้าราชการระดับสูงหลายคน รวมถึงอดีตนายกรัฐมนตรี อัยการสูงสุดและ กรมสอบสวนคดีพิเศษ ได้ประกาศว่าพวกเขา มีหลักฐานว่านายสมชาย ได้เสียชีวิตแล้ว อย่างไรก็ตาม กลับไม่มีการนำศพมาแสดงหรือไม่มีแม้แต่ให้ความยุติธรรมกับการเสียชีวิตของเขา³⁰

การดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม : ศาลชั้นต้นพิพากษาว่า หนึ่งในห้าของตำรวจที่ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำผิดในข้อหาละเมิดเสรีภาพ และกักขังหน่วงเหนี่ยว ซึ่งครอบครัวได้ยื่นอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์

วันที่ 11 มีนาคม 2554 ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยว่าภรรยาของสมชาย อังคณา ลูกสาวและลูกชาย ไม่ได้รับอนุญาตให้เป็นโจทก์ร่วมในคดี เนื่องจากตามกฎหมายแล้วพวกเขาไม่สามารถพิสูจน์ถึง “การบาดเจ็บหรือเสียชีวิต(ของสมชาย)ได้”

³⁰ สรุปความจาก รายงานของ คณะกรรมการนิติศาสตร์สากล “Somchai Neelapaichit – Report on Trial & Investigation”, มีนาคม 2552.

ในคดีการสูญหายของสมชาย การฟ้องคดีความผิดอาญากรณีนี้เป็นไปตามเงื่อนไขของ มาตราที่ 5 และมาตรา 28 แห่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ศาลอุทธรณ์พิจารณาเห็นว่าสำหรับจำเลยที่ 2 (พ.ต.ท.สินชัย นิรมัญญ์กำพงษ์) จำเลยที่ 3 (จ.ส.ต.ชัยเวง พาด้วง) และ จำเลยที่ 4 (ส.ต.อ.วันดร สิทธิเขต) ไม่มีหลักฐานไม่เพียงพอที่จะบอกว่าพวกเขามีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ เพราะพยานไม่สามารถจดจำและระบุใบหน้าของพวกเขาได้ พร้อมทั้งไม่ได้ระบุตัวผู้กระทำในขณะที่ศาลได้เบิกตัวมาเพื่อทำการชี้ตัว

สำหรับจำเลย ที่ 5 (พันตำรวจโทชัชชัย เลี่ยมสงวน) ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น (พันตำรวจโทพนพุดิ เลี่ยมสงวน) เขาไม่ได้ อยู่ในสถานที่เกิดเหตุ ถึงแม้ว่าจะมีการบันทึกการสื่อสารระหว่างเขากับจำเลยอื่นๆก็ตามขณะเกิดเหตุการณ์ อย่างไรก็ตาม บันทึกการฟ้องคดีในคดีนี้ยังการได้ยื่นเอกสารที่เป็นเพียงสำเนามิใช่เอกสารต้นฉบับ และอัยการที่ยื่นพยานหลักฐานต่อศาลก็ มิได้นำผู้จัดทำเอกสารมารับรองความถูกต้องด้วยเช่นกัน สำหรับจำเลยที่ 1 พ.ต.ต.เงิน ทองสูง ศาลอุทธรณ์พิพากษาว่า ประจักษ์พยานทั้ง 4 คนที่มาเบิกความในศาลไม่ได้ชี้ตัวเขาอย่างเปิดเผยในศาลถึงคนที่มีลักษณะตรงกับคนที่รับผิดชอบต่อการ สูญหายของสมชาย

ศาลไม่สามารถยอมรับเอกสารอื่นๆซึ่งเป็นสำเนาที่รับรองความถูกต้องที่อัยการนำเสนอได้ ศาลวินิจฉัยว่าแม้เอกสาร เหล่านั้นจะได้รับการรับรองความถูกต้องจากเอกสารต้นฉบับโดยทนายความหรือบริษัทเอกชน อย่างไรก็ตามทนายความมิได้เป็น ผู้ทำสำเนาเอกสารเหล่านั้นด้วยตัวของเขาเอง ดังนั้นทนายความจึงไม่เห็นเอกสารต้นฉบับเนื่องจากเขาไม่ได้เป็นผู้ทำสำเนาและ อัยการก็มิได้นำตัวผู้ทำสำเนาเอกสารมาเบิกความต่อหน้าศาล

ศาลอุทธรณ์จึงพิพากษายกฟ้องจำเลยซึ่งเป็นตำรวจทั้ง 5 คน

ภาคผนวกที่สอง : สรุปการเสียชีวิตของนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของไทยระหว่างปี พ.ศ. 2543 ถึง พ.ศ. 2547 จาก รายงานของคณะกรรมการปกป้องสิทธิมนุษยชน³¹

จุนทร์ ราชพล เสียชีวิตเมื่ออายุ 55 ปี ชาวบ้านบางแป ตำบลป่าคลอก อ. กลาง จ. ภูเก็ต มีอาชีพรับจ้างกรีดยาง และมีอาชีพ เสริมทำการประมง ในอ่าวป่าคลอก นอกจากนี้เขายังเป็นแกนนำกลุ่มอนุรักษ์บ้านป่าคลอก อุบัติเป็นคนที่มีความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อทุกคน ชอบช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ โดยไม่หวังผลตอบแทน เขาอยู่กับภรรยาชื่อ นางลัดดา และมีบุตรชาย 1 ชื่อ นายสุทิน และมีบุตรสาวอีกสองคน ชื่อ น.ส. พิมพา และ น.ส. พิมพร

นรินทร์ โพธิ์แดง เสียชีวิตเมื่ออายุ 67 ปี เขาอาศัยอยู่ในบ้านคลองหิน ตำบล ห้วยทับมอญ อ. เขาชะเมา จ. ระยอง นรินทร์ ประกอบอาชีพเป็นทำสวน นอกจากนี้ยังเป็นประธานกลุ่มคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเขาชะอังกกลาง ทุ่ง เขาเป็นคนที่ขยันขันแข็ง มีความรับผิดชอบและเสียสละต่อส่วนรวม นรินทร์มีภรรยาชื่อ นางสาวบัวและมีบุตรด้วยกัน 4 คน

³¹ เรื่องราวชีวิตของนักต่อสู้เหล่านี้เดิมอยู่ในบทความชื่อ “ปะดับไว้ในโลกา” จากนิตยสาร ฟาเดียวัน ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2547), หน้า 42-87

พิทักษ์ โตนวรุ เสียชีวิตเมื่ออายุ 30 ปี เขาอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 179 ม. 1 บ้านชมภู ต. ชมภู อ. เนินมะปราง จ. พิจิตร ขณะนั้น เขากำลังศึกษาระดับบัณฑิต และยังเป็น ที่ปรึกษาให้กับกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำชมภูด้วย เขาอยู่กับภรรยาชื่อยุภาภรณ์ และมี บุตรสาวด้วยกัน 1 คน ชื่อหงส์พิชมาซึ่งขณะนั้นลูกสาวมีอายุเพียง 3 ปีครึ่งเท่านั้น

ฉวีวรรณ ปีกสูงเนินเสียชีวิตเมื่ออายุ 35 ปี เธออาศัยอยู่บ้านเลขที่ 155 หมู่ 5 ต. นากลาง อ. สูงเนิน จ. นครราชสีมา เธอเป็น เจ้าหน้าที่อบต. นากลาง รมรงค์ต่อต้านการทุจริตในโครงการก่อสร้างในอบต. เธอเป็นมีนิสัยที่คนตรงไปตรงมา และยังมี ความกล้าหาญ รักความถูกต้องยุติธรรม และยังคงสู้เพื่อความเป็นธรรมด้วย เธอมีบุตรสองคนอายุ 7 และ 9 ขวบ

สุวัฒน์ วงศ์ปิยะสกลิต์ เสียชีวิตเมื่ออายุ 45 ปี เขาอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 42/ 718-9 2ก./1 หมู่บ้านจามจรี อ. กิ่งแก้ว ต.ราชาเทวะ อ. บางพลี จ. สมุทรปราการ เขาเป็นแกนนำในการคัดค้านบ่อขยะราชาเทวะ อ. บางพลี เขาอาศัยอยู่กับภรรยา นางธีระนุช และลูกชายอีก 2 คน

สมพร ชนะพล เสียชีวิตเมื่ออายุ 41 ปี เขาอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 69/ 5 ม. 2 ต. คลองสระ อ. กาญจนดิษฐ์ จ. สุราษฎร์ธานี เขาเป็น ประธานกลุ่มอนุรักษ์คลองกะแต สมพรมีนิสัยตรงไปตรงมาและเป็น ที่เคารพของชาวบ้านคลองกะแต เขายังมีนิสัยชอบอ่านหนังสือและชอบศึกษาหาความรู้ เขาอาศัยกับภรรยาชื่อ นางวิลาวรรณ และมีบุตรสาวด้วยกัน 2 คน ชื่อค.ญ. ทานตะวัน อายุ 14 ปี และค.ญ. ทันทิมา อายุ 11 ปี

แก้ว ปินปันมา เสียชีวิตเมื่ออายุ 59 ปี เขาอาศัยอยู่ที่บ้านคอยน้อย ต. คอยล่อ ใน จ. เชียงใหม่ เขาเป็นแกนนำชาวบ้านในกรณีของปัญหาที่ดิน (สกน.) ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินรกร้างว่างเปล่า บ้านคอยน้อย ต.คอยล่อ เขามีอาศัยอยู่กับลูกชาย 2 คน ชื่อ นเรศ (ตาบอดจากค้อนหิน) อายุ 31 ปี และจรัล อายุ 34 ปี

บุญสม นิ่มน้อย เสียชีวิตเมื่ออายุ 44 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 60 ม. 5 ต. บางแก้ว อ. บ้านแหลม จ. เพชรบุรี มีอาชีพเป็นพ่อค้าขายสัตว์น้ำทะเล นอกจากนี้เขายังเป็นคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ทะเล. บ้านแหลม สมาชิก อบต. บางแก้ว และเป็นแกนนำคัดค้านโครงการ โรงแปรรูปอาหารคอนแดนเสทและน้ำมันดิบในจ. เพชรบุรี อีกด้วย บุญสมเป็นที่รักของคนในชุมชน โดยเฉพาะเด็ก ๆ และเขายังชอบช่วยเหลือชาวบ้านอีกด้วย โดยนิสัยแล้วเขาเป็นคนใจดี ไม่เล่นการพนัน ไม่สูบบุหรี่ เขาอาศัยอยู่กับภรรยาชื่อ นางกรี นิ่มน้อย ไม่มีบุตรแต่อย่างใด

ปรีชา ทองแป้น เสียชีวิตเมื่ออายุ 54 ปี เขาอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 136 ม. 8 ต. ควนกรด อ. พังสง จ. นครศรีธรรมราช เขาเป็นสารวัตรกำนัน ต. ควนกรด และยังเป็นแกนนำกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ต. ควนกรด อาศัยอยู่กับภรรยาชื่อนางเขียน ทองแป้น และมี บุตรด้วยกัน 4 คน

บุญฤทธิ์ ชาญณรงค์ เสียชีวิตเมื่ออายุ 55 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 158/706 ม.9 บ้านอินทรีทอง ต. คลองพา อ. ท่าชนะ จ. สุราษฎร์ธานี มีอาชีพทำสวนยาง เขามีนิสัยชอบช่วยเหลืองานกิจกรรมของส่วนรวมอยู่เสมอ บุตรคนเล็กสุดของเขาตอนนั้นยังเรียนอยู่ในชั้น ม. 2 เขาอยู่กับภรรยาชื่อ นางอาภรณ์ และมีบุตรด้วยกัน 7 คน

บุญยงค์ อินตะวงค์ เสียชีวิตเมื่ออายุ 42 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 202 ม.1 บ้านร่องห้า ต. ผางาม อ. เวียงชัย จ. เชียงราย ประกอบอาชีพค้าขายควาย และเขายังเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านร่องห้าด้วย นอกจากนี้ยังเป็นแกนนำคัดค้านโรงโม่หินคอยแม่ออกฐ เขาอยู่กับภรรยา นางไกรสร และมีบุตรด้วยกัน 2 คน

คำป็น สุกใส เสียชีวิตเมื่ออายุ 59 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 198 ม.1 ต.แม่ณะ อ.เชียงดาว จ. เชียงใหม่ โดยนิสยแล้วเขาเป็นคนเข้ากับคนอื่นง่าย คำป็น มีอาชีพเป็นทำนาและทำสวน นอกจากนี้ยังเป็น ผู้ใหญ่บ้านบ้านป่าบาง ประธานป่าชุมชนบ้านป่าบาง และรองประธานเครือข่ายป่าชุมชนแม่น้ำปิงตอนบน เขาอาศัยอยู่กับภรรยา ชื่อ นางสุจา และมีบุตรสาวด้วยกัน 1 คนชื่อ น.ส. ยุติ อายุ 27 ปี

สำเนา ศรีสงคราม เสียชีวิตเมื่ออายุได้ 38 ปี เขาอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 12 ม. 8 ต. โลกสูง อ.อุบลรัตน์ จ. ขอนแก่น ประกอบอาชีพทำนา และยังเป็นประธานชมรมชาวบ้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมลำน้ำพอง เขาอยู่กับภรรยาชื่อ นางมยุรี และมีบุตรด้วยกัน 2 คน บุตรชายอายุ 9 และบุตรสาว 2 ขวบ

เจริญ วัฒนอักษร เสียชีวิตเมื่ออายุ 37 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 89 ม.6 ต. บ่อนอก อ. เมือง จ. ประจวบคีรีขันธ์ เขาเป็นประธานกลุ่มรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก โดยนิสยแล้วเขาเป็นคนร่าเริงสดใสแต่จริงจังกับการทำงาน รักความเป็นธรรมชาติ เขาอาศัยอยู่กับภรรยา นางกรณอุมา พงษ์น้อย ไม่มีบุตร

สุพล ศิริจันทร์ เสียชีวิตเมื่ออายุ 58 ปี อาศัยอยู่ในบ้านเด่นอุดม ม. 7 ต. แม่มอก อ. เถิน จ.ลำปาง เขายังเป็นผู้ใหญ่บ้าน บ้านเด่นอุดม และเป็นแกนนำเครือข่ายป่าชุมชนแม่มอก จ. ลำปางอีกด้วย สุพลอาศัยอยู่กับภรรยา นางกอบแก้ว และมีบุตรชายด้วยกัน 1 คนชื่อนาย นิกร อายุ 34 ปี

นางพัทตร์วิภา เกลิมกลิ่น เสียชีวิตเมื่ออายุ 49 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 129/ง บ้านหัวกระบือ ต. ป่าโมก อ. ป่าโมก จ. อ่างทอง เธอเป็นรองประธานชุมชนบ้านหัวกระบือ อยู่กับสามีชื่อนายประ โยชน์ เกลิมกลิ่น และมีบุตรด้วยกัน 3 คน

DRU

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์การใช้ความรุนแรงโดยรัฐและการปกครองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จเป็นเวลานานนับทศวรรษ การบังคับบุคคลให้สูญหายเกิดขึ้น ในบริบทเหล่านี้ และเป็นประเด็นที่ไม่อาจพิจารณาแยกจากบริบทการเมืองที่เต็มไปด้วยความรุนแรง นับแต่ทศวรรษ 2490 เป็นอย่างน้อย ทั้งนี้การบังคับบุคคล ให้สูญหายเกิดขึ้นพร้อมกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนร้ายแรงรูปแบบอื่นๆ ด้วย อย่างเช่น การสังหารนอกกระบวนการกฎหมาย การควบคุมตัวโดยพลการ การทรมาน การข่มขู่และคุกคาม เราจึงควรพิจารณาว่าการบังคับบุคคลให้สูญหาย เป็นปรากฏการณ์ของการใช้ความรุนแรงของรัฐไทยเพื่อปราบปรามความเห็นต่าง หรือเพื่อกำจัดผู้ต้องสงสัย ซึ่งเป็นการกระทำนอกเหนือหลักนิติธรรม

รายงานฉบับนี้ พบว่า ปัจจัยด้านกฎหมายที่กำหนดความคุ้มครองเจ้าหน้าที่งานของรัฐ ระบบยุติธรรมทางอาญาที่อ่อนแอเนื่องจากการแทรกแซงทางการเมือง (รวมทั้งหน่วยงานตำรวจ กรมสอบสวนคดีพิเศษ และศาล) และการขาดเจตจำนงทางการเมืองล้วนส่งผลให้เกิดการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง ซึ่งมีส่วนรับผิดชอบโดยตรง หรือเป็นผู้รับผิดชอบตามสายบังคับบัญชาต่อความผิดทางอาญาร้ายแรงเหล่านี้ ความคุ้มครองที่ดำเนินมาหลายทศวรรษเป็นเหตุ ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายความ มั่นคงและฝ่ายปกครองทราบว่า ตนเองไม่ต้องรับผิดชอบจากการทำผิดกฎหมาย หรือมีโอกาสถูกลงโทษน้อยมาก และเป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่บางรายเลือกใช้วิธีการนอก กฎหมายได้ตามอำเภอใจ เพื่อปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลหรือเพื่อแก้ไขข้อพิพาทส่วนบุคคล ส่งผลให้การบังคับบุคคลให้สูญหาย รวมทั้งการสังหารนอกกระบวนการ การกฎหมาย การควบคุมตัวโดยพลการ การทรมาน การข่มขู่และคุกคาม กลายเป็นวิธีการนอกกฎหมายที่ชอบธรรมและจำเป็น รวมทั้งเหมาะสมสำหรับรัฐไทยในการควบคุมปราบปราม

มูลนิติธรรมเพื่อสันติภาพได้ศึกษากรณีการบังคับบุคคลให้สูญหายในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาในประเทศไทย ทำให้พบรูปแบบนโยบายของรัฐบาลที่ส่งผล กระทบโดยตรงต่อปัญหาการบังคับบุคคลให้สูญหาย กล่าวคือ ประชาชนบางกลุ่มตกเป็นเป้าหมายของการบังคับบุคคลให้สูญหาย มีรูปแบบวิธีการที่ใช้เพื่อทำให้บุคคล สูญหาย และยังมีกรณีละเมิดเพิ่มเติมกับผู้ตกเป็นเหยื่อของการบังคับบุคคลให้สูญหาย รวมทั้งรัฐบาลเองก็ล้มเหลวที่จะเยียวยาทั้งใน กระบวนการยุติธรรมและนอก เหนือจากนั้น

“ฉันไม่รู้ว่ามีร่างของสามีอยู่ที่ไหน ฉันรู้แค่เจ้าหน้าที (ทหาร) อาจจะเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้เท่าที่ฉันรู้จากชาวบ้านคือร่างไร้วิญญาณของสามีฉัน ถูกห่อผ้าไว้แล้วถูกนำไปฝังโดยทหารฉันต้องการจะค้นหาร่างของเขาเพื่อนำ มาทำพิธีกรรมให้ถูกต้องตามความเชื่อของเรา ”
ภรรยาของผู้ถูกบังคับให้สูญหายรายหนึ่งในภาคเหนือ ระหว่างนโยบายปราบปรามยาเสพติดเมื่อปี 2546

“เราไม่ต้องการจะขออะไรจากรัฐบาล เนื่องจากตอนนี้มีผู้ที่ร้องเรียนให้รัฐบาลต้องมาตรวจสอบอะไรต่อมิอะไรมากมายอยู่แล้ว เรายังไม่กล้าที่จะ ให้คนอื่นรู้สิ่งที่เกิดขึ้นกับเรา เราไม่เคยกล่าวถึงเรื่องนี้กับใคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับตำรวจและทหาร”
ภรรยาของผู้ถูกบังคับให้สูญหายรายหนึ่งในภาคเหนือ เมื่อปี 2553

“ในกรณีของคนหาย ตำรวจแทบจะไม่ทำอะไรเลยนอกจากลงบันทึกเอาไว้ว่า... พวกเขาหายตัวไป”
ญาติของของนายวันและนางสมหมาย ยุบลชู ผู้ถูกบังคับให้สูญหายในจ.กาฬสินธุ์ เมื่อปี 2548

“ผมอยากจะรู้ความจริง ผมอยากได้ศพคืน ส่วนค่าชดเชยก็สำคัญและจำเป็นมากเพราะตอนนี้ครอบครัวเรากำลังลำบาก”
ลูกชายของนางอ้อยนภา สุขประสงค์ ผู้ถูกบังคับให้สูญหายใน จ.กาฬสินธุ์ เมื่อปี 2547

“มีเจ้าหน้าที่ทหารกว่า 10 นายมาเคาะประตูและถามหามะรุดีน พวกเขาตะโกนว่า...มะรุดีนอยู่ที่ไหน?...ประมาณสามครั้งแต่สามีของฉันก็ไม่ได้ตอบ หลังจากนั้นพวกเขาก็พุ่งประตูเข้ามาในบ้าน เขาได้จับกุมตัวสามีฉันไป ฉันพยายามจะดึงตัวสามีไว้แต่ก็ไม่มีผล”
ภรรยาของนายมะรุดีน วัฒนา ผู้ถูกบังคับให้สูญหายใน จ.ยะลา เมื่อปี 2550

“ชาวบ้านที่เห็นเหตุการณ์เชื่อว่า คนที่กระทำการนั้นเป็นเจ้าหน้าที่ทหารเพราะชาวบ้านสังเกตจากเครื่องแต่งกายซึ่งคล้ายเครื่องแบบของทหาร และยังมีอาวุธของทหารด้วยส่วนสาเหตุของการหายไปของสามีนั้น ฉันไม่ทราบเลยจริงๆ เพราะเขาเองก็ไม่เคยมีความขัดแย้งกับใคร มีเพียงน้องสาวของเขาเท่านั้นที่เคยได้รับค่าเตือนต่างๆ ฉันเชื่อว่าการถูกจับกุมตัวไปของสามีน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่เพราะสิ่งแรกๆ ที่เจ้าหน้าที่มักจะทำคือการจับกุมผู้นำทางศาสนาในพื้นที่นั้นๆ นั่นเอง”
ภรรยาของนายรอสมิง สามะแม ผู้ถูกบังคับให้สูญหายใน จ. นราธิวาส เมื่อปี 2552

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล	นางสาวชนันท์ พัคมะเลิง
วัน เดือน ปีเกิด	29 มกราคม 2529
ประวัติการศึกษา	นิติศาสตรบัณฑิต พ.ศ. 2551 มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
ประวัติการทำงาน	เสมียนทนาย สำนักกฎหมายสยาม พ.ศ. 2552-2553 เจ้าหน้าที่เร่งรัดและตรวจสอบภาษีอากรค้าง สำนักงานสรรพากรพื้นที่ กรุงเทพมหานคร 26 พ.ศ. 2554- ปัจจุบัน